

CZAS (17252) *sb m*

a jasne (w tym 342 r. błędne znakowanie).

sg *N* czas (1265). ◇ *G* czasu (4519). ◇ *D* czasowi (42), czasu (10); -u *MetrKor* (2), *WrobŻoIt*, *Leop* (2), *GórnDworz* (2), *BudBib*, *MycPrz*; -owi : -u *CzechRozm* (4 : 1). ◇ *G a. D* czasu (1). ◇ *A* czas (6333). ◇ *I* czasem (1920) [w tym 1 r.: *czesem RejZwierc*]; -em (223), -ém (1), -ęm (6), -(e)m (1690); -em : -ém : -ęm *MurzNT* (4 : 1 : 3); -(e)m : -ęm *RejJóz* (21 : 2), *GórnRozm* (20 : 1). ◇ *L* czasie (328), *czesie* (22), czasu (79); *czesie RejFig*, *GrochKal*; czasu *PatKaz II*; czasie : *czesie* : czasu *FalZioł* (11 : - : 3), *BielKom* (1 : - : 1), *LubPs* (1 : 1 : -), *RejWiz* (2 : 6 : -), *Leop* (5 : - : 1), *BielKron* (10 : - : 66), *GórnDworz* (1 : 4 : -), *HistRzym* (5 : - : 2), *BielSat* (2 : - : 1), *RejZwierc* (4 : 3 : -), *BielSpr* (1 : - : 1), *KochPs* (1 : 2 : -), *SkarŻyw* (28 : 1 : -), *KochPhaen* (2 : 2 : -), *BielRozm* (2 : 1 : -), *SarnStat* (51 : - : 3). ◇ *V* czasie (3). ◇ *pl N* czasy (227). ◇ *G* czasów (1323), czas (1); -ów : czas *ActReg* (5 : 1) [w tym: do tych czasow : do tych czas (2 : 1)]; ~ -ów (174), -ow (15), -(o)w (1134); -ow *MączLub*; -ów:-ow *MurzNT* (1 : 6), *Mącz* (22 : 1), *Oczko* (10 : 2), *KochPieś* (1 : 1), *PudłFr* (2 : 1), *KochWr* (1 : 1), *KochFrag* (1 : 1), *SarnStat* (98 : 1). ◇ *D* czasóm (43); -óm (2), -(o)m (41). ◇ *A* czasy (768). ◇ *I* czasy (245), czasami (2), *czasmi* (2); -ami *ActReg*; -mi *Diar*; -y : -ami : -mi *KolakCath* (1 : 1 : -), *KromRozm III* (1 : - : 1); ~ -ami (1), -(a)mi (1). ◇ *A a. I* czasy (3). ◇ *L* czasiéch (106), *czesiéch* (3), *czasách* (3), *czasoch* (2); -ách *GórnRozm*; *czasiéch* : *czesiéch* : *czasách* : *czasoch FalZioł* (1 : - : - : 1), *LubPs* (8 : - : - : 1), *RejWiz* (2 : 1 : - : -), *RejAp* (2 : 1 : - : -), *RejZwierc* (11 : 1 : - : 1), *SkarŻyw* (1 : - : 2 : -); ~ -éch (6), -(e) (103); ~ -ách *SkarŻyw* (2), -ach (1) *GórnRozm*. ◇ *V* czasy (2).

Sł słp, Cn notuje, *Linde XVI – XVIII w.*

I. Rzeczownik w funkcji podstawowej (3597) :

1. *Pojęcie nie przerwanego trwania; tempus Mącz, Modrz, Calag, Vulg, Cn; otium Mącz, Modrz, Cn; mora Mącz, Vulg; intervallum Mącz, Cn; spatium Vulg, Cn; hora Mącz (689) : Nic fie ták nie może táic/ Czégoby czás nie mógł odkryć BierEz G; BielŻyw 3, 7, 20, 128; Dołtoyność tey [liczby Trójcy] z tąd fie vkazuje/ iże oto wólzelki czás na trzy fie częłci dzieli/ przefzłá/ ninieyřzâ/ y przyřzłá KłosAlg A2v; RejKup e3v; BielKom F4v; GliczKsiąż Nv; Bo czás ktory wplynie/ iuz fie nie náwroci/ Práwie iáko letnia mgłá/ ták fie bárzo kroci. RejWiz 190v, 53v, 65 marg, 159v, Cc5; RejZwierc aa2, 23v [2 r.], 109v, 114v, 141v; KwiatKsiąż L3v; Replicans tempus, Stáre á przefzłe rzeczy czás zás odnawia. Mącz 305c; Ocia recte ponere, Czás dobrze obrocić. Mącz 348d, 91a, 184c, 277c, 427b, 472a [2 r.], 480d, 511a; Mieć teź snim (ieřli czás ćierpi) łágodná rozmowę SienLek 24; RejAp AA6v, 199v; GórnDworz H6; RejPos 58v, 60; A thák człówiekowi nic nie ieřt drořlřzego iáko czás RejZwierc 62v, B2, 122, 131v [2 r.], 159 [6 r.], 232v (15); RejZwiercTrzec Aaa2v; áleby to był czás wypolelerował/ gdyby była wola Boza z śmierciá niewprzedziła. BudNT przedm c2v; PaprPan Z4v; SkarJedn 150; SkarŻyw 130; KochTr 25; GLádkość od ćiebie/ Venus; ále nietrwa w mierze: Bo co ty dařz/ to zálę znienáglá czás bierze. KochFr 54, 109; KochDz 104; ReszPrz 56; Sławá fyé żadnéy řtrzelby y czáfu nie boi. PudłFr 10, 76 [4 r.]; ArtKanc R19; Kámieñ zláty wpada: á czás nieprzetrwály Mármór łámie KochPropKKoch 4; PaprUp B; ZawJeft 29, 36; ActReg 133; Calep 1024a; GostGosp 8, 124, 148; Phil I; Czás łákomy nas pořrze/ y zágubi GórnTroas 31, 9, 30; GrabowSet C2, Iv, R4; Bo czás nie da trwáć żadnéy rzeczy w iednéy mierze/ A iáko wřzytko nieię/ ták zás wřzytko bierze. KochFrag 20;*

OrzJan 30; *LatHar* 285; *RybGęśli* Bv, B3; *JanNKar* A2v; Ten [Bóg] czałom niewłtrzymanem bieżć rofkázuie *WitosŁut* A6; *SkarKaz* 549b; *GosłCast* 74; *SzarzRyt* A.

czas czego (3): Przedłuzay cżás mylli fwey prętko rzecz wypráwuy *BielKom* C5; *KochTr* 17; Czáfu mowy o tym/ iufz nam teraz nie ftanie *GórnRozm* E.

czas do czego (22): *Diar* 27 [3 r.], 28, 36, 68; *GliczKsiąż* I6v; *GórnDworz* C8v; *HistLan* A3v; *CzechRozm* 149v; *SkarŻyw* 544; *StryjKron* 467; Ktoremu/ iz czałfu do wywodzenia długiego tey rzeczy nie doftáło/ iáko fię też w tym omawia/ tedy fęktćie Nowokrzczeńfkiey kilká tylko przyczyn przywodzi *CzechEp* 326; *CzechEpPORz* *4; *BielSjem* 29; *Phil* C3; *LatHar* 557, 590; *SarnStat* 1271; *GrabPospR* L2; *PowodPr* 10; *SkarKazSej* 704a.

czas czemu (1): A zwłáfzczá gdy y inemu lekárftwu czałfu niemálfz: w nagłey rzeczy/ gdzie niemoc nie da fye rozmyśláć. W tákich przyczczách/ śmiáłości trzebá *SienLek* 32v.

czas ku czemu (10): *BielŻyw* 90; *GliczKsiąż* I6v; *BielKron* 254v; *Mącz* 144b, 196c, 369c, 469c; *CzechRozm* 242; *WujNT Mar* 6/31; A iże iufz nie ftawa czałfu ku rozłáдению áreftów: tedy oná ista *caufa* zoftawa, áże ná drugié Roki *SarnStat* 1297.

czas na co (9): *Diar* 22, 36; *GliczKsiąż* M8v; *BielKron* 408v; *Mącz* 463d; *GórnDworz* Y2v; *SkarJedn* 240; *SkarŻyw* 354; Tákwielka ięft głębokosc Chrześcijánfkiego piłmá/ co dzień bych fię miał czego w nim vczyć/ bych fię go tylo lámego od młodości áż do zgrzybiáłości vczył/ máiac ná to wiele czałfu/ wielką pilność/ y więtfzy dowćip. *SkarKaz* 81a.

czas czyj (24): *BierEz* N3v; *PatKaz III* 142; *RejPs* 75v; *BielKom* D5v; *GliczKsiąż* G8v; *Mącz* 380a [2 r.], 451a; *BielSat* G3; *HistLan* F5; Ano kthoby fię ná to dobrze rozmyflił/ iz iedno dziś to nálfz cżás włálfny/ iutro iufz nie nálfz/ y nie wiemy czo ná nas przypáć ma *RejZwierc* 66v, 160v [2 r.]; w infze dni nie będfzie fpraw zátrudniał/ áni przekazał fędfziom: á fwoy cżás/ będfzieli chćiał/ może pożytecznie rozłáfáfwáć. *ModrzBaz* 90v; *SkarŻyw* 428; *ReszPrz* 58; *BielSen* 16; *BielRozm* 8; *CzahTr* A3v. Cf »czas Panny Maryjej«.

cum inf (28): Ale iijż nie cirpi cżás powiedatz o iego zlofcí/ przeto miłofciwy krolu Herodzie raczy go nám przyfędzitz tym rychley ku fmierci *OpecŻyw* 121v; *RejKup* y6, aa8, bb6v; *RejKupSekl* a8; *KromRozm II* m4; *KromRozm III* I8; *RejWiz* 32; *Mącz* 258d; *GórnDworz* H4v, Z6; *RejPos* 68v; *BudBib* b2; *GórnTroas* 52; *Strum* Q4; *CzechRozm* 1v, 249v; *PaprPan* Cc3, Gg; *ModrzBazBud* ¶16; *KochOdpr* A2; Bo niewiem ábyś y W. M. íam/ gdyby kiedy cżás był czytáć ie/ mógl to pochwalić *CzechEpPORz* *3v; *BielSjem* 29; *GostGosp* 76; *WujNT Hebr* 11/15; *SkarKaz* 8a, 609a.

Przysłowia: Bo iáko mądrzy nápiáli/ iz fię czałfy mieniá á my fię theż z nimi záwżdy mienić muśimy/ y káżde fpráwy nálfze. *RejZwierc* 188, A2.

cżás Doktor káżdemu. *KochTr* 25.

Cżáści trudne rzeczy leczy *BierEz* 12.

Cżás odmienny léczenia ma fpofofy tákié *GosłCast* 42.

Gdyż wiełż żeć cżás iáko wodá ciecze *RejPos* B.

Rozumem ma vprzędzić/ co infze cżás goi. *KochTr* 25.

W charakterystycznych połączeniach: czas lotny, łakomy, nienasycony (niesyty) (2), nieprzetrawały, niewstrzymany, wszelki, żaden (2); czasu omylnosc, przewleczenie (przewłoka) (2), skąposc; czas moj (2), nasz, swoj (15), twoj.

Frazy: »będzieli czas boży« = jeśli Bóg dopuści (1): Poiedziem nań [na sjem] ochotnie/ będzieli czás Boży *BielSjem* 5.

»czas dopuści (a. dopuszcza)« (3): *MiechGlab* *3; Takież z drugiey łrony/ przypádnieli ná Zydowłki narod pierwey woyná/ będą ich Rzymiánie rátowác z चुáci/ á vprzemie/ iákoby im czás dopuścił [prout eis tempus permiserit] *Leop* 1.*Mach* 8/27; *KochCzJan* A3.

»czasu (do)stawa (a. dostanie, a. zstawa)« (7): I czemuż na co inego czasu dostawa? *Diar* 36; *GliczKsiąż* L5v; *GroicPorz* A4; *BibRadz* I *5; *CzechRozm* 242; *CzechEp* 267; A zás wypowiedzieć/ áni mi łłow/ áni głowy/ áni czáfu došťanie/ muřiał bym wyřtápic z miáry/ ktorey pińanie listow podległó *ReszList* 165.

»czas ginie« = *tempus abít Mącz* (6): *Mącz* 104c; W opilřtwie czás márníe ginie poćciwemu. *RejZwierc* A6v [idem] 62v, 227v, 238v; *SarnStat* 808.

»jest itp. czas, jest dosyć itp. czasu« [szyk zmienny] (8 : 8): *RejPs* 148; *Diar* 28, 92; iutro dořyc czáfu będzie/ że łie oboiá tá rzecz odpráwi. *GórnDworz* V3v, H4v, Dd5; *RejPos* 6v; A odpráwiwřzy ty domowe gořpodářřtwá/ ořiawřzy teź dobrze/ więcz teź nie wádzi/ ielli czás iest/ nowinki pokopác *RejZwierc* 110v; *KochList* 3; *BiałKaz* F2; *KochOdpr* A2; *CzechEpPORz* *3v; *PudłFr* 25; *LatHar* 590; Y przyřiągł przez żywiącego ná wieki wiekow [...]: Ze czáfu iuź nie będzie [quia tempus non erit amplius]. *WujNT Apoc* 10/6, *Apoc* 10 arg.

»czas się mieni (a. przemienia) itp.« [szyk zmienny] (12): *LibLeg* 11/41; Co dziř iednemu to potym drugiemu bywa/ ták czáfy s fortuną łie mieniá/ iż żadna rzecz w łwoim bycie ná wieki nie trwa *BielKron* 129v, 116v, 117, 129, 325; Czáfy łie przemieniáia/ łudzie łie pogarłzáia *HistRzym* 49, 50v; *RejZwierc* A2, [28²], 188, 236v.

»czas nadchodzi« (2): adest dies vel tempus, Czás nádchodźił. *Mącz* 429c; *GořłCast* 75.

»czasu nie (do)stawa (a. zstawa, a. zstanie, a. (do)sta-nie)« [szyk zmienny] (21): *RejKup* g3; *Diar* 27, 44, 83; A gdy im czáfu nie złřthawáło/ wroćili łię [sed reversi sunt hora conclusi Vulg] *BibRadz* 2.*Mach* 8/26; *BielKron* 244, 253v, 254v, 408v; *HistLan* A3v; *KuczbKat* 130; *CzechRozm* 13; *PapřPan* A4v, Cc3, Gg; *ModřBaz* 90v; *CzechEp* 326; *GórnRozm* E; Boć mi czáfu nie sřtanie [Deficiet enim me tempus] gdybym rořpowiedáł o Gedeonie *WujNT Hebr* 11/32; *SarnStat* 1297; *SapEpit* [B]2v.

»czasu nie masz [= non est]« [szyk zmienny] (19): *RejKup* e4v, y6; O czym teraz łřyrzey mowić czáfu nyemáłz. *KromRozm II* m4; *KromRozm III* I8; *Diar* 36; *BielKron* 227v; *Mącz* 196c; *OrzQuin* Aa5; *SienLek* 32v; Iedno że iuź dziř niemáłz s to czáfu/ bo křiadz Biřkup do wieczrzey gořhowác kazał *GórnDworz* Mm7v, Z6; *RejZwierc* 43v, 189; *BudBib* b2; *CzechRozm* 21, 249v; *GórnTroas* 52; *SarnStat* 1271; *SkarKaz* 8a.

»czas (nie) pomoże« (2): *BierEz* 12; Złym żonám czas nie [po]może, Im dalej, tym cięźsze [łoź]e *BierRozm* 4.

»czas Panny Maryjeř, Pana Boga, pański« [w funkcji wykrzyknika wyraża zdumienie, zaskoczenie] [szyk zmienny] (3 : 1 : 1): *OrzQuin* D2v; Odpowie Straż. A wierę niewieřz? dowieřz łie gdy cie

we dniu ná plác wywioda. Tu Skotnicki/ Czás pánny Máriey: y pomilczawfzy trochę/ rzeczé zász. *GórnDworz* S7 [idem *WerGośc* 248]; Mária Sálome/ záyrzawfzy w grob/ rzeczé do drugich Máriy. O sioftry? Pána Bogá czás Iużci w grobie ciáálá niemálfz. *MWilKHist* G4v; *WerGośc* 248; Czás páńfki, ó Boże moy: czy dobrze ia widzę. Onże ieft, czy nie? *CiekPotr* 81.

»czas płynie (a. upływa); da(wa)ć czasowi upływać (a. upłynąć); z czasem płynąć; czas przepływający« [szyk zmienny] (6; 5; 1; 1): TLucźże miły Zegárze/bo w káżdey godzinie/ Miałby fie każdy baczyć/ iáko mu czás płynie. *RejZwierz* 105v, 105v; ktorými [naczyniami] godziny y czały rozmierzaia/ yże iakobyfmy przes to czás przepływaiący y przechodzący widzieli. *KwiatKsiąż* L4v; *RejAp* 199v; *RejZwierz* 23v, 102v, 159, 232, 248v; Ia tedy izem [!] czálowi podczas prozno wplýwáć nie dawał/ wzywaiąc zabawek rozmaitych/ nápifałem dwie kfiążeczce *CzahTr* A3v, A4v, C4v, [D]v.

»czas (p)okaże« (4): *SkarJedn* 125; Bóg fam wie co dobrze/ Ale człowiek nie ieft wto ták opátrzon fczodrze/ Aby wiedział co z iego lepřzym: czás to potym Okaże/ lecz nam teraz tylko fye fni otym. *KochDz* 109; *GórnRozm* A2v; *VotSzl* B3.

»czas przeminie« (2): Abowiem w dobrej družynie/ Niewiedzieć gdy czás przeminie. *BierEz* R3v; *RejZwierz* 23v.

»czas (przy)niesie (a. przynosi), ma przynieść« [szyk zmienny] (19 : 1): Nam tesz niech dawa znaczyey m. czo czo [!] czas prziniesye *LibLeg* 11/43, 11/42v; *RejJóz* F7v, I7v, M6; *HistAl* E; *RejZwierz* 65, 117v; *Mqcz* 121d, 315c; fmierci áni żadnej przygody fie nic nie lęka/ á thego co czás przyniefie á co Pan Bog nań przepuścić będzie raczył záwždy z nieunioflą myflą czeka *RejZwierz* 138v, 112, *Aaa2*; *WujJudConf* 227; *KochOdpr* Bv; *KochFr* 32, 123; *KochPieś* 22; *KochSob* 55; *SarnStat* 941.

»czas przychodzi« (1): ábowiem czás y fortuná zwyczáiem wřzytkim przychodzą. *BielKron* 81v.

»czas się (s)kroci; czas krocić; krotkość (a. skrocenie) czasu; (nie)krotki czas« [szyk zmienny] (10; 2; 9; 5): *LibLeg* 7/31v; Bo coźkolwiek fie ná fwiećie dzieie Ze wřfego fie krotkość czáfu fmieie *RejRozpr* K4; *RejJóz* O6v; A tak przydzie fię mnie wroczyć Do domu niż tu czas kroczye, *RejKup* h8v, x8, z3, z6; *RejFig* Cc4; *BielKron* 223; *KwiatKsiąż* M4v; *SarnUzn* D7; Ale iáko powiedam czáfu niemálfz po temu: bo ledwe bym ich kilká wymienił/ áź bych zá fkcroceniem czáfu/ ku krzywdzie drugim przeftać mufiał. *GórnDworz* Z6v; *RejPos* 128v; *MycPrz* II Cv; *Strum* Q3; *CzechRozm* 144v; *StryjKron* 467; *NiemObr* 24; *GrabowSet* C3; Iefcze fobie tym płáczem żalu przydáiećie: Czás fie króci/ czy mię dźiś odpráwić niechćećie? *WyprPl* Cv; *WujNT* 293; *SarnStat* 400, 416, 1013, 1019, 1147.

»czasu szkoda« [szyk zmienny] (2): *RejKup* bb6v; Ná 24. 25. 26. czáfu fzkodá. *SkarJedn* 240.

»czas ucieka« (2): Czás wćieka/ iáko wodá *KochPieś* 54, 23.

»czas się wlecze« (1): WM namowiwszy powiedzą albo na piśmie przyślą dzisiaj, aby się czas nie wlokł a rychlej co kończyło, folgując niedobremu zdrowiu JKM. *Diar* 78.

»czas wzywa« (1): czás mię też ku inym rzeczam wzywa. *OrzQuin* Rv.

»czas (z)bieży (a. zbiega); bieg czasu« [szyk zmienny] (14; 1): *RejKup* x5v; *RejWiz* 5v; *RejZwierz* 68v, 114v; *RejAp* Cc8v; *RejZwierz* B2v, 159, 237v, 239, 253; Widziź/ wierny Chřeściáninie/ iz iuż tęń rok miná/ á drugi idzie: czás bieży á iáko wodá w byftrey rzece wćieka/ á ná zad fię nie wraca *SkarŻyw* 4; Wam/ bieg czáfu żadnego Nie wáđzi *GrabowSet* V4; *JanNKar* A3v, D2v; Do pułnocy gáchuie/ do południá leży: A w tym nieprzepłácony czás iák ftrzáłá bieży. *KlonWor* 61.

»czasu zbywa« [szyk zmienny] (3): *KwiatKsiąż* Gv; *Succisvis horis aliquid scribere. Y tedy y owedy fie niektorych godzin dorwać pić kiedy czału zbywa. Mącz* 30b; *SkarŻyw* 471.

»czas zdarzy« (1): *Zafz nie lepiej [...] Wydać za mąż pánienkę y przyaciół nábyć. Lepiej niżli Probofzczá albo Mnichá w fzarzy/ Gdyż fie dawno fwiát plecie/ co komu czaś zdarzy. RejWiz* 39.

»czas zejdzie (a. uchodzi, a. schodzi)« (6): *Iechał łobie pomáłu by mu czaś szedł mile. RejWiz* 126, 68; *Czałz niech dármo nie vchodzi. RejZwierc* 23v *marg [idem] Aaa3; GórnRozm* H3; *Ale káždych gry dozwalamy mieć/ y chcemy áby czaś szedł/ y dla ochłodzenia y ćwiczenia [Sed duntaxat quoslibet ludos habere concedimus et volumus, gratia temporis deducendi, et causa solatii, et exercitii habendi JanStat* 559]. *SarnStat* 707.

»czas zniesie, znieść może« (3 : 1): *GórnDworz* Dd5; *Paprpán* C4v; *A ieśliby czaś znioł/ może też Káplán tę náukę ludziom o Krztu Świętego obrzędziech przeczytác. KarnNap* B3; *SkarKaz* (4v).

Zwroty: »czasu czekać (a. oczekiwać)« [szyk zmienny] (6): *RejJóz* E5v; *Diar* 22; *BielKron* 208v, 242v; *BielSat* H2; *Zyy dobrze nie odkládáiąc: Bo dálfzych czałow czekaíac/ Niepodobnym obyczáiem/ Nie poczawłzy żyć/ przeltaiem. KochPieś* 48.

»dać czas« = *pozwolić* (3): *GórnTroas* 52; *PAnóm Rádóm náłzym/ y Połóm Ziemłkim/ niżey opifánym w tym dáć czaś/ áby ná tę fprawę ná Séymie onym bez bytności náłzey wotowáli SarnStat* 47, 151.

»czasowi, czasu folgować; czasu sfolgowanie« [szyk zmienny] (9 : 1; 1): *Diar* 41, 44, 47; *á za máluczkie czału sfolgowanie/ wielkie złe od fiebie bączny człowiek fnádnie odegnác może. RejZwierc* [78²]v; *MycPrz* II Cv; *Strum* Q3; *áčby fie mogło fzyroko/ dowodnie y doftátecznie odpowiedzieć/ włzákze czałowi folguiac/ tákci ná nie krotko odpowiem. CzechRozm* 172, 2, 59; *GostGosp* 6; *OrzJan* 80.

»czas gubić; zgubienie czasu« (1; 1): *zdało się im potrzebną omowkę tego uczynić a okazać, kto i co ten czas zawždy gubi. Diar* 64; *SkarKazSej* 695b.

»czas kazić (a. przekazywać)« [szyk zmienny] (3): *RejJóz* Ev; *A niechczefli Czafu kazyc Iuz to zato tak rac zrazyc RejKup* bb5; *Diar* 36.

»czas mitrężyć« (1): *Gdyż fzkodá ná tym y czału mitrężyć KlonFlis* E2v.

»czas náłóżyć, przyłóżyć czasu« (3 : 1): *Bo áczyby czaś náłózył yákifz kolwyek/ á wnim fie nye pilnye vczył/ áni thez wtem coby przed fie wzyał przetrwał/ czaś on nye vzyteczny ále mární á poprozny będzye. GliczKsiąż* Nv, M8v, Nv, Ov.

»(nie) mieć (a. miewać) (dosyć, mało, wiele itp.) czas(u)« = *otium est Mącz, Modrz; abundare otio, vacare Mącz; spatium habere, alicui vacuum est, ocupatum esse Vulg* [szyk zmienny] (63): *Vczynić to y drugi raz/ Kiedy iedno będzie miał czaś. BierEz* N2v; *BielŻyw* 90; *RejKup* b2, Aa, aa8; *KromRozm III* Q4; *Diar* 27, 86; *SeklPieś* 19; *RejWiz* 32, 140v; *BibRadz I* *5; *KwiatKsiąż* Q2v; *si vacat, Yesli małz czaś/ yefliś czym niezátрудnión.Mącz* 472b, Ib, 56c, 144b, 258d [4 r.], 472b; *OrzQuin* Q3, Rv; *GórnDworz* C8v, Z6; *RejPos* 68v; *Małz wolny targ fzacuyze iáko raczyłz pánie. Wolnoć á małz czaś. HistLan* F6; *RejZwierc* 239v; *RejZwiercTrzec* Aaa2v; *RejPosRozpr* b3; *MycPrz* II Av; *ale iz czału po temu nie mogłem mieć/ tedym tego ná ten czaś zániechał. Strum* R4, B, Q4; *BudNT Act* 24/25; *Paprpán* Aav; *ModrzBaz* 117v; *ModrzBazBud* ¶6; *SkarŻyw* 28, 50, 412, 544; *KochSz* A2; *KochSob*

58; *ArtKanc* O4v; *GostGosp* 6 [2 r.], 8; *GostGospPon* 169; *Phil* C3; *LatHar* 557; *WujNT Mar* 6/31, *Act* 24/25, 1.*Cor* 16/12, *Philipp* 4/10; *SarnStat* 600 marg; *SiebRozmysl* K2v; *SkarKaz* 81a, 609a; teraz czas mam wolny łam zlobą Vmowić fię. *CiekPotr* 75; *CzahTr* A3v, [D]v.

»(nie) mieć (dosyć) czas(u)« = (nie) zdążyć; *est alicui spatium Mącz*; *habere tempus Vulg* [szyk zmienny] (12): Ten yefcze ma czafzu dołyć V pana Lałkę vprofyć. *RejKup* h2v, E, t4; *BielKron* 104v; *Mącz* 469c; *RejPos* 181v; *BielSjem* 29; tu gdyby ich vzyć chćieli/ czafu nie będą mieli *ArtKanc* R19, S4; *GostGosp* 76; *WujNT Hebr* 11/15; *SkarKazSej* 704a.

»czas(u) (nie) mieszkac« = *traducere Mącz* [szyk zmienny] (4): ocoć trzebá pytay/ Iedno mi czafu niemiefzkay *BierEz* C; *Mącz* 97a, 207b; *ZapKoscier* 1580/15v.

»czas(u) (nie) psuć (a. popsować)« [szyk zmienny] (3): Bos y łobie čas popfował Y mnies głowę zafrafował *RejKup* n6, cc3; *RejWiz* 22.

»czas(u) (darmo, marnie, próżno itp.) (nie) (s)tracić (a. utracić, a. utracać); (u)tracenie (a. utrata) czasu; czas się traci« = *tempus perdere Modrz* [szyk zmienny] (40; 5; 4): A thak yeflybi yey M. na wolią K. ych M. y na rade tho pvfczala. powie yz tho bedzie traczenie czasfv, bo ych M. any radzycz any obmiłlacz nycz niechczą *LibLeg* 10/115; *OpecŻyw* 58; *Diar* 29, 31 [2 r.], 34 [2 r.], 65 [2 r.], 75; *DiarDop* 118; Náuk dobrych nálláduy czafu nie vtracay *BielKom* C4; *GliczKsiqz* K3; *RejWiz* 2, 17v, 29, 65, 144v; *BielKron* 26v, 81v, 333; *GórnDworz* S3; Azażby lepiej leżał iáko wieprz w bárłogu/ á márnie czas trácił *RejZwierc* 15, B2v, 18, 21, 23v, 103 (10); *BudNT przedm* b3v; *ModrzBaz* 25v, 90, 94v; *SkarŻyw* 87, 428, 435; *StryjKron* A3v; *BielRozm* 8; *ActReg* 116; *GórnTroas* 25; *GrabowSet* G, Y; *CiekPotr* 61; *SkarKazSej* 671a, 694b.[2 r.].

»czas(u) (darmo, marnie, próżno, źle itp.) (nie) (s)trawić; czas się (s)trawi, strawić by się musiał; czasu trawienie; czas strawiony« = *collocare horas, otium agere a. tenere, otium tempusque conterere, tempus consumere a. terere a. traducere a. transmittere Mącz*; *tempus collocare a. consumere a. extrahere a. ludere, temporis iactura, tempus transmissum Modrz*; *transigere tempus Calag*; *mora fit, aliquanto tempore demoratum esse Vulg* [szyk zmienny] (54; 8 : 1; 5; 2); *BierEz* N3v; A fnadz rychleiefz fię przyłaczył ktem ktorzy ná złodzieyftwie álbo ná cudzołoftwie ftráwili cafy fwoie *RejPs* 75v; *RejKup* F; *Diar* 63, 64 [3 r.], 65; pytają nas o to, czemu za tak długim a częstem czasu trawieniem na sejmiech nie znają żadnej odmiany k lepszemu *DiarDop* 106, 117; *BielKom* A, D5v; *GliczKsiqz* G8v, M8v, N2v, Ov; Male collocare horas, Zlie trawić czas. *Mącz* 196d, 97a, b, 227c, 258d [2 r.], 366a (12); gdyż wfytek czas v dworu ná zabáwie fię trawi/ zda mi fię to rzecz bárzo potrzebna/ wiedzieć dworzáninowi/ iáko/ y czym kogo zábáwić ma. *GórnDworz* M3v, M5, Aa3, Aa3v; *BiałKat* 96; *HistLan* F5; *CzechRozm* 96, 99v, 143v, 205v; Tych obyczáiw wieleby vftáło/ kiedyby káždy liczbę musiał czynić y z czafu ftrawionego [*temporis transmissi*]/ zrzeczy od siebie vczynionych. *ModrzBaz* 83, 13, 26, 26v, 28v, [41] (10); Drugi raz záfię fzedł do Rzymu Piotr S. zá czafu Neroná y dlugi czas tám ftrawił *SkarJedn* 98, 233; *Calag* 133a; *SkarŻyw* 35, 86, [197]; *StryjKron* A3v; *CzechEp* 31, 98; *KlonŻal* D3v; *ReszPrz* 58; *GórnRozm* L3; *Calep* 788b; *OrzJan* 129; *LatHar* 668; *WujNT Act* 14/3, 20/16, s. 719; *KlonKr* B2; *SkarKaz* 580b; *CiekPotr* 61; *SkarKazSej* 701b.

»czasu nie żałować, (nie) żal« = *tempus tribuere Mącz* [szyk zmienny] (4 : 2); *RejKupSekl* a8; *Mącz* 463d; A wfzakóż to iefł napewnieyfza/ nie żáluy czafu/ á łam téz nie bądź wtéy mierze leniwy. *Strum*

C; *CzechRozm* 1v; Aleby mi czału nie žal/ okazałbych to nie tylko ze Mfzałá/ iż oni fą Sábelliani/ iáko íami wyznawáią *CzechEp* 313; *PaxLiz* D3.

»począć czasu mało« (1): Biegłá zá nim niewiáftá vboga wołáiąc/ Iżeby iey przełtuchał krzywdy [...] Ten rzekł/ [...] począkay czału máło. *RejZwierz* 3v.

»czasu potrzebować; czas(u) (po)trzeba (jest)« = *egere tempore Mącz* [szyk zmienny] (6; 13): *Diar* 27, 36, 68; Według onego/ ku poznányu rzeczy potrzebá yeft czału y pilności. *GliczKsiąż* I6v, I6v, N, Nv; Ten grob álbo więzę Alexánder chciał zálię opráwić/ ále iż tá rzecz potrzebowała czału wielkiego y roboty trudney [...]: to co począł dokonać nie mógl *BielKron* 268; *Mącz* 443d; *GórnDworz* L3v, Y2v; *CzechRozm* 149v; *ModrzBaz* 73v; *CzechEpPorz* *4; *GrabowSet* Y; *WujNT* 195; *GrabPospR* L2; *GosłCast* 31; *KlonFlis* A2v.

»przydać czasu« (1): Ktoby chcyáł co vmyeć/ nych przyda y czału y pilności. *GliczKsiąż* Nv.

»czas (darmo) puszczać« = *tempus traducere Mącz* (3): *Mącz* 97a; bo to nałprońnieyfa rzecz/ čás dármo pułzczać. *GosłGosp* 64, 30.

»czasu szczedzić« (1): Lecż iż czału ízczedzę/ przetoż co o fynu Bożym człowieku prawdziwym nápiáno ieft z Dzieiow Apoftólfkich pokazawły/ do líftow Páwłowych przyłtępuię. *CzechEp* 313.

»ukradać (a. ukraść) czasu« [szyk zmienny] (3): Aliquid spacii surripere, Vkraść łobie nieco czału. *Mącz* 404c; *RejZwierc* 159; *KlonWor* 80.

»(z)mudzić czas« [szyk zmienny] (3): Moram creare, Závádzáć/ mudzić czas. *Mącz* 232d, 207b; *BielSat* G3.

»czas zwłoczyć (a. odwłoczyć), zwłaczać czasu; czas się wlecze« (2 : 1; 1): gdyż oto fłyfzyfz/ iż wlecż [!] íe čás iáko chce *RejAp* 157; gdy Krolowa Węgerfka przyłánim Krolewny Iádwiki čás zwłoczyła *StrykKron* 472; *GosłCast* 58; *PaxLiz* E3.

Wyrażenia:»chwil(k)a czasu« (2): *Articuli temporum*, Chwile czałów. *Mącz* 17a; *Punctum temporis vel horae momentum*, Chwilká czału/ okiem mgnienie. *Mącz* 331c.

»długi czas, długość czasu; przedłużać czas« = *spatium Mącz* [szyk 13 : 4] (15 : 1; 1): *RejPs* 189v; *Diar* 36, 64, 92; *BielKom* C5; Ale iż to íesztze zdał íię długi tzás/ ták známienity y wielkiey fwiátości/ tey niezbedney Mammony tze kác przełto Syxtus Mnich [...] to włyftko potym złamał y zrzucił *KrowObr* 78v, 78v; *KwiatKsiąż* M4v; *Mącz* 404c; Czás káżdi długi w kłopocie. *RejAp* 84 marg [*idem* Dd2v], 84, Dd2v; *GórnDworz* L3v, Y2v, Y8v; *SkarJedn* 98; *WujNT* 195.

»czas dobry« [szyk 1 : 1] (2): *GliczKsiąż* N3; gdy ich Krol Ie⁸⁰ M. z Rádámi fwemi tełkliwie/ y z vtrátą dobrego czału czekáć muśiał. *SkarKazSej* 694b.

»dosyć (a. (nie)dostatek, a. dość) czasu« = *temporis satis, otii abundantia Mącz* [szyk 13 : 9] (22): *RejPs* 147v; *RejKup* h2v, t4; A czasu by do tego dosyć być mogło, gdybyście jeno WM nam tego u KJM pomagać chcieli. *Diar* 28; Na co íżeś WKM na on czas prze niedostatek czasu za słusznymi przyczynami zwolić nie raczył, jenakeś nam WKM pokoj od księży IchM upewnić raczył obietnicą swą *Diar* 85, 86; *BielKron* 104v; *Mącz* 144b, 258d [2 r.], 369c, 502c; *GórnDworz* V3v; *RejPos* 6v, 181v; *RejZwierc* 109; *KochList* 3; rownie teraz o Rzymiániech może píáć/ iż ich dobre vczynki będą po włyftkim świece opowiadáne: wzięłoby to dosyć czału Mćiwy Pánie/ ácz wiem żeby z poćiechą tego W. M. vzył *ReszList* 155; *BielSjem* 29; *PudłFr* 25; *ArtKanc* S4; *GosłGosp* 76.

»czas inny« (1) : boć dofyć czałow będzie inych y biefiad y krotofil wżywać *RejZwierc* 109.

»(nie)mały czas; (nie)mało czasu« = *multum tempus Vulg* [szyk 9 : 8] (13; 4): ażby nam pirwey de religione z księżą IchM biskupy jakimi rozmowami, ktore by nie mało czasu wziąć musiały a tak omieszkać postronnej obronie, postanowiono było, tedy my WM opowiedamy *Diar* 40, 27, 82; *GliczKsiąż* I6v, M8v, N, Nv, Ov; A też iuż cżás niemáły iáko tu prożnuię *RejWiz* 20v, 124; *RejZwierc* 3v; *Mącz* 56c; *RejAp* 62, 152v; *CzechRozm* 96, 143v; *WujNT Act* 14/3.

»odmienność (a. przemienność) czasu« = *temporis inclinatio Mącz* [szyk 13 : 1] (14): Po rozmáitey przemienności czałow / przyfzedł táki cżás na Bellifáryulá iz innym był fzeżęliwy [!] á łobie niezczęśliwy *BielKron* 162v, 121, 238, 254; *Mącz* 57c; á czo nie bywa dla ludzkiej dłuźlżey pámięci piłmem podpárto/ wżytko z odmiennością czałow łnádnie s pámięci ludzkiej może być odniefiono. *RejZwierc* A2, A3, 85v, 87v, 133v, 150, 150v, 152; *StryjKron* A.

»czasow postępek« (2): ktorzy iedno Wielkiemu Xiędzu Litewłkiemu ná Kiernowłkiej łtolicy (dziś zá czałow połtępkem to bywa dawnością zniłzczáley) łiedzącemu połtufzeńłtwo czynili *StryjKron* 385, 288.

»czas po temu« [szyk 10 : 4] (14): *BibRadz* I *5; Y ia też ięłzczę [!] ciebie/ iefłize tylko potęmu czałz bedziem mieć piłmem moim potomnym ludziom zaleczę [!]. *KwiatKsiąż* Q2v; *OrzQuin* Q3, Rv; *GórnDworz* Z6; *RejPosRozpr* b3; *MycPrz* II Av; *Strum* Q4, R4; *BiałKaz* F2; *CzechRozm* 21; *PaprPan* Aav; *WujNT* 1.Cor 16/12; *SiebRozmyśl* K2v.

»prędkie czas; prędkość czasu« (2; 1): *PatKaz* III 95v; *RejPs* 150v; KTo włádnie prędkim cżálem? *WitosłLut* A5v.

»siła czasu« (3): *GórnDworz* Aa3; gdyż chmury á niepogody síłá cżáfu roboćie wymuiá *GostGosp* 154; *KlonFlis* A2v.

»czas spokojny« (1): Y ty fie nie włtydź/ małzli cżás łpokoiny/ Przyłłucháć tey to krotofilney woyny. *KochSz* A2.

»ten czas« [szyk 8 : 1] (9): Acz fie niebilo pocz kwapicz Liepiei bilo ten czas zapicz *RejRozm* 402; *Diar* 64 [2 r.], 65, 68, 75; *DiarDop* 117; *KwiatKsiąż* M4v; *RejZwierc* 159.

»wiele czasu; czas wielki« = *multum temporis Mącz, Modrz; bona a. maxima pars temporis, multitudo temporis, multum otii, plurimum otium Modrz* [szyk 28 : 3] (27; 4): *BielKron* 268; Ale to twierdzić mogę y łmiem/ ył tym mniefy nam przechodzą lata/ albo nam tym mniefy na leciefch łchodzi/ y przez to dłuźey zywiemy/ im więcey cżáfu wyborynym naukam pozwolamy. *KwiatKsiąż* Q, Gv; *Mącz* 1b, 240d, 258d, 281d, 358a; *GórnDworz* C8v, G2, M5, Dd5; *KuczbKat* 130; A by fie o tym piłác miáło iáko to iefł rzecz łzkodliwa/ y co w łobie przynołi/ y ku iákiemu kończowi przychodzi/ wieleby cżáfu wziąć to mułiáło. *RejZwierc* 16v; *CzechRozm* 99v, 149v; *ModrzBaz* 13, 25v, 26v, [41], 97v (8); *SkarŻyw* 35; *CzechEpPorz* *4; *GórnRozm* C4, K; *WujNT* 861; *SiebRozmyśl* K2v; *SkarKaz* 81a.

»wolny czas; wolność czasu; wolnić czas« = *otium Modrz* [szyk 10 : 7] (15; 1; 1): *RejKup* Aa; *Diar* 68 [2 r.]; *RejWiz* 140v; *Strum* B; *ModrzBaz* 117v; *SkarŻyw* 50, 354; *CzechEpPorz* **v; Vrzędnik/ kiedy Pan nie bywa/ ná Páńłki przyiazd ma łobie wolnić cżás robotámi domowemi potrzebneymi *GostGosp*

10, 8; *RybGęśli* A2; *GrabPospR* L2; *CiekPotr* 75; ná ktorých mieyfcách miewáiąc z Rycerftwem czáfy fwe niektore wolne od prac tych náńznych vczćiwych. *CzahTr* A3v, [D]v; *SkarKazSej* 704a.

Zestawienie: »boginie czasu« (1): *Horae* Boginie czáfu/ słuźebnice słońcá. *Mqcz* 158a.

Szeregi: »czas, (a, i) chwila« [szyk 4 : 2] (6): Ty maź chwylę y teźe czas *SeklPieś* 19; *Mqcz* 17a, 30b, 258d, 463d, 475a.

»czas albo (i) fatum« [szyk 1 : 1] (2): iako iego wola będzie y iako czas albo fatum przyniesie. *ActReg* 148; *KolakCath* B3.

»czas, (i) godzina« (2): *LibLeg* 11/42v; Zaź on ma gdy wolny czás/ zaź wolną godzinę *RejWiz* 140v.

»czas i lata« (1): VCieśnie Rym Pánie Spiewác nie przeltánie/ Poki czás plynny y tve przyźłé látá/ Będą zażywác przeftronego świátá. *KmitaPsal* A3v.

»mie(j)sce, (i) czas« [szyk 4 : 3] (7): *KromRozm III* C5v; o czym tu teraz niemáź mieyfcá y czáfu mowić. *CzechRozm* 249v; *SkarŻyw* 50, 354; *WerGośc* 238; *Phil* H2; *LatHar* 590.

»(ni) czas i (ni) papi(e)r« (5): Bych miał wźytki dzyeie they pániey cnotliwey krolowey Bárbáry piřác/ nie dořtáloby mi czáfu y papieru na tho *BielKron* 408v; *PaprPan* Aa4v, Cc3, Gg; *KlonFlis* A2v.

»plac i czas« (2): *Mqcz* 404c; O czym řzérokié discurfy czynić, niemáź plácu y czáfu do tego. *SarnStat* 1271.

»czas z potrzebá« (1): TEN w młodości vkaźe y namęźnieyřzemu/ Co czás s potrzebá zniefie co przyřtoi cnemu *PaprPan* C4v.

»czas i praca (a. robota)« (3): *BielKron* 268; *GórnDworz* Dd4v; Iuźćibych wźytko řpráwił á řłow y czáfu y pracy nie tráćił *SkarKazSej* 671a.

»czas abo (i) rząd« (2): *CzechEp* 305; Czás y rząd ořtátká doczyni. *GostGosp* 165.

»czas i słowo« [szyk 1 : 1] (2): Ale wtak iáńney rzeczy řzkodá czáfu y řłow tráćić *BudNT przedm* b3v; *SkarKazSej* 671a.

»czas, (i) zdrowie« [szyk 2 : 1] (3): *ArtKanc* O4v; Nieřczęfny ia/ który tu czás/ y zdrowie tráćę *GórnTroas* 25; *SarnStat* 600.

»czas i zwyczaj« (1): Nie známienitřze^go być nie może/ náđ znáíome^go á dawnego przyiaćielá/ ktorego řpołeczność y przyiaźń raz zácźęta/ á czáfem y zwyczáiem vmocniona/ nie ma być řwana áni tárgána. *WerKaz* 276.

Wyrażenie przyimkowe: »podług, wedle, według czasu« = *secundum tempus Vulg* (5 : 3 : 2): A tak placźátz/ pannę Mariá cieřřatz/ niemalá chwilę podług czáfu przemiefřkali. *OpecŻyw* 154v; *RejZwierz* A2; *KwiatKsiąż* K4v; iam řię wedle czáfu/ Przemieniał z tego w drugie/ vchodźac niewczáfu. *Prot* A3v; *RejPosWstaw* [143³]v; *CzechEp* 245; *NiemObr* 142; *KochWr* 40; *WujNT Rom* 5/6, s. 539 marg.

Personifikacja (7): Czás przydzie. Awo ia teź czás miernik wřzech rzeczy/ Ráđę wřitkim mieycie mię ná pieczy *BielKom* F8v, nlb 8, D4v; *KochMRot* B4v, C; *BielSjem* 31.

a. *O Bogu* (28) : *PatKaz III* 104; Záľię teľ P. Kryřtus Syn B. mowi. Oto ia řyn Boży przed wřytkimi wieki z oycá bez tzáfu/ á záľię s Pánny Máryey pod tzáfem/ prawdziwy tzłowiek národzony/ bierźęćie řobie N. zá brátá řwego y przydziedzitzam ćię/ w kroleřtvo oycá y moiego *KrowObr* 46v; Ale powiedz że mi to prořę ćię/ iáko może być włáfnym y pierworodnym/ iefřlřř řie on nie włáfnie/ iefřcźe przed

wszystkimi rzeczami z iftności Bogá oycá fwego vrodził/ á vrodził procz wżego czáfu? *CzechRozm* 60, 37, 58v, 65; GDy Syn Boży łowo z Oycem wieczne/ czáfu niemaiace [!] chciał fię ták ftác iáko my człowiekiem/ [...] obierał tefz y ty/ przez ktoreby iáko pośláńce y poruczniki fwoie [...] rodzone łowo prawdy/ żywot wieczny dáiące/ dochodziło. *SkarŻyw* 383; Ale y to dáremna filozofia. Gdyż Bog iest niełkończony: bo początku y końcá nie ma: czáfowi nie podległ żadnemu *CzechEp* 68, 68, 146; *GrabowSet* Ny; *LatHar* 373; Oycze bez początku nierodzony/ Synu od wieku y bez czáfu rodzony/ Duchu ś. od obudwu tchniony y pochodzący od wieku bez czáfu/ [...] zmiłuy fię nád námi *SkarKaz* 279b, 484b.

czas czyj (3): á czáfły twoie fá nigdy niełkonczone/ á iesteś bog nigdy niwczem nieodmienny *RejPs* 148v, 149v [2 r.].

Ze zdaniem przydawkowym [kiedy (1), ktorego (1)] (2): nie było czáfu kiedy nie był *NiemObr* 125; Tym gromem Ian ś. iáko fyn gromu/ zábija przekłętego Aryuřzá y [...] inne niezbożne/ ktorzy Syná Bożego łtworzeniem czynią/ przez ktorego wżytko łtworzono iest. ktorzy kładá iákiś czás ktorego nie był/ á początek mu iákiś dáią. *SkarKaz* 485b.

W charakterystycznych połączeniach: czas jego, twój (2), *żaden* (2); *narodzony pod czasem, przed czasem, w czasiech; bez czasu (na-, u-)rodzony* (4); *procz wszego czasu urodzić się*.

Zwrot: »czas naznaczyć« (1): á łobie Pan żadnego krefu nie zámierzył/ áni żadnego czáfu nie náznaczył *RejPos* 328.

Wyrażenia: »czas przemijający« (1): Y ważnieyby było *infinitium* niełkończony mowie czás dáć bořtwu [...] ktorego dowieść chciał/ niż iy Abráhámowi iuż przeřłemu muřieć przyznác: á Bogá przy czáście nieuřtáwicznym á przemijájącym zořtáwić *CzechEp* 68.

»przeszły czas« (1): *SarnUzn* B8v cf »czas przyszły«.

»czas przyszły« (1): Bo to y lámá rzecz pokázuie/ Y o tym może fie włáfnie rzec iest/ ktory niema áni *praeteritum* áni *futurum*, tho iest/ áni przeřłego czáfu áni przyřłego/ ále zázwdy á zázwdy iest. *SarnUzn* B8v.

»czas zamierzony« (3): Piotr řwięthy piřze/ iż v Páná tyfiác lath iáko rok ieden/ á czáfu żadnego zámierzonego nigdy ten Pan nie ma *RejAp* 5, 5 marg, Ee3.

Szereg: »ani czas ani miejsce« (1): Ale Pan Bog nářz/ iáko áni czáfu ták teř áni mieyřcá nie ma. *SarnUzn* C.

2. *Odcinek czasowy wyodrębniony na podstawie dziejących się w nim wypadków; tempus BartBydrg, Vulg, Mącz, PolAnt, Modrz, JanStat, Cn; hora Vulg, PolAnt; dies PolAnt, Cn; intervallum Modrz, Cn* (1493): *GliczKsiąż* N2; Przyřtoi teř Sędziemu/ pierwey niż złoczyńcę zda ná męki/ bádác řye pilnie czáfu/ iáko dawno złoczyńcá kradł/ zbijał *GroicPorz* ii3v; *RejWiz* 90; *RejZwierz* 24v, 133; *BibRadz Eccli* 32 arg; *Mącz* 377d; po roku y po dwu mieřciácách (ktory czás iest łłożon z mieřcięcy po dwa kroć siedmi) człowiek iuż krzepko siedzi *LeovPrzep* H4v; *RejAp* 165v; iż dnia onego gdy fie ták ná thy dziwy řchodzili/ mieli pewnie łobie pozyřkác zbáwienia řwe⁸⁰/ wielkie im przyřym odpuřty y miłościwe czáfy obiecuiác *RejPos* 348v, 60, 181v; *BiałKat* 21; *RejZwierc* 22, 120; *BudBib* 4.*Esdr* 11/44; Abowiem gdy teř weyřrzyřz w onę liczbę ktorą tákże w tych kłięgách y w teyże káp: kładzie/ opifuiąc czás od zbudowania kořciołá Sálomonowego/ ář do zborzenia iego przez Nábuchodonořorá.

CzechRozm 170v; *BielSen* 9; *ZawJeft* 39; Zálogę ośzácować/ á wedle záłogi roley/ y mieyfćá/ čás do kilku lat ná roli/ z polá żytem kopámi/ obráchowawfzy kopę po iedney po dwu ná każdy rok/ wypłácć ma. *GostGosp* 40; *SkarKaz* 4b [2 r.].

czas czego (125): *BierRaj* 19v; *OpecŻyw* 1v, 36v, 65, 106v, 121v, 160; *PatKaz II* 54, 77; *TarDuch* A6v; *MiechGlab* 17; *WróbŻołt* Vv; *RejPs* 46v, 55; *RejKup* k5v; *LubPs* V3, X3v, aa2, gg5v; *RejWiz* 46v; Aták przegłádáiąc Bog czáfy tey ludzkiey niewiádomości [*tempora quidem huius ignorantiae despiciens Deus*]/ teraz opowíada ludziom/ áby wífyftcy á wífedy pokutę czynili *Leop Act* 17/30, *Lev* 25/16, *Iob* 38/23, *Ier* 50/27, 31; To mowi iákoby śmiechem widząc čás przysłych kłopotow że niemieli dośypiác *BibRadz II* 29c marg, 3.Reg 18/36, I 353v, *Ier* 30/7, 46/21, *Ez* 4 arg (9); *BielKron* 57v, 58v, 59v, 79v [9 r.], 82; Curriculum industriae atque studiorum, Czas náuk y ćwiczenia. *Mącz* 74a, 404c; *RejAp* BB8, 22v, 23, 23v, 31 (11); *GórnDworz* Z, Z4v; *HistRzym* 33, 80; *RejPos* 69v, 75, 110v, 158v, 195v (10); *BiałKat* 296 [2 r.]; A wízakoż ia nie rádżę nikomu vbefpieczćáć íe na láthá fwoie á rofkládáć czáfy tego vznánia íwego. *RejZwierc* 178v; *BudBib* I 442a marg, *Dan* 12/1; *BudNT Apoc* 3/10; *CzechRozm* 30, 47, 89, 169; *ModrzBaz* 80v; Ty koraś nam porodziłá Bogá y człowieká/ [...] zíšci nam w przyczynie twey obietnice Boże/ ípufzczáiąc nam čás káfki *SkarŻyw* 357, 193, 358, 369, 535; *StrykKron* 742 marg; *CzechEp* 18, 328, 364, [398] [2 r.]; *NiemObr* 83, 174; *ReszPrz* 28; *ArtKanc* E13v, T4v; *GórnRozm* M2v [2 r.]; Práwie to čás wefela: páłace pałáią *GórnTroas* 59, 45; *GrabowSet* E, O4v, P; *LatHar* 167; *WujNT Mar* 6/35, *Luc* 19/44, *Act* 3/20, 17/30, s. 485 marg, *Rom* 13 arg; *SarnStat* 896; Záčżym boię íe/ íż tylko ten káfek czáfu Seymowánia twego zoftáwił íi íefzcze P. Bog do pokoiu á powítánia twego. *PowodPr* 5, 5; *SkarKaz* 4b [3 r.], 39a [2 r.], 486b, 514b.

czas do czego (12): *Diar* 46; *GliczKsiąż* K3; Spacium sumere ad cogitandum, Wziác čás do myślenia. *Mącz* 432b; *RejPos* 262v; *ModrzBaz* 80v, 94v; A íednák P. Bog íefzcze mu z wielkiego miłóśierdziá čás do pokuty przewlokł/ y zákazał áby go nikt niezábijał/ á czáfu mu do pokaiánia danego nie vwłoczył. *SkarŻyw* 263, 258, 263, 403; *SkarKaz* 314a.

czas czemu (14): *OpecŻyw* 36v; *RejJóz* O6, O6v; *OrzRozm* G2; *BielKron* 58v, 79v [2 r.]; *RejAp* 167; *MycPrz* I A2v; *KochPs* 28; Ítáraymy íię poki nam íefzcze tych íześci dni zftáie/ á čás íeft roboćie/ y prace tey miłey/ w íłodkim iármie zakonu Chryftułowego. *SkarŻyw* 4, 52 [2 r.]; *SiebRozmyśl* K2v.

czas ku czemu (15): *RejKup* o4v; *GroicPorz* í2v [2 r.]; *BibRadz* I 4a marg; *Mącz* 44b, 404c [2 r.], 472c; nie wnet po śmierci ále trzeciego dnia ożył: który čás ku doświadczeniu prawdziwey śmierci doftáteczny był. *KuczbKat* 50; *ModrzBaz* 26v; *WisznTr* 22; *ArtKanc* S3v; áby/ gdy nádchodźi čás ku woienney potrzebie/ y ku lámému boiowánia z nieprzyiácielem [*ut ingruente necessitate belli, et dimicationibus cum hostibus JanStat* 709]/ wiedział mieyfće íwoie/ do którégó íe ma brác *SarnStat* 447, 791, 813.

czas na co (2): Sumamus spacium ad cogitandum, Weźmimy íobie čás na rozmyślenie. *Mącz* 404c; *ModrzBaz* [16].

cum inf (1): Trudnoć na ráty rofkladać Gdy komu czas przydzie wfyadać. *RejKup* e4v.

czas czyj (15): *BielKom* C4v, D5; *LubPs* L2; Zażeś nie thy íeft któryś zoftał ze czterzech żwierząt/ ktore^m był náznáczył áby krolowáli na íwiećie moim/ ábj przez nie przjífedł koniec czáfow ich

[*finis temporum eorum*]? *Leop* 4.*Esdr* 11/39, 4.*Esdr* 12/20; *BibRadz* 4.*Esdr* 9/6, 12/20, *Luc* 21/24; *OrzRozm* Q2v; *RejPos* 332v; *RejZwierc* 159; *BudBib* 4.*Esdr* 9/6, 11/39; *ModrzBaz* 92v; *KochPs* 86.

Ze zdaniem przydawkowym [w tym z odpowiednikami: *ten* (34), *on* (3), *taki* (2); *iż* (28), *gdy* (25), *kiedy* (15), *ktorego* (12), *że* (12), *ktory* (5), *gdzie* (1), *przez ktory* (1), *w ktory* (1), *w którym* (1), *poki* (1)] (102): *PatKaz III* 102; *BielŻyw* 171; *WróbŻołt* T3, T3v, 67/32; *RejPs* 51v, 63v, 82, 181v; *RejJóz* B2v, 17v, P8; *RejKup* d8v, v8; ale oto nic niedbąm przigidże ten czas kiedy nam Pan niebesky wlfytko nagrodzy *RejKupSekl* a6; *Diar* 89; *DiarDop* 105; *BielKom* F6v; *LubPs* P6v; *Leop* 2.*Tim* 4/3; A iż ná czałtki náukę fwą rozkładáli/ czeńtokroć przypomináią pogrozki y obietnice/ y czały obiáwienia ktore miewáli od Pána. *BibRadz* I 353v, *Iob* 29/2, *Luc* 13/35, II 49c *marg*, *Ioann* 4/21, 23, *Act* 23/3, II 93a *marg*; tám bowim czas ieft/ iż káždy zá vczynek fwoy flufzną zaplátę fwą weźmie. *BielKron* 80, 14v, 81, 160v, 162v, 195v, 248; *KochSat* B3v; *KwiatKsiąż* G; *Silens* luna, Czas gdy xiężić nie świeci. *Mącz* 393a, 133b, 344b, 350a, 429a; Támże znaydziefz y czas kiedy był rozwiązan/ y czo były zá spráwy iego *RejAp* BB5, 3, 78v, 83v, 84, 191v; A zálię/ przywodząc łobie ná pámięć przefzłe rokłofzy/ przywodzą też y czas ktorego to było *GórnDworz* H6v; *HistRzym* 55; *RejPos* 29v, 100, 131, 132, 137v (11); *BiałKat* 176; *KuczbKat* 295; *BielSpr* 46v; *BudBib Eccle* 8/9; *MycPrz* I A2v; *CzechRozm* 184v; *ModrzBaz* 26v, 80v [2 r.], 105v [2 r.]; *KochOdpr* C4v; *KochPs* 62; *SkarŻyw* 184; *KochJez* A3; *NiemObr* 127; *KochPhaen* 10; *ReszPrz* 68; *WerGość* 267; *BielSen* 9; *KochPieś* 16; *KochSob* 56; *ArtKanc* Q5v; *Consulatus* – Czas przez ktori ieftem bormiftrzem. *Calep* 247a, 552a; *GrochKal* 28; *GrabowSet* E4, R; *OrzJan* 92; *KochFrag* 27; *LatHar* 262; *WujNT Luc* 3 *arg*, 13/35, s. 305, 504, *Rom* 13/11, 2.*Tim* 4/3; przyidzie czas gdzie miłofierdzie odstąpi *SkarKaz* 7b, 205b, 242b; *SkorWinsz* A3v.

W połączeniach z bliższym określeniem długości trwania (41): *PatKaz II* 77; *Seculum*. Ein czeit von hundert iaren. Czas do ftá lat álbo wyek *Murm* 6; *Biduum*. Ein tzeit von tzweyen tagen. Czas odwu dny. *Murm* 10, 6 [4 r.], 10 [3 r.], 13 [3 r.]; *Biennis*, czas od dwv lyath vel czo staro iesth dwa roky *BartBydg* 18b, 84b, 100b; *MiechGlab* 17; *RejWiz* 137; A wżytek czas iáko długo Sálomon krolował w Ieruzálem nád Izráelem/ było czterdzieści lat. *BibRadz* 3.*Reg* 11/42, I 4a *marg*; *BielKron* 273; *Horarium*, Czas yedney godziny. *Mącz* 158a; *Olympias*, *quinque annorum spacium*, Czas piący lat/ álbo gdy fie piąty rok pocziął á cztery látá przefzły. *Mącz* 263a, 25b, 88c, 377d, 390c, 404c, 464d; Ale gdy iuz práwie czas wychodził tyliácá lat tu iuz dopirko czythay káždy á przypátruy fie co fie dzyáło *RejAp* 166v; *GórnDworz* Z; *Calep* 130b, 322a, 553a, [619]b, [729]a (9); Pátrzy ná to zwyćięzcá/ z gniewu nie ochłódł/ A czas dzieśięćioletny widzi mu fie podły. *GórnTroas* 9.

W charakterystycznych połączeniach: *czas ich* (3), *jego*, *miłofciwy*, *moj* (3), *omylny*, *pode(j)żrzany* (2), *pożądliwy*, *swoj* (2), *wszy(s)tek* (6); *czas apóstolstwa*, *bitwy* (3), *bojowania* (2), *bronienia*, *bytności*, *Ewanjelijonu*, *gniewu (rozniewania)* (2), *do karania*, *kłopotu* (2), *krolowania*, *lutości (zlitowania)* (2), *łaski* (5), *męki (męczeństwa)*(3), *milczenia (milczeniu)* (3), *miłofci*, *(do) miłofierdzia* (7), *do modlitwy*, *mowienia (mowieniu, do mowienia)* (5), *(do) nauk* (2), *nawiedzenia* (8), *nawrocenia*, *ku naprawie*, *niewiadomości*, *Nowego Testamentu (Zakonu)* (2), *obietnic*, *objawienia* (3), *oblężenia*, *odpuszczenia grzechow* (2), *panowania (państwa)* (3), *do pokajania* (2), *pokuszenia*, *pokutowania ((do) pokuty)* (4), *powietrza*, *prorokowania (proroctwa)* (2), *przeżrzenia*, *ratunku*, *rozmyślenia (rozmysłu, do myślenia, ku*

rozmyśleniu, na rozmyślenie) (10), sądu, skazy (2), ucisku, utrapienia, uznania (ku uznaniu) (4), walce, wiary, wybawienia (2), zatracenia, zbawienia, zginienia (2), żalości.

Frazy: »jest itp. czas« – *tempus est Vulg, PolAnt, Modrz; hora est PolAnt* [szyk zmienny] (41): *BierEz A4; OpecŻyw 106v; FalZioł V 47v; WróbŻołt 67/32; A bywáli [!] ty czáły iż lie pokuśláli o mię chcąc mie rowno z ziemią vniżyć RejPs 181v; RejJóz P7v; MurzHist R3; Jakuz my pokornie WKM prosimy i upominamy, abyś w to ostrzej wejrzeć raczył, ocz to i nam i WKM gra idzie, bo czas być musi iż ze wszystkiego WKM Panu Bogu liczbę dać musisz Diar 89; GliczKsiąż Nv; LubPs aa2; RejWiz 46v; Boć będą the czáły/ gdy zdrowey náuki nie będą znofić/ ále nábieráią łobie vczyćielow wedle żądliwośći fwoich Leop 2.Tim 4/3, 4.Esdr 12/20; BibRadz 3.Reg 18/36, 4.Esdr 12/20, Ioann 4/23; Ieft czás ktorego pánuie człowiek człowiekowi/ ná iego zátrátę. BielKron 81, 79v [2 r.], 80; KwiatKsiąż G; RejAp 23, 62 [2 r.], 167, 191v; RejPos 125v, 138, 262v, 332v; KuczbKat 295; á będzie czás vćifku [erit tempus angustiae] iáki nie był od czáfu iáko ieft narod BudBib Dan 12/1; Był ten czás/ kiedy Krol Polłki musiał Turkom dać pokoy ModrzBaz 105v; CzechEp [398] [2 r.]; NiemObr 127; ReszPrz 68; Iuz to rok siedmdzieśiáty fzófty/ iákoś lie wáfzá kró: M. rodził/ á połowicę czáfu tego iuz królować racyzł: który czás kiedy był/ prózę/ któryby iáfnie świádkiem tego bydz niemiał/ żeś wáfzá kró: M. Polakóm pánem przyrodzonym/ y Królem z ofobnéy łálki Bożéy dány? OrzJan 92; WujNT 305, 2.Tim 4/3; SkarKaz 4b.*

»czas mija (a. (prze)minął)« = *hora praeteriit Vulg* [szyk zmienny] (9): *BierEz F3; RejJóz O6, O7; Potym gdy iuz czás żalości przeminął/ niekthore Kfiązę Burguńłkie/ posłał posły poczełtne ku któlewnie [!]/ żądáiąc lie znią flubić. HistRzym 33; CzechRozm 169; KochPieś 33; WujNT Mar 6/35; SkarKaz 3a, 4b.*

»czas nadchodzi« (3): *KochPs 148; gdy połt przyfzedł/ á czás zbáwienny nádchodził/ porzućiwfzy pińanie/ co dzień kazánia czynił SkarŻyw 544, 311.*

»nastanie czas« = *instabit tempus PolAnt, Vulg* (3): Náftánie czás gdy práwey nauki nieprzymą w domu Izráelłkim. *HistRzym 51; BudNT 2.Tim 3/1; WujNT 2.Tim 3/1.*

»czasu nie masz [= non est]« [szyk zmienny] (2): *KwiatKsiąż P4v; A ná tey drodze nie máłz pewnego czáfu SkarKaz 422b.*

»czas okaże« (1): *Moie fzaleńftwo czás krotki okaże/ gdy prawdá ná iáfnia lie odkryie. Phil N3.*

»poki (jest) czas« (3): *NiemObr 174; Przyimi/ k tobie chcącego/ poki czás lutośći GrabowSet P; LatHar 141.*

»(po)trzeba czasu« (2): *A iefliże lie iakowych błędow nápiją/ tedy takowym potrzeba będzie dwoiakiego czáfu/ naipierwey yżeby w yeden fnich błędy były wybite/ á potym yżeby fię w drugi prawdziwich nauk vczyli. KwiatKsiąż K4; Tákże też trzebá pozwáney ftronie czáfu ku rozmyśleniu ná odpowiedź. GroicPorz f2v.*

»czas przeszedł« (1): *Potym czás przefzedł/ iłz Pan Bog doznawfzy Márynowey/ ábo raczey Máryny oney pány wiáry y ćierpliwośći/ przyzwać ią do siebie do wiecznych przybytkow miał. SkarŻyw 184.*

»czasy przypadają« [szyk zmienny] (2): A ták gdy thy dni ábo czáły przypadáią/ iż łobie przypominamy ty dziwne łprawy á ty táiemnice Pána łwoiego/ ktore w tey pánnie łprawowác á okazowác raczył *RejPos* 304v; *RejZwierc* 249v.

»przyjdzie, musi (a. ma) przyść czas« = (ad)venit tempus *Vulg*, *PolAnt*, *Modrz*; venit hora *PolAnt*, *Vulg* [szyk zmienny] (101 : 3): *BierEz* L2v; Potym przydzie czas obiawienia/ albo vwielbienia/ przeto chcę początz od pokory. *OpecŻyw* 36v, 1v, 36v, 65; *PatKaz II* 54; przydziec czas że niczym nie będziez, z ziemies poźedł w ziemię łie obrocilz *BielŻyw* 171; *WróbŻołt* T3, T3v; *RejPs* 51v, 63v, 82; *RejJóz* B2v, I7v, K8; *RejKup* d8v, e4v, v8, ee7; *RejKupSekl* a6; *BielKom* F6v; *LubPs* P6v, X3v, gg5v; *Leop Ier* 50/27, 31; *BibRadz Ier* 46/21, *Luc* 13/35, II 49c marg, *Ioann* 4/21, 23, *Act* 23/3; *BielKron* 14v, 57v, 58v [2 r.], 59, 82 (10); *KochSat* B3v; Erit ubi te ulciscar si vivo, Przyidzie ten czas gdy łie nád tobą pomłzczę. *Mącz* 429a, 344b; *RejAp* 3, 78v, 83v, 84, 84v (8); *GórnDworz* Z4v; *HistRzym* 80; A tegoż to báránká ten dobrotbwy Ociec nam iuz w oštátecznych dniach/ gdy przyłzły czáły łwłętego zlıthowania iego/ dobrewolnie dárowác raczył *RejPos* 158v, 29v, 69v, 77v, 82v, 100 (17); *BiałKat* 176; *RejZwierc* 244; *RejPosWstaw* [143³]v; *BudBib Eccle* 8/9; *MycPrz* I A2v; *CzechRozm* 47, 89, 184v; *ModrzBaz* 80v, 105v, 142v; *KochOdpr* C4v; *KochPs* 62, 127; *SkarŻyw* 69, 369, 535; *BielSen* 9; *KochSob* 56; *ArtKanc* Q5v, T4v; *GórnRozm* M2v [2 r.]; Ale przyydzie czas przeyrzány od Bogá/ Gdy nieprzyiaćioł twych nie vydzie nogá *GrochKal* 28; *KochFrag* 27; *WujNT Luc* 13/35, *Act* 3/20; *SkarKaz* 7b, 205b, 243a, 486b; *SkorWinsz* A3v.

»czas się nie trafi« (1): iż nigdy łie táki czas nietráfi/ ktoregoby Pan Bog mógl ludzi zápomniec *KuczbKat* 375.

»czasy wypełniły się« = impletur tempora *PolAnt* [szyk zmienny] (3): *BibRadz Luc* 21/24; gdy łie iuz ony czáły wypełniły woley á przeźrzenia Páńłkiego *RejPos* 271, 303v.

»czas wyszedł, wychodzący; wyszcie czasu« = tempore peracto *Vulg*; temporis decursu *JanStat* [szyk zmienny] (6 : 1; 1): *PatKaz II* 77; *RejFig* Ee3v; *RejPos* 127v; *KochPam* 84; IEnłtwo łkładam. Czas wyłzedł/ pókimći hołdował *OstrEpit* A3v; *Calep* [619]b; *WujNT Act* 27/9; *SarnStat* 695.

»czas zejdzie, zbieży« (3 : 1): *RejJóz* D7; Aby włęcey żadnego píłmá áni żadney obietnice nie było/ iedno co tu łłyzylz z włálnych vłt iego/ iż nie długi czas wam zeydzie w tym vćilnieniu wálzym/ iż mię zálię oglądacie *RejPos* 126v, 125, 126v.

Zwroty: »baczyć (a. obaczać) czas« [szyk zmienny] (4): *RejPs* 55; Snać iuz krotky czas baczycie Iż łie tak barzo kwapycie. *RejKup* f8v; *GroicPorz* kk2; *KuczbKat* 270.

»dać czas; jest dan czas« = dare spacium *Mącz*, *Modrz*; dare tempus *Vulg* [szyk zmienny] (10; 1): *BierRaj* 19v; Bo tu ielł czas dan pokuty Tam iuz pomłty y od platy. *RejKup* k5v; *Mącz* 404c; *RejAp* BB8; *Aelius Lampridius* píłze/ iż *Alexander Seuerus* Rzymłki Cefarz miał to w obyczáiu/ że nic niełtánowil/ okrom vczonych á mądrych ludzi/ ktorým dáwał czas ná rozmyłlenie *ModrzBaz* [16], 26v; *SkarŻyw* 258, 358, 392; *RybGęłli* C4v; *WujNT Act* 14/16.

»(do)czekać czasu« = tempus expectare *Modrz* [szyk zmienny] (7): *DiarDop* 105; Skanderbeg máiac pogotowiu dziełięc tyłiac ludu wybornego/ Moizelzá też záfadzil w táiemnym mieyłcu z piąćią tyłiac/ czekał czáłu gdy łie woylko Tureckie z łwego mieyłcá porulzy *BielKron* 248, 195v; *BielSpr* 46v; *CzechRozm* 132; *ModrzBaz* 80v; *ReszList* 145.

»czas mieć, mający« = *tempus habere* *Mącz*, *Vulg*; *spacium habere a. intercedere* *Mącz* [szyk zmienny] (16 : 1): *GroicPorz* 12v; Táko: Rzeczpołpolita dwa tylko łwe czáfy ma/ Pokoy á walkę *OrzRozm* Q2v; *BielKron* 189, 319v; *Laborem potiri*, Zły czas mieć. *Mącz* 315d; *Vacuum ad narrandum aliquid*, Máyaći czas ku powiedaniu czego. *Mącz* 472c, 44b, 57b, 404c [2 r.]; *RejAp* 22v *marg*, 101v, Dd2; *ArtKanc* S3v; *WujNT Apoc* 12/12; *SkarKaz* 514b; *SapEpit* [B2]v.

»pomknąć (a. pomykać) czasu« [szyk zmienny] (5): *BibRadz* I 4a *marg*; *OrzRozm* G2; O dobrotliwy Pánie thoż długo káždemu z nas pomykałz czáfú tego vznánia náłzego *RejAp* 31, 5, 31v.

»czasu przydać« (1): Połłał Pan wnet Proroká aby mu powiedział/ Iże mu piętnaście lat iefzczę czáfú przydał. *RejWiz* 137.

»czasu użyzyć« (1): A iefli nam Pan Bog z łálki łwey świętey/ po tym záburzeniu Włchodnich y Południowych kráioiw/ łpokoynego czáfú iefzqze vžyczyc będzie raczył *VotSzl* A2v.

»wiedzieć czas, o czasie« (1 : 1): *WerGośc* 267; Zwłázczá wiedząc o czásie [*scientes tempus*]/ iż przyłzła godziná abyłmy zełnu powłtáli. *WujNT Rom* 13/11.

»czas zamierzać« [szyk zmienny] (2): Przed láty łtáwiano v łádu zegárki ciekące/ wedle ktorých zámierzano łtronam czas do mowienia [*praescribatur partibus tempus ad dicendum*] *ModrzBaz* 94v; *KochFrag* 26.

Wyrażenia: »ciężki czas« = *asperum a. atrox a. durum tempus* *Mącz* (3): *Iniquitas temporis*, Ciężkie czáfy. *Mącz* 170d, 98a, 443c.

»daleki czas« (1): Wiele oczóm powinien/ o Páni/ kto ciebie ogládał/ á wćiefzył twym poyżrzeniem siebie. Dálzého czáfú może niezámierzác łobie/ Ižby kiedy miał gładzłą oglédać po tobie. *KochFrag* 26.

»dawność czasu; dawny czas« = *praescriptio, vetustas temporis* *JanStat* [szyk 13 : 1] (10; 4): *Praescriptio, est exceptio rei ex tempore congruens, visszycze dawnoscyą czasv* *BartBydż* 122; *BielŻyw* 110; *RejJóz* O6; *GroicPorz* gg3; *RejZwierz* 1; *Obruit eum oblivione vetustas*, Dawność czáfú wyniosła go z ludzkiey pamięci. *Mącz* 362a; *WujJudConf* 38v; *SkarJedn* 348; Czyli temu dawny czas/ kiedy łzczęściu łwemu Car Mołkiewłki vłáiac/ chciał łwiátu włzyltkiemu Groźnym być? *KochJez* A3; *NiemObr* 90; *KochPieś* 16; *Abowiem gdyście mieli podług dawności czáfú* [*propter tempus*] być náuczycielámi: zálię potrzebuiecie aby was vczono ktore łą pierwsze początki mow Bożych *WujNT Hebr* 5/12; *SarnStat* 689, 1000.

»dobry czas« [szyk 3 : 1] (4): *RejZwierc* 227v; *SkarŻyw* 440; *KochPieś* 26; W onym rázie nieuchronnym/ ręce łciągnę obie Ku niebu/ żebrząc z góry czáfów leplzłych łobie. *GostCast* 20.

»drugi czas« (1): A kto chce mieć czás/ czáfú łwego kończ włzyltko: nie záchowyway ná inłzy. Bo drugi czás inłzy przypadek może przynieśc/ ktorego mułsz iedno opuścic/ coby mógł oboie odpráwić *GostGosp* 6.

»inłzy czas« (4): *KwiatKsiąż* P4v; *Mącz* 194d; Vczynił to tedy *Ambroży* człowiek vczony y biegły/ rozumieiac/ iż nietrzebá gniewowi przytomnemu wodze popułzczać/ ále trzeba inłzego czáfú do karánia czekác [*tempusque aliud expectandum sumendi suplicii*]/ gdy fię one záburzenia ferdeczne włpokoią *ModrzBaz* 80v; *SkarKaz* 514b.

»krotki (jest) czas; krotkość czasu« = *tempus leve Vulg* [szyk 14 : 5] (17; 2); *LibLeg* 7/32; Podobność na ialnją fen mara wyawi A barzo to krotki czas wżytko tobie íprawi *RejJóz* Kv; *RejKup* f8v, o4v; *RejWiz* 46v; *BibRadz* 4.*Esdr* 12/20, II 143d *margin*; *BielKron* 189; *RejAp* 22v [2 r.], 23, 101v, 191v, Dd2; *RejPos* 85, 332v; Wízakoż íię żaden lękáć nie ma tego bytu/ ále ma vćiekáć k KRyítowemu ízczytu/ bo w krotkości czáfu/ Przyidzie pewny koniec tákowego kwáfu. *ArtKanc* Kv; *Phil* N3; *GrabowSet* T2v.

»czas marny« [szyk 2 : 1] (3): Bo áczyby czás náłożył yákířz kolwyek/ á wnim íe nye pilnye vczył/ áni theż wtem coby przed íię wzyął przetrwał/ czás on nye vżyteczny ále márnny á poprozny będye. *GliczKsiąż* Nv; *RejWiz* 178v; *GoslCast* 41.

»czasy mierne« (3): Náyduie íe s pífmá íż przed potopem nigdy defzcz áni żimá nie bywáká/ ludzie czáfy mieli mierne/ moc y ííłę zdrowá/ y wżytkiego obfítóść/ przetho dłuęo trwáli ná íwiecie blísko tyfiáká lat. *BielKron* 5v, 5v *margin*, Kkkk3.

»czas niebezpieczny (a. nieprzezpieczny), niebezpieczności« = *tempus periculosum Vulg*, *PolAnt*; *difficile a. dubium tempus Mącz* [szyk 4 : 1] (4 : 1); *FalZioł* V 47v; *BielKron* 82; *Mącz* 443c; *BudNT* 2.*Tim* 3/1; A Wiedz to/ íż w oítátne dni náłtáná czáfy niebełpieczne. *WujNT* 2.*Tim* 3/1 [*idem BudNT*].

»czas niebliiski« (1): Aż przemináł czás niebliiski/ Gdy Náktánus Krol Eęyptłki: O Eziopie íe dowiedział *BierEz* F3.

»(nie)długi (jest) czas; długość, przedłużenie czasu« = *longum Calep*, *JanStat*; *parvum tempus Vulg*; *diuturnitas Calep*; *longum a. tantum tempus JanStat* [szyk 25 : 11] (30; 1 : 5); *BierEz* A4; *PatKaz* II 68v; Ale to wżdy miej na bacžności obys richło wyiezdżał/ á gdy będzie po zmienieniu powietrza: mozełz íe ząíię przywrocí do miełzkania twe⁸⁰ po przedłużeniu czáfu. *FalZioł* V 73v; *MurzHist* R3; *KromRozm* II pv; *GroicPorz* f2v; *Leop Deut* 30/18; *RejFig* Ee3v; *BibRadz* I 143d *margin*; *Novendium*, Przed dziewięć/ Táć dłuęi czás yáko dziewięć dni. *Mącz* 251b, 10c; *RejAp* 86v, 102v, 167; *RejPos* 126v, 262v; *BiałKat* 253v; *WujJudConf* 38v; *CzechRozm* 85, 85v [2 r.]; Nie dłuęi czás temu [...] Ze znácznie poráziłz íwé nieprzyiáciele. *KochPs* 28; *KochWz* 139; *WisznTr* 22; *KochPam* 84; *ArtKanc* S3v; *Calep* 322a, 612a; *SarnStat* 42, 518, 689, 695, 1036, 1056, 1185; *SiebRozmyśl* K2v.

»(nie)fortunny czas« = *difficile tempus Mącz* [szyk 2 : 1] (3): IEít przezć dziwowák íe ípráwie Tureckiey/ á nawięcey přętkoóci ich/ íż oni rzeczy przedíę wżiętych w tákiey wielkoóci zebránia ludu rycerłkiego nigdy nieomięłzkáią/ miernie ználzáiác fortunne czáfy/ á ítale przeciwnie przygody/ z wielką ćierpliwoóciá á záchowánim poółżuzeńtwa ítárlzym. *BielKron* 259v; *Mącz* 19c; *KochTarn* 75.

»(nie)mały (a. maluczki) (jest) czas; (nie)mało czasu« = *modicum tempus Vulg*; *multa hora, multum tempus Vulg* [szyk 14 : 5] (16; 3); *RejJóz* O6v; A íż tu głos powiáda íż temu odpoczywánium ich máły czás miał być *RejAp* 62, 23v, 62 [2 r.]; *RejPos* 125, 125v, 126v, 127v, 128v; á on ich próił: áby mu máło czáfu do modlitwy vżyczyli. *SkarŻyw* 403; *GórnRozm* G2v; *ActReg* 13; *WujNT* *Mar* 6/35 [2 r.], *Act* 27/9, *Apoc* 12/12; *SkarKaz* 550b; O máłuczki czás próżę Eneáfu miły/ Iedno żeby íe wiátry ty vípokoíły. *PudłDydo* B5.

»(nie)spokojny, pokoja czas« = *tranquillum a. pacatum tempus, turbidum tempus* *Mącz* [szyk 4 : 2] (5 : 1): Czemuż pry w ten czas łpokojny/ Chodziłz táko bárzo zbrojny. *BierEz* P3v; *BielKron* 79v; *Mącz* 443c, 469b; *SkarŻyw* 392; *VotSzl* A2v.

»(nie)szczęśliwy (a. (nie)szczęsny) (jest) czas« [szyk 8 : 1] (9): *RejPs* 106v; (*did*) Iozeph bracią wita na pole przyłzedłzy (-) Zdarz wam pan Bog łzczęlny czas/ braćifzkowie mili *RejJóz* A7v, M2, P8; ábowiem iáko on dom/ ábo pierłcionek/ przywodzi ná myłł tho/ co ták bárzo miło włpomináć/ [...] ták záfię zamek/ ábo łzátá/ kłádzie przed oczj on niełzczęlny czás/ więzienia ábo rány *GórnDworz* H7; *RejPos* 138, 172; *GosłCast* 26; Wam fię czáfy łzczęłliwe obiecały łtáwić/ Przy was można fortuná chce iuż łwoy wiek báwić. *SapEpit* A4v.

»niewielki czas« (1): Iż vkażefz gdzie czo leży Nie wielki czas temu zbieży *RejJóz* D7.

»czas on« [szyk 7 : 7] (14): *MurzHist* R3; *GliczKsiąż* Nv; *BibRadz Iob* 29/2; *Versabatur mihi ante oculos tempus illud*, Lasł mi ná oczy czás on/ álbo nie móglł mi z myłłi zeyść. *Mącz* 486b, 216b [2 r.]; *RejPos* 271, 279, 324; *RejPosWstaw* [143³]v; *BudBib Mich* 7/11; *CzechRozm* 132; *ModrzBaz* 80v; *SkarKaz* 205b.

»ow czas« (1): Czáfu dobrego bądź wefoł/ á czáfu łrogiego opátrz fie. Bo to połtánowił mądrze/ iáko ten/ ták y ow czás/ Pan Bog vczyńił. *BielKron* 81.

»czas pewny« = *iustum tempus* *Modrz* [szyk 4 : 3] (7): Bo to człowiek z przyrodzenia ma/ áby ná łpráwę rzeczy potrzebnych czás pewny obracał/ iáko na odpoczywánie ciáłá/ ná łpánie/ y ná rzeczy inłze tym podobne. *KuczbKat* 295; *CzechRozm* 85v, 86, 117v; *ModrzBaz* 133v; *SkarKaz* 422b; A iż woyná Turecka ná wytrwáną idzie: opátrzyć to/ áby fie tákże dawáło ná pewne czáfy poki woyná trwa. *PowodPr* 82.

»czas požądany« (1): Owa czás/ pánie/ przyłzedł požądány/ Poćiefzyłes kray łwoy vpodobány *KochPs* 127.

»prędkie czas« (1): Y owłłfem będzie fie zły łtárał zgrzytáiąc ná łpráwiedliwego áby gi wynifćil/ á v bogá wpołmiech będą grozy iego/ ábowiem on iuż więc baczy prędkie czás zginienia iego *RejPs* 55.

»przeciwny czas« (2): Znałzay łkromnie przeciwnie w łwey młodości czáfy. *BielKom* C4v; *Adversum tempus* *Przeciwny czás*. *Mącz* 443c.

»czas przyjemny« = *tempus acceptabile* *Vulg* (4): Oto teraz czás przyjemny/ oto teraz dzień zbáwienny *Leop 2.Cor* 6/2 [przekłád tego samego tekstu (3)] *LatHar* 141; *WujNT 2.Cor* 6/2; *SkarKaz* 4b.

»przyszły czas« (1): A tu ciełzy Kościół S. ták dziwnie ná łwiece ytrapiony/ opowiedáiąc iemu przyłzły czás wybáwienia iego/ y też przyłzły vpadek y pomłty łprzećiwnikow *LubPs* V3.

»święty czas« [szyk 2 : 1] (3): *BielKron* 88v, 132v; Mieli náłzy łynowie/ w on czás święte czáfy/ Gdy moię wino pili/ po pieniądzu Máłsy. *BielSat* G.

»taki (a. takowy) czas« = *tantum tempus* *JanStat* [szyk 8 : 2] (10): *BielKron* 162; *RejPos* 77v, 100; *KuczbKat* 295, 375; iż miał Pan ná Acháfa y ná lud iego/ y ná dom oycá iego/ czáfy tákowe/ iákowe nie przychodziły ná dom Dawidow od onego czáfu gdy Effraim odłtąpił od Iudy *CzechRozm* 142; *GórnTroas* 9; *SarnStat* 504; A ty przedłie połtáwę małz łmutną ná łobie/ Snadź nigdy tákie czáfy nie przyłtały tobie. *WitosłLut* A5v; *SapEpit* [B2]v.

»ten czas« [szyk 46 : 5] (51): *BierEz* P3v; Na znamię tego czału Iezufowé męki/ opoki fie padali *OpecŻyw* 160; *WróbŻołt* T3, T3v, 67/32; *RejPs* 181v; *RejJóz* B2v, I7v, K8; *RejKup* v8, ee7; *RejKupSekl* a6; *DiarDop* 105; *BielKom* F6v; *LubPs* P6v; *RejWiz* 178v; *Leop* 2.Tim 4/3; *BibRadz Act* 23/3; *BielKron* 81; Interregnum, Czás ten poki królewłtvo wákuye *Mącz* 350a, 133b, 344b, 429a; *RejAp* 62, 84, 109; *RejPos* 132, 137v, 195v, 303v; *BiałKat* 176; *RejZwierc* 249v; *BielSpr* 46v; *CzechRozm* 184v; áby ten czás ktory íprofné póspółłtvo obráca ná bieśiády y ná gry [ut quod tempus vulgus profanum dat commensationibus et lusionibus]/ oni obrácali częściá ná ípánie/ częściá ná wynáydowánie rády o dobrem rządzeniu Rzeczypółpolitey. *ModrzBaz* 26v, 105v [2 r.]; *Oczko* 24v; *KochPs* 62; *SkarŻyw* 369; *ReszPrz* 68; *ReszList* 145; *WerGość* 267; *ArtKanc* Q5v; *Calep* 552a; *KochFrag* 27; *OrzJan* 92; *LatHar* 262; *WujNT* 305; *SkarKaz* 3a, 550b.

»trudny czas« = *atrox tempus Mącz* (2): A iuz teraz przywykay pracy/ i nie wczáom/ Abyś fie mógł ípofobić ku trudnieyńzim czałom. Vmiey łuk miernie ciągnąc *KochSat* Cv; *Mącz* 19c.

»czasy urodzajne« (1): Aczkolwiek nie zániechał fáme⁸⁰ siebie procz świádectwá; czyniác dobrze z niebá/dawáiąc dżdze y czáły vrodzáyne [*tempora fructifera*] *WujNT Act* 14/16.

»czas wesóły« [szyk 3 : 1] (4): będzie fie oto pracowác/ iákoby czás Ewánielionu/ to ieft/ czás wesoły obrocił wpgóńłtvo. *BudBib* I 442a marg; *GrabowSet* R; *WitosłLut* A5; *SkorWinsz* A3v.

»wdzięczne czasy« (1): Ták ia klenoty ieftem obciázony/ Przelźlych rołkołzy/ wdzięcznych czałow k temu. *GrabowSet* Lv.

»czas wojenny« (2): *BierEz* L2v; W tę liczbę/ zda mi fie/ máią być policzone czały woienne y feymowe [*In hunc numerum tempora belli et conventus includenda videntur*]. *ModrzBaz* 92v.

»czas zamieszany« = *turbidum a. turbulentum tempus Mącz* [szyk 1 : 1] (2): *Turbidum et tranquillum tempus, contraria, Niełpokoiny/ zámiełzány czás. Mącz* 469b, 443c.

»zbożny czas« (2): á ciebie nam dał zá mátkę y przez ręce tve/ dał nam łam siebie y złobá zbożnj czás: to ieft/ czás łáłki y odpulźczenia grzechow. *SkarŻyw* 358, 357.

»zły czas« = *durum tempus Mącz* (7): *Mącz* 98a, 315d; *RejPos* 133, 279; *KochPs* 86; ále iá złe czały náchodziły ífz ízáláłá *SkarŻyw* 311; *KochPieś* 33.

»czas żáłosny, smętny« [szyk 2 : 1] (2 : 1): A to wżytko ípráwuiá rozumki wykrętné/ Práwie ná nas przywodzá wżytki czały ímętné. *RejZwierc* 251v; PO niewyżáłowney śmierci Krolá íwego/ Y po nim żáłofny czás/ w miedzkrólełtwie [!] z niego Pan náłz po tym fráfunku/ vcięłzył rádośnie *KmitaPsal* Av; *GrabowSet* E4.

Szeregi: »czas i chwila« (1): Qui spacium deliberandi habuerunt, Którzi czás y chwilę rozmyśłania mieli. *Mącz* 404c.

»czas, (a(1)bo, i) dzień« = *dies, tempus Vulg, PolAnt* [szyk 5 : 5] (10): Rozproście wśłyftki mocarze iey/ niech idá ná ítráccie: Biádá im bo przyłzedł dzień ich/ czás náwiedzenia ich. *Leop Ier* 50/27, *Ier* 50/31, 2.Cor 6/2; *BibRadz Ier* 46/21; Aliquantisper, Niekilki czás álbo niekilka dni. *Mącz* 338c; *RejPos* 304v; *GrabowSet* R; *LatHar* 141; *WujNT* 2.Cor 6/2; *SkarKaz* 4b.

»czas i godzina« (1): Poniewáłz teź czały y godziny bywaiá ktorych od takowich ípraw być wolnymi potrzeba ieft. *KwiatKsiąź* G.

»czas i lata« (4): *WróbŻółt* Vv; powłtháną wnim ośm Krolow/ ktorých czáfy będą lekkie/ y láthá prętkie [*tempora levia et anni citati*] *Leop* 4.*Esdr* 12/20; *BibRadz* 4.*Esdr* 12/20; *BielKron* 82.

»miejsce, (i, abo) czas« [szyk 3 : 1] (4): *BielKron* 273, 319v; *RejAp* 135; Náoftátek/ będzie obaczał mieýfće y czás/ ktorego lud Zydowłki ten Zakon wzięł od Bogá *KuczKat* 270.

»czas i obyczaj« (1): Ale vcieczmy fie iedno do niego z [!] mocnemi á wiernemi modlitwámi fwemi/ naydzyeć on czás y obyczaj wybáwienia náłzego. *RejPos* 213v.

»czas i przypadek« (1): Bo gdy komu dziecię vmrze/ álbo dom zgore/ álic on który nie vmie rozeznáć y ładow y miłofierdzia Pánłkiego/ wnet łáie/ álic w tym mieýfcá czáfy y przypadki ich przeklina. *RejAp* 135.

»czas albo wiek« (1): Máýá to wyedzyeć iż nyemáły czás potrzebá áby lyna przy náuczycielu zádzyerzeli/ nye rok nye dwá/ ále czás yáki albo wyek nyemáły/ dla tego áby mógł w náuce byegłem oftáć. *GliczKsiąż* N.

Wyrażenia przyimkowe: »dla czasu« (1): Czás on przyzedł/ ktore⁸⁰ toż mężoboyftwo co pirwey dla czáfu vroczyłtych godzin głowne było [*quod intervallo solennium horarum erat capitale*]/ to iuz w ten czás niegłowne. *ModrzBaz* 80v.

»wedle, według czasu« (2 : 1): Boże day ábych był takim iáko y pierwey/ y według onych czáfów [*iuxta dies*] gdy Bog ftraż miał około mnie *BibRadz* *Iob* 29/2; lecz iż chorobę káżdą wedle czáfu á rozkrzewiania iéy łzácuem/ toż we Fráncy obaczmy/ iefly iefł świeża *Oczko* [40]; *SkarŻyw* 29.

a. Okres dziejowy; tempus, tempora Vulg, Mącz, Modrz, JanStat; dies Mącz, PolAnt [w ogromnej większości w pl] (342) : *KromRozm* II bv; Co y Concilia/ nie tylko połtronne łácinłkye y Greckye/ y włfech yákmyarz narodow/ y czáfow/ ále y powłfechne ftáre y nowe yednoftáynye wyznawáýa. *KromRozm* III P3; *Leop* 4.*Esdr* 11/44, *Eccli* 49/15; *RejZwierz* 127; *BibRadz* 1.*Par* 12/32; *BielKron* 80v; Albo iefli wam barziew k myłli wiek dziliefyłzi/ Vczyńciełz iuz i Statut czałom przyłftoynieyłzi. *KochSat* B2v; *KwiatKsiąż* G4v [2 r.]; Ut descriptiones temporum, Opiláne czałów/ co fie ktorego czáfu ftáło/ álbo fie też ma ftáć/ to yełt rozłozenie czáfu. *Mącz* 375b, 2d, 63a, 374d; *RejAp* 137v; *Górndworz* H6v, Z6; *WujJud* A5; *CzechRozm* 30, 253v; *ModrzBaz* 121v; á te kłięgi (widzá mi fie) pożyteczne/ y práwie dołftáteczne. ktemu ná te wrzedliwe czáfy bárzo zgodne. *ModrzBazBud* ¶6; *Oczko* 2v; *SkarŻyw* 130; *KochMuza* 27; *GrabowSet* K2, N; Z ktorých/ Grzegorz S. żył przed dziewięcią łet lat [...]: infzy czáfy byli połednieyłzy. *LatHar* +7, 192; *SarnStat* 48; *SkarKazSej* 701b.

czas czego (4): Iozeffus [...] dzieiopiłłá znamienity/ [...] wypifuiątz czas cefarłftwa Tyberyułłá Cefarza [...] o Kryłtułie tak łwiadczy *OpecŻywList* C2v; *WróbŻółt* Vv; *CzechRozm* 170v; *StryjKron* 16.

czas czyj (54): *KromRozm* I I3v; *LubPs* A3; O miły Pánie dayże nam to/ áby náłze tzały niebyły tákowe/ iákowe przedtym były. *KrowObr* 38, 38; *RejZwierz kt*, 132v; *Górndworz* I2; *RejPos* 62, 159, 197v, 336v; *BialKat* 298v; *GrzegŚm* 42; *KuczKat* 325; *RejZwierz* 5v, 103v, 119, 241v; Bo ten ięzyk ná on czás máło nie po włzey ziemi pánował/ poczáwłzy zá Aleklándrá Mácedońłkiego áż mináwłzy czáfy Konłtántyna Cefárzá/ y inych *BudNT przedm* c3v; Aleć to ná mądre náleży/ rádźić o przyłzłych rzeczách: á ná wátpłiwe Rzeczypołpolitey czáfy przyációły łobie iednáć. *ModrzBaz* 89, 27, 47v, 144v; *SkarJedn* 189, 270, 376; *Oczko* 2; A też niewiem áby X. K. będąc ták dáleki od czáfów Arriufzowych mógł co łepiey y prawdźiwiey piłáć przeciw błędóm iego/ niż oni co rychłó po nim

byli *CzechEp* 95, 187; *NiemObr* 14, 63, 157, 172; *ReszPrz* 32; *ReszList* 149 [2 r.]; *ArtKanc* R16; *LatHar* 42, 102 [2 r.], 182; *GrabPospR* Kv, L; *PowodPr* 49; *CiekPotr* 3; *SkarKazSej* 701b; *SapEpit* B3. Cf »czasy apostołskie«.

Ze zdaniem przydawkowym [w tym z odpowiednikami: *ten* (13), *on* (10), *taki* (a. *takowy*) (10), *jaki* (1), *wszytek* (1); *kiedy* (14), *gdy* (12), *iż* (8), *ktorego* (6), *który* (6), *w który* (3), *za ktorego* (2), *że* (2), *gdzie* (1), *na który* (1), *o których* (1)] (55): *LibLeg* 11/170v; WSpominamy łobie żalobliwie czały ony gdyłmy łiadáli nád rzekámi Bábilońłkiemi płácząc *RejPs* 204; Oczy łćirpieć nie mogą by łzy nie płynęły Włpominaiącz ty czały ktore przeminęły *RejJóz* O2; *BielKom* C6v; Podzmy zálę do tego tzału/ *kiedy* Grzegorz pierwłzy był Papieżem *KrowObr* 29; A co łę tkanie ołoby y czału zá ktorego był Ezáiałz/ był z narodu krolewłkiego łyn Amołow *BibRadz* I 353v; *OrzRozm* F4v; *BielKron* 80v, 86, 172v, 334v; *Mącz* 344b; *OrzQuin* X4; *RejAp* 164v; *RejPos* 159; *BielSat* B4v, H2, H2v; A iż był niekiedy czał/ ktorego Chrześcójanie ná káždy dzień Ciało Boże przyjmowáli/ okázuię się z Dzieiow Apołtołłkich *KuczbKat* 185, 125; *RejZwierc* [28³]v, 225, 249; *BudBib* Is 9/1; *CzechRozm* 103, 104v; Czyli łnac ná on czał takie czały były [talía tum tempora erant]/ iż włzytko ná iednego wołá zdáwác mułiano *ModrzBaz* 132v, 17, 51, 105v, 133v [2 r.]; *SkarŻyw* 161, 317; *CzechEp* 157, 268; *NiemObr* 59, 131; *KlonŻal* A4; *KochFr* 104; *WisznTr* 5 [2 r.]; *KochPieś* 31; *PudłFr* 75; Przyłzłáłwá ná wielki błáđ/ ná takowe czały/ Gdzie iuz złość z łwięłá cnotá łmie chodzić zá páły. *BielRozm* 4, 15; *GórnTroas* [3]; *OrzJan* 110, 128; *WujNT* 184; *KlonKr* A4v; *KmitaSpit* C4v; *PowodPr* 76; *CzahTr* C; *SkarKazSej* 689b.

W połączeniach z bliższym określeniem długości trwania lub datą (2): *BielKron* 102v; Czálły podobne náłzym 1576. y roku 1577. *StryKron* 477 marg.

Przysłowie: Teraz łklenicámi łie potykáią/ iáłkoby ieden drugiego przemogł y powálił. O czały/ o obyczáie. *PowodPr* 73.

W charakterystycznych połączeniach: *czasy* (a. *czas*) *chytre*, *głodne* (2), *jakie* (2), *jedne* (2), *ktorykolwiek* (*niektory*) (2), *nasze* (31), *obłęđliwe* (2), *rozne* (*rozmaite*) (3), *sw(oj)e* (2), *szkodliwe*, *twoje*, *wasze*, *wątpliwe*, *wielki*, *wszytkie* (*wsze*) (8), *złosne*, *żalobliwe*, *żądane*; *czasy* (a. *czas*) *cesarstwa*, *krolowania*, *Starego Zakonu*, *wieku* (2); *obłęđliwość czasow* (2), *rozmaitość* (*rozność*, *rozliczność*) (5); *czasom przystojny* (3).

Frazy: »blisko są czasy« (1): Bliłko łá żądáné czały. *KochPs* 145.

»jest *itp.* czas« = *tempus est Mącz*, *Modrz* [*szyk zmienny*] (27): Co zá czały były za pánowánia tych Krolow y co łię w nich dźiáło/ o tym nápiłano w. 2. Kłię. Krole. 14. káp. *BibRadz* I 353d marg; *Conditio temporum talis nunc est*, Tákíe teras czały łá *Mącz* 63a, 344b; *OrzQuin* X4 [2 r.]; *BielSat* B4v; *KuczbKat* 125, 185; O nęđzny prawco co tak rozumiełz/ nie baczyłz iż podobno mułiály być inłze czały *RejZwierc* 188, 189v [2 r.], 225, Bbb; *ModrzBaz* 17, 105v, 132v, 133v; *WisznTr* 5; *PudłFr* 75; *BielRozm* 15; *GórnTroas* [3]; *OrzJan* 110; *JanNKar* D2; *KlonKr* A4v; *PowodPr* 76; *CzahTr* C; *SkarKazSej* 689b.

»czasy nastály *itp.*« = *incidunt tempora Mącz*; *sunt tempora Modrz* [*szyk zmienny*] (5): *Mącz* 29b; A teraz tákíe czały náłtály/ iż nietylko pierścienie/ ále y łáncuchy ładá kto nołi *ModrzBaz* 51, 133v; *NiemObr* 131; *SkarKazSej* 701b.

»nastąpiły (a. następowały) czasy; czasy następujące« (2; 1): te przywileie [...] więcey łążą po[t]omkom iego y czałom po Apoštołłkim ześciu nástępuiąeym/ á niżli onym/ gdy tu ná świećie Apoštołowie żyli. *SkarJedn* 80; *SarnStat* 1206; *KmitaSpit* C4v.

»czas potrzebuje« = *affert dies Mącz* (2): A ták kto to bączyc chce/ iż ty czały takiego krolá potrzebowały/ gdy po Chábrym wielki vpadek tá koroná wzięła była *BielKron* 348v; *Mącz* 122b.

»czas (prze)minął; (prze)minęte czasy« = *praeterierunt Modrz* [*szyk zmienny*] (5; 3): A rozmyłłaiąc łobie odpoczątku łwiatá rozmáitołć przeminęlych czałow będą łobie ná pámięć przywoził *RejPs* 112v; A boday iuż ty złe czały wzdy kiedy minęły *RejJóz* M3v; *RejWiz* 121; *GrzegŚm* 42; *RejZwierc* [21³]v, [233]; *ModrzBaz* 132v; *KlonŻal* A4.

»czas przychodzi (a. przyjdzie)« [*szyk zmienny*] (6): *BielKron* 86; *BielSat* H2v; Pátrż iellli to lekka rzecz gdy czały przychodzą/ Iż krolowie puftopás bez potomłtwá łchodzą. *RejZwierc* 249; *NiemObr* 63; *BielSen* 10; *WujNT* 184.

»czas (przy)niesie (a. przynosi)« (5): To włzytko przyrodzenie á czały przynolżą/ Ze łie ty obyczáie w roznołci roznołżą. *RejWiz* 117; *ActReg* 158; *OrzJan* 3; *SarnStat* 30; *SzarzRyt* C2v.

»czasy są spokojne« (2): O Pánie Boże/ [...] rácz opátrzyć łługi twoie/ tákim pokojem iákiego łwiát dáć nie może: áby y łercá náłze przykazániu twemu/ były poddane/ y po oddaleniu twogi nieprzyáciellkiewy/ czały náłze zá twą obroną były łpokoyne. *LatHar* 182 [*idem*] 102.

Zwroty: »baczyć czas; niebaczny na czasy« (1; 1): Bowiem tákie rozумы náwięcey łłynęły/ Co baczły czał przyłżły y ty co minęły. *RejWiz* 62v; *BielKron* 241v.

»czasow doczekać« [*szyk zmienny*] (4): *KrowObr* 38; *BielSat* H2; A ci tám przednieyłzy Patrefowie [...] nie mogli ták dostátecznie rzeczy tey poznác y oney opíłác: áko iuż my teraz, y inłzy włzyłcy wierni, ktorým to dał Bog widzieć/ ktorzyłmy czałow tych doczekáli *CzechEp* [405]; *PowodPr* 49.

Wyrażenia: »czasy apostolskie« [*szyk 6 : 1*] (7): *RejPos* 62; Oni byli bliłcy łwiátłółci ktora przyłżlá ná łwiát/ y czałow Apoštołłkich *WujJud* 35, 192v; *SkarJedn* 80; *ReszPrz* 94; *LatHar* 193, 252.

»burzliwe czasy« (1): Także y ty ma miła mátucho/ Czekay czału/ vlegay łichucho. Aż łie Pan Bog nád námi łmiłuię/ Ty burzliwe czały záhámuie. *BielSat* H2.

»chmurne czasy« (1): Bo łnádnie wierłż przychodzi nie sřráfowney myłli/ Lecż łą dziś chmurne czały ná ktorełmy przyłżli. *WisznTr* 5.

»czas daleki« (1): á tak ielliby tá obietnicá y ten znák/ przez Ezáiałzá obiecány nie mogł łciągáć do czału dálłżego ná potym przyłżłżego/ ále tylko do onego obecnego Ezáiałżowego tedybym ia też także mowíł *CzechRozm* 132v.

»dawne czasy« = *superiora tempora Modrz* [*szyk 4 : 3*] (7): *LibLeg* 11/170v; *GliczKsiąż* E8v; TV małż napřzod połłętki/ łtárych krolow łławnych/ Ktoreć łie dziś przygodzą/ chociaý s czałow dawnych. *RejZwierc* A4; *HistHel* ktv; *ModrzBaz* 27; *KochPs* 207; *ReszPrz* 97.

»dzisiejszy czas« [*szyk 13 : 6*] (19): *LubPs* A3; *KrowObr* 38; *RejWiz* 122v; *RejZwierc* kt; *BielKron* 210v; y máczálem przyczyny/ łkądby to rołło/ iż ludzye łthárzy niemal włzyłczy łkárzą łie ná dzíłeyłże czały/ á ony pirwłże zbytnie chwálą *GórnDworz* H5, H6v; *RejPos* 62, 159, 197v, 336v; *BielSat* [I4]; *RejZwierc* 181, 184, Aav; *MycPrz* I Bv; A co mi zá żywotá wymie czał dzíłeyłży/ To po łmierći náğrodzi z lichwą wiek poznieyłży. *KochMuza* 25; *BielSjem* 13; *PudłFr* 9.

»inszy (a. inny) czas« (5): *RejZwierc* 188; *BielSpr* 61; *Oczko* 2; Infzy król/ infzé czáfy: ludzie fyci boiu/ Dáli w moc dwiemá królom rádzić o pokoiu. *KochProp* 9; *SkarKazSej* 701b.

»czasy (są) lepsze« [szyk 2 : 1] (3): *BibRadz Eccle* 7/11; *BielKron* 80v; A ieślić tego žal zem dłużey nie żyłá? Wieręby m ná lepłze czáfy nie tráfiłá. *WisznTr* 31.

»czas naznaczony« (1): bowiem czás Antychriftow/ ku pánowániu náznáczony przyšzedł/ o czym zdawná Dániel/ y Ian ś. prorokowáli. *NiemObr* 63.

»czas (jest) niebezpieczny« = *tempus periculosum* *Mącz* [szyk 1 : 1] (2): ábowim czás nász bárzo yeft nyebefpyeczny/ Dla tego mądrze fye mušimy śpráwowác. *KromRozm I* 13v; *Mącz* 29b.

»czas niefortunny« (1): *Tenebrae* Reipub. Zły czás/ niefortunny/ śmutek Rzeczypošpolitey/ zła przigodá. *Mącz* 446a.

»(nie)sczęśliwe (a. nieszczęsne) czasy« (4): *KochFr* 104; *KochPieś* 31; Nieščzęfné czáfy: nie ták przed tym było: Cnotá pláciłá/ áz y wšpomniéc miłó. *PudlFr* 9 [*idem*] 74.

»niniejszy czas« = *istud tempus* *PolAni*; *praesens tempus* *Modrz*; *hoc tempus* *Vulg* [szyk 4 : 3] (7): *BibRadz Eccle* 7/11; *BielKron* 80v; *BielSpr* c; tedy fię nie iedno ná ninieyŹe czáfy [*ad tempora praesentia*] álbo ná poštánowanie porzákdu/ ále więcey ná wŹzech rzeczy przyrodzenie ogládáią. *ModrzBaz* 1v; *NiemObr* 80; *WujNT Rom* 8/18; *SzarzRyt* C2v.

»odmienność (a. przemienność) czasow; odmienne czasy« (3; 1): IAKo ieft wiek pierwŹy plágá powodzi Źkarány od Bogá prze ludzkie wyŹtepkí/ ieŹth rzecz thym wiadoma/ kthorzy dowćipem Źwym obaczáią álbo fie dowiáduią przemienności przeŹŹyłych czáŹow. *BielKron* 296; *RejZwierc* 70; *StryjKron* 16; *BielSjem* 23.

»on czas« = *illud tempus* *Modrz* [szyk 21 : 61] (27): *LibLeg* 11/170v; *RejPs* 204; *KromRozm II* c2; *GliczKsiąŹ* E8v; *LubPs* gg4; *RejWiz* 121; *RejAp* 150, 164v; *RejPos* 62; *RejZwierc* 5v; *HistHel* ktv; *CzechRozm* 103, 104v, 132v [2 r.]; *ModrzBaz* 130; *SkarŹyw* 161, 201; GdyŹ w nim ieft mowá AthánázyuŹzowi y czáŹom onym niewyczáyna. *CzechEp* 226, 268; *NiemObr* 59, 131, 141; *KlonŹal* A4; *ReszList* 149; *WerGośc* 209; *SkarKazSej* 689b.

»czasy pewne« [szyk 2 : 1] (3): *KromRozm II* k4; y pierwŹyich czáŹow pewnych przywrocenie. *BibRadz Gen* 8 arg; *CzechRozm* 191.

»pierwszy czas« = *primum tempus* *PolAnt* [szyk 2 : 1] (3): *BibRadz Gen* 8 arg; *BudBib Is* 9/1; Ták fię iuŹ dálece to náŹe czáfy od onych pierwŹyich czáŹow poboŹnych chrzešćiiánow odŹtrzelíły *ReszList* 149.

»czasow porzádek« (1): Z lewey mu Źtrony CymbriyŹki przyłádek (Ták przedtym zwano) lecz czáŹow porzádek Dánią zowie/ ktora w wodŹie śiádłá/ W morze fię wkrádlá. *KlonFlis* Dv.

»postępek czasu« [w tym: za postępkíem czasu (6)] [szyk 5 : 2] (7): A by fie byłá thák bárzo zá poŹtepkíem czáŹu śmiáłość kápláńŹka nie wynioŹłá/ á hárdóść BiŹkupow/ ĩnadŹbyŹmy y Źłowá iednego nie rzekli. *RejPosRozpr* c3v, c3v; *StryjKron* 16, 59, 76, 81, 235.

»poslednie czasy« (1): Nie wdáwayŹe fię w rozmyŹlánie próŹne pierwŹyich wiekow/ ábyś Źkwáplíwie nie miáł względu ná poŹlednieyŹe czáfy [*a novissimis temporibus* *Vulg*]. *BibRadz 4.Esdr* 6/34.

»czasy po temu« (1): że téż wiele takich iest, co niewiedzą, co to iest Orthographia Polfka. [...] Ieśliż podania nie było: ieśliż czasy potemu nie były, [...] niewiém. *JanNkar* D2.

»potomne czasy« (3): *BielKron* 241v; *BiałKat* 33v; Czāju [!] też pokoju przynależy ná Páná myślić na potomne czály [*ad perpetuitatem consulere*] ábo ná wieczność o zacności y o dobrem tak śwem iáko y ludu śwego *ModrzBaz* 22.

»przeszły czas; przeszły czasy« = *prior dies PolAnt; praecedens tempus Mącz; praeteritum tempus Modrz; transierunt tempora Vulg* [szyk 18 : 12] (29; 1): *RejWiz* A4v, 68; *RejZwierc* bb4, 130; *BibRadz Eccle* 7/11, I 353v, 4.*Esdr* 3/23, *Eccli* 2/10; *BielKron* 80v, 81, 296; *KwiatKsiąż* H; *Digerere acta seu tempora*, Dzieye przelżlich czálów rządnie spráwić. *Mącz* 145b, 303d, 427b; *SarnUzn* C; *RejAp* AA4v; *GórnDworz* H7; Bo przelży czas będziefz pámięthał y im lie ćwiczyl s czytánia spraw onych zacnych/ mądrych/ á poważnych ludzi. *RejZwierc* 19; *CzechRozm* 103; *ModrzBaz* 133, 143v; *CzechEp* 250, 268; *NiemObr* 80; *WerGość* 209; *GórnRozm* L2; *ActReg* 138; *WujNT* 754; *SarnStat* 49.

»przyszły czas« = *futurus eventus JanStat* [szyk 16 : 10] (26): *BielŻywGlab* nlb 15; *RejWiz* 62v, 121; Bo też nie wieczna pámiątká mądrości iáko y głupości/ á przyłże czály wżytki rzeczy rowno zákryią zápomnieniem. *BielKron* 79v, 80, 80v [2 r.], 81; *KwiatKsiąż* H; *SarnUzn* C; *RejAp* AA4v; *GórnDworz* Ff2; *RejZwierc* [28³]v; *BielSpr* c, 75v; *CzechRozm* 103, 132v; *ReszPrz* 73; *KochPieś* 47; *GórnRozm* L2; Y nie wtydzili fię drudzy/ pińaniem nabożnym/ y gruntownym/ takich rzeczy/ y przyszłym czálom podáwác. *LatHar* 512; *WujNT* 754; *SarnStat* 49, 123, 298, 424.

»święte czasy« (1): Święte to czály w ony látá były/ Gdy s cnoty nie s praw ludzie lie ładzili. *RejZwierc* 225.

»taki (a. takowy) czas« = *tantum a. tale tempus Modrz* [szyk 14 : 3] (17): *BielKom* C6v; *KrowObr* 38; *Mącz* 63a; *BielSat* B4v, H2; *RejZwierc* [28³]v, 189v [2 r.], Bbb; *ModrzBaz* 51, 132v; *NiemObr* 157; Co też nie bez przyczyny vtyłkuie ná takie czály y ná ludzie opiłe Izáiałz Prorok *WerGość* 204; *BielRozm* 4, 15; *ActReg* 158; *OrzJan* 110.

»ten czas« = *hic dies Mącz; illud tempus Modrz; hoc tempus Vulg* [szyk 45 : 5] (50): ktoreżeto rady nawięcey doftaniemy, czytáiąc á wpmięć łobie bierzác pińma, dzieie, y tez mądre nauki takowych przodkow nałzych kthorem wiłfzey namienił, ktorzy łnadz dłużey żywiącz niżli wiek tich czálów nofi, y więcey rzeczy doznawáiąc, doftatęcznieyłżá nam dáć mogá radę kułprawie žiwota nałzego *BielŻywGlab* nlb 15; *RejJóz* O2; A przeto ludzye s połpolite⁸⁰ obyczáyá tych czálów/ ni nacž wyęcey lie nye ładżá/ yedno ná wyele kofztownych á drogocenyonych łlat *GliczKsiąż* E8v; *LubPs* A3; *KrowObr* 29; *BielKron* 172v, 275v, 334v, 348v, 424v; *Mącz* 122b, 344b; *SarnUzn* C; *HistRzym* 12v; *RejPos* 62, 197v, 336v; *BiałKat* kt, 1; *BielSat* H2, H2v, [I4]; Myłmy miedzy tak wielką liczbá niektore tylko wybráli/ co tak o nich rozumiemy/ że tym czálom bárzo łłużyc mogá. *KuczbKat* 355, 125; *RejZwierc* [28³]v, 119, 194; *BielSpr* b2; Bywał ten czas [*erat tempus*]/ iż ći ktorzi krolowáli/ byli ábo Philofophámi/ ábo Prorokámi *ModrzBaz* 17, 105v, 130v, 132v, 133v; *SkarJedn* 376, 399; *SkarŻyw* 203; *CzechEp* 187, [405] [2 r.]; *ReszList* 149; *WisznTr* 5; *BielSen* 5, 10; *BielSjem* 13; *GórnTroas* [3]; *OrzJan* 128; *LatHar* +5; *WujNT* Rom 8/18; *KmitaSpit* Av; *CzahTr* C.

»czas terażniejszy« = *tempus instans Vulg* [szyk 5 : 5] (10): *RejAp* AA4v; *GórnDworz* H7; *KuczbKat* 325; *ReszPrz* 32; *GórnRozm* L2; *KochWrJan* 18; *ActReg* 138; A ieśliż fię okrom tych/ nieco inłżych

nowo złożonych modlitw do rozmaitych nauk tu przyczyniło (iakoż przyczynić nieco/ terażnieyfzym czałom potrzebno mi fię zdáło) przyznałz to podobno łacniuchno [...] / iż fię z łálki Bożey pożytecznie przyłączyły. *LatHar* +7v; *WujNT Hebr* 9/9; *CiekPotr* 3.

»właściwy czas« (1): Ktorych tych to zołobna rzeczy każdą/ iey właściwemu czałowi mamy przyśtołować. *KwiatKsiąż* H3v.

»zawikłane czasy« (2): Ale że przychodzimy ná thákie czały y ná takie wieki/ że takiego stanu człowiek tylko łobie dobry á pożyteczny być może/ ále zawiłánem czałom máłto *RejZwierc* [28³]v, 119.

»złote czasy« (8): Y będye stało kroleństwo łpráwiedliwych tyfiąc lat/ á w ten czał będy złote czały/ o ktorych dawno piáno. *BielKron* 136v, 102v, 275v; *RejZwierc* 103 [2 r.], [233], Bbb3; *BielSen* 13.

»zły czas« [szyk 13 : 1] (14): *RejJóz* M3v; *Querela temporis*, Vtyskowanie ná złe czały. *Mącz* 340b, 446a; *Prot* E; *RejZwierc* 5v; *MycPrz* I B2; *ModrzBaz* 135; *KochPs* 80; *SkarŻyw* 203, 317; *WisznTr* 7; Nie to ácz gorłze czały/ świat ze wład niłzcieie/ Nie/ kiedy nie przytlucze ciężar/ ácz fię chwieie. *GrabowSet* L2; *WitosłLut* A3; *SkarKazSej* 689b.

»żaden czas« (1): Ktory [kościół] dla tego Powłzechnym iest názwan/ iż [...] po włyftkim świecie iest rozłzerzony/ y do káždego wieku należący/ żadnym áni czałem áni mieyłcem ołobliwym ogárniony. *WujJudConf* 116.

Szeregi: »czasy a dni« (1): Rołpomniłz ná ony czały á ony dni dawne *LubPs* gg4.

»lata i (a) czas« [szyk 2 : 1] (3): Zážym przełzły czały/ á dokończyły fię látá [*Et transierunt tempora et finiti sunt anni Vulg*] *BibRadz* 4.Esdr 3/23; *RejPos* 118v; *CzechRozm* 170v.

»(bądź) czas, (bądź, i) ludzie« = *seu tempus seu homines* *Modrz* [szyk 6 : 2] (8): *DiarDop* 112; *RejZwierc* A6; *RejZwierc* 189v; *CzechRozm* 1v; *ModrzBaz* 120v; *WerGość* 204; *JanNKar* D2; Włázke iż takowy iest w wielu ludzi vpór/ tak wielka ludzi y czałów rozmáitość [*tanta rerum et temporum varietas* *JanStat* 204]/ iż nic tak gruntownégo otrzymác/ y połtanowic fie nie może *SarnStat* 193.

»(ani) czas, (ani, i) miejsce« = *tempus, locus* *Modrz* [szyk 5 : 5] (10): *KromRozm* II k4; *Acz* y ony/ ktorem wyczytał/ łácinniki/ tak łwyętołliwość żywotá y bogoboyna náuká/ yáko y czały y myeyłcá od podeżránya wymuyá. *KromRozm* III O4v; *SarnUzn* E5, E7v; *RejAp* BB4v; *WujJudConf* 14v, 116, 140v; *ModrzBaz* 26v; *StryjKron* 627.

»czas a (i) obyczaj (a. zwyczaj)« (4): *BibRadz* I 353v; *BielSpr* 61; Nie ma byđz gániono/ że práwá ludzié niekiedy wedle czałów rozmáitości y zwyczáiów [*secundum varietatem temporum, consuetudines et statuta humana* *JanStat* 145] bywáią odmienioné. *SarnStat* 49; *PowodPr* 73.

»czasy i okoliczności« (1): Ale [*ceremonialia*] ołobam/ myeyłcom/ y czałom pewnym y innym okolicznołcyam od Bogá łámeego przywłáłłczone/ á yáko by przywyżáne były *KromRozm* II k4.

»czas i osoba« = *persona et tempus* *Mącz* [szyk 5 : 3] (8): *KrowObr* 23; Wypifuiie chwałę y wielmożność kościółá przyśtołuiąc fię do czałów y ołob z kthorymi miał łpráwę. *BibRadz* Is 60 arg, I 353v; *Mącz* 392d; *CzechRozm* 132v [2 r.], 190v, 191.

»czas, (i) potrzeba« [szyk 5 : 1] (6): *KromRozm* I F; *KromRozm* II bv; *BibRadz* I 353v; *WujJud* 134v; Naiáłnieyfzy Miłóściwy Królu/ do nóg Máiełtatu Wálzéy Kro: M. połyłam/ gđzie/ co czał y potrzebá z łobá niešie/ dołtátecznie opifano o woynie Tureckiéy *OrzJan* 3; *SarnStat* 30.

»przypadki i czasy« (1): Przyfzłe przypadki y czáły minęłe/ Závždy v mądrych w rośpráwách fłynęły. *RejZwierc* [213]v.

»czas i rzecz« = *et res et tempus* *Modrz* [szyk 2 : 2] (4): *RejZwierc* 231; *ModrzBaz* 65; Nie iełtem ták w rozum obrány Naiáfnieyfzy M. Królu: ánim fie ták zápomniál: ieno że ná początku téy rzeczy moiéy/ tom był łobie poftánowił/ żadnéy rzeczy z tych nieprzeftąpić/ którą y czás y rzecz lámá wyciłka *OrzJan* 126; *CiekPotr* 3.

»czas i (a(1)bo) wiek« = *tempus et saeculum* *Vulg* [szyk 6 : 1] (7): *KromRozm II t*; *RejZwierc* [28³]v [2 r.]; *BudBib Sap* 8/8; iłz ich Duchá Prorockiego ten czás/ y wieki náłze potwierdzáią. *SkarJedn* 399; *CzechEp* 157; *ReszPrz* 73.

Wyrażenia przyimkowe: »dla czasu« (2): *GórnDworz* Ff2; wżákże to przedfię prawdziwym cnoty miłownikom náleży/ nie wátłec/ nie płowác fię dla złych czáfów [*non debilitari nec frangi temporum iniquitate*] *ModrzBaz* 135.

»wedle, według czasu« (12 : 2): *KromRozm I F*; *KromRozm II bv*; Trzeciá tzeńć/ zá ludzi żywe/ zá konie/ bydło/ y fwinie/ vftáwił *Sergius* *Papiełz*/ przed którym było pierwey ołmdziefiąt y pięć *Papieżów*/ według tzáfów. *KrowObr* 197; ZYdowie thy dwoie Księgi w iedny zawieráią/ ktore zowá *Kroniká*/ to ieft *Hiftoriá* porzádnie wypifaná y zniefioná wedle wżytkich czáfów. *BibRadz I* 218v, I 353v; *WujJud* 134v; *WujJudConf* 14v, 140v; BO nie będzie zácmion na kogo to vćśnienie (przydzie) wedle czáfu pierwfzego [*quae fuit ei tempore primo*] *BudBib Is* 9/1; *CzechRozm* 170v; *SkarJedn* 239; *SkarŻyw* 201; *StryjKron* 627; *SarnStat* 49.

b. *Według Biblii okresy w istnieniu świata od jego stworzenia do końca; tempus Vulg (93)* : *Leop 4.Esdr* 4/37 [2 r.]; Przez dni ołtáteczne w piśmie świętym rozumie fię wżytek czás od przyścia *Mefyalfowego* áż do fkończenia światá. *BibRadz I* 438c *marg*; *Rozmierze* czás lámym czáfem [*Metiens metire tempus in semetipso Vulg*]/ á gdy ogládałz iž będzie przemiiác część niekthora známion opowiedziánych/ Tedy zrozumiełz iž to ieft then czás w ktory pocznie *Nawyzłzy* náwiedzác świat przezeń fтворzony. *BibRadz 4.Esdr* 9/1 [*idem BudBib*]; *RejAp* 84; *RejPos* 5v *marg*; *BudBib 4.Esdr* 4/36 [37], 9/1 [2 r.], 14/5, 9; *CzechEp* 157; *WujNT Matth* 16/4.

czas czego (4): Iákać ieft rola/ thákieć też fá y nafienia [...] / á iáki oracž/ tákie też oránie/ ábowiem był czás światá. *BibRadz 4.Esdr* 9/17 [*idem BudBib*]; *RejAp* 86; *BudBib 4.Esdr* 9/17, *Tob* 14/7.

czas czyj (2): *BielKron* 80v; A nie dziw/ poniewáz *Zbáwiciel* náłz o tych czásiech náłzych ołtátecznych powiedzieć raczył: Ze złość obfitowác á miłość prawdziwa z wiela ferc ludzkich wygáfnác miáłá. *WysKaz*)(2v.

Ze zdaniem przydawkowym [w tym z odpowiednikami: ten (5), taki (1); iž (8), ktore (1), w ktore (1), w ktorych (1), w którym (1)] (12): *BibRadz 4.Esdr* 12/13; przydyá iefzcze ołtátnie przed Sądem Bożym czáły/ w ktorych Królowie poginá wżyfcy *OrzQuin* X4; *RejPos* 101v, 158 [2 r.], 259v, 271, 356; *BudBib 4.Esdr* 5/1; To ieft/ iž iáko *Melchifedek* był *Ofiárownikiem* *Bogá* náwyzłzego/ bez ográniczenia czáfu ktorego gdyby fie vrodził y *Ofiárownikiem* zoftál/ y kiedyby też záś vmárł/ y *Ofiárownikiem* być przeftál. *CzechRozm* 35; *LatHar* +6; *SkarKaz* 4a.

Z bliższym określeniem chronologicznym (1): Iž fkoró zátrábi trábá *Anyoła* fiodmego/ tho iełth gdy czás przydzie wieku fiodmego/ iž fie iuz dokończá á wypełnią wżytki táyemnice *Bołkie* *RejAp* 86.

W charakterystycznych połączeniach: (roz)liczyć czasy (2), rozmierzyć czasy (4); wszystkie czasy (6); znaki (znamiona) czasów (2).

Frazy: »czasy się dokończą; dokończenie (a. skończenie) czasów« = *finis temporum PolAnt* (1; 2): A pan bog to tobie obiecał wzmocnioną wiarę iż cię miał przełożyć káplaniem á fprawcą nálfem aż dokończenia czasów *RejPs* 165; *BibRadz Dan* 11/13; Bo ty będziesz wyłączon ze wśytkich/ á ná potym będziesz przyłączon wrądę moię/ z tymi ktorzy są tobie równi/ álz się czasy dończę [*usquequo finiantur tempora Vulg*]. *BudBib 4.Esdr* 14/8 [9].

»jest (a. był) czas« = *tempus erat Vulg* [szyk zmienny] (4): Synatkowie oftátetny tás iest/ á iákościé slyfzeli/ iż Antykrytus przydzie/ y teras wiele [!] Antykrytułow potżeli być/ y ftdże wiemy iż oftátetny tás iest. *KrowObr* 26v; *BibRadz 4.Esdr* 9/17; *BudBib 4.Esdr* 9/17.

»czasy niebezpieczne są« (1): A też wiefz z Páwła świętego Proroctwá: iż tych oftátetnych czasów miało ich wiele odstąpić od Wiary [...] y przeto ty oftátetne czasy bárzo niebezpieczne są. *BiałKat* 114.

»czas przybliżyć się będzie« (2): A gdy się średni czas przybliżyć będzie [*Appropinquante autem tempore medio Vulg*]/ zachowane będą cztery [królowie] do czasu *BibRadz 4.Esdr* 12/21; *RejPos* 5v.

»przy(j)dzie czas, czasy przychodzić będą« = *dies veniunt Vulg* [szyk zmienny] (11 : 1): Oto przydzie czas iż náftanie Królestwo ná ziemi/ kthorego ftrách będzie frozfzy nád ine wśytki Królestwá *BibRadz 4.Esdr* 12/13, II 141b marg; *OrzQuin* X4; *RejAp* 86; Iż przydą ty czas/ iż wśyfcy ktorzy na ten czas w grobiech fwych odpoczywáią/ wślyfzą głos Pána fwego *RejPos* 356, 5v, 101v, 158 [2 r.], 259v, 271; *BudBib 4.Esdr* 5/1.

»wypełni się czas« (1): Aleć záfie zmiłue się Bog/ á przywróci ie do oyczyzny ich kędy pobudują kościoł/ á wśákoż dáleko ináfzy niż pierwszy/ y gdy się wypełni czas wieku onego/ á gdy się dokończy/ wrocą się więzienia ci ktorzy zanie pobudują Ieruzalem *BudBib Tob* 14/7.

Zwrot: »zamierzyć (a. zamierzać) czas« = *definire tempus Vulg* (3): wczynił z iednego człowieká/ wśyftek rodzaj ludzki/ áby miefłkali po wślyftkiej ziemi/ zamierzáiąc poftánowione czas/ y grńce miefłkania ich *Leop Act* 17/26; *BibRadz Eccli* 17/2; *WujNT Act* 17/26.

Wyrażenia: »inne czasy« (1): On [Bóg] chocia wśytkie infze czas/ sam zgotował/ Iednák ten dzień [Bożego Narodzenia] z ofobná/ hoynie wdárował *GrabowSet* K.

»czas (nie)pewny« (2): *BibRadz Eccli* 17/2; A niech pocznę dziś wmierác Pánie BOże moy/ pierwey grzechom y fwey woli y namiętnościom moim: á potym y swiátu/ ktorego blizki náftępuie koniec y czas bárzo niepewny *SkarKaz* 423b.

»czasy nieskończone« (1): Litość yego przetrwawśytki czas/ nyefkończone/ Przez ktore lud Izráelski przewyodł miłościwye *LubPs* dd5.

»nieszczęśne czasy« (1): PRzyfzliśmy ná ty niezczęfne á fńadź iuz oftátetne czas/ ktorych y miłość w ludziach gáśnie/ y Wiará wftawa *KuczbKat* a2.

»czas on« [szyk 1 : 1] (2): Azaż tego nie powiedział Pan Dánielowi/ rozliczáiąc mu ony czas/ á ony hebdomány o dokończeniu fwiátá *RejPos* 259v; *CzechEp* 34.

»ostateczny (a. ostatni) czas« = *novissima, temporis novissima Vulg* [szyk 17 : 8] (25): *KromRozm I* B3v; *KrowObr* 26v [2 r.]; *Leop 4.Esdr* 12/9; Otho teraz Pánie okazałeś mi wiele cudow/ ktoreś

nágotował ná czáły oštáteczne/ wŕzakożeś mi nie oznaymił kiedy to być ma. *BibRadz 4.Esdr 8/62* [63] [*idem BudBib*], 4.*Esdr 12/9*, 2.*Tim 3 arg*, II 141b *marg*; *BielKron 80v*; *OrzQuin X4*; Pámiętay ná oštáthnie czáły/ á náwieki nie będziefz grzeŕzył. *HistRzym 60*; *BiałKat 114*; *KuczbKat a2*; *BudBib 4.Esdr 8/62* [63]; iż piłmu ś. nie wierzy/ ktore iuż ty wŕzytki látá od národzenia Mefyałzowego/ ábo od poštánowienia prze zeń od Bogá nowego przymierza/ názywa oštáteczną godziną/ y ŕkończeniem wiekow/ á nie czálem tylko oštátecznym. *CzechEp 354*, 34, 220, 268, 351, 354 [2 r.]; *NiemObr 14*; *LatHar 356*; *WysKaz*)?(2v; *SkarKaz 4a*.

»poł(owica) czasu« = *dimidium temporis PolAnt, Vulg (8)*: Y dáne ŕą niewiefcie dwie ŕkrzydłe orłá wielkiego/ áby leciáła ná pułzczą ná mieyfce ná ŕwoie/ áby thám była żywioná przez czás/ y przez połowicę czáfu/ od obliczności wężowey. *RejAp 103v* [*idem WujNT Apoc 12/14*], 104; *BudBib Dan 7/25*; *CzechEp [380]*; *NiemObr 168, 170*; *WujNT 864, Apoc 12/14*.

»postanowione czasy« = *statuta tempora Vulg [szyk 2 : 1] (3)*: *Leop Act 17/26*; A ták też dobrze to y prawdę Páweł mowi/ nie ŕprzećiwiáiąc ŕie wieczności kroleŕstwá Chriftuŕowego: iż gdy tá wynidzie wedle rozrządzenia czáłow od Bogá poštánowionych/ á wŕzytki rzeczy koniec ŕwoy wezmą: tedy też y Chriftuŕ vrząd ŕwoy krolewfki odda zás *CzechRozm 182*; *WujNT Act 17/26*.

»czas przeszły« = *praeteritum Vulg (2)*: *BudBib 4.Esdr 4/42 [45]*; Gdzie iáko dni ábo czáły przeŕzłe/ ták też y ŕpofoeby rozmáite onego mowienia Bożego [...] w nie/ z iedney ŕtrony kładzie/ á z drugiey ŕtrony oštáteczny ten czás y ŕofob [!] mowienia weń. *CzechEp 268*.

»czas przyszły« (1): iefli mam łáłkę v ciebie/ y iefli może być/ á iam tego iefł godnym/ okaŕzmi/ Iefli iefł więcey czáfu przyŕzłego niŕz przeŕzłego [*si plus quam praeteritum sit habet venire aut plura pertransierunt supra quam futururn est*] *BudBib 4.Esdr 4/42 [45]*.

»ŕrzedni czas« (1): *BibRadz 4.Esdr 12/21 cf* »czas przybliżác ŕię będzie«.

»takie czasy« (1): iż przydą tákie czáły/ iż kámieñ ná kámieniu nie zoŕtánie ná mieyfcu ná tym. *RejPos 259v*.

»ten czas« = *tempus hoc PolAnt [szyk 13 : 2] (15)*: *RejPos 5v [2 r.]*, 101v, 150 [2 r.], 158, 356; *BiałKat 114*; *KuczbKat a2*; Obłudnicy/ oblicza ziemie y niebá vmiećie doŕwiadczać/ á czáfu tego iáko nie doŕwiadczaćie? *BudNT Luc 12/56* [*idem WujNT*]; *CzechEp 268, 351*; *LatHar +6*; *WujNT Luc 12/56*; *SkarKaz 4a*.

»wieczny czas« = *perenne seculum Mącz; perpetuum tempus JanPrzyw [szyk 5 : 2] (7)*: *Mącz 10d*; *CzechRozm 85, 85v*; *KochPam 81*; A choźeby y ták było/ tedy iednáł Dekret wiecznym czáłóm ŕlżący wyŕzedł tákí [*perpetuo observandum decretum sit JanStat 96*] *SarnStat 84, 881*.

»więcej czasu« (2) : á ieflim k temu ŕpofoeby/ okaŕz mi to/ iefli więcey iefzće ma być czáfu niŕli go przeminęło *Leop 4.Esdr 4/45*; *BudBib 4.Esdr 4/42 [45]*.

»złe czasy« (2): á okaŕze ŕie Syn moy Iezus/ á ciełzyć ŕie z nim będą ći/ ktorzy pozofłaná po tych złych czáłiech. *RejPos 150, 150*.

Szeregi: »dni, (i, abo) czasy« [*szyk 3 : 1] (4)*: *HistRzym 127v*; W imię Páná náłzego Iezu Chryftá/ ktory czáły wŕzytkie y dni ŕtworzył *SkarŻyw 1*; *CzechEp 268*; *LatHar 356*.

»czasy i lata« (2): Thedy Krol od Pułnocy wroći ŕię/ [...] y przydzie ná ŕkończeniu czáłow y lath [*in fine temporum annorum*] z wielkiem woŕŕkiem *BibRadz Dan 11/14*; *HistRzym 127v*.

»czasy i przypadki« (1): gdyż widzisz iż niebo/ ziemią/ rozliczne płanety/ cząły y wżytki przypadki swym porządkiem iuż aż do skończenia światá tak sie toczyć mużą *RejZwierc* 172.

»czasy i wieki« (2): K temu iefli wżytko przezeń iefł wczyniono/ tedyć y wżytkie cząły y wieki przezeń początek wzięły *WujNT* 306; *SkarKaz* 485b.

c. *Życie ludzkie; tempus Mącz, Vulg, PolAnt; aetas Mącz, Cn; dies PolAnt, Cn; spacium Mącz* (490) : Iuż wiecz zle p'és xiedza býwá Komu już čas do gorjwá *RejKup* n5v; *RejWiz* 22; *BibRadz Prov* 3/16; *RejZwierc* 29v; *KochPs* 135.

czas czego (44): nikiemny iefł czas wśytkiego żywotá mego/ á śnadz tak y káždego názacnieyśłego człowieká. *RejPs* 59, 178, 179, 195v; *HistAl* L3; *LubPs* K4v, hh6; *Leop Tob* 4/5; *BibRadz Gen* 5/27, 9/29, 23/1, *Ps* 89/10; *KwiatKsiąż* M4v, P4v; *Spacium vitae, Czas żywotá. Mącz* 404c, 74a, b, 374d, 450d; *SienLek* Sv; Takżeć theż czas wieku nálezego/ komu gi da Pan Bog przetrwáć/ iefł ná trzy części rozdzielon. Bo pirwży dzień známionuie młodość nálezę bezrozumną *RejPos* 40, Bv, 5 *marg*, 113, 186, 296v; *RejZwierc* 62, 62v, 81v, 104v, 125v, 137; *BudBib Gen* 18/10; *ReszList* 147; *WerGość* 263; *ArtKanc* S16v; *Phil* H3; *GrabowSet* Ev; *LatHar* 567, 646; *KołakSzczęśl* C3v; *WujNT* 1.Petr 1/17; *SarnStat* 1210; *SkarKaz* 5a.

czas czyj (92): Vmnieyżyłes dniow czału ie^{so} wylałes nań fromotę. *WróbŻolt* 88/46; Abowiem czas nález trudno sie dáley nád lat ośmdziefiát może wyciągnąć/ bo iuż co dáley nad to/ ílkodá zwáć tego żywotem/ iedno pracą á boleścią *RejPs* 135, 45, 59, 113v, 133v, 134v (14); *RejJóz* B4v, O5v; *GliczKsiąż* C2v; *LubPs* F3, T6, aa6v, ff2; *RejWiz* 14, 21, 32, 53, 55v (8); On záfię ná gránicy/ ná Rycerfkiey ípráwie/ Śnadz łwe cząły wychował/ od młodości práwie. *RejZwierc* 92, 70v, 86v, 130; Wípomnił ná to com wždy ia iefł/ á co iefłth zá czas moy (*marg*) To iefł/ iáko iefł krotki żywot moy. (-) *BibRadz Ps* 88/48, *Gen* 5/22, *Prov* 15/15; *RejAp* 5v [2 r.], 199v, Cc8 [2 r.], Cc8v; *RejPos* 110, 177, 265v, 316, 321v (8); Cząły człowiecze łá iáko ziółko/ á iáko kwiat polny kthory kwitnie. *GrzegŚm* 2; *RejZwierc* 13, 24v, [28³], 37v [2 r.], 64 (36); *WerGość* 203; *ArtKanc* M19v, S4; *CzahTr* A3, A3v.

Ze zdaniem przydawkowym [w tym z odpowiednikami: wszytek (7), ten (2); ktorego (7), co (2), w którym (1)] (10): Gdy weźrzy ná łwe cząły co mu przypáść máią *RejWiz* 53; *BibRadz Gen* 5/5, 8, 11, 14, 17, 20, 31; *GórnTroas* 75; ([...] Co zá pożytek będę miał krwie moiey/ iefli potępie tego ktoregom odkupił?) rozumieć łię máią o wtorym trybunale/ y o tym czálie żywotá tego/ w którym tego łędzie^{so} vblágáć mozem/ y w który^m nie łądzi nas ípráwiedliwość/ ále miłosierdzie iego *SkarKaz* 5a.

Z bliższym określeniern długości trwania (11): A tak wżytek czas kthorego żył Adam/ był dziewięć łet y trzydzieści lat [et fuerunt omnes dies Adam, quibus vixit, nongenti anni]/ a potym vmárl. *BibRadz Gen* 5/5; Czas żywotá nálezego iefł fiedmđziefiát lat [Dies annorum nostrorum in ipsis septuaginta anni] *BibRadz Ps* 89/10, *Gen* 5/8, 11, 14, 17, 20 (11).

W charakterystycznych połączeniach: czas cnotliwy, człowieczy (3), jego (5), moj (11), nasz (16), nędzny (2), rozkoszny, swój (49), twój (7), wszytek (23); czas (prze)mieszka(aw)ania (2), wieku, życia (3), żywota (35).

Frazy: »czasy mijają« (1): Ná wżem tu cząły ty nález/ tak nam rychło mijáią *LubPs* T6.

»nieszczęsny czas jest« (1): Ach niešťczęńiż to łznać czas był Czom wnim tak bes rozmyłłu zyl. *RejKup* f5v.

»czasy płyną, czas darmo upłynął« [szyk 3 : 1] (3 : 1): *RejZwierc* 130; A thák człowiekowi nic nie iełt droźńzłego iáko czás/ á trzebá mu łtrzedz káźdey godzinki áby iey wźetecznie nie vpułcił/ áby mu ten łłáchetny klenot czás żywotá iego iáko po wodzie łift nıkczemnie á niepotrzebnie dármo nie vpłynął. *RejZwierc* 62v, 232v; O Pánie Boże/ według ktorego woley płyną czáły żywotá náłzego: rácz przyiąć próśby *LatHar* 646.

»czasy przedłużają się; czas (jest) długi, przedłużony« [szyk 5 : 3] (1; 6 : 1): Ale ty vffánie łwoie włłytko pokłáday w pánu łwoiem/ [...] á łtąd omiełzkałz łie ná ziemi/ nád nádzieię twoię czáły przedłużone. *RejPs* 54v, 181v; Abowiem długie czáły y látá żywotá thwoiego [*Quia. longitudinem dierum et annos vitae*] y pokoy przyniołá tobie. *BibRadz Prov* 3/2; á nic łie nie trwoź/ iż łie czáły przedłużáią máło/ gdyżes ty łft á pewien łwego. *RejAp* 157; *RejZwierc* B3v, 81v, 232v [2 r.].

»czas schodzi« (2): *RejZwierc* 88; Też iáko ná Kleparzu Bog hárcuie iemi/ Iáko im czáły łchodzą y łámi nie wiemy. *RejZwierc* 241v.

»[komu] czas fużá wychodzi a dymem [= szybko i bez łladu]« (1): A práwie mu czás fużá wychodzi á dymem *RejWiz* 16.

Zwroty:»czas naznaczyć« (1): *Exiguum nobis vitae curriculum natura eircumscipsit*, Krótki ná czas žiwotá nátura przirodzenie náznáczilo. *Mącz* 374d.

»czas(u) (nie) mieć [jaki, jakiego]« [szyk zmienny] (4): Warcholny nie má czáłu wesołego *RejZwierc* 227v, 72, 138, 158.

»czas (s-, u-)tracić« (6): Iedno ták czás ná łwiece dármo márnne łtráćilż. *RejWiz* 190; *BielKron* 321; *KwiatKsiąż* P4v; *RejPos* Bv; *RejZwierc* 62, 160v.

»czas (s-, po-)trawić, strawiony« [szyk zmienny] (9 : 1): *SeklWyzn* 3v; *Aetatem in pristino conterere*, Czás żywota łwego w nędzy łtrawić. *Mącz* 450d; *RejPos* 324v; *RejZwierc* [233]; *ReszList* 157; *GórnTroas* 75; w boiáźniż trawćie czás przemiełzkwánia wáłzego [*in timore incolatus vestri tempore conversamini*]. *WujNT* 1.*Petr* 1/17; *WitosłLut* A4; *CzahTr* A3, A3v.

»czasow (a. czasu) [jakiego, jak] uży(wa)ć (a. zażywać), używanie (a. użycie) czasu« = *żyć w jakiś sposób; usura temporis* *Mącz* [szyk zmienny] (57 : 3): gdzie bychmy wroskółfach vzywáli przy tobie panu łwoiem wiecznych czáłow łwych *RejPs* 113v, 54, 135; *RejRozpr* Kv; Bo ći mułzá w záłóci czáłow łwych vżywać *RejJóz* O5v; A niech łie dotknie káźdy ktory podłtárzeie/ Iełli łie łám s łwoich łpraw młodych nie násmieie/ Myłłac: ách gđzyełz łie ony látá náwroćilý/ Wierębychmy łwych czáłow ináczey vžyli. *RejWiz* I90v, 21, 32, 55v, 94v, 193v; *RejZwierc* 70v, 86v; *Mącz* 510d; *SienLek* Sv; *RejAp* Cc8; *RejPos* 316, 334v; IZ w tych kłięgach iełt wypilány troiáki wiek człowieká łtanu poćciwego/ to iełt/ młodość y wychowánie iego/ potym łrzedni wiek łpráwy tákże y połtępkí iego/ á pothym łtárość záziembłá/ thákże też iáko człowiek vćciwy má łie w nim záchowác/ á poboźnie á poćciwie czáłow łwych áż do záwołánia łwego vżywać. *RejZwierc* [28³]; O nędznełz to twoie vžycie czáłow twoich był łie obaczył *RejZwierc* 37v, 13 [2 r.], 20, 24v, 37v, 63v (38); *KochEpit* A2; CZáłu vmiéy záżywać/ boć włkok idá látá/ A nie wzwiéłz/ gđy człowieká wymkną z tego łwiátá. *PudłFr* 40; *LatHar* 144; *SkarKaz* 7b.

»wiedzieć czas« (1): Ach bych mógł wiedzyeć pewny čás dni moich vbogich *LubPs* K4v.

»czas zamierzyć, (jest) (nie) zamierzony« (1 : 5): IZali człowiekowi czas nie ieft zamierzony ná ziemi [*Nonne est tempus determinatum homini super terram*] *BibRadz Iob* 7/1 [*idem BudBib*], *Dan* 7/12; *BudBib Iob* 7/1; *GrabowSet* Ov; CZAfuś ty mnie moy Pánie nie zamierzył *CzahTr* B2; *GosłCast* 30.

Wyrażenia: »dobre czasy« (4): Gdyż ten ieden człowiek kiedyby fie z myllą ná niepotrzebne rzeczy nie vnošil/ [...] nierownoby mógł lepfzych czáfow vžyć/ niż w ták ząwikłánych á rozno rozniefionych rozmyflech fwoich. *RejZwierc* 20, 63v, 87v, 142.

»krotki (a. krociuczki), skrocony (jest) czas; krotkość czasu« = *tempus breve est Vulg* [szyk 21 : 18] (33 : 1; 5): Bo też onidoznawfi tey łáfki iego będą mieć przyczynę wkázdym zebráníu vznáváć dobrodzieyftwo iego/ á zwłáfczá von čás/ gdy wlfytek lud będzie fpołu zgromádzony [...]. A zebráníe to záwołáło kniemu proffác áby mu dał znác znák krotkości cálow iego *RejPs* 149, 59, 133v, 135, 178, 179, 198v; *HistAl* L3; *MurzHist* N4; *RejWiz* 180v; *Leop* 1.*Cor* 7/29; Curriculum vitae, Czas żywotá krotki. *Mącz* 74a, 374d; *RejAp* 5v [4 r.], 199v, Dd2; *RejPos* Bv, 113, 316v marg, 321v; *RejZwierc* B3v, 37v, 115, 115v, 152 (10); *WerGośc* 263; *Cum dubia et fragilis fit nobis vita tributa, In mortem alterius spem tu tibi ponere noli*. To ieft/ Gdyż krociuczki ieft čás żywotá ludzkiego/ Nie chciey fwey nádzieie mieć wfmierci drugiego. *Phil* H3; *GrabowSet* B2; *WujNT* 1.*Cor* 7/29, 593 marg; *SarnStat* 1210.

»czas mały (a. maluczki)« [szyk 1 : 1] (2): pilnieyfzychmy tego máluczkiego czáfú fwego omylnego niżli tego wiecznego *RejZwierc* 115v; *ArtKanc* S16v.

»marny czas« [szyk 1 : 1] (2): *RejPos* Bv; co pomoże twoy márny čás/ do źemie zásię poydźiefz *ArtKanc* S4.

»(nie)bezpieczny (jest) czas« [szyk 5 : 2] (7): Fortele ty pohánbyone fwyátá obłudnego/ Odetni ye miły Pánye odemnye nędznego/ Gdyż rozumyem że czáfy me fą tu nyebešpyeczne *LubPs* aa6v; *RejZwierc* 13, 72, 138, 138v, 144; *ArtKanc* M19v.

»(nie)pewny czas« (3): *LubPs* K4v; *RejPos* 356v; Káždemm fwoy dzień pewny čás niepošćigniony ieft żywotá *KołakSzczęśl* C3v.

»omylny (jest) czas; omylność czasow« [szyk 5 : 2] (6; 1): Wiefz też iuž/ iż y thy omylne czáfy twoie/ iuž vftáwicznie fą w opiece Páná twego/ á żadny fthrách doczešny/ áni żadne niebešpicešństwo/ iuž fie ciebie dotknąc nie može *RejPos* 110, 177, 356v; *RejZwierc* 115v [2 r.], 152, 170v.

»czasy ony« (1): Máiętnošci fwe y czáfy ony wdzięczne żywotá poćiwego thák márnie á fprofnie iáko ine nieme bydło tráć *RejZwierc* 62.

»czasy pomierne« [szyk 1 : 1] (2): Ale dobra myfl twoiá á ochotne ferce twoie niech ząwždi vžywa [..] czáfow pomiernych *RejZwierc* 102v, 165.

»smętne czasy« (1): Pięknie káždemu przy cnocie flawnym być/ Niž przy niecnocie fmešnych czáfow vžyć. *RejZwierc* 211.

»czas spokojny« [szyk 2 : 2] (4): Ale ten náfz drugi iefzcze ku tak zábáwnemu żywotowi íwemu pátrz iákich y drugich trudności vziwác muśi/ á zwłázczá taki ktory íe záprzeda w niewolá/ á żadnego czáfu ípokoynego nie ma. *RejZwierc* 158, 13, 131, 165.

»ten czas« [szyk 15 : 1] (16): *RejPs* 59, 178, 179; *MurzHist* N4; *LubPs* T6; *RejWiz* 14, 180v; A Ták Sará żywá bylá ítho dwádziesięciá y siedm lat/ á then ci íeft czás żywotá [*anni vitae*] íey. *BibRadz Gen* 23/1; *KwiatKsiąż* M4v; *RejPos* 110, 265v; *RejZwierc* 115v; *ArtKanc* S16v; *GórnTroas* 75; *SkarKaz* 5a, 7b.

»wdzięczne czasy« [szyk 3 : 2] (5): A wízakoż y tey dobrej myfli/ y tego pobożnego vzywánia wdzięcznych czáfów íwoich trzebá ich dáley gdzieś vpátrowác *RejZwierc* 103, 13, 102v, 131, 142.

»wesoly czas« [szyk 10 : 4] (14): Bo kto prażen ná íwiece przypadkow tákowych/ Ten íwych czáfów vżywa wefolych á zdrowych. *RejWiz* 193v; *RejZwierc* 13, 72, 88, 88v, 102v (12); *KochEpit* A2.

»wieczny czas« [szyk 3 : 2] (5): *RejPs* 54, 113v; Snać tu bylo lepey dzýalać Czoć miało czas wieczni íednać. *RejKup* F; *RejZwierc* 115v; *WitosłLut* A4.

»czas zawiniony« (1): To lepak mowię brácia/ czás záwiniony íeft ná potym [*tempus contractum reliquum est*] *BudNT* 1.Cor 7/30 [29].

»zeście czasow« (1): ale ty iakoś wziął opiekę nad nami íeścze odpoczątku ziwota náłlego íuż íey racz łaskawie dokonac az do zefcia czafow náłfych włáfce a wmiłofierdzyu twoim íwiętem. *RejPs* 189v.

Szeregi: »dzień, (i) czas« (2): Dni y wízýtki czáfy íego zdrádna śmierć w rychle íkroć *LubPs* ff2; *KołakSzczęśl* C3v.

»lata i czasy« = *anni et dies PolAnt* [szyk 2 : 1] (3): Íam czy ty dwie rzeczy Naiałmieízi [!] Krolewie zawíždy napamięczy miał/ y vcżącz íię ich/ wízýtkim moię lata/ y czáfy potrawił/ a bych pana boga przeł wiarę prawdziwą vznał *SeklWyzn* 3v; *BibRadz Prov* 3/2; *RejPos* 324v.

»czasy i miejsce« (1): Wybań nas od wízego złego/ dułznego y cíeleśnego/ bo czáfy náłze y mieýfce/ niebefpieczne ná tym świećie *ArtKanc* M19v.

»czasy i (a) żywot(y)« (3): A ták pátrz iáko íobie czáfy y żywoty náłze márníe tráćimy *RejZwierc* 160v, 88, 88v.

Wyrażenia przyimkowe: »dla czasu« (3): Gdy íe Alexander wrácał plákał bárzo rzewno dla krotkiego czáfu żywotá íwego *HistAl* L3; *BudNT* x7v *margin*; O tym kápláńńtwie wyfoka ábo głęboka íeft náuká/ y niewypowiedziána wam/ boście do słuchánia słábi. moglibyście íuż dla czáfu miłtrżami być/ á íednák potrzebuiećie drobney náuki o początkách słow Bożych *SkarKaz* 155b.

»wedle czasu« (3): *KromRozm II* v2v; wracáiąc íię wroce íię do ciebie – wedle czáfu żywotá [*secundum tempus vitae*]/ á oto fyn v Sary żony twey (będzie) *BudBib Gen* 18/10; *BudNT Hebr* 5/12.

a. *Odcinek życia ludzkiego, wiek* (85) : by rozmierzyć chćiał/ Pan/ kres wieku niego/ Widząc dni co przełżył/ á czás co przedemną *GrabowSet* B2v.

czas czego (12): Íuż tam niechay opatrzy czás twoiey ítarolci *RejJóz* Q2, E4v; *RejWiz* 58v; íż íe to íciąga ná ośtátni czás człowieczego żywotá *BielKron* 82; *Mącz* 443c; Przeplýnałes theż íuż wízýtki burzliwe czáfy młodości twoiey *RejZwierc* 136, 124, 136v, 159v, 178v; *RejPosWstaw* [21³]v; *Strum* A2v.

czas czyj (45): *RejPs* 103v, 113; *RejJóz* [I3]v; Iuż mi temu nie ták dziw/ lecz ty pánie ftáry/ Czemu wżdy nie vżywałz swoich czáfow miáry. *RejWiz* 27v; *RejZwierc* A2, 51v, 124v; *BibRadz Ps* 89/10; y bywáyą gorłze połlednieyŝe czáfy człowyeká onego niŝli pirwłze. *RejPos* 77, 40v, 79; *RejZwierc* A3v, [28³]v, 30, 119 [2 r.], 123v (32); *KochPs* 108; *KochFr* 90.

Ze zdaniem przydawkowym [w tym z odpowiednikiem: ony (2); co (1), który (1), w których (1)] (3): *BielKom* B3v; *RejZwierc* 124v; Widziłz iáko w źwierciedle ony fwoye czáfy/ W ktoryches mowił fkacząc/ iŝ wygráli náłzy. *RejZwierc* [207].

Z bliŝszym okreŝleniem dłuŝości trwania (1): *WujNT Act* 7/23 cf »wypełnił się czas«.

W charakterystycznych połączeniach: czasy przetrwać (3), uważać (uważyć, rozważać) (4), wspominać (wspominać) (3); pomnieć (pamiętać) na czas(y) (3); przyjść ku czasem (do czasow) (2); chłodniejszy(-e) czas(y), jego (ich) (2), moj (3), poŝledni(ejsz)e (3), poćiwe (2), rozkoszne, swoj (28), twoj (5), wdzięczne, wszystkie, zastydłe, zazięble; czas(y) młodości (5), pracej, starości (2), wieku, żywota (3).

Frazy: »czas dopuszcza« (1): Dum aetas tempus tulit perfuncta satis sum, Póki czás młodości dopuŝczał áłbo pokim młoda była doŝciem vżyłá. *Mqcz* 443c.

»czas przychodzi (a. przyszedł)« (2): *RejJóz* [I3]v; Przetoŝ bądźmy dobrodźieyftwá iego wdzięčni/ wiedząc iŝ iuż on czás przychodzi poŝledni *ArtKanc* L.

»czas przypada« (1): A ták załz to nie rołkołz gdy więc czás ftárości/ Przypada iuż/ á ony bliłkie odmienności/ Pátrząc łobie ná ony swoie wdzyęcne dzyatki *RejWiz* 58v.

»czasy upłynęły« (1): A to ma w zyłku/ iŝ mu ony wdzięczne czáfy márnje vplynęły *RejZwierc* 160v.

»czasy wychodzą« (1): ftárayŝe fie pilno/ iákoby ty twe czáfy [starości] tobye dármó á márnje nie wychodziły *RejZwierc* 136v.

»wypełnił się czas« (1): A gdy mu fie wypełnił czás czterdźiefcia lat [cum... impletur ei quadraginta annorum tempus]/ przyŝłó mu ná myłł áby náwiedził bráciá fwą łyny Izráelłkie. *WujNT Act* 7/23.

Zwroty: »doczekać (a. poczekać) czasow« (2): *RejZwierc* 51v; A owłzem Pánu Boguŝ powinien dzyękwóć iŝci fie dał przebić przez ony frogie burdy/ [...] á dałci doczekać wdzięčnego pokoia twego y czáfow twoich. *RejZwierc* 172v.

»folgować czasowi« [szyk zmienny] (2): *RejWiz* 174v; bo on nie folguie czáfowi żadnemu/ á ná káŝdego/ thák ná ftárego iáko y ná młodego woła *RejPos* 40.

»tracić czas« (1): A Ták ty pocćiwy káŝdy człowicze/ á zwłáŝczá który iuż przydziefz ku rozważnym látham swoim/ nie trác łobie márnje czáfow swoich *RejZwierc* 161v.

Wyrażenia: »burzliwe czasy« (1): A ták y ty moy miły poćiwy człowicze/ [...] któryŝ iuż przetrwał wŝytki ony burzliwe czáfy swoie/ nie fie nie łękał *RejZwierc* 136v.

»dalsze czasy« (1): A máłó poczekawłzy/ dálłzych czáfow iego/ Znaydzye iefzcze zda mi fie/ więczey tám wŝytkiego. *RejZwierc* 51v.

»iny czas« (1): gdy człowiek młody [...] owa Ray fie widzi/ przeciwo inemu czáfu. *GórnDworz* H6.

»czasy jesienne« (1): á przyŝedłes iuż ku záłtydłym czáfom iefiennym swoim *RejZwierc* 136v.

»mały czas« (1): Aetatula. Mały czás áłbo dziecinłwo. *Mqcz* 5b.

»czasy młod(sz)e« [szyk 1 : 1] (2): *RejZwierc* 131v; WYfokie gory y odziané láfy/ Iáko rad ná was pátrzę/ á fwe czáfy Młodfzé wípominam/ które tu zoftáły *KochFr* 90.

»czas najlepszy« [szyk 1 : 1] (2): á najlepzy czas [*fortitudo*] ich boleść y nędzá/ abowiem prętko przemiia *BibRadz Ps* 89/10; A tą rzeczą zda fie być w onym poźrednim wieku/ kthory zgrzybiáłości [...] nie dofzedł/ á młodość ná zad zoftháwił: iáki czas powiedáią ludzie być naylepfzy. *GórnDworz* K4v.

»on czas« (9): *BielKom* B3v; iáko gdy człowiek poczciwy iuz przydzie do wieku poftánawnieyfzego [...] iáko wiek on fwoy/ y ony czáfy fwoie/ áż do ftárości fwoiey/ około fiebie fprawowác y ftánowić ma *RejZwierc* 30, 127, 136v, 160v, 161, 161v, [207]; *ArtKanc* L.

»ostatni (a. ostatniejszy) czas; ostatek czasow« (3; 3): *RejPs* 103v; *BielKron* 82; *RejZwierc* 136v; *RejPosWstaw* [21³]v [2 r.]; áby oftátek czáfu żył w cíele [ut ... *quod reliquurn est in carne vivat temporis*]/ nie iuz wiecey ludzkim požądliwościam/ ále woley Bozey. *WujNT* 1 *Petr* 4/2.

»pirwsze czasy« (2): A gdyś przyfzedł do ftanu wieku poćciwfzego [...]. Pátrrze w fwe pirwfe czáfy iáko we źwierciádło *RejZwierc* [207], 136v.

»przeminełe czasy« [szyk 2 : 1] (3): *RejPos* 40v; gdy iuz obaczyfz ony przeminełe czáfy zátrudnione fwoie *RejZwierc* 161v, 178v.

»przeszłe czasy« (3): ábowiem mię rowno zfmierciá dręczy pámięć przeflych czáfow mych *RejPs* 113; *RejZwierc* 136v *marg*, Bbbv.

»przyjemne czasy« (1): A tu pátrż iáki to ieft wdzięczny wiek á przyjemne czáfy człowieká ftáttecznego a poćciwego v Páná tego *RejZwierc* 124v.

»przyszłe czasy« [szyk 7 : 3] (10): *BierEz* Mv; *RejPos* 40v; *HistLan* A3; Pátrząc ftąd w najlepzey myfli/ Pomni záwždy ná czas przyfzły. Pátrząc pomni iżeś człowiek/ A rozmyflay iáki twoy wiek. *RejZwierc* 236v, 159v, 238v, [272]; *KochPs* 108; *WerGość* 225; *KlonWor* 34.

»spokojne (a. uspokojone) czasy« (3): á iużeś przyfzedł ku fpokoynym czáfom fwoim *RejZwierc* 161v, 122v, 172v.

»szedziwe czasy« (2): że záwždy w wielkim befpieczęńftwie będąc kwitnąć ony fzedziwe czáfy twoie. *RejZwierc* 127, A3v.

»śrzedni czas« (3): Bo młodość y śrzedni czas nie moze być żadnym obyczáiem áby fie ty obádwá czáfy wnieść nie mogły. *RejZwierc* 161v, 119, 131v.

»ten czas« (7): *GórnDworz* H5v; A gdy przyfzło do tego śrzedniego wieku/ niechciáło mi fie tego zániechác/ ábych tu Wielmożności twej wípomionąc nie miał/ widząc że práwie teraz ná tym czáfie ftoifz *RejZwierc* [28³], 107, 122v, 136v [2 r.], 161v.

»wielki czas; wiele czasu« (1; 1): *RejZwierc* 159v; tedim téż tho wziął był przed się od kilku lat/ w zabáwie fwey gofpoďárkiéy/ ná kthórey wielki czas wieku fwégo/ fluząc niéktorym zacnym Pánom *Strum* A2v.

Szereg: »czasy a lata« [szyk 1 : 1] (2) : A ácześ W. W. iefzcze láty á czáfy do tákiego wieku nie przyfzedł *RejZwierc* 119, 143v.

»wiek i (a) czas« [szyk 2 : 1] (3): A ták thy kázdy poćciwy człowiecze/ ná iákiemeś kolwiek łtanie iefł/ á zwłáfczá iefłiześ iefł y láty y dołtoieńftwem iákim przełożon y ozdobion/ rozmyłł czáfy łwoie y wiek przyłzły łwoy *RejZwierc* 149, 30, 124v.

»czasy a żywot« (2): Więc łobie thu ná łtárość dopiro groby kuią [...] y mniináią áby onych łwych nikičemnych á záziębłych czáfów á żywotow mieli tą pámięcią náđftáwić. *RejZwierc* 161, 161v.

β. Początek życia ludzkiego; narodzenie (tu też o zwierzętach) (41) :

czas czego (25): *OpecŻyw* 12; *PatKaz II* 83; POłpolithy á zwyczajny czas zleżenia: iefłth dziewiáty miełácz. *FalZioł* V 161, I 11a, IV 34c, V 16, 16b; *HistAl* A6; Y Zálz ty wiełz czás porodzenia [*tempus partus*] dzikich koz ná łkálách *Leop Iob* 39/1, *Iob* 39/2; *BibRadz Luc* 1/53 [57]; *BielKron* 14, 15, 79v; Paritudo, Czás rodzenia/ Rodzenie. *Mącz* 278c, 418d, 507d; *HistRzym* 32, 77v; *RejPos* 18v [2 r.], 296; *SkarŻyw* 184; *GórnRozm* N; *WujNT Luc* 1/57.

czas komu, czemu (5): *Leop Is* 66/7; *BielKron* 137 [2 r.]; tedy Krolewnie łmrod morłki á wzburzenie morłkie przekażály/ á czás łie przybliżał dziećięciu: a ták z bolełciámi okrutnemi/ łoże łie w niey záwroćilo *HistRzym* 15v; *SkarŻyw* 243.

czas ku czemu (1): Potym gdy czás ku porodzeniu przychodzi: wznak łie obroci *FalZioł* V 16c.

czas czyj (2): Bog rzekł/ gdy prołsz pokornie/ Niełsz iáycá ná mym łonie: A nie boy łię iuz żadnego/ Domiełzkalz tám czáfú łwego. *BierEz* H2v; *SkarKaz* 577b.

cum inf (1): ułrzála/ ptałzky gnyezdżácz łyá abo czynyácz łobye gnyazda aboczyem czáfz przyłzedł ych plod vyuyefzcz *PatKaz II* 63v.

Ze zdaniem przydawkowym (1): Potym gdy czás przyłzedł/ Ześ w Bethlehem miáłteczku/ iáko dekret. wyłzedł/ Syná łwego powiá *SiebRozmyłł* F4.

W charakterystycznych połączeniach: czas (na-, po-)rodzenia (23), *poczęcia, zleżenia (zleżenie)* (2); *czas (ku) porodzeniu* (4); *czas swój, twój*.

Frazy: »jest (a. będzie) czas« (2): Iżeby pani bez bolełci á lekko porodziá dzieciátko łwoie/ [...] pomaży żywot paniey w ten czas gdy iusz czas będzie tego. *FalZioł* I 11a; *BielKron* 79v.

»przybliżał się czas« [szyk zmienny] (2): Gdy łie iuz przybliżał czás národzenia/ Olimpia w wielkieu łie bolełci męczyłá *HistAl* A6; *HistRzym* 15v.

»czas przyszedł (a. przydzie, a. przychodzi(ł), a. nadchodzi)« [szyk zmienny] (18): *PatKaz II* 63v; *FalZioł* IV 34c, V 16c, 25; *Leop Is* 66/7; *BielKron* 14, 137 [2 r.]; Partus prope instat, Czás porodzenia náđchodzi. *Mącz* 418d; *HistRzym* 32, 77v; *RejPos* 18v [2 r.], 296; *SkarŻyw* 184, 243; *GórnRozm* N; *SiebRozmyłł* F4.

»wypełnił się czas« = *impletum est tempus PolAnt, Vulg* (2): Elźbiećie też wypełnił łię czás porodzenia/ y vrodziłá łyná. *BibRadz Luc* 1/53 [57]; *WujNT Luc* 1/57.

Zwroty: »czekać czasu« (1): Ale czekay łynaczku czáfú twego/ iefłcze trzy miełáce w tym ćiemnym namiećie przetrwáć małz: iefłcześ łię nie vrodził *SkarKaz* 577b.

»czasu donosić« [szyk zmienny] (4): *BibRadz I* 9c *marg*; Bachuá kłory łie był począł w żywocie v niey/ wyrwał pętko/ włóżył do łwoiego łoná iżby czáfú donosił *BielKron* 21; *SienLek* 113; *NiemObr* 144.

»czas mieć« (1): Gdy czás porodzenia Elźbieta miała/ porodziá krzcićiela bożeeo *OpecŻyw* 12.

»(z) wiedzieć czas« = *noscere a. scire tempus Vulg* (3): Tu mażz wiedziecz czas iuż natychmiał przichodzący złączenia albo rodzenia *FalZioł* V 16; *Leop Iob* 39/1, 2.

Wyrażenia: »prawy czas« (1): Abowiem dziewiąthy kxieżyc iefł prawy á fprawiedliwy czas porodzenia. *FalZioł* V 16b.

»czas słuszny« [*szyk 1 : 1*] (2): gdy Sará (donośiwfzy słuźnego czału) żywe dzieciątko porodzi. *BibRadz* I 9c marg; *NiemObr* 144.

Wyrażenie przyimkowe: »według czasu« (1): Też mamy wiedzieć o dwoiakim rodzeniu. Iedno iefłth przyrodzenym á flufznym obyczaiem/ á tak według rodzenia/ iako też według czału. *FalZioł* V 16b.

γ. *Koniec życia ludzkiego, śmierć (tu też o zwierzętach)* (140): abi vmarł gdi pan bog czałch przillacz bendzye raczil. *LibLeg* 11/180v; *RejJóz* F4; A tak Mychale kas trębyć Mniecz iuż nielza iedno fędzyc. Iako kogo czas zaftanie Taky decret przidzie nanie. *RejKup* b5v, Cv; *RejPos* 40v; *RejZwierc* 166v; *GrabowSet* M3v.

czas czego (37): Lábéć to ma z przyrodzenia/ Iż gdy pozna čás zemrzenia: Nigdy zálfmucon nie bywa *BierEz* O3; *OpecŻyw* 51 v; *RejKup* 15; *LubPs* T6v marg; *Leop 2.Tim* 4/6; *BielKron* 18; *Mącz* 19b; *RejAp* 96v; gdy ná nie przypádnie on okrutny čás záwołania ich *RejPos* 342v, 5v [2 r.], 7v, 110v, 181v, 257, 286, 343; *GrzegŚm* 12, 37; *RejZwierc* 170v [2 r.], 271v, 272v; *BudBib Eccli* 14/12; Vmieráiąc/ y oczáśie śmierci fwey wiedząc/ brácią pilnie vpominał *SkarŻyw* 58, 135 marg, 226, 231, 519 [2 r.] 546, 582 [2 r.], 583; *PudlFr* 40; *LatHar* 648; *WujNT 2.Tim* 4/6.

czas do czego (1): Iefłczće/ flowko to/ Ná wieki/ nie záwždy čás wieczny znáczy: ále ábo čás dlugi/ ábo dożywoćie ludzkie/ ábo čás do miłościwego (iáko zową) látá. *CzechRozm* 85.

czas czemu (1): A gdy čás przydzie oftátniéy potrzebie/ Ledwé fye naydzie/ kto ciáło pogrzebie *KochPieś* 17.

czas czyj (30): Muffe tąmgicz po czwartégo Tezem mu dał znać Czas yego. *RejKup* t4, b3, Gv, O; *RejWiz* 179; *Mącz* 16b; *RejAp* 5v, 138, 150, 157; O frogifz to głos moy miły Pánie/ kogo ták záftániesz w tym márnym fzáfárftwie iego/ [...] á on nie ma żadney fpráwy w reyełtrzech fwoich [...] áni odpowiedzi w onych obłędliwoćiach fwoich/ á ty mu iuż poslełz čás iego *RejPos* 192v, 6v [2 r.], 7v, 128, 177, 222v (11); *BiałKat* 141; Przetoż widząc iż moy čás oftátni nádchodzi/ Radbych wżytko rofpráwił ták iáko lie godzi. *HistLan* E; *RejZwierc* 171, 196, [238]; *SkarŻyw* 74, 363; *ArtKanc* Q8v, S7v.

cum inf (3): *RejPs* 64; *RejKup* h5; Ale widzę iżci čás vmrzeć ofádzony *RejZwierc* 11v.

Ze zdaniem przydawkowym [*w tym z odpowiednikiem: ten* (1); *gdy* (2), *iż(e)* (2), *w którym* (2), *aby* (1), *ktorego* (1)] (8) : Oto čás/ ktorégo vmarla matka fyna mégo *OpecŻyw* 179; *HistAl* M8; *RejWiz* 95v; *RejPosWiecz*³ 99v; *SkarŻyw* 363; Nikt z nas wiedzieć nie może nigdy czału fwego/ gdy ma ftanáć przed frogi Máiełtat Sędziégo *ArtKanc* S7v, S4; *SiebRozmyśl* K2v.

W charakterystycznych połączeniach: *czas chybić nie może, dybie* (2), *nawiedzi, nikogo nie minie, przypadnie, stoi przed oczyma* (2), *za piętami chodzi, zastanie* (8); *czas odkładać, posłać (przysłać)* (2), *widzieć* (2), *zgadnąć, zjawić (objawić)* (3); *na czas się gotować; czas jego (jej, ich)* (8), *mój* (5), *nasz, nędzny, obiecany* (2), *okrutny, osádzony, oznajmiony* (2), *srogi, swój* (12), *twój* (2), *wasz* (2); *czas*

dokończenia (4), drogi do Pana, nadzieje, odpłaty (zapłaty) (2), rozdzielania, rozstania (2), rozwiązywania, śmierci (16), zawołania (5), zemrzenia, ześcia (4).

Frazy: »nadchodzi czas« [szyk zmienny] (4): *GrzegŚm* 12, 37; *HistLan* E; Boć mnie iuż ofiárować máią/ y nádchodźi czás rozwiązánia mego [*tempus resolutionis meae instat*]. *WujNT* 2.Tim 4/6 [*przekład tego samego tekstu GrzegŚm* 12, 37].

»czas nastawa« (1): czás mego rozdzielania/ náłtháwa. *Leop* 2.Tim 4/6.

»czas się przybliża, bliski (jest)« [szyk zmienny] (2 : 2): Gdy fię czas ześcia iey [...] przybliżał: zá dozwołenim ípowiedniká íwego [...] obráá łobie mieyfce *SkarŻyw* 582, 519, 583; *LatHar* 648.

»czas przy(j)dzie (a. przychodzi)« [szyk zmienny] (30): *OpecŻyw* 51v; abychmy fię vkazali czyfłtemi a ochędozonemi być: gdy nam przydzie czas wnic do oyczyzny náłfey ítego nędznego pielgrzymfłwa náłfego przed fwiętą oblicznofc twoię. *RejPs* 64; *RejJóz* M4 [2 r.]; *RejKup* d3v, f4v, h2v; *HistAl* M8; *BielKom* D4v; *RejWiz* 83, 95v; *RejPos* 7v, 128, 147, 177, 286, 323, 343; *BiałKat* 141; *RejZwierc* 271v, 272v; *SkarŻyw* 74, 161, 226, 231, 519; *KochPieś* 17; *ArtKanc* S4; *RybGęśli* C3; *SiebRozmyśl* K2v.

Zwroty: »czekać czasu« [szyk zmienny] (5): *RejWiz* 179; Drugim też ktorzy iuż fá ofáđzeni czeka zámerzonego czáfú ich *RejAp* 150; *RejZwierc* 166v; *SkarŻyw* 115; *ArtKanc* Q8v.

»dać czas« (2): Zełlawfzy knim poła íwego By każdemu dal czas iego. *RejKup* b3, b3.

»czas mieć« (1): Bo iuż ten czas będyeż miała Czos tu onim powiedziała. Wnet czy fię tu wleb záłkrobie Być czy mu niedługo wgrobie. *RejKup* E.

»czas naznaczyć, naznamienować; czas naznaczony« [szyk zmienny] (1 : 1; 2): *RejJóz* K3; Czemu s tak długo miefkaćże Snáć fię wám zda bym żartowáł Zem wám Czas naznąmienował *RejKup* Tv; *Mącz* 19b; Pámiełay izeć śmierć nie omiełzka/ á nie iefł oznaymiony czás náznáczony śmierci [*testamentum enim huius mundi morte morietur Vulg*]. *BudBib Eccli* 14/12.

»(nie) wiedzieć czasu, o czasie« [szyk zmienny] (15 : 4): ale my mamy czwć/ wedłvg rozkazania Chriřtvía miłego/ bo niewiemy czáfú/ dnia/ ani godziny/ niemoczy y ímierci náłzei *SeklWyzn* e2v; *BielKom* B4; *RejZwierc* 141v; *RejAp* 90v, 96v; *RejPos* 6v, 7v [3 r.], 40, 340; *RejPosWiecz*³ 99v; Abowiem Pan ná fwe włafne owiećki záwždy á vłtháwicźnie woła/ áby były gotowy [...] / gdyż nie wiedzą czáfú áni záwołánia íwego. *RejZwierc* 196, 170v; Lecź gdy iuż o czáfie íwym w ktorým miał Bogá vwielbić/ wiedział: [...] íam beśpiecznie w Alexándryey [...] przemiefzkiwał. *SkarŻyw* 363, 58, 546, 582 *marg*; *ArtKanc* S7v.

»pomknąć (a. odemknąć), pomknienie czasu« [szyk zmienny] (9 : 1): Knpiecz [!] profy o pomknienie czału. *RejKup* e8v, b5v, e7, e8v, F, f2v; *RejPos* 147, 257; iáko plákał profzác Páná áby mu czáfú pomknął áby opłákał złośc á młodośc íwoię. *RejZwierc* 125v, 125v.

»(po)znać czas« (4): *BierEz* O3; *RejKup* t4; poznał czás y krotkośc wieku przyśc wedłvg wiefzcźkow obietnic. *BielKron* 126v; *GrabowSet* X.

»czasu przewlec (a. odwlec)« [szyk zmienny] (3): A odemkny łobie fkrzynie. Y wezmy łobie Czo raczys Iefly ze to wfłobie baczys. Byfmy czo ku ídrowiu pomogl A daley mi czału od włokł. *RejKup* e7, e8v, f6v.

»przedłużyć, przedłużenie czasu« (1 : 1): *RejKup* O; a nie rozmyflay fię nic ná przedłużenie czáfú. *RejPos* 249v.

»czas składać (a. złożyć)« [szyk zmienny] (5): Myalem tu dofyć kłopotu Od tak zuphalego chłopa. Który my vmrzeć czas łkladal *RejKup* h5, c4v, h5v, v3, x7.

Wyrażenia: »on czas« (4): Też to mamy mieć ná pieczy/ [...] áby nas w iákim gniewie á w iákiey omyłce nie záłtał on łrogi czás zelcia náłzego *RejPos* 181v, 177, 342v; *RejZwierc* 272v.

»ostatni czas« [szyk 1 : 1] (2): iáki to ielt łtrách grzełznemu człowiekowi leżącemu w grzechach/ gdy łie bliłko przybliża Pan iego do niego/ á iuż przychodzi on nędzny á ołtátni czás iego. *RejPos* 177; *HistLan* E.

»pewny czas« [szyk 1 : 1] (2): *LubPs* T6v marg; Bo zły gdyby czás łwoy pewny wiedział/ pewnieby złym być nie przełtał *RejPos* 7v.

»ten czas« [szyk 10 : 3] (13):*RejKup* b5v, E, h7v; *ArtKanc* S4; *RejAp* 90v, 96v, 161; Drugą rzecz baczyć mamy/ iż ielt ten łrogi czás zákrýt przed rozumy y wiadomołciámi náłzemi. *RejPos* 7v, 6v, 7v; *RejZwierc* 166v; *SkarŻyw* 90, 115.

»zamierzony czas« (3): *RejAp* 150; *RejPos* 315v; yłz człowyekowy Kałzdemu ot pána boga zamyerzony czálzu chibyczgo nyemolze a yłz myedzi włzytkemy skutkamy człowyeczemy nycz nyema pewneyłzgo nat smyerz człowyeka włzelkego *ZapKościar* 1583/54.

Szeregi: »czas, (ani, i, abo) godzina« [szyk 11 : 2] (13): *OpecŻyw* 51v; *RejKup* 15; Po wypithym trunku gorzką łmierć vkulifz/ á w młodołci twey dokonałz dni twoich/ ále nie báday godziny ábo czáfu/ bo tobie żadnym obyczáiem nie powiem *HistAl* B6v; *BielKom* B4; *RejAp* 90v, 96v; *RejPos* 6v, 7v [2 r.], 40, 340; *RejPosWiecz*³ 99v; *LatHar* 648.

»ani czas, ni kstałt« (1): A nędzna łmierć tuż zá nim záwždy dybie łnádnie/ Ani czáfu ni kftátu żaden iey nie zgádnie. *RejWiz* 144.

»czas a (i) łmierć« [szyk 1 : 1] (2) : Gdyż czás á łmierć dybie włtáwicznie iáko złodziey/ á nie pátrzy áni młodołci áni łtanu człowieká żadnego. *RejZwierc* 178v; *SkarŻyw* 226.

Wyrażenie przyimkowe: »według czasu« (1): Ná trąbienie Archánielłkie Pan s łtápi z niebá/ tedy ci co w Pánie Kryłtułie po márlu/ włtáną napierwey nie według czáfu ále załługi *BielKron* 467v.

d. Moment pojmovany jako krótki odcinek czasu mogący się wypełnić jakąkolwiek treścią, chwila (47) : *PatKaz III* 147; Niemogł mię nigdy żadny czás minąć ták ráno iáko y zwieczorá ábych kiedy przełtał wołác z práwego łercá/ ku tobie pánie *RejPs* 186; *RejWiz* 4v; Nullum remittis tempus neque te respicis, Żadnego czáfu nie opułzczalż/ nie máyác ná łię żadnego względu. *Mqcz* 227a; *RejAp* 101v; *RejZwierc* 15 marg, 26v, 251v, Aaa4v.

czas czego (1) : Szczęłłiwy czásié džiłsieyłzey godziny Zechmy doczłkali pociełzney nowiny *KmitaPsal* A2.

czas czyj (3): *SeklKat* T2; Żadny czás náłz od przygod nie ielt bełpieczny. *RejZwierc* B2 [*idem*] 151v.

Ze zdaniem przydawkowym [w tym z odpowiednikiem: ten (3); iż (3), ktorego (2), że (2), gdyż (1), w którym (1)] (9) : Owaćiem łie czás przygodził/ Iż nagły wicher vderzył: Orzech z korzenia wywroćił *BierEz* K, A2; *FalZioł* + 2v; *Mqcz* 440c; *SkarŻyw* 369; *KochEpit* A2; obácż teraz ten džiłsieyłzy czás W którym cię Pan Bog náwiedził *ArtKanc* K11; *KochFrag* 19; *LatHar* 4.

W charakterystycznych połączeniach: czas(u) opuścić (opuszczać, opuścić, opuszczon) (6); czas będący, każdy (5), nasz (3), żadny (12).

Frazy: »jest itp. czas« [szyk zmienny] (6): ponieważ iest then czas gdyż w ręcze lekarza *FalZioł* + 2v; *RejPos* 133v; *SkarŻyw* 369; *KochEpit* A2; *KochFrag* 19; *LatHar* 4.

»czas jest bezpieczny« (2): *RejZwierc* B2, 151v cf *czas czyj*.

»czas się przygodził« (3): Aż sie potym czás przygodził/ Xánt się z Ezopem przechodził *BierEz* E2v, I2v, K.

»czas się trafił« (1): Potym rychło czás sie tráfił/ Iż pan do folwárku nówiedził *BierEz* A2.

»czas wynidzie, ma wynić« (1 : 1): A gdy ták íspráwiłz ítan íwoy y przyrodzenie íwoie/ tedić iuż żadny czás dármo nie wynidzie. *RejZwierc* 19, 252v.

Zwroty: »omieszkawać czas« (1): Nie omieszkwaway íobie czáfu wesołego [*Non defrauderis a die bono Vulg*] *BudBib Eccli* 14/14.

»patrzeć czasu itp.« [szyk zmienny] (4): Słufzećiem to ná mądrego/ Pátrzyć czáfu będącego. *BierEz* G; *KwiatOpis* A2v; A ták iellí vmiełz czytác/ ázafz to nie roskołz też íobie czás vpátrzywłzy nád kfiąłzkami poliedzieć *RejZwierc* 112v; *ArtKanc* K11.

»czas strawić« (1): abyłmy wżifztki nafze czáłfi/ dny/ y godziny ku czći á ku chwale íemu ítrawily *SeklKat* T2.

Wyrażenia: »co czas(u)« = *ad momenta PolAnt* (5): *BudBib Iob* 7/18; mędrfzy y do zdrowia pożytecznieyfzy ípołob wynalezion być niemoże: gdyż máłto nie co máłuczki czás ináčzey niż pierwéy/ zda íye nam być lepiéy. *Oczko* 2; *KolakCath* C2v; *WujNT* 728; *PowodPr* 64.

»czas dzisiejszy« [szyk 1 : 1] (2): *ArtKanc* K11; Záčzni naprzod ípiewanie; pokaż znák miłości Himenee wesoły; godzien życzliwości Twoiey czás ten dżisieyfzy *SapEpit* B3v.

»czas krotki« (1): Ale gdym sie czáłowi krotkiemu przypátrował/ y s káletą iákmiarz pułtą poráchowywał. Przyłzly mi ku ręku Kxiążeczki o Lifflándckiey ziemi *KwiatOpis* A2v.

»na(j)mniejszy (a. maluczki, a. maluchny) czas« = *punctum temporis, tantulum tempus Mącz; momentum Calep* (7): ízebyłmy tak na namnieyfzy czás/ iako na żywot y na zdrowie bacność mieli *KwiatKsiąż* L4, L4; *Mącz* 331c, 440c; *Oczko* 2; *Calep* 671a; *LatHar* 4.

»czas niniejszy« (2): O Ma fliczna rádości/ czáfu ninieyfzego/ Nad ktorą teraz nie mam/ nie wćiefzniefzego. *PaxLiz* D2; *SapEpit* A3v.

»on czas« (1): *WujNT* 222 cf »czas i miejsce«.

»czas przyszły [= obecny]« (1): Baczę dobrze przyczynę/ kto to wżytko íspráwił/ Sam czás przyłzly wefela tákiego nábáwił. *SapEpit* A4.

»punktik czasu« (1): A Djábeł wprowadziwłzy go na gorę wyfoką/ vkázál mu wżyftki kroléftwa tego świata w mgnieniu oka (*marg*) punktíku czáfu [*in puncto temporis (marg) in momento (-)](-)* *MurzNT Luc* 4/5.

»szczęśliwy czas« (1): *KmitaPsal* A2 cf *czas czego*.

»ten czas« (4): *FalZioł* +2v; á Pán Bog ácz zówždy gotow iest do woley náłzey gdy my chcemj/ [...] wżákże iest ten czás y ten punkt wpoftępkách człeká grzełznego/ ífz go opułzcza *SkarŻyw* 369; *ArtKanc* K11; *SapEpit* B3v.

»czas wesoły« (1): *BudBib Eccli* 14/14 *cf* »omieszkawać czas«.

»wszystki czasy« (2): *SeklKat* T2; Kto ma myśl nie rozdwoioną/ W łałości wfpokoioną/ Ciesząc się piękną nadzieją/ Wszytki mu się czały śmieją. *RejZwierc* 231.

Szeregi: »czasy, dni i godziny« (1): *SeklKat* T2 *cf* »czas strawić«.

»czas i miejsce« (1): Bo kiedy się wiele przyczyn do iednego skutku schadzają/ tedy pilmo połpolicie wfpomina tylko iedną/ a nawięcey tę/ która onemu czałowi y mieycu y przedsięwzięciu więcey służy *WujNT* 222.

»czas i punkt« (1): *SkarŻyw* 369 *cf* »ten czas«.

»rok i czas« (1): Iako co rok nowiny y co czaś słyżemy *KolakCath* C2v.

e. Odpoczynek, przerwa (1) :

Zwrot: »swoj czas czynić« (1): Owcom także fwoy czaś czynić/ y tak doić/ coby iągnię odchowala: bo więtfzy pożytek przyplodku rządneho/ niż miał. *GostGosp* 118.

3. Odpowiednia, najwłaściwsza pora; sposobność, nadarżająca się okazja, towarzyszące okoliczności; opportunitas *Mącz*, *PolAnt*, *Vulg*, *JanStat*, *JanPrzyw*, *Cn*; **tempus** *Mącz*, *Calag*, *Calep*, *Modrz*, *Vulg*, *PolAnt*, *Cn*; **maturitas, occasio** *Mącz*, *Cn*; **commodum** *Calep*, *Cn*; **copia** *Mącz*; **dies, hora** *Vulg* [120 r. jako równoważnik zdania] (662) : Rzadkać rzecz może zaszkodzić/ Iedno vmiey czału godzić. *BierEz* 12, C4v; *RejKup* e4; *Diar* 22; *GroicPorz* z2v [2 r.], z3 [2 r.]; Przepowieday słowo/ nieustaway/ tzaalli/ nie tzałli/ karz/ łay/ napominay/ we wżelkiew skromności y w nauce. *KrowObr* C3v; *RejWiz* 88; *BielKron* 220; *KwiatKsiąż* P3; Venari occasionem, Na czaś czuchac/ godzić/ pilnować. *Mącz* 483c, 258a, 329a; *GórnDworz* K, N7v; *RejPos* 138v; *HistLan* B3v; Niechby mowił co k rzeczy a czałom przyttoi. *RejZwierc* 251v, 143; *WujJud* 186; coż inżzego mamy myślic o tych ktorzi to prawo stánowili/ iedno to/ że y za prawdą niezli/ a ktemu/ że od czałow [temporibus] by od kołtek rzucenia/ to iest iakofie trafiło/ a nie od pewnych przyczyn/ do tak wela sprofnosci wymyslenia byli rzadzeni? *ModrzBaz* 81, 29, 97v; *Oczko* 21v; *Calag* 443b; *WisznTr* 5; Odwoz zytá ma przypomniec Vrzednik Pánu kiedy czaś/ aby z tym nie omieszkał. *GostGosp* 50, 36, 64, 74, 84; *OrzJan* 85; *WujNT Eph* 5 arg, 16, Col 4/5.

czas czego (48): *OpecŻyw* [61]; *FalZioł* IV 2d, V 59v [2 r.], 118; *GlabGad* D3v; *MurzNT Matth* 21/34; *BielKom* E2; Byale głowy godzi się dac za maz w osmnałcye lat/ a męśłczyznę ożenic około trzydziesci y fśeci lat słuśa yeft. (*marg*) Czaś ozenyenia. (–) *GliczKsiąż* P2v, K3; *Leop Gen* 31/10, *Esth* 2/15, *Cant* 2/12, 1. *Cor* 7/36; Idźmy iuz do domu/ abowiem iest czas obiadu [*hora prandii Vulg*]. *BibRadz Dan* 13/13, *Matth* 21/34; *BielKron* 37v, 112v, 130v, 243v, 336; *Ovatio*, Czaś niefienia yáyec. *Mącz* 271d, 121d, 261c, 314b, 381c; *GórnDworz* T, V6; *HistRzym* 15; *BielSat* C3; *RejZwierc* 109; *BielSpr* 67v; *ModrzBaz* 92v; *SkarŻyw* 127, 143, 150; *CzechEp* 193; *WerGość* 253; *ArtKanc* I3; *BielRozm* 19; *ActReg* 138; *GostGosp* 60; *WujNT Matth* 21/34, s. 310; *SarnStat* 125, 334, 411, 944.

czas do kogo, do czego (17): *GliczKsiąż* A4; Abowiem czaś do złego nie ząginie nigdy. *RejWiz* 44; *RejZwierc* 10v; *RejAp* 125v; *GórnDworz* li8v; *RejZwierc* 109; *BielSpr* 46; Drugi raz także wlyfyzy: wtań/ powiedz stárlzey/ ifz iuz czaś do słuźby Bozey. *SkarŻyw* 193, 478; CHciałemci pomagabóg kilká kroć powiedzić/ Lecz/ kiedy czaś do ciebie/ trudno Páwle wiedzić *KochFr* 113, 114; *BielSjem* 9; *OrzJan* 14, 101; *LatHar* 25, 666; *SarnStat* 584.

czas czemu (10): BibRadz Mar 11/13; BielKron 53; RejZwierc 108, 110, 113; Oczko 29; ActReg 156; GostGosp 122; KRolestwo Pánłkie/ ktoreś gorczyźnemu Ziárnu podobne/ co więc/ gdy czás temu/ Rość/ rodząnym bydź/ drzewku podobne/ Zywić/ y cięniem chłodzić/ ieft ſpofobne GrabowSet O2; WujNT Mar 11/13.

czas komu [przeważnie w funkcji równoważnika] (34): RejPs 67; RejRozpr I2; RejKup Hv, m5, y6, z5v; Dofyć ſye yuż teraz mowiło/ á czás ſye nam do czego inego rozyść. KromRozm II y2v; RejWiz 63; Leop Tob 12/20; BibRadz Ps 118/126; Ad agnatos et gentiles est deducendus, proverbium de stultis et stupidis hominibus, Vmie dofić/ czas mu do domu náłzy mowią Mqcz 144b, 45a; OrzQuin Aav; RejAp 56; RejPos 276; KwiatOpis D; Látá mu liczy/ powiáda iż to iuż nie młody pater/ czásby mu przed Moizefzá. RejZwierc 160v, 106v, [207]; KochOdpr A4; SkarŻyw 358 [2 r.]; CzechEp 235, 269; KochFr 51; KochSz C3v; WerGość 267; KochPieś 23; ArtKanc T4; KochWr 26; GrochKal 5; GórnTroas 45; WitosłLut A4v; SkarKaz)(2.

czas ku czemu (9): FalZioł V 49; BielŻyw 147; RejKup m5; GliczKsiąż 08; BielKron 309; Nacta opportunitate temporis nos itineri committemus, Vpátrziwłzy czás ku wędrowániu puści my ſie ná drogę. Mqcz 266b, 258a, 266b; RejPos 320v.

czas na kogo, na co (7): RejKup o4; Tempus sibi seponere ad rem aliquam, Obráć ſobie ofobliwy czás ná co. Mqcz 312a, 211c, 429d; to potym gdy ſie vbierze [pani]/ iuż iáko drewno ſthoi/ á czeka łoiowego łończá/ iáko Mołkwá czáłu ná przedánie ſoboli. GórnDworz G2; WujJud 189v; GostGosp 98.

czas czyj (46): BierEz B4v; OpecŻyw 66 [3 r.]; BielKom D3; Miedzy niemądremi záchoway flowo czáłu ſwemu [serua verbum temporis] Leop Eccli 27/13; BibRadz Ioann 7/6 [2 r.], 8; Powiedzyał też náoftátek/ ku potrzebie tákiey przyłtápić chcę będyeli moy czás/ á nie będyeli/ tedy Rycerze ſwoie połłę. BielKron 58v, 69v, 71, 181v, 185, 242 (20); HistRzym 20; A wđdy cícho ſzukáiąc pilnie czáłu ſwego/ iákoby mogł rodzice przypráwić ocz złego. HistLan B3; RejZwierc 172v; BielSpr 37, 71 [2 r.]; HistHel Cv; PaprPan [Gg]4v; SkarŻyw 580; NiemObr 64; ReszList 151; ArtKanc K5v; GostGosp 64, 68; WujNT Ioann 6/6, 7/6, 8.

cum inf (96): BierEz P, S3v; FalZioł V 52 [2 r.], 53, 59v; KłosAlg A4; WróbŻołt 118/126; RejPs 44, 108v; Wywiedz konie czás nam iechác RejRozpr 12, I2v, Kv; RejKup b4, c5v, e2, Hv, y6, z5v; KromRozm II y2v; GroicPorz i2 [2 r.], lv, v2v [2 r.], z2v [2 r.], z3 [2 r.]; Leop Os 10/12; Anoby czás żyto żać/ bo ſie bárzo łomi. RejZwierz 137, 136v; BibRadz Ps 119/126; Goski A2v, A4, *2; BielKron 110, 242v; Mqcz 45a, 64c, 223a; OrzQuin Aav; RejAp 56; GórnDworz Dd5; RejPos 276; BiałKat 81; KwiatOpis D; HistLan A3v; RejZwierc 106v [3 r.], 158v, [207], 236; BielSpr b2; BudBib Gen 29/7, 1.Reg 18/19, Mich 7/11; BudNT przedm b7v, Luc 22/6; CzechRozm 135, 237 [2 r.]; ModrzBaz 124; SkarŻyw 358 [2 r.], 574; StryjKron 160; CzechEp 52, 79, 202, 235, 269, 322; Niechcę cię/ Pietrze/ do Włoch drugi raz prowadzić/ Tráfifz ſam: á mnie też czás o ſobie porádzić. KochFr 51, 82, 133 [3 r.]; KochBr 152; KochSz A4v, C3v; WerGość 267; KochPieś 23, 45; PudłFr 8 [2 r.], 18; ArtKanc T4; KochFr 26; Tedi co ſie ma potem piſac/ iteras to cas ieft opowiedac. PaprUp I; GrochKal 5; OrzJan 5; WitosłLut A4v; KlonWor 71, 78.

Ze zdaniem przydawkowym [w tym z odpowiednikami: *ten* (6), *taki* (1), *takowy* (1); *gdy* (5), *kiedy* (5), *ktorego* (5), *iż*(*by*) (3), *aby* (1)] (19): *LibMal* 1543/76v; *BielKom* D3; *Leop Esth* 2/12; *BibRadz* 1.Reg 18/19; *BielKron* 326v, 357v, 367, 380; *foenisicium*, Czas ten kiedy łąki zbierają/ też żniwo *Mącz* 133a; A kiedy też przez kogo inego páná prośic vmyfli/ tedy będzie miał oko/ ná čás ktorego ma prośic *GórnDworz* K7, L3v; *GrzepGeom* O4; *ModrzBaz* 63, 101; *Oczko* 22; *SkarŻyw* 497; *BielSjem* 32; *Calep* [727]b, [728]a.

Ze zdaniem dopełnieniowym [w tym z odpowiednikami: *do tego* (1), *k temu* (1), *po temu* (1), *taki* (1); *aby* (23), *by* (4), *jakoby* (4), *żeby* (4), *iżby* (1), *gdzieby* (1), *że* (1)] (38): *BierEz* L; Iuż przyšfedl czas [...] / abych pošfedl ku vwielbieniu ij obiawieniu ijmienienia oyttza mégo niebiełkiégo *OpecŻyw* 35v, 84, 172v; *BielŻyw* 147; *RejPs* 118v, 120, 148v; *MurzNT Matth* 26/16; bb5; *Leop Tob* 12/20, 1.*Petr* 4/17; *BibRadz Ps* 101/14, *Luc* 22/6; *OrzRozm* R2v; Marcin Kámieniecki [...] y Tworowłki vrzędnicy s Kámieńcá/ zebráli łie s trochą ludži/ wzięli też łłuzebne k łobie co ná Miedźibożu byli/ pátrzyli czáfu gdzyeby ktorego zagonu požyli. *BielKron* 416, 223v, 246v, 460; *KwiatKsiąż* Ev; *GórnDworz* Q6v; *HistRzym* 76v, 96v; *RejPosWstaw* [21²]; *HistHel* Cv; Dośc nas klubiono. Czas by przeštano. *WierKróc* B, B2v; *BiałKaz* Hv; *BudNT Mar* 12/2; *ModrzBaz* 133; *KochPs* 152; *SkarŻyw* 478; *CzechEp* 211, 223; Nłe fá/ Woiewodo zacny/ czáfy po temu/ Abych/ czyniác zwyczáiowi dofyć dawnemu/ Vfyzy twoie lutniá báwił/ álbo pieśniámi *KochFr* 84; *ActReg* 58; *WujNT Luc* 21/6, 1.*Petr* 4/17.

W połączeniu z nazwą miesiąca (1): *gdy čás przydzie miefiácá Grudniá/ rzeżą przy žiemi on rogoz cukrowy* *BielKron* 276v.

W charakterystycznych połączeniach: *czas ich* (*jego, jej*) (5), *moj* (7), *nasz, swoj* (30), *wasz* (3); *czas ćwiczenia* (2), *jedzenia, krwié puszczania* (2), *miłowania, mowienia, niesienia jajec, obiadu* (3), *obrzynania winnic, oczyścienia, owocow* (3), *ożenienia, pomszczenia, siania, zbierania ziół (oliwy)* (2), *żniwa* (3); *do miłosierdzia, do nabożeństwa, do (po)rady* (2), *do służby bożej; czas miłosierdziu, żniwu; czas ku ożenieniu; (nie)przystojny (przystoi) czasowi* (4); *śnadność czasu; czas gotować się* (3), *iść* (3), *jechać* (2), *jeść, krew puszczać* (4), *mowić o czym* (4), *obaczyć się* (2), *ocucić się, odpoczynąc, orać, pojąc żonę, polować, powiedzieć o czym, przyść, rozyść się, siać, uznać się, wsiadać* (5), *wynić, żać; czas obmyślać, odkupować* (3); *czasu dostać, godzić; czasowi dogadzać, służyć (służący)* (2), *ustępować; na czas czuchać; szafować czasmi.*

Frazy: »czas jest itp.« [w tym cum inf: *czas był* (4), *czas było* (3)] [szyk zmienny] (82): *LibLeg* 10/64, 11/57; *BierEz* L3v; Złeé flugi złe pogubi/ a śwą winnicę oładzi ijnymi oráčzmi/ ktorzy dadzą iemu owotz/ gdy tego będzie czas. *OpecŻyw* [61], 172v; *FalZioł* V 59v; *RejKup* x8v; *Diar* 46, 47; *LubPs* bb5; *GroicPorz* i2 [2 r.], lv, v2v [2 r.]; *Leop* 1.*Petr* 4/17; *RejZwierz* 136v; *BibRadz Ps* 101/14, *Dan* 13/13, *Mar* 11/13, *Ioann* 7/6; *OrzRozm* R2v; *BielKron* 58v; *KwiatKsiąż* O4; Ubi res poscit, Gdy tego čás yeft. *Mącz* 314b, 121d, 211d, 429c; *RejAp* 125v; *GórnDworz* L2, L3v, O7v [2 r.], Q6v, V6, li8v; *HistRzym* 15, 76v, 96v, 107v; Vyrzy łmieci w izbie to woła/ á nie čásze wam było thego dyablá z izby wymieść? *RejZwierz* 106v, 106v [2 r.]; *RejPosWstaw* [21²]; A gdy był čás dáć [Et fuit in tempore quo danda erat] Meráwę corkę Saulowę Dawidowi/ tedy ieft daná Hádryelowi Mecholathłkiemu zá żonę. *BudBib* 1.Reg 18/19, *Iob* 22/16; *BiałKaz* Hv; *BudNT Mar* 12/2; *CzechRozm* 135; *ModrzBaz* 101; *SkarŻyw* 136, 189; *CzechEp* 52, 79, 99, 112, 193 (8); *NiemObr* 64; *KochFr* 114; *KochSz* A4v,

C3v; *KochPieś* 25, 45; *ArtKanc* S17; *PaprUp* I; Pan Hetman dał mutę odpowiedz, zenie iest to taki czas, aby temi fraszkami się bawic *ActReg* 58, 109; *GostGosp* 84; *GrabowSet* O4v; *KochFrag* 29; IEfliż kiedy czas był/ [...] którégoby wam trzebá było rádźić o máiętnościach wálznych/ o łobie/ o żonach/ y o działkach wálznych teraz záprawdę czas táki iest *OrzJan* 5, 101; *LatHar* 590; *WujNT Mar* 11/13, s. 310, 1.*Petr* 4/17; *SkarKaz* 667a; *KlonWor* 71.

»jeszcze nie (jest) czas« (5): *RejZwierc* 106v; oto iefzcze dnia dofyc y iefzcze nie czas [*non est tempus*] zágániác dobytku *BudBib Gen* 29/7, *Iob* 22/16; *ModrzBaz* 124; *WujNT* 310.

»już czas (jest)« [*szyk zmienny*] (51): Iużci czas bierzcie sie tzo rychley tey godziny możemy go náydz *OpecŻyw* 99, 172v; *WróbŻołt* 118/126; *RejPs* 44, 67, 108v, 118v, 120, 148v; *RejRozpr* I2v, Kv; *RejKup* b4, y7v, cc3v; *GroicPorz* z2v [2 r.], z3 [2 r.]; *RejWiz* 63; A tak iuż mi czas [*Tempus est ergo*] żebym sie wrocił do tego ktory mię połłał *Leop Tob* 12/20, 1.*Petr* 4/17; *BibRadz Ps* 118/126; *BielKron* 223v, 242v; *RejAp* 56; *GórnDworz* O7v [2 r.], Dd5; *HistRzym* 96v; *BiałKat* 81; *RejZwierc* 158v; *RejPosWstaw* [21²]; *BiałKaz* Hv; *BudNT przedm* b7v; *CzechRozm* 237; *ModrzBaz* 133; *SkarŻyw* 193, 574; *StryjKron* 160; iuż też czas iest/ áby sie tymże łpołobem y to zaráz/ w łwym porzárdu/ pokazáło/ co też mnie y z brácią moią/ I. M. X. K. niełtuźnie zádáie *CzechEp* 211, 202, 223, 235, 269, 322; *KochFr* 82; *WerGość* 267; *WitosłLut* A4v; *CiekPotr* 35; *GośłCast* 36; *KlonWor* 71.

»czas nastawa« (1): kiedy czas iego miłowania náftawa/ tedy o żony walczy á przeciwniki rogami tłucze *FalZioł* IV 2d.

»jako (się) czas poda« (3): tedy doda im pomocy narod Zydowłki/ iáko czas poda [*prout tempus dictaveri*] *Leop 1.Mach* 8/25; áby wedle załług y dziéłności káždégo/ nam to było wolno/ iáko sie czas poda [*offerente se nobis opportunitate JanStat* 287]/ y tudziéłz Rzeczypóspolitáy bédzie pożyteczno/ káždégo z nich ná wysłzy łtan y opátrzenie wysłze podniéć *SarnStat* 323 [*idem*] 942.

»poki czas (jest)« (7): *RejZwierc* 120v; *CzechEp* 99, 112; *KochPieś* 25; BÓże lutości/ zmiłuy sie nádemną/ A poki czas iest/ vczyń łáłkę zemną *GrabowSet* O4v; *OrzJan* 101; *SkarKazSej* 667a.

»czas jest postanowiony« (1): nie/ żećby per Iulium per Augułtum/ léczyć fye nie dobrze/ iedno że iuż wody nie tak dobre [...]. Dawłzy thedy Iulium y Augułtu^m/ iáko czály gorące inłzemu wczáłowi/ przydaymy y Septembrem/ choć Ieśieni poczátek/ temuż gdyż czas nie iest połtánowióny *Oczko* 29.

»czas potrzebuje« = *tempus vocat Mącz*; *tempus exposcit Modrz* (5): *BielKron* 421v; *Dicam tibi tum demum quando usus poscet*, Ná tenći czas dopiero przypomnie/ gdy czas bédzie potrzebował *Mącz* 81c, 504b; *Modrz* 143v; *StryjKron* 727.

»czas przeminął« [*szyk zmienny*] (3): Ale iefliby kto rozumiał nieucíciwą rzecz być pánnie twoiey/ iefliby przeminął czas wydánia [*quod sit superadulta*]/ á tak mułi być/ co chce tho niechay vczyńi/ nie grzełly/ iefli męzá poymie, *Leop 1.Cor* 7/36, *Esth* 2/15; *SienLek* 33.

»przybliżył się czas« (3): A gdy się przybliżył czas owoców [*cum appropinquasset tempus fructuum*]/ połłał łługi fwoie do onych to winiarzow *MurzNT Matth* 21/34; *BibRadz Matth* 21/34; *WujNT Matth* 21/34.

»czas przypadnie (a. przypada)« = *incidit tempus Modrz* [*szyk zmienny*] (5): Tákcę y dobrzy ludzye tyż przypadki máia/ Iż ná nie dziwne czály czeńto przypadáią. *RejWiz* 138; A thák łzkodá pocźciwemu cźłowieku gdy czas do cżego przypádnie márnie go tyráć *RejZwierc* 109, 72, 110; *ModrzBaz* 115v.

»czas przyszedł (*a. przy(j)dzie, a. przychodzi(ł)*)« [szyk zmienny] (45): *OpecŻyw* 35v, 36v, 66; Cżemu gdy cżas iedzenia przychodzi, cżłowiek ociężeie *GlabGad* D3v; *RejRozpr* E2; *BielKom* D3; Abowiem gdy cżás poczynánia owiec przyffedł [*Postquam enim conceptus ovium tempus advenerat*]/ podniofłem oczy fwe/ y vzrzałem we śnie/ iż lámcowie zeymowali fye z lámicami *Leop Gen* 31/10, *Esth* 2/12, *Cant* 2/12; *BibRadz* 1.Reg 18/19; *BielKron* 37v, 52v, 53, 101v [2 r.], 114v (11); *Górndworz* T; *RejPos* 320v; *BielSat* C3; *RejZwierc* 108, 234; *BielSpr* b2, 60v; *HistHel* Cv [2 r.]; *KochPs* 152; *SkarŻyw* 119, 127, 143, 150, 497, 580; *KochSz* A3v; *WerGość* 253; *BielRozm* 19; *GostGosp* 64, 122; *WujNT* 310, *Ioann* 6/6; A ták zá rádą Pánów náfzych vftáwiamy/ iż opiekun/ gdy do tego cżás przydzie [*peractis temporibus JanStat* 580]/ z żadný rzeczy liczby niebędzie powinien czynić *SarnStat* 584.

»trafi się czas« (2): *RejZwierc* 113; Chybá žeby fię tráfił táki cżás [*Nisi forte accidat tempus*]/ iżby fię fpor żadnym fpołobem roziać niemogł bez oręża: iáko gdy świádkowie przyfiegli rozną rzecz v fądu twierdzą, *ModrzBaz* 63.

»czas upłynął« (2): A kto fye rádži/ kiedy cżás vplłynął Iuż ten w fráfunku y w fwym głupftwie zginął. *ZawJeft* 29; *SkarKaz* 5b.

»czas się wypełnił, jest napełnion« = *tempus impletum est PolAnt, Vulg* (2 : 1): *OpecŻyw* 66; Idźciefz wy ná to święto/ iac iefzcze ná nie nie poydę/ bo moy cżás iefzcze fię nie wypełnił. *BibRadz Ioann* 7/8; *WujNT Ioann* 7/8.

»czas zejdzie« (1): Trzebá fie nam przyftroić/ poki cżás nie zeydzie. *PaxLiz* D2.

Zwroty: »chować czas w mowieniu« (2): Cżłowiek ktory fye vpiya vinem/ ten niechowa cżału wmwowieniu. *March*¹ A4v [*idem*] *March*³ V5.

»(do)czekać (*a. oczekawać*) czasu; oczekawacz czasow« [szyk zmienny] (8; 1): W každey rzeczy cżału cżekay *BielŻyw* 20; *HistAlHUNG* A2; *Leop* 3.Mach 4/1; *Górndworz* G2; *HistRzym* 20; Albo tákież ci oczekawácze cżałow co powiádają iż lepiej poczekáć ážby fie wfyfscy zgodzili. *RejZwierc* 259; *SkarŻyw* 164; *CzechEp* 38; *ArtKanc* K5v.

»dać czas« (2): *OrzQuin* R3v; O Pánie Boże [...] rácz nam dáć/ prósimy cię/ drogę fortunną/ y cżás pogodny/ ábyfmy zá towarzysftwem Anyoła twego fwiętego/ mogli tám przyść kędy idziemy *LatHar* 632.

»czasu dorosnąć, dochowan« (1 : 1): *BielKron* 98v; Bo niź cżału dorofną y niź látá máią/ Mácierzyńfkim fie ścírweń ták wychowywáią. *HistLan* B3.

»folgować czasowi« = *accomodare se tempori Calag* [szyk zmienny] (3): *CzechRozm* 77v; *Calag* 443b; A gdy mu ktoś rádžil głupie fprzyiáźliwy [!]/ Aby iáko drudzy zbiegl z chwile złośliwey/ Rzekł: Ty folguy cżałom chcefzli/ á ia moiey Sławie będę godžil *SzarzRyt* C2.

»(nie) mieć czas(u)« [*w tym: poki masz itp. czas* (11)] [szyk zmienny] (34): *BierEz* Lv, P; Richlo potym chcziáll oną fzykyerą fprząthnac alye nyewye czo y odwyodlo, y Rzekł do theyze zony fwey. Kachno chwala bogu yfzem thego nyevczinil. A ona odpowedyala theráfefz myal czaíf. *LibMal* 1543/76v; *RejJóz* C8; *RejKup* o4; *GliczKsiąż* A4, O8; *RejWiz* 130; Menelaus máiąc zá tho že miał cżás po temu [*accepisse se tempus opportunum*]/ vkradłfy z kościoła niektore naczynie złothe/ darował Andronikowi *Leop* 2.Mach 4/32; *KochZuz* A3; *RejZwierz* 10v; *BibRadz Philipp* 4/10; *BielKron* 309;

KwiatKsiąż Ev; *Vix mihi fuit copia eum adeundi*, Zaledwiem miał czas nawiedzić go. *Mącz* 64c; *Tempus est subducere hinc me*, Czas mam z tąd. *Mącz* 97a, 258a; *BiałKat* 371; A łuchay Apoštoła świętego kthory na cię wola: *Dum tempus habemus operemur bonum*, to ielt/ poki czas mamy łtaraymy łie o to co nam przyłtoi *RejZwierc* 178; *BielSpr* 46; *BudNT Gal* 6/12 [10]; *SkarŻyw* 238, 308, 479; *StryjKron* 390; *KochBr* 152; *WerKaz* 301; *ArtKanc* M5v; *OrzJan* 71; *LatHar* 25; *WujNT Gal* 6/10; *SiebRozmyśl* Mv; *SkarKaz* 3a, 383b.

»czas obrac« [szyk zmienny] (3): *BielKron* 247v; *Maturum nobis tempus delegimus deambulationi*, Człfty/ potemnyłmy łobie czas obráli na przechodowanie. *Mącz* 211c, 312a.

»czas(u) (nie) omieszka(wa)ć (a. zamieszkać)« = *occasionem amittere a. non negligere* *Mącz* [szyk zmienny] (6): Członki łie poczęły łękać/ Brzuchowi ieść chćiały dawać: Ale czálu zamiełzkály/ Iuż były łły wftály. *BierEz* R2; *Mącz* 123d, 258a; *SarnStat* 641; *CiekPotr* 69; *SkarKazSej* 673b.

»czas opuszczać« (5): *RejZwierc* 114v; *SienLek* 33; *RejZwierc* 108, 109v; Gołpodałstwo naprzednieyłze/ czas znać: á tego czálu nie opułzczać/ ále weń odpráwować *GostGosp* 164.

»czasu pilnować« (3): Y od tegoż czálu połthánowali miedzy łobą kiedy by iá łámę záłthać mogli. Y przydało łię gdy takowego czálu pilnowáli [*cum observarent diem aptum Vulg*]/ iž Zuzanná iáko była zwykła do łádu wełża ze dwiema tylko dzieweczkámi *BibRadz Dan* 13/15; *GostGosp* 68; *PudłDydo* B4v.

»czasu potrzebować« (1): A włzytko [...] czálu pogodného Potrzebuie/ któżkolwiek prágnie dowieźdź łwégo. *GosłCast* 31.

»czasu strzec« (1): ná iáka cie kolwiek połługę wyłádzá iuż czálu łtrzeż ábył iej nigdy nie omiełzkał. *RejZwierc* 25v.

»szukać czasu, znaleźć czas« = *quaerere opportunitatem PolAnt Vulg; captare occasionem Mącz; accipere tempus opportunum Vulg* (8 :1): *OpecŻyw* 84; *RejJóz* A3v marg; *MurzNT Matth* 26/16; Zá co im on przyrzekł/ y łzukał czálu iákoby go im wydał przez łudu połpolitego. *BibRadz Luc* 22/6 [*przekład tego samego tekstu MurzNT Matth* 26/16]; *Mącz* 258a; *HistLan* B3; *BudBib* 2.Mach 4/32; *BudNT Luc* 22/6; *WujNT Luc* 22/6.

»trafić czas« (1): Nie bóy łye/ tráfię ia czas/ że łye wywiém tego *ZawJeft* 23.

»czas (u)baczyć (a.. obaczyć)« [szyk zmienny] (9): *ForCnR* B2v; A gdy iuż obadwa Cefarzowie w mocy y w łkarbiech zniłzcżeli, on bacząc cas y doworę na obudwu łie obrocił *MiechGlab* 66; *LibMal* 1543/76v; *RejKup* f7; *BielKron* 326v; *Capta oportunitate*, Vbaczywłzy czas *Mącz* 35a; *GórnDworz* Gg8v; *RejZwierc* 248; *BielSpr* 43v marg.

»upatrzeć (a. upatrować) czas, patrzeć (a. patrzeć) czasu, na czas; czas ma być upatrowan« = *tempus a. oportunitatem capere, aucupari tempus Mącz; servare tempus Vulg* [w tym: upatrzywszy (swoj) czas (44)] [szyk zmienny] (65 : 28 : 1; 1): Potym záwždy czálu pátrzáła/ By gołębicy oddála: Dobrodzieyłtwo w łwey przygodzie/ Gdy tonęła w oney wodzie. *BierEz* L, B4v, C4, E, Gv, G3, I2, Lv [2 r.]; *OpecŻyw* 35v, 44v; *ForCnR* B3v; *BielŻyw* 130, 147; *RejKup* e2, e4v; *BielKom* E2; *GliczKsiąż* O8v; *KochZuz* A2v; Nie tylko to dla łiebie y dla narodu twego vcżynię/ Lecż vpátrzywłzy czas [*cum fuerit opportunum Vulg*] thedy cię łpołu y narod twoy zacnie wywylżę. *BibRadz* 1.Mach 11/42, *Eccli* 27/12 [13]; Vpátrzywłzy łwoy czas bez wiełci vderzył ná Henryká gdy łłuchał młzey w kołciele we

wfi Spiczowicy *BielKron* 358v, 56v, 69v, 71, 112v, 177v (31); *Mącz* 19c, 35a, 266b; *GórnDworz* Cc4v, Cc7; *GrzepGeom* O4; *RejPos* 317; *RejZwierc* 43v, 86v, 110, 113; *BielSpr* 37, 71 [3 r.]; *BudBib Eccli* 19/25, 20/6, 7 [2 r.]; *MycPrz* II B4v; *PaprpPan* [Gg4]v; *SkarJedn* 174; Vpátrzjwfy tedy čás na Cefarzá takim go podobieńtstwem do wygnania z miáltá Arryanow pobudził. *SkarŻyw* 87, 13, 355, 390, 413, 478, 487 [2 r.]; *StryjKron* 245, 687; *NiemObr* 85, 88; *KochWz* 136; *BielSjem* 29, 32; *BielRozm* 17; *GostGosp* 160; *SarnStat* 906; *VotSzl* Bv; *CiekPotr* 58; *SkarKazSej* 660a.

»utrącić czas« (1): Czemu pilnie zabiégąc trzebá: byľmy zásię próznym zwątpieniem nieutrącili czáfu pogodnego do poľugi dobréy. *OrzJan* 23.

»uważać (a. uważyc, a. rozważac) czas« [szyk zmienny] (10): *RejŁas* w. 10; *RejRozm* 408; Przytym teź čás káždy vważay/ á pátrz co ku czemu przyľtoi/ á ku ktoremu ľie końcowi co ľciąga. *RejZwierc* 146v, 25v, 80v, 81v *marg*, 98v, 142v, 146, Bbb2v.

»czasu uży(wa)ć (a. zażywać)« [szyk zmienny] (3): Abowiem w kázhdey rzeczy trzebá czáfu y miáry záwždy vżywáć. *RejZwierc* 109v; *OrzJan* 105; Ale gdy przyidzie przeciw wodzie pľynąc/ Potrzebá żagle wydęte rozwináć/ Záżywáć czáfu poki wiátr po tobie Dmie w pole obie. *KlonFlis* E4v.

»czas wiedzieć, znać« (1 : 1): kto chce na powietrzu zmienienie/ albo ktoreľz kokwiek [!] rzeczy: czas flufzny ku ľprawowaniu potrzeb wiedziecz/ Aby byľo wiadzano iako tu na tey Figurze iest wypifano. *FalZioľ* V 49; *GostGosp* 164.

Wyrażenia: »czysty czas« (2): [pod znakiem Strzelca] Czyľty czas poiác zonę wlofy chedozic *FalZioľ* V 53; *Mącz* 211c.

»dobry (jest) czas« [szyk 14 : 6] (20): [pod znakiem Strzelca] Ku milowaniu (ieľthli maľz pienádze) czas barzo dobry *FalZioľ* V 53, 52v, 59v; *GliczKsiąż* A4v; *Goski* A2v, A4, *2; *BielKron* 198v, 247v, 353v; *Mącz* 223a; *BielSpr* 46; Zda ľye tedy przez cály rok nalepľzy čás być do pićia tákich wód/ Máiowy á Czérwcowy *Oczko* 22, 29, [41]; *BielRozm* 17; *GostGosp* 74; *LatHar* 666; *SkarKaz* 347b; *SkarKazSej* 673b.

»czas godny« [szyk 5 : 1] (6): Lecie żadny człowiek niema pożywáć Egitimu ale w iefieni á na wioľnę ti ľá czáľi godne ku iedzeniu go. *FalZioľ* I 50b; *GliczKsiąż* O8, O8v; *Mącz* 38b; *HistRzym* 77; *ArtKanc* S17.

»czas ładny« (1): Commodum – Pozitek, czas ładnij, prawie w czas. *Calep* 223b.

»czas niemáły« (1): Co ľie potym z nim stáľo/ byľby čás niemáły/ By ľie iego poľtěpki wypráwowáć miáły. *RejWiz* 36v.

»on czas« (2): *Leop Esth* 2/15; iuż onego czáfu nieopuľzczay. Lepieyci wźdy niemocnemu nieiáko pomoc/ á s przodku/ áby čás nieprzemináľ. *SienLek* 33.

»czas podobny« [szyk 3 : 2] (5): Widziaľ mu ľie čás podobny/ Iż mogľ być Ligurgowi rowny *BierEz* F3; *OpecŻyw* 35v, 84; *SienLek* 10v; *CiekPotr* 58.

»czas pogodny, pogody« = *appositum a. idoneum tempus* *Mącz* [szyk 13 : 6] (18 : 1); *ForCnR* B3v; *HistAlHUNG* A2; Idzyeľzli teź do páná áľbo woiewody/ By gd nie zyáľ Sáturnus pátrz czáfu pogody *BielKom* E2; *Cardo pro oportunitate*, Miáľto godnego czáfu á pogodnego ná ktorą rzecz *Mącz* 38b, 310a, 443c; *SkarŻyw* 136; *PudľFr* 15; *OrzJan* 23, 67, 77, 89, 105, 106; *LatHar* 632; WSzędzie gdzie

ieft pogodny czás/ nie omiełzkaymy ná ty Aryany wołác *SkarKaz* 548a; *VotSzl* By; *GostCast* 31; *SkarKazSej* 673b.

»czas (jest) po temu, (nie)potemny; czasu potemność« = *opportunitas Vulg, PolAnt; opportunum tempus Mącz* [szyk 19 : 9] (22 : 5; 1): *Diar* 46, 47; *Leop 2.Mach* 4/32; *KochZuz* A2v, A3; *BibRadz Philipp* 4/10; *Locus*, Czásu potemność. *Mącz* 196c; *Mutum a literis tempus*, Czás do piłania á przenożenia liftów niepotemny. *Mącz* 239d, 211c, 310a, 314b, 443c [2 r.]; *OrzQuin* R3v; *GórnDworz* L2; *RejPos* 308v; *BiałKat* 371; *RejZwierc* 113; *BudBib 2.Mach* 4/32; *SkarŻyw* 189; *CzechEp* 283; *KochFr* 84; *KochSz* A2; Miłło ízáléc kiedy czás po temu *KochPieś* 23; *GórnTroas* 59; *KochFrag* 29; *LatHar* 590; *WujNT* 267.

»prawy czas« = *tempestivitas Mącz, Calep; eucaeria Calep* (3): *Tempestivitas*, Służność/ práwy czás/ potemność. *Mącz* 443d; *Calep* 375b, 1053a.

»czas przespieczny« (1): [Pod tym znakiem] *Czas przespieczny wdrogę iechac FalZioł* V 52.

»czas przystojny« [szyk 2 : 1] (3): *Leop 3.Mach* 4/1; *RejPos* 320v; *Ktory czás przyftoyny ieft przed lámą Wielkanoćą/ ábyłmy y z Chriřtufem połpołu ćierpieli. WujNT* 16.

»czas (jest) słuszny« = *opportunitas PolAnt, JanStat; occasio Mącz* [szyk 9 : 6] (15): *BierEz* Gv; *FalZioł* V 49; *WróbŻołt* K6v; *RejKup* f7; *MurzNT Matth* 26/16; *GliczKsiąż* A4, O8v; *Okkázíą* podobno/ trefunkiem może zwác/ Tę s tyłu obłyfiálą/ kazáli málowác. [...] *Kto słuszny czás opuľzcza/ kázdy ią ten mierzi. RejZwierz* 114v; *BielKron* 56v; *Mącz* 19c, 123d; *BudBib Eccli* 20/7; *BudNT Luc* 22/6; *CzechEp* 38; *SarnStat* 411.

»czas snadny« (1): Ná to czáfy ínadnieyfe być nie mogą/ iáko łą ich włafne Świętá od Kościołá przykazáne y vřtawione. *WujJud* 189v.

»sposobny czas« = *opportunitas Vulg* [szyk 2 : 1] (3): *ActReg* 138; *WujNT Luc* 22/6; Tę łáfkę połyła Więc P. Bog ábo przez kazánie y słuchánie słowá Bożego: ábo przez iákie nátnienia/ y przygody/ y dobre iákie ípoľobne czáfy/ y przyczyny *SkarKaz* 347b.

»ten czas« [szyk 7 : 2] (9): *Diar* 47; *Leop Esth* 2/12; *Mącz* 133a; *GórnDworz* L3v; *ModrzBaz* 101; *StryjKron* 727; *BielSjem* 32; *Olivitas* – *Czas ten ktorego oliwe zbieraią. Calep* [728]a; *OrzJan* 67.

»czas terázniejszy« (1): *Czegoż tedy trzebá więćey? ieno ábyście W, M. ten pogodny czás terázniejszy oddáli dobrému wáľzemu OrzJan* 67.

»wielki czas« (2): *LubPs* bb5; *Wielki by czás nákręćić/ Ářtologu/ niebá/ Bo dobrym będzie duľzno pochwili przez chlebá. PudłFr* 8.

»własny czas« (1): *A ták łie řtárác/ áby śiac conarániey/ ták oźiminę iáko y iárynę [...]: ták wřzelákie zboże/ iáko y ogrody/ y kiedy ktoremu náśieniu iego włafny czás. GostGosp* 64.

»wyborny (jest) czas« = *commodum tempus Mącz* [szyk 3 : 1] (4): *FalZioł* V 52, V 59v; *Nunc occasio est et tempus*, *Teras maľz wyborny czás. Mącz* 258a, 443c.

»zły czas« [szyk 2 : 1] (3): *Złáczenie Saturnuľlá o h Dnia tego nicz nyepoczynay [...]: boieft zły czáľz. Goski* A2; *RejAp* 59; *SkarKaz*)(3.

Szeregi: »czas, (i) godzina« (5): *SkarŻyw* 358 [2 r.]; *NiemObr* 64; że iuż nam czás y godziná powřtác ze ínu. *WerGość* 267; *WujNT* 310.

»(ani) czas, (ani) lata« [szyk 1 : 1] (2): Te flowá fą tákye ktore zá náflá sentencią ftoya/ ktorich fie rodzicy trzymác máya/ áby wedle nyey czás vczenya dzyatki fwe/ ftánowili/ máya nyebrákwóc áni láty/ áni fámem czáfem/ yedno kyedy wola yeft/ á Duchá S. nádchnyeny. *GliczKsiąż* K3v; *SienLek* 36v.

»(tak, to) czas, (i, a, albo, jako, to) mie(j)sce« [szyk 27 : 6] (33): *BierEz* K2; *OpecŻyw* 84; *BielŻyw* 147; *SeklWyzn* e3v; *KochZuz* A3; *KwiatKsiąż* Q; Ubicunque causae tempus locusque poscebat, Gdziekolwiek potemu czás y mieyfce było. *Mącz* 314b, 510b; *SienLek* 4; Ale gdy będzie dobrym [dworzanin] vznaką/ to czáfu/ to mieyfczá/ to ludzi tych s kthoremi będzie [...] trudno kiedy ma w czyni zbłędzić. *GórnDworz* Kv, N7v [2 r.], S3, V6, V8v, Cc4v, Cc5v, Gg8v; *RejPos* 308v; *BielSpr* 43v marg, 71 [2 r.]; *CzechRozm* 77v; *ModrzBaz* 17v, 112, 112v, 115; *NiemObr* 85, 88; *OrzJan* 77, 106; *LatHar* 590; *WujNT* 267.

»czas i pogoda« [szyk 9 : 3] (12): *LibLeg* 11/57; *RejKup* e2; Opportunitas, Potemność Pogodá á czás ku którey rzeczy. *Mącz* 266b, 35a, 429c, d, 443c; *GórnDworz* Cc7; *RejZwierc* 113; *StryjKron* 390; *BielSjem* 29; *SkarKaz* 5b.

»czas, (i, a) potrzeba« (14): *LibLeg* 11/43; *SeklWyzn* e3v; Látác nye czynyá nigdy człowyeká godnego ná małżeńftwo/ [...] ále czás/ potrzebá/ y fluffność. *GliczKsiąż* P4v; *GórnDworz* Gg8v; *WujJud* 179 [2 r.], Mm4; *WujJudConf* 189v; *BialKaz* M4v; *LatHar* 235 marg; *WujNT* 462, 587, 595; *SarnStat* 125.

»czas i przyczyna« [szyk 3 : 1] (4): Arripere ansam, Vízká/ álbo rękoyeści fie dochwycić/ to yeft/ przyczyny y czáfu nie opufzczác/ pochop wziác. *Mącz* 346b; *RejZwierc* 81v marg, Bbb2v; *SkarKaz* 347b.

»(ni) czas (a)ni (a, i) przypadek« (5): A thák nalepiey łobie czáfow áni przypadkow nie przekládác/ á záfwdy dobrej myfli być *RejZwierc* 152, 106v, 142v, 170, 241v.

Wyrażenia przyimkowe: »dla czasu« (1): A ták miedzy nimi záfwdze nowe náuki/ y nowe niezgody náftáia/ iáko y tá ich dla czáfu á dla Seymu zmysłona vgodá/ trwác żadná miárą nie będzie. *WujJud* 133.

»wedle, według, podług, wedla czasu« = *pro tempore* *Mącz*, *Calep*, *Modrz* (33 : 8 : 6 : 1): *LibLeg* 11/43; *RejPs* 150; *SeklWyzn* c3v [2 r.]; *BibRadz Eccli* 22/6 [2 r.]; Abowiem kto nie według czału milczy/ tedy w tey yedney rzeczy tylko grzelzy iż milczy. *KwiatKsiąż* C3, C3v; Uti foro proverbium, Spráwować fie wedle czáfu/ mieyfcá/ rzeczy y pogody. *Mącz* 510b, 43b, 388d, 443c [2 r.]; *GórnDworz* E3, M3v, V8v, Cc5v, Gg8v; *RejZwierc* 80v, 106v, 171v, 172v, 192v; *BielSpr* 67v; *WujJud* 179 [2 r.], Mm4; *WujJudConf* 189v, 227v; *BudBib Eccli* 20/1; *BialKaz* M4v; *ModrzBaz* 17, 17v, 33, 112, 115; *ReszList* 151; *Calep* 865b; *GostGosp* 80, 164; *LatHar* 235 marg; *WujNT* 462, 587, 595; *SarnStat* 125; *VotSzl* E3; *CiekPotr* 30; *GostCast* 39.

a. *Pogoda* [niektóre użycia mogą oznaczać porę roku cf **5b**] (27): Kiedy pocznie świtác á czás zdrowy ieft *SienLek* 11v; *KlonWor* 79.

Fraza: »czasy mienia się; odmienność czasu« (1; 1): *BielŻyw* 71; Bowiem według odmienności czału mieni fie też y przyrodzenie człowieczy fkladności/ á to iż zimno powietrzne [...] czyni lepszą ftrawnóć w żoładku *GlabGad* G3.

Wyrażenia: »ciepły czas« (2): *ZawJeft* 30; Y wy [...] Słońce świecące; Wńzech żywiołow przelkoki; Wiątry/ gromy/ obłoki; Zimny y ciepły czas/ y dżdże moczące [...] Ku wieczney chwale Páńfkiey/ nieście głófy. *GrabowSet* V4v.

»dżdżowy czas« (1): Nimbifer, Co dżdżowy czas przinoši. *Mącz* 247b.

»czas gorący, gorącość czasu« [szyk 2 : 2] (3 : 1): *FalZioł* V 53v; Wilkie á gorące obieray/ ielli gorący czas/ tym wilżeyfze karmie niech będą *SienLek* 5v; *RejZwierc* 205v; *Oczko* 29.

»letni czas« (1): Tepor – Letni czas. *Calep* 1055b.

»mroźny czas« (1): Dies hyemat tempus hyemat, Mroźny dzień/ mroźny czas. *Mącz* 160c.

»niepogodny czas« [szyk 2 : 1] (3): Procellosum tempus, Niepogodny czas. *Mącz* 324a; *RejPos* 19; *Oczko* 29v.

»suchy czas« [szyk 2 : 1] (3): Ielli fuchy czas będzie/ będą ognie łpore. *BielSat* N2 [*idem BielSjem* 37]; *Oczko* 7v; *BielSjem* 37.

»wesoly czas« (1): Iáko zá ciepłym wesolym czáfem/ Wnet nástępuiie żimá z niewczáfem: Ták płoche łczęścié wżyfłtko plundruie *ZawJeft* 30.

»zimny czas« = *hibernum a. hiemale [tempus]* *BartBydg*; *brumale a. hibernum tempus* *Mącz* [szyk 6 : 2] (8): *BartBydg* 68b; Bo gorącym ludziem: zimny czas y inne zimne rzeczy. Ale zimnym: gorące węczey przygodne łą. *FalZioł* V 54; *BielKron* 327v; *Mącz* 27b, 160a; *RejPos* 19; *KochPieś* 41; *GrabowSet* V4v.

Szereg: »czas, (i) dzień« [szyk 1 : 1] (2): *Mącz* 160c; Iáko/ gdy wiátr łagodny/ Co z słońcá wřchodu wiewa/ Gdy węc/ światłem niezgodny Chmurá niebo odżiewa/ Obłok ow niepogodny Zganiáiąc: czyni czas y dzień nadobny. *GrabowSet* Fv.

4. Termin (608) :

a. *Bliżej nie określony, lecz przewidywany lub domniemany termin, który nastąpił lub ma nastąpić niezależnie od woli ludzkiej; tempus* *Vulg, PolAnt, Modrz*; *dies, hora* *PolAnt*; *spatium* *Vulg* (310) : gdy wezmę czas [*dum accepero tempus*]/ ia będę łprawiedliwości ładził. *Leop Ps* 74/3, *Thren* 1/15; *BielKron* 81; *LeopPrzep* H3v; *RejAp* 62; *RejPos* 35v, 261v; *CzechRozm* 29v, 120v; Wiele rzeczy w piśmie S. ktorých łię roku y dnia pewnego/ nie dopytałz: a ieden ták około czáfu mowi/ á drugi owák. *SkarJedn* 99; *Oczko* 31; A tu niktore Łátopifczce Litewłkie iáwnie bárdzo błądzą/ y czáfem/ y rzeczą/ ktore to kładą roku 1405. *StrykKron* 552; *CzechEp* 354.

czas czego (41): *OpecŻyw* 1, 15, 35v, 58v, [61] (8); *PatKaz II* 27, 60; Iezu kthorys nie czas: ale znamiona przyłzcia twe⁸⁰/ y dokonanie wieku twogim zwolennikom obiawił. *TarDuch* B7v, D5v; *ComCrac* 17; *HistAl* M5v; *Diar* 21; *Leop Lev* 8/33; *BielKron* 41v, 467v; *Mącz* 407d; To iáko z dawná wiemy/ iż Pan záwždy zákrywał czáfy dekretow łwoich pod niepewnemi liczbámi *RejAp* 116v, 90v, 150; *RejPos* 12v, 41, 58, 152v, 157, 195, 275v; *KuczbKat* 60 *marg*; *CzechRozm* 27, 86, 255; *PaprPan* Hh4v; *Oczko* [43]; *NiemObr* 126; *ArtKanc* T4v; *WujNT Act* 7/17, Xxxxxv; *PowodPr* 14; *SkarKaz* Oooob.

czas do czego (5): *RejAp* 168v; Iáko wy łmiecie zámierzáć Pánu Bogu łwemu czas do miłofierdzia iego łwiętego *RejZwierc* 200v; *BudBib Eccle* 8/6; *GórnTroas* 52; *SarnStat* 1001.

czas komu, czemu [= *gdy z kimś lub czymś ma się coś stać*] (5): Y coźby to był zá Pan/ by fie tym miał párać/ Iáko ładzić Niedźwiedzyá/ iáko Wilká kárác. Bo temu gdy čás przydzye/ włowi fie fnádnie *RejWiz* 138v; *BielKron* 41v, 91v; *CzechRozm* 255v [2 r.].

czas czemu [= *na co*] (3): *LubPs* bb3; Thák iż potym gdy iuż czáfy przychodziły tym dekretem iego *RejPos* 350v, 146; *CzechRozm* 72, 169v; *Oczko* 18v; *SkarŻyw* 435; *KmitaSpit* C3.

czas k(u) czemu (3): *BielŻyw* 30; *BibRadz Ez* 21/25; Ze gdy iey był čás Bog dał k fłużbam oycá fwego/ Nie wmiála záchowác klenotu thákiego. *HistLan* D2v.

czas czyj (27): *March*³ X; *Diar* 22; *Leop Matth* 26/18; *BibRadz Ez* 22/3, 30/2, 4.*Esdr* 12/21; *BielKron* 79v, 81, 243; *RejAp* 96; *RejZwierc* 158; *BudBib Ez* 22/3, 30/3; Ale iż fwoy čás od Bogá zámierzony wytrwały *CzechRozm* 72v; *SkarJedn* 88; *SkarŻyw* 601; *CzechEp* 160; *BielRozm* 3; *GórnTroas* 39; *LatHar* 690; *KołakCath* C5; á Ieruzálem deptáne będzie od Pogánow: áz fie wypełnią czáfy Pogánow. *WujNT Luc* 21/24, *Matth* 26/18, *Apoc* 11/18; *SiebRozmysł* K2; *PowodPr* 14; *SapEpit* A4v.

cum inf (3): A ftąd widzyał rękę piłząc ná ścienie ty fłowá: Mane Tetelfares/ to ieft/ iuż čás przyzedł zginác krolowi Báltázárowi *BielKron* 91v; *RejPos* 136; *WujNT* 40 marg.

Ze zdaniem przydawkowym [w tym z odpowiednikami: *ten* (7), *on* (2), *temu* (1); *ktorego* (12), *aby* (11), *iż(e)* (4), *gdy* (4), *kiedy* (4), *w ktory* (3), *że* (3), *gdyby* (1), *jako długo* (1), *w ktorym* (1)] (44): GDy fie iuż čás przybliźál/ ijże Iezus do Ieruzalem na mękę ijftz miál/ z zálością wielką matuchnę fwą k łobie wezwál *OpecŻyw* 87v, 2, 14v, 70v, 87v, [162]v, 178v; *PatKaz II* 58v; *PatKaz III* 152v; *KrowObr* 146v; *RejWiz* 178v; *BibRadz Lev* 12/2, I 148c, 274, 4.*Esdr* 9/2, II 143d marg; *BielKron* 336v; *RejAp* 96; *HistRzym* 15v, 19; *GrzegŚm* 15; Ale ku tey rzeczy wyłózeniu ma Pleban obáczać/ iż fá dwá czáfy/ ktorych káždy przed oblicznością Páńfką ftánać/ [...] muśi. *KuczKat* 59; *BielSpr* 76; *BudBib* 4.*Esdr* 9/2; *SkarJedn* 88; *SkarŻyw* 383, 601; A iż to iuż vftąpiło obaczmy/ tedy też pewnie y Antychriftá/ iż iuż przyzedł/ y čás ktore⁸⁰ fkutecznie przyzedł/ łácno będziemy mogli poznác. *CzechEp* 355, 351, 353; *NiemObr* 65, 90, 166; *KochPam* 82; *ArtKanc* B2v; *WujNT Matth* 2/7, s. 309, *Apoc* 11/18, s. 870; *SiebRozmysł* B, K2, K2v; *KmitaSpit* C3; *SkarKaz* 552b.

W połączenia z określeniem długości trwania lub z datą (6): Piłze Iozephus iż mu [Noemu] Pan Bog zámierzyl čás do ftá á dwádzyeciá lat budowác *BielKron* 4v, 51v, 427v; *CzechRozm* 35v [2 r.]; *SarnStat* 1286.

W charakterystycznych połączeniach: *czas oględać* (2), *uprzedzać* (3), *wziąć*; *czas dekretow, męki (umęczenia)* (5), *nawiedzenia* (3), *obietnice* (2), *poczęcia, pomsty, poświęcenia, przyścia* (4), *sądu (dnia sądnego)* (4), *smiłowania, spełnienia wole boskie, sprawiedliwości, umowy, upadku, urodzenia (bożego narodzenia)* (2); *czas do miłosierdzia, do przyścia; czas dekretom, narodzeniu, obietnicam, powołaniu, sądowi; czas jego (ich)* (7), *moj* (3), *narodow, nasz, poganow* (2), *rozdzielny, straszliwy, swój* (7), *święty, twój, umarłych* (2), *wasz, zupełny; czasu rozłożenie, rozność, snadność*.

Frazy: »czas jest (a. będzie), czasu nie masz« [szyk zmienny] (7 : 1): *MurzNT Mar* 13/33; áczkolwiek czáfu niemálf pewnego/ wżákże thego [zmarwychwstania ludzi] znáki vprzedzą *BielKron* 467v, 79v, 81; *KuczKat* 60 [2 r.]; *BudBib Eccle* 8/6; Strzeźcieľz fie/ czuyćieľz/ á modľcie fie. bo nie wiećie kiedy čás będzie [quando tempus sit], *WujNT Mar* 13/33.

»czas minął« (1) : wiedz że iżz po trzydziestym y wtorym roku żywotá twego/ vmrzefz. Y ták fię ftáło. Íkoro ten czás minął: nagle vmárł. *SkarŻyw* 463.

»czas nastąpił« (1): [*Chrystus*] Powftawfzy od vmárłych/ w vwielbionym cíele/ Odmienił žal w poćiechy/ dał rádości wiele. Dotąd aż czás náftąpił/ gdy do oycá íwégo Odyść miał matki *SiebRozmysł* B.

»czas się przybliża(ł) (a. przybliżył, a. bliży się), jest (a. był) blisko, niedaleko, bliski, niedaleki« [*szyk zmienny*] (20 : 7 : 1 : 1 : 1) : *BierEz* D4v; KDy od boga oyttza przybliżał fię czás zrzádzony ku odkupieniu ludfkiému [...] zebrali fię w radę bífkupowie *OpecŻyw* 69, 1, 15, 35v, 58v, [61]v (11); *PatKaz II* 60; *TarDuch* D5v; *BielŻyw* 30; A Iezus odpowiedział: Idźcie do miáltá do niektorego człowieká/ rzeczćiefz mu: Miftrz wfkázuie. Czás moy blifko fełth [*tempus meum prope est*]/ v ciebie obchodzę Wielką noc z zwolenniki íwemi. *Leop Matth* 26/18 [*idem WujNT*]; *BibRadz II* 143d, *Apoc* 26/10; *Mącz* 407d; *RejAp* 4, 190; *HistRzym* 15v; *RejPos* 58; *ArtKanc* T4v; *LatHar* 690; A gdy fię przybliżył czás [*Cum autem appropinquaret tempus*] obietnice którą był przyśiągł Bog Abráámowi; rozrodził fię lud y rozmnożył w Egipćie *WujNT Act* 7/17, *Matth* 26/18, *Luc* 21/8, *Apoc* 1/3, 22/10.

»czas przypadnie (a. przypada)« [*szyk zmienny*] (2): aby fię pełniły dekrethá iego s czáfy obwołánemi przez obietnice iego/ á w tym áby fię fzyrzyłá íwiéta chwałá iego. Aż gdy iuż przypadnie czás frogiey pomfty ie⁸⁰ *RejAp* 150, 116v.

»czas przyszedł (a. przy(j)dzie, a. przychodzi(ł), a wychodzi)« = (*ad*)venit tempus *Vulg, PolAnt; appropinquat tempus PolAnt* [*szyk zmienny*] (62): *OpecŻyw* [162]v, 178v; *PatKaz II* 27, 58v; *BielKom* D2v; *KrowObr* 146v; Iuż widzę bez rozmyśłu gdy czás przydzye fnádnie/ Ni wzwye żaden gdzye mu co z niefzczęfcia przypádnie. *RejWiz* 126, 138v; *BibRadz Ps* 101/14, *Ez* 21/25, 29, 22/3, 30/3, 4.*Esd*r 12/21, *Luc* 22/14; *BielKron* 41v, 52, 91v, 243, 467v [2 r.]; *RejAp* 96, 168v; *RejPos* 12v, 41, 146, 157, 192v, 350v; *GrzegŚm* 15; *BudBib Ez* 22/3, *Dan* 7/22; A iefli też iefzcze od Páná/ páńftwu ktoremu czás nie przyidzie: tedy go nawiętfzy y namocnieyfzy nieprzyaćiele nie będą mogli zwoiowác *CzechRozm* 255v, 86, 255, 255v; *PaprPan* Hh4v; *SkarJedn* 88; *SkarŻyw* 435, 601; *CzechEp* 62, 160; *NiemObr* 65, 90, 165 [2 r.]; *KochWz* 136; *KochPam* 82; *ArtKanc* B2v; *BielRozm* 3; *GórnTroas* 39; *LatHar* 167; *KolakCath* C5; *WujNT* 40 marg, 309, *Apoc* 11/18; *SiebRozmysł* K2, K2v; *KmitaSpit* C3; *PowodPr* 14; *SkarKaz* 552b; *SapEpit* A4v.

»czas się wypełni(a)(ł) (a. napełnił), wykonał; wypełnienie (a. popełnienie, a. pełność) czasu« = *impletum est tempus Vulg, PolAnt; completur a. impletur tempus Vulg* [*szyk zmienny*] (14 : 1; 18): A gdy iuż więtz czáfu przyśfłlo íwięte⁸⁰ popelnienijé/ zellán z nieba fyn od oyttza *OpecŻyw* 161, 14v; *PatKaz III* 114; *HistAl* M5v; *MurzNT Mar* 1/15; *Leop Lev* 8/33, *Mar* 1/15; *RejPos* 31v, 33, 152v, 158, 295; Sin Boży tedy/ fłowo ono rodzące się z Bogá oycá wiecznie/ ktore się wypełnieniu cáfu ciátem/ álbo prawdziwym człowiekiem ftáło/ iżz dał wfzyłtkiemv ftworzeniu żywot/ od niego wfzyłtko żywie *BiałKaz* E2; Iż on wedle przedwiecznego Bożego poftánowienia/ gdy fię czás wypełnił/ národził: vmárł/ wzbudzony od vmárłych/ wzięty iefł do niebá *CzechRozm* 29, 8, 27 [2 r.], 32, 43v, 46v [2 r.] (11); *CzechEp* 204 [2 r.], 273, 347; *NiemObr* 35; *ArtKanc* B11v; *WujNT Mar* 1/15, *Luc* 21/24, *Gal* 4/4.

Zwroty: »czasu czekać« (1): Z wielkimi rokofzami tu czafu czekaia/ Kiedy s ciaty polpołu/ iz ich zawoiaia *RejWiz* 178v.

»da(wa)ć czas; dan(y) czas« = *dare tempus Vulg, PolAnt; datum est spatium, constituere tempus Vulg* [szyk zmienny] (11; 2): A vczyni Pan dziwną rzecz miedzy maietnością Ifraelfka/ y maietnością Egiptka/ tak iz prawie nic nie zginie z tych rzeczy kthore należą do fynow Ifraelfkich. I dał Pan czás/ mowiąc: *Leop Ex* 9/5, *4.Esdr* 8/5; *BibRadz Apoc* 2/21; *BielKron* 51v; *RejAp* 30v, 31; *RejPos* 136; *HistLan* D2v; *Oczko* 18, 18v; *CzechEp* 347; *WujNT Apoc* 2/21.

»czas mianować« (1): A pewnego czafu nigdy mianowác nie raczył. *RejAp* 104.

»czas mieć« [szyk zmienny] (3): Wfłytkie rzetzy maia fwoy tzás. *March*³ X; *BielKron* 79v; *LatHar* ++7.

»czas naznaczyć (a. naznaczać); czas naznaczony« = *tempus statutum PolAnt* [szyk zmienny] (4; 9) : *BibRadz Ps* 101/14, *Ier* 46/17; *BielKron* 427v; ktorey niewoley wiefz izci y czás/ to ieft lat siedmdziefiat/ y wybawiciel/ to ieft/ Cyrus/ náznáczony był. *CzechRozm* 117v, 86, 255; *SkarŻyw* 543; *CzechEp* 160; á náofátek náznáczył czás/ kiedy do końca kubek popędliwosci ná nie wyleie/ y do gruntu zátráci. *NiemObr* 166, 126, 165 [2 r.]; *KochWz* 136.

»czasu omieszkać« [szyk zmienny] (3): *Diar* 22; Thám zawoiaia/ Fárao Krolu Egiptki do trwogi/ Ale on omiezfkał czafu náznáczonego [*transire fecit tempus*]. *BibRadz Ier* 46/17; *RejZwierc* 158.

»czas oznajmić (a. oznajmować); jest oznajmion czas« [szyk zmienny] (4; 1): *BibRadz I* 274; Iz gdzie on będzie iz też tám oni z nim być y wiecznie krolowác maia. Ale czafu tego ani Anyoóm/ ani żadnemu Prorokowi/ ani Apoftołowi oznaymić nie raczył. *RejAp* 86v, 90v; *RejPos* 5v; *CzechRozm* 179.

»(po)odmieni(a)ć (a. przemieni(a)ć) czas; odmiana czasu« [szyk zmienny] (6; 1): *LeovPrzep* F3v; będzie fię mu też zdáło żeby mógl przemienić czafy y zakon [*putabit mutare tempora*] *BudBib Dan* 7/25; *CzechEp* [380] [2 r.]; *NiemObr* 168, 170, 171.

»upatrzeć czas« (1): Abo ácz nie dla tego/ iákoś przedtym mowił: iz gdyby vpátrzywfy czás pewny/ vpátrzyli też byli to iz Iezus był onym z dawná obiecánym Mefyafzem/ tedyby go nie krzyżowáli. *CzechRozm* 171.

»czasu użyczyć (a. użyczać, a. pożycząć)« [szyk zmienny] (7): *Diar* 83; *KuczbKat* 295; *ArtKanc* O5; Krótkiego wżycz czafu mátcie do oddánia Powinności fynowi/ y z nim pożegnánia *GórnTroas* 52; *SarnStat* 1001, 1286, 1298.

»(z)wiedzieć czas; wywiadowác się czasu« = *discere tempus Vulg* [szyk zmienny] (5; 1): *Diar* 23; *BielKron* 336v; *HistRzym* 19; á to nagorzey iz nie wiemy czafu ani godziny kiedy thá plagá Bofka przychodzi ná Ludzi *BielSpr* 76; *CzechRozm* 20; *WujNT Matth* 2/7.

»zamierzać (a. zamierzyć), zakreszác czas; czas zamierzony; zamierzenie czasu« = *constituere tempus, tempus statutum PolAnt* [szyk zmienny] (12 : 2; 8; 1): yż mamy wierzyc ze on nafze modlitwy wyflucha kiedi iego wola będzie niezamierzaiąc mu czafu. *SeklKat* S, N4v, O, T3; *BibRadz 2.Esdr* 2/6, *Ps* 75/3, *Ez* 21/29; *BielKron* 4v, 41v, 79v; A wfzákoż áby to rzecz pewna była/ iz to wiernych iego nie minie/ fłyfzyfz iáko to tu mocnie poprzyfięgác raczy/ á iuz nie długo temu czás zamierzác

raczy/ iedno do zątrąbienia fiodemgo Anyoła. *RejAp* 86v, 87v, 108, Ee4; *RejPos* 213v; *RejZwierc* 200v; *BudBib* 2.Esdr 2/6; Aleć przedlię BOG to/ co wyrzekł przez fwego Proroká/ czáfu fwego wzyftko wypełnił/ á czáfu rás zámierzonego nie przešpał *CzechRozm* 170v, 72v, 169v [2 r.]; *CzechEp* 62, 147.

»czas złożyć« (1): Y długoż tych dni przedłużył Pánye fłuffce thwemu/ A kyedy pewny czas złożył fądowi thwoyemu *LubPs* bb3.

»znać czas« [szyk *zmienny*] (3): Nie wáfzác rzecz znác czáfy y chwile [*nosse tempora et opportunitates*]/ ktore Oćiec w fwey wáfłney mocy położył. *BibRadz Act* 1/7 [*idem WujNT*]; *BudBib Eccle* 8/5; *WujNT Act* 1/7.

Wyrażenia: »czas inszy« (1): Wapowłki roku od Chriřtuřłk [!] 550 á Hagecus 650 początek Lechowego pánowánia kłádą/ áczkolwiek dáwnieifzy czas infzy kłádą. *StrykKron* 452 *marg*.

»czas krotki (jest)« [szyk 1 : 1] (2): Nie pieczętny fłow Proroctwá tych to kxiąg/ boć czás krotki ieřt [*tempus enim prope est*]. *Leop Apoc* 22/10; *GórnTroas* 52.

»niedługi czas« (1): Iużechmy fłyřzeli iáko nam Pan poprzyřładz raczył y nie długi czás zámierzył/ iż nam ma w pociechach nářzich á w obietnicach fwoich pewny koniec wczynić. *RejAp* 87v.

»(nie)pewny czas; (nie)pewność czasu« = *tempus certum PolAnt* [szyk 17 : 12] (23; 6): *Diar* 23; *LubPs* bb3; Iuż widzę iż czás pewny żadnego nie minie. *RejWiz* 126; *RejZwierc* bb4, 128v; *BibRadz* 2.Esdr 2/6; *BielKron* 336v, 467v; *RejAp* 90v [2 r.], 104 [2 r.], 108, Dd2v, Ee4; *BiałKat* 21; Bog kthory řtworzył Świát [...] y řpráwił z iedney krwi wzytek Narod ludzki áby mieřzkáli po wzytkiey ziemi zámierzywřzy pewność czáłow: ktore przedtym pořthánowił *GrzegřSm* 3, 51; *KuczbKat* 220 [4 r.]; *BudBib* 2.Esdr 2/6; *CzechRozm* 35v, 169v [2 r.], 171; *NiemObr* 75, 126.

»on czas« [szyk 6 : 3] (9): Piąte profila/ ijźby iey dál oględatz on czas ktorego by fie ona nářwięřłfa paⁿ na narodzila *Opecřzyw* 2; *FalZioł* IV 2d; *RejPs* 76; *BibRadz Luc* 22/14; *RejPos* 25v, 101v; *Skarřzyw* 383; *CzechEp* 34, 39.

»czas postanowiony« (1): Potym gdy on czás pořtánowiony przyřzedł [*cum facta esset hora*]/ tedy řiadł/ y dwánářcie Apořtołow z nim. *BibRadz Lue* 22/14.

»przyszły czas« (1): Widzęże fie nikt mocą żadną nie wyłudzi/ Czás przyřzły á márna řmierć/ káźdego obudzi. *RejZwierc* 22v.

»punkt (a. punkcik) czasow« (2): *CzechRozm* 20; Iednák nie láda próźność ieřt/ ná pytánium fie punktow czáłow/ ktore w ták řtarych dzieiách ták pewne być nie mogą/ áni řą w piřmie oznáczone báwić/ á rzecz řamę opuřćić. *Skarřjedn* 98.

»szczęřliwy czas« (1): iřz w plákánium wielkim/ prágnął y prořł o Mefyřzáz y viřzczenie řzczeřliwych onych czáłow/ ktorych przyřć miał/ y zbáwić řwiát wzyřtek. *Skarřzyw* 383.

»ten czas« [szyk 15 : 4] (19): *PatKaz III* 152v; *Diar* 68; Tedy zrozumieř iż to ieřt then czás [*ipsum est tempus Vulg*] w ktory pocznie Nawyzřzy náwiedzác řwiát przezeń řtworzony. *BibRadz* 4.Esdr 9/2 [*idem BudBib*], I 148c *marg*, II 120c *marg*; *RejAp* 86v, 90v, 116v; *HistRzym* 15v; *RejPos* 5v, 7, 158, 295; *BudBib* 4.Esdr 9/2; *BudNT Rom* 9/9; *Skarřzyw* 463; *GórnRozm* M; *SiebRozmyřł* K2v; *Skarřkaz* 159a.

Szeregi: »czas i chwila« (3): *BibRadz Act* 1/7; A O czásiech y o chwilách [*De temporibus autem et momentis*] bráćia/ nie, potrzebuiécie ábyfmy wam piáli. Abowiem íami doftátecznie wiećie/ iz dzień Páńki/ ták przyidzie/ iáko złodziey w nocy. *WujNT 1.Thess* 5/1, *Act* 1/7.

»dzień, (i, a) czas« [szyk 3 : 2] (5): *ForCnR E*; A obieranie y roznoć wpokarmiech/ czáfiech/ y wedniach zowie S. Paweł navką dyabelńką. *SeklWyzn* f2; *SeklKat* T3; *BibRadz Ez* 21/25, 29.

»czas, (i, ani) godzina« (4): Y ítalo fie/ gdy fie przybliżał czas ij godzina bożego narodzenia/ powftala panna z wielkie radocij *OpecŻyw* 15, 104; *GroicPorz* x3v; *BielSpr* 76.

»czas a koniec« (1): iz iuz przyzedł czás á koniec włodársthwá twoiego *RejPos* 192v.

»czas i (ani) kres« [szyk 1 : 1] (2): Miłofierdziu Páńkiemu kres áni czás nie zámierzony. *RejPos* 247v *marg*; *CzechRozm* 255v.

»miejsce, (i, ani) czas« = *locus, tempus* *Modrz* [szyk 8 : 4] (12): *ComCrac* 17; *SeklKat* N4v, O; *GroicPorz* x3v; *RejPos* 234, 275v; *GrzegŚm* 13 *marg*; Co gdyby fie wprzod wżyftko z nimi mowiło v porządnie rozebráło: tożby dopiero zołobná do Pána Iezulá przyftápic/ y o iego też vrodzeniu/ czáfie/ y mieyfcu mowić *CzechRozm* 70, 148, 268v; *ModrzBaz* 86; *CzechEp* 310.

»czas i (abo) lata« (2): gdyż fie to w nim wypeñniło y okázáło wżyftko co o nim przed wiele tyfięcy lat przez Proroki á przez Pátryárchy wypifano y wywołano było. Bo Dániel íawnie o thym y czás y látá wedle liczby żydowńkiey wipifał *RejPos* 101v; *CzechRozm* 169v.

»czas a (i) wiek« (2): *LeovPrzep* F3v; Táme vlyfylyz ony fiedm trábr trábiących o onych przyfzlych przypadkoch/ iákie wedle czáfów á wedle wiekow miály przypadác *RejAp* BB2.

Wyrażenia przyimkowe: »wedle, według, podług cza« = *secundum dies* *PolAnt*; *secundum tempus* *Vulg* (12 : 3 : 1): [*Herod*] zmordowál wlyftki dziecij ktoreż były w Betleiem ij we wśfech kończynach ijch od dwu lát ij niżej/ wedle czáfu iakoż fie wpytál od krolow. *OpecŻyw* 29; *FalZioł* V 69v; *BibRadz Lev* 12/2; *RejAp* BB2; Tu łobie możefz rozmyłlic o co tu idzye mizerny nędzniku tobie y niewinney dużyczce twoiey/ gdyżby iuz o cię y o thego márnego ołá twoiego nie ták wiele ízło/ chociáyby tu iuz wedle czáfu zginác á w niwecz fie obroćic miał *RejPos* 335, 25v; *BialKat* 136; *WujJud* 226; *WujJudConf* 227; *BudNT Matth* 2/16, *Rom* 9/9; *ModrzBaz* 75; *CzechEp* 58; *ActReg* 44; *GostGosp* 142; *WujNT Matth* 2/16.

»względem czasu« (1): Tedy Herod [...] dáł pobić wżyftkj dzieci [...] ode dwu lát j młodszé względem czáfu któręgo się był od mędrców ítatecznie dowiedziál. *MurzNT Matth* 2/16.

b. Ściśle określony termin początku lub długości trwania jakiejś czynności z zakresu administracji państwowej, obrzędów kościelnych lub obyczajów; *tempus* *Mącz*, *PolAnt*, *Modrz*, *JanStat*, *JanPrzyw*; *dies* *Mącz*, *JanStat*; *intervallum* *Modrz*; *terminus* *JanStat* (298) : Rozłóżyć na dwa czasy ty sądy: pirwszy czas aby się sądy poczęły ... drugi czas ... Wielcy Polacy aby sądzili Mniejszą Polskę *Diar* 92; *GroicPorz* 1; *RejWiz* 123v; bowiem nie vcżynili dofyć łowu Krzyżacy/ iáko mieli łumę ná thrzy czáfy do roku rozłózoną połóżyć *BielKron* 385; *Mącz* 57b; *WujJudConf* 140v, 185, 188 [2 r.], 196; *ActReg* 134; *GostGosp* 34; ZA złym zwyczáiem to w obyczay wełzło/ iz Sędziowie nie máiac różności ná czáfy y rozdźielenie godzin [*sine temporum et horarum differentia* *JanStat* 489]/ łady odpráwowáli *SarnStat* 785; Tákże też w Conłtuciiéy o czáfu [*de tempore* *JanPrzyw* 43] pod wypráwą woienńá/ álbo iná łufzńá potrzeba/ gdy łudzy od Pánów łwych chcá odéydz/ któręý łześć niedźiel íeft zámierzón/

w którym opufczenia y odefzcía v Panow fwycb prościć máią *SarnStat* 943, 176, 416, 527, 533, 649 (13); *SkarKaz* 311a.

czas czego (69): *LibLeg* 7/31v, 11/31v, 75; *GroicPorz* kv, 1 marg, p4v, r, x2 (16); O dług pieniężny ma być czas fkazan płacey zá ósmnaście niedzyel *UstPraw* 12v, 12v; *BielKron* 383v; Paragraphe vel paragraphus, Latine adnotatio item praescriptio et exceptio, Przypifanie czego ná ftronie xiąg/ też czas dawności przepádania. *Mącz* 277v, 29a, 417c; *GórnDworz* Y6; *WujJud* 188; *ModrzBaz* 92v; *SkarŻyw* 559; *GórnRozm* I4, K2v, K4v; *ActReg* 4, 20, 134, 168; A fą poftánowioné rzeczy niżéy nápiáné/ o wolności Dzieięćin/ [...] o czásie wytykánia Dzieięćin [*tempore decimandi JanStat* 228] *SarnStat* 112 [*idem* 185, 211]; Czas fkárgowych Roków nie ma bydź przekládány [*termini ad querelam castrensem JanStat* 484], ále we dwu niedziél fádzoné bydź máią bez zwłóki. *SarnStat* 531, 17 marg, 139, 185, 187, 211 (33).

czas do czego (10): Acżkolwiek dla dobrego porządku ieden we zborze bywał od drugich ná to przełożony/ ktoryby wfzyftkim do poľpolitego ziąchánia czas oznaymił *WujJudConf* 153, 188; *ActReg* 4, 95; *Phil* H2; *SarnStat* 722, 724, 725, 852; *KlonWor* 62.

czas czemu (14): Abi ony fpolnye fpanem Voyewodam czałch Seymowy zložily. *LibLeg* 11/164, 11/182; *Diar* 25; *BielKron* 58, 97, 106v, 211, 235v; *ActReg* 12, 115; *SarnStat* 30, 736, 911 marg; *SkarKaz* 121a.

czas ku czemu (21): *MetrKor* 26/62v, 37/2v; DŁuźnik gdy fye Iftcowi fantem broni w dŁugu/ ma czas s Práwá fzełć niedziel ku odkupieniu fantu fwego. *GroicPorz* r, r2, r3, bb2, ee3, ee3v marg (9); *BielKron* 59v, 206v, 341v, 402; Constituere disceptationem, Zmowić álbo położyć czas ku rozbieránium rzeczy áżeby fie szródek mógł náleść á roznicá skończyć. *Mącz* 413a, 504d; *KuczbKat* 329; *ModrzBaz* 81; *SarnStat* 362, 730.

czas na co (7): *RejKup* b7; A wyfłyzawfzy główną záłobę pozwána ftroná/ iefzcze czas do dwu niedziel otrzymawa ná odpowiedź *GroicPorz* f3v, v v, bb2; *BielKron* 209; *SkarŻyw* 390; *SarnStat* 45.

czas czyj (9): *BielKron* 464v; káždy pozwány wedle fwego mieyfća y porządku ftawałby. Ktoby zániedbał czáfu fwego/ niechby iy zdano. *ModrzBaz* 90v; *SarnStat* 30, 717, 723, 733, 735, 871; *KlonWor* 77.

cum inf (2): áby ftronie náznaczył czas (ktory zową rokiem) ftánąc przed fye náprzećiw komu. *GroicPorz* pv; *BielKron* 412v.

Ze zdaniem przydawkowym [w tym z odpowiednikami: ten (1), taki (1); na ktory (6), ktory (2), poki(by) (2), ktorego (1), na ktorym (1), gdzieby (1), od kiedy (1)] (14): *LibLeg* 7/69v, 11/171; A księža IchM niechaj starają się, aby się znieśli przed WKM o taki czas, na ktorym by chcieli usprawiedliwić się sprawiedliwym, żałobliwym i płacziwym skargam naszym *Diar* 49, 27, 95; *GroicPorz* 1; *BielKron* 306; Iefliby ten obyczay był przyjęt/ tedyby też trzebá zámierzyć czas [*tempus ... praeteribendum esset*]/ pokiby ktory fędzia ná wrzędzie miał być/ áby fkończywłzy wedle czáfu wrząd fwoy/ do domu fie wroćić mógł. *ModrzBaz* 75, 111v; *GórnRozm* K3v; *ActReg* 4, 154; *SarnStat* 7, 133.

W połączeniu z bliższym określeniem długości trwania lub datą (31): *MetrKor* 26/62v; *Diar* 22; Iefli też ktorego wyłożonego Sądu zaymie álbo zaydzie dwu niedzielny czas/ [...] tám iuż wyłożony Sąd dla wielkiego Sądu Burgrábkiego ginie *GroicPorz* 1; Ale Práwem Gofćinnym ku wypráwieniu

Appellácyey do wyfzłżego práwá čás íeft dżiewięć dni. *GroicPorz* bb2, r, r3, f3v, v v; *UstPraw* 12v [2 r.]; vpewnili kfiążętá o przyfzłżym Koncilium y pofelstwie/ áták złożyliłmy čás na dżień 24. Czerwca/ áby íe towárzyfze zfiácháli do Smákaldyey *BielKron* 211, 380v, 412v [2 r.]; *ModrzBaz* 92v; *ActReg* 15v; *KochSz* A2v; *SarnStat* 6, 44, 57, 98, 362 (14).

W charakterystycznych połączeniach: czas obliczyć, obwołać (4); czasu pilnować, przestrzegać, zaniedbać; na czasy przypaść (3), rozłożyć (rozłożony) (2); pytać się o czas(ie) (2); rozłożenie, skończenie czasu; czas apelacyjnej (apelowania) (2), ku bitwie, dawności przepadania, jego, kuczkom, do modlitw, odkupienia fantu (2); ku odkupieniu fantu, postow, postom, potykania, pozywania (2), przymierza, przymierzu (2), (oddania) przysięgi (4), (sądzenia) rokov (7), rokom (2), sądow (12), do sądenia (2), ku sądeniu, sądowy (4), (złożenia) sejmu (5), sejmowi (4), sejmowy, stoczenia bitwy, swój (3), ślubu, świąt, wesela, wiedzenia świadkow (2), wytykania dziesięcin (4), zapłaty (płacej) (4), ku zapłacie (płaceniu) (3), ku zawodu, zjechania (2), do zjachania, ku zjazdu, na zjechanie się, zjechać się.

Frazy: »czas przeminął (a. minie)« (3): *Diar* 27; *BielKron* 306; Nie mniey też y to ma być gániono/ że mężoboycá włápiiony/ poki czterzy á dwádżiesięcia godzin od wczynienia mężoboyltwá nieminie/ gárdłem ma być karan: á kiedy ten čás minie [*lapso illo intervallo*]/ tedy iuz niema być gárdłem karan. *ModrzBaz* 80.

»czas się przybliża« (1): gdyż íest wSiedmiogrodzkiej Ziemi prawo, ze Testamenty nie wazá i íedno do Roku atrzech miesięcy, ktory czas iz się przybliza *ActReg* 60.

»czas przypadnie« (1): *Actio* inne perduellium limitowane były do dwu niedziel [!], iuz czas potegodniu sądenia ich przypadnie *ActReg* 171.

»czas przyszedł (a. przychodzi(ł), a. przyjdzie)« [szyk zmienny] (16): Thegoż roku przyfzedł čás fłożonemu Koncilium miefiacá Wrześniá *BielKron* 235v, 15, 51, 97, 211v, 213v (10); Czás przychodzi/ ía pieniędzy niemam/ á przeto vmrzeć wolę/ niż zoftác w nieprawdzie. *GórnDworz* T6, Y6; *SkarŻyw* 336; *ActReg* 115; *KlonWor* 73, 77.

»czas wyszedł« (2): Gdy čás przymierzu wyfzedł/ zwiodł bitwę Pálámedes s Troiany *BielKron* 58, 106v.

Zwroty: »da(wa)ć czas« (6): *LibLeg* 11/31v; *MetrKor* 37/2v; *BierEz* L3v; *BielKron* 56, 59v; Íeft też to Rzeczypólpolitey bárzo pożyteczno/ dawác ná káždy rok čás [*tempora etiam quotannis constitui*]/ ktoregoby fię ná pewne mieyfce wfytek rycerfki ítan z íeżdżał *ModrzBaz* 111v.

»(do)czekać czasu« [szyk zmienny] (2): nazayvtrz wfkazal do nas [...] yz sye snamy chce syechacz y dal nam miefzcze wetrzech mylach od Kodemye [...] pyerwfczego dnia pasdziernyka gdziefmi tego czassv czekały on niedoczekawfcchi czáfsv slozonego rvfzil sye barfo plocho nam nieoznaymywfcchi *LibLeg* 11/77.

»mianować czas« (1): [Król] Miał to na dobrej pamięci, iż był sejmu pofledniejszego mianował czas na ś. Bartłomiej ku skończeniu wszyfczych spraw a potrzeb korunnych *Diar* 22.

»mieć czas« = *habere tempus* *JanStat* [szyk zmienny] (8): *GroicPorz* r, r3, v v; A będzie káždy przed wypráwá woíenná y potrzebá v páná fwego miał čás fześci niedziel: w którym á nierychleyfzym czásie odpufczenia od páná fwego od fłużby będzie profił y żadał. *SarnStat* 648, 98, 209, 641, 730.

»czas namienić« (1): Czás náznáczyć. vmowić. námienić. Determinare. *Calag* 582a.

»czas naznaczyć (*a. naznaczać, a. oznaczyć*); czas (jest) naznaczon(y); oznaczenie (*a. naznaczenie*) czasow« = *diem statuere Mqcz; tempus constituere PolAnt; determinare Calag* [szyk zmienny] (28; 15; 4); *LibLeg* 11/75; *Diar* 29; *GliczKsiąż* N3; *GroicPorz* pv; *BibRadz* 2.Reg 20/5; nąznaczyli czas w oftateczne dni Lutego miefiącá z iechác fie im ípołu ofobámi íwymi do Prefzporku. *BielKron* 412v, 306; *Mqcz* 412a; *GórnDworz* O7; *BiałKaz* D3; *ModrzBaz* 116v; *Calag* 582a; *SkarŻyw* 336, 559; *NiemObr* 149; *GórnRozm* K4v; *ActReg* 49, 154; *Phil* H2; iednák nie dłužéy mamy dźierzeń poddánych náfzych ná mieyfcu/ tám kedy im Wićiami oftatecznémi/ to ieft/ Liſty woiennémi czas y mieyfce oznáczemy/ iedno dwie niedźieli. *SarnStat* 131 [*idem* 132]; tákié Roki íąd Ziemiéki będzie powinien tyle rázów/ ile czáfów ieft w Conſtituciách/ którému Woiewódtwu nąznáczono káždégo roku. *SarnStat* 717 [*idem* 723, 734]; A ízby więcéy Aktorem nieſzydźilá pozwána ítroná/ tedy czas *per quindenam*, to ieft zá dwie Niedźieli nąznáczáią [*terminus praestituitur JanStat* 548] *SarnStat* 803, 7, 30, 44, 117, 132 (24); *SkarKaz* 121a, 385a; *VotSzl* E3; *KlonWor* 73.

»ob(ie)rać czas; obieranie czasow« [szyk zmienny] (4; 1): V nas lepák nie káždy koſciół íobie czáfy obiera po íwey woley/ ále wſzytki koſcioły pewne czáfy máią Swiát y Poſtow *WujJud* 188, 196; *WujJudConf* 188; *ActReg* 95; *SkarKaz* 121a.

»czas odłóżyć (*a. odkładać*)« (3): *BielKron* 412v, 413; Odnioł mi poty[m] Pan Otwinowſki/ íz X. K. ná rozmowę przyzwolił/ czás do dnia iutrzejſzego odłóżył *NiemObr* 25.

»czas odwłóczyć« (1): A jeſliby nam chcieli jaká preſkrypcyá ten czas sami odwłóczyć [...] albo teſz chcieli zwłaczać veteri konſvetudine, [...] abyſmy tak ty krzywdy cierpieli, aż do tego czasu, który sami sobie IchM obiorá *Diar* 48.

»czas oznajmić (*a. oznajmować*)« [szyk zmienny] (7): *LibLeg* 7/31v, 11/71v, 75, 171; *WujJudConf* 153; W trzećich oznáymuiá czás y mieyfce [*tempus et loeus ... edicatur*]/ ná ktore íię wſzytcy z iezddzác [!] máią. *ModrzBaz* 116v; *ActReg* 168.

»czas pokładać« (1): Item czałz a dzień y myełczye kv bithwye ym pokładamy thw wkracowye na dworze naſchym od thego wthorkw nayblyz prziflego vedw nyedziel *MetrKor* 26/62v.

»czasu pomykać (*a. pomknąć*); czas się pomknął« (3; 1): Wdźięčenem był tego/ íz íię czas pomknął/ przełtałem teſz ná mieyfcu nąznáczonym: tylko mi nie k myſli było/ íz ták máło űłucháczow być miáło *NiemObr* 25; Potym dzieſięć niedziél czáfu tego pomkniono. *SarnStat* 649, 649, 943.

»czas (po)stanowić (*a. postanawiać*); czas (jest) posta(no)wion(y)« = *tempus constituere PolAnt; constituere diem JanStat; tempus constitutum Modrz* [szyk zmienny] (6; 4): Ale aby tu był postawion czas, od kiedy juſz ci iudices zasieść mają *Diar* 95; *Mqcz* 504d; *BudBib* 2.Reg 20/5; *ModrzBaz* 81; dlia tego pieniędzy nie przyjmuie do czasu zezwolionego spanem dzienifzem czał ítanowiac. Dzień Wſzech Swiętych. *ZapKoſcier* 1580/15v; *NiemObr* 171; *ActReg* 44; PRAeſcriptia Pánnóm Zakonnym ku dochodzeniu dóbr dźiedzicznych/ niech będzie od przyięcia Reguły do dwudźieftu lat. Abowiém űłufzna íe rzecz zdáłá/ áby ten czás był względem zakonu poſtánowion [*ut eum illis praescriptio statui debuit JanStat* 214] *SarnStat* 209, 129, 394.

»przedłużyć, przedłuzenie czasu« (1 : 3): Sáłkie Kłiążę/ wźiáwłzy íobie przedłuzenie czáfu odpowiedzi/ ták odpowiedziá *BielKron* 211; oni boiác íe iákíey walki miedzy przyrodzonemi/ profili go áby im máło przedłużył czáfu/ ážby ich poſeł od brátá Kúrſierftá przyiáł *BielKron* 217, 202, 209.

»czasu przemieszkać« (1): Pánná po łzciu zá mąż we trzy látá y trzy miešiące, ma čás czynienia právem przeciwko opiekunowi łwemu: którego czáfu, ielli przemieszka, iuz práwo wtráci. *SarnStat* 641.

»czasu wiedzieć« (1): á Krol Fráncufki ołobnego łkolztowania žádał z Cefárzem łam á łam czynić/ y žádał czáfu y mieycá od niego wiedzieć ktey łpráwie *BielKron* 205.

»czas zakreszać; zakreszony czas« = *dies constituta a. praefixa Mqcz* (1; 1): Dimissoriae literae, vulgo apostolos vocant, Gdy łędzia ná wltánie łtrony Apeluyący áppelláciey dopułzcza á čás zakresza áby yá przes ten čás do tego łądu do którego appeluje przeniósł. *Mqcz* 226b, 88b.

»czas założyć« (1): *SarnStat* 45 cf »czas podobny«.

»czas zamierzyć; czas zamierzony« (4; 1): *ModrzBaz* 75; *GórnRozm* K3v; Aby im dan był Iurament Authentice królewski, z Pacta Conuenta aby im się dosyc działo y czas do wykonania zamiorzył *ActReg* 4, 4; *SarnStat* 1278.

»czas złożyć (a, składać, a. położyć); (ma być) czas złożon(y)« [szyk zmienny] (14; 2): *LibLeg* 7/69v, 11/77, 164; *RejKup* b7, c5v; łkładáią čás ná pierwze ich zelźcie ná Ratułz Krákwłki. *GroicPorz* bb2; A kiedyby kogo pozwano/ á w zyemi by go niebyło/ tákiemu ná roku záwitym ma być čás płácey złożon/ prołto zá 18 niedzyel *UstPraw* 12v; *BielKron* 206v, 211, 380v; *Mqcz* 413a; *SkarŻyw* 390; *SarnStat* 57, 734, 742; *KlonWor* 62.

»czas zmówić (a. umówić, a. namówić); czas się namowi; umowiony czas« = *determinare Calag* [szyk zmienny] (6; 1; 1): *LibLeg* 11/82v, 182; Statutus dies cum hoste, Nárzeczony/ vmowiony čás potykánia z nieprzyjacielem. *Mqcz* 417c, 413a; *Calag* 582a; cosię będzie mogło odprawic odprawi inszym rzeczom czas się namowi *ActReg* 12, 4, 148.

Wyrażenia: »dalszy czas« [szyk 1 : 1] (2): Gdy to Cefárzowi powiedziano/ [...] nie był od tego/ tylko čás dálfzy odłóżył do łrod połtu. *BielKron* 412v; *ActReg* 154.

»dawność czasu« (1): tám iuz oné dzieci łwoim aduerłarzóm nie będą łie móc bronić dawnością/ álbo milczeniém ták wiele lat/ w których nie byli łádeni: ále tylko niech łie łczyca dawnością tego czáfu [*temporis praescriptione JanStat* 572] *SarnStat* 779.

»czas dłuższy« (1): áby Przemylłkie Roki wolniéy były łádzoné/ y čás miály dluzfzy ku łádeniu tych Roków Przeworłkich náznáczamy/ to ielt we trzy niedźiele od Aktu Roków Przemylłkich. *SarnStat* 730.

»inszy (a. in(n)y) czas« = *alia tempora JanStat* [szyk 6 : 1] (7): czekáiąc Máxymiliana Cefárzá z rádością/ ktory przez połty odkłádał iny čás częłtokroć *BielKron* 413; *SarnStat* 558, 717, 725, 733, 734, 735.

»czas mianowity« (3): o łádeniu [!] Roków Ziemłkich Woiewódtw wysłzéy opifánych/ które *propter legalia impedimenta* ná czály miánowité częłto niedochodzą. *SarnStat* 717 [*idem* (2)] 723, 733.

»czas niemały« (1): Czás nyemały ná náuki łynom łwym/ áby náznáczyli tego potrzebá *GliczKsiqz* N3.

»czasu odwłoka (a. przewleczenie)« [szyk 1 : 1] (2): A iżem przedtym niewiedział o tych lišciech/ łpodziewálem łie/ że zá tymi czáłow odwłokámi y mey trágedyey łie odwlec miało *KochOdpr* A2; *ActReg* 135.

»czas pewny« = *certum tempus* *Modrz* [szyk 9 : 4] (13): *LibLeg* 7/69v; i pewny czas sejmowi był opisan *Diar* 25, 29; *GroicPorz* lv; *WujJud* 188; *WujJudConf* 188; *ModrzBaz* 44v; *GórnRozm* K3v; *ActReg* 4, 44; *SarnStat* 717, 723, 733.

»czas podobny« (1): A X. Arcybiskup [...] do Rad oboygá narodu rospisać zarázem ma/ y czas podobny złożyć ná ziecháníe fie do prześluchánía onego Połá *SarnStat* 45.

»słuszny czas« (1): Legitimi dies, Słuszny czas w prawie ftronóm opifány áby fie mogli ku práwu przigotowác. *Mącz* 190c.

»ten czas« [szyk 13 : 2] (15): *LibLeg* 11/75, 77; *Diar* 27, 48; KV wypráwieniu á fkończeniu Appellácyey kthora idzie ná wyższe Práwo/ dálzy dzień iest ízełc niedziel/ licząc then czás/ od tego dnia/ w ktory íye sítanie Appellácy. *GroicPorz* bb2; *ModrzBaz* 80; *ActReg* 64; *SarnStat* 209, 394, 649 [2 r.], 725, 779, 943; *SkarKaz* 121a.

»czas wolny« (1): á potym ku rumowáníu káždy [...] czás ízełc niedziel wolny niechay ma [*tempus sex septimanarum liberum habeat* *JanStat* 100] *SarnStat* 98.

[»zeście czasu«: obiecuyącz ích przes iufch namyenyony czálz trzech lyath any ona any zadney czlowiek ynny [...] yego wnaymye thim gabacz niebądzie. On thefch załzyą przed zefchcziem tegotho czálfu íthąd ízyą nyerufchey *ZapWpolActAdv* 1545 202/199v.]

Szeregi: »czas i (a) dzień« [szyk 5 : 2] (7): Thedi bandzie profzil, aby ye⁸⁰ M czálz y dzyen pewny zlofzicz raczil, na kthori by thy rzeczy a granycze bycz myaly oglyandovany. *LibLeg* 7/69v, 11/71v; *MetrKor* 26/62v; *BielKron* 206v; *SkarŻyw* 559; *SarnStat* 852; *SkarKaz* 385a.

»frysz albo (i) czas« (2): *GroicPorz* v v; iż káždy *fiue Actor*, *fiue reus*, który potrzebuie continuowác *caufam*, ma mieć frysztu y czálu od dnia Koronáciiey náłzéz rok. *SarnStat* 6.

»czas i (a) godzina« [szyk 1 : 1] (2): A poniewáz w tem práwie [...] ták lię wiele rozności zámyka/ y ofob zá ieden wyftępek iednákim obyczáiem od roznych vczyniony/ nie iednáko płácących/ y godzin á czálów ku poimáníu poftánowionych [*et horarum ac temporum ad comprehendendum homicidium constitutorum*]: což ínzego mamy myślic o tych ktorzi to práwo ítanowili/ iedno to/ że y zá prawdą niefzli *ModrzBaz* 81; *SarnStat* 776.

»czas, (i itp.) miejsce« = *tempus et locus* (*a. locus et tempus*) *Mącz*, *Modrz*, *JanStat*; *dies et locus* *JanStat* [szyk 33 : 14] (47): *LibLeg* 11/75, 82v; ktorzybykolwiek na woynę wynien yachać. íkoro wtore wyczy windą. [...] a dowie lię o mieyfczu y o czálfe czterzech nyedzielach po obwolaniu wyczy *ConPiotr* 32v; *Diar* 28, 29; *BielKron* 56, 59v, 205, 402; *Mącz* 481d; *GórnDworz* O7; *ModrzBaz* 116v [2 r.]; *SkarŻyw* 118; *NiemObr* 25; Mieyfce ná zamku/ czás we dwie niedzyeli/ Z woley krolewfkyye náznáczony mieli. *KochSz* A2v, A2v; *GórnRozm* K2v; *ActReg* 44, 148; *Phil* H2; *SarnStat* 18, 30, 31 [2 r.], 57, 117 (24); *CiekPotr* 39; *KlonWor* 62.

»czas(y) i (albo) rok« [szyk 1 : 1] (2): *MetrKor* 37/2v; fądy Ziemiłkie y Grodzkie y Podkomorfkie fądzoné y odpráwowáne ná Roki y czálfe fwoie náznáczoné bydź máią. *SarnStat* 871.

Wyrażenie przyimkowe: »wedle, według, podług, wedla czasu« = *iuxta tempus, pro tempore* *JanStat* (6 : 2 : 2 : 1): yzełmi sye fyecbaly ná dZien pietnafti Miełfyacza vrzesnya wedlie naznaczonego czassv *LibLeg* 11/75; A po odłádeniu Poroczek w Kálífzu/ Konińłkie we dwie niedzieli: á w drugich

powiećiech zá nimi/ podług czáfów Conſtitucią opińánych/ łądzone były. *SarnStat* 725, 31, 117, 346, 417, 728 (10).

5. Rodzaj rachuby czasu ze względu na ruchy ciał niebieskich; *tempus Murm*, *BartBydg*, *Mącz*, *Vulg*, *PolAnt*; *hora Mącz* (103) : *BartBydg* 152b; *BielŻyw* 136; Stworzył Miefiącz na rozdział czáfów *WróbŻołt* 103/19; *BibRadz* I 1c marg; *LeovPrzep* F2; *Oczko* 29v, 30; *KochPs* 155; *SkarŻyw* 258; Tenże y niebo nátknął gwiazdami ślicznými/ Aby ludzióm znaczyły czáfy/ biegi twemi. *KochPhaen* 1; *KochPieś* 72; *ArtKanc* P14; *ZawJeft* 14; *GrabowSet* K3v; *LatHar* + +7v.

czas czego (2): Niektorefmy też wyrozumieli ktorzi tym obyczaiem zwykli byli czas dnia y nocy dzielić *KwiatKsiąż* P4v; *GostGosp* 84.

W charakterystycznych połączeniach: *czas(y) dzielić, założyć, znaczyć; czasu (czasow) poezątek, rachunek, rozciągnięcie, rozdział* (3), *znak*.

Wyrażenia: »odmienność (a. odmiana) czasow« (3): Y czemuż ieden dzień iest zacnieyſzy niż drugi/ gdyż wſzythká ſwiátłość dniow wroku od ſłoncá pochodzi? Rozdzielone łą rozſądkiem Páńkim/ ktory odmiány czáfów [*immutavit tempora Vulg*] y dni ſwiętych rozrzádził. *BibRadz Eccli* 33/8 [9]; *RejAp* 99v [2 r.].

»pewne czasy« (4): *LubPs* X6; Niech będą ſwiátłóci ná rozpoſtrzeniu niebieſkim/ ku rozdzielaniu dnia y nocy/ á niech będą ná znáki y ná pewne czáfy/ tákże ná dni y ná látá [*sint in signa et tempora et dies et annos*]. *BibRadz Gen* 1/14; *BudBib Gen* 1/14.

»tamten czas« (1): y ná COncilium Nicéńſkiém/ które przed dwunaſcią fet lat poſtánowali/ áby záwždy Luna czternáfta bywála: miárkuiąc z támtęgo czáfú/ że dwunaftęgo Kwiétniá/ *Aequinoctium* záwždy bywác miáło *Oczko* 30.

»wypełnienie czasu« (1): Theſz yłz then kfyązycz yeft uypelnyenye czáfú bo fyą tam poczyna yefyen *PatKaz III* 113v.

Szeregi: »czasy, (i) dni« = *tempora et dies Vulg*, *PolAnt* (5): *Leop Gen* 1/14; *BibRadz Eccli* 33/8; *BudBib Gen* 1/14, I 1b marg; Znáki dáne ná czáfy/ ná dni y látá: y biegi dziwne dáne ná poznánie mocy y mądroſci Bozkiey: obroćili fobie ná wieźdźby y czáry. *SkarKaz* 518a.

»czasy i lata (a. roki« (4): Záchowywaćie dni/ y kfięzyce/ y czáfy/ y látá [*tempora et annos*]. *BibRadz Gal* 4/10 [*przekład tego samego tekstu* (3)] *KuczbKat* 295; *BudNT Gal* 4/10; *WujNT Gal* 4/10.

a. *Lata* (16) : *Leop Sap* 4/13; Abowiem gdy zliczymy czáfy od w niebo wftápienia Páńſkiego áż do roku 1034 [...] tedy [...] naydziemy podobno onęgo Benediktá dziewiętego *RejAp* 165.

czas czego (1): Wiára/ y lámá Sará będąc nieplódną wzięła moc ku przyięciu naſienia/ y mimo czás wieku ſwego [*praeter tempus aetatis*] (marg) porodziła. G. (-) *WujNT Hebr* 11/11.

czas czyj (2): *RejPos* 298v; Iákiego ſmętku y wielkiey záłoſci przez wiele czáfów ſwych wzywał. *RejZwierc* 125v.

W połączeniu z liczebnikiem (3): panna Marya przeth tyfýącz tyfýący czáfów wſzytko uprzędzyla *PatKaz II* 69; *BudBib Dan* 4/13, 20.

Wyrażenie: »wiele czasow« (5): *RejWiz* 22; *BielKron* 5; A była Anná Prorokini dzyewká Phánuelowá s pokolenya Afíer/ tá iuz była przetrwála wyele czáfow *RejPos* 28v, 298v; *RejZwierc* 125v.

Szeregi: »lata a(1)bo (a, i) czasy« [szyk 4 : 1] (5): *BielŻyw* 82; Bo wíętfzyć dziw gdy młoda/ záwiła fupryná/ Vmie fwoy fítan vważyć/ á niźli łysiná. Bo tey látá y czáfy/ wiele pomagáią *RejZwierc* 70v; *RejZwierc* 125; *BudBib* I 197a *marg*; gdyby Żydowfcy Piłárze w opifáníu rzeczy [...] licźby álbo cyfr/ w opifáníu lat/ ábo czáfu vżywáli *CzechRozm* 137.

»czas albo wiek« (1): Przed potopem wiele czáfow álbo wiekow było *BielKron* 5.

b. Pora roku (17) : ALe iż rozne fą czáfy w roku/ teź fą y rozne przypadki y w gośpodárftwie *RejZwierc* 107; *SkarŻyw* 126; czáfy rozmáicie dla ćiebie fzáfuie/ wiofną/ látém/ ieśienią y zimą *LatHar* 674.

czas czego (5): *Mymer*¹ I7; Pretho natura fprawiła cztyrzy rozdziały roku/ cztyrzy teź fą częłci nieba od ktorich ty tho czáfy roku biorą początek *KłosAlg* A2v; *Mqcz* 443a; *SkarŻyw* 207; *LatHar* ++7.

W charakterystycznych połączeniach: czas roku (3), zimy.

Frazy: »czas [jest] dobry« (1): á iż o thym częłta wzmianká bywa/ który czás w rok tym rzeczám nalepfzy/ ná předce odpowíeź: iáko wfzyftkim lekarftwám którém žimá y kánikułá podeyżrzána/ ále Ieśień á Wiófná naprzyftoynieyfa *Oczko* 29.

»czasy idą« (1): Widziłz iáko czáfy idą káźdego roku/ Wiofná náftawfzy/ ziemię ogrzawfzy [...] Láto zá fobą przywodzi *RejZwierc* 171v.

»czas się przybliża« (1): GDy fie iuz lato dokończawa á czás fie iuz iefienny przybliża *FalZioł* V 72.

Wyrażenia: »czas jesienny« [szyk 1 : 1] (2): *FalZioł* V 72; Autumnitas, antiquum pro Autumno, Yefienny czás. *Mqcz* 22a.

»letni czas« (1): Aestivum tempus, Summer tzeit. Letni czás *Murm* 8.

»pogodny czas« (1): Temperatissimum anni tempus, Napogodnieyfvz czás roku. *Mqcz* 443a.

»ten czas« (3): *KochPieś* 3, 15; bo ma ná to baczyć/ iż Ieśień czwarta część roku: á ták nie ma tego czáfu dármo pułzczác *GostGosp* 64.

»wesoły czas« (1): Teraz nawefelfzé czáfy/ Zielenią fye pięknie láfy. *KochPieś* 34.

c. Doba (2) :

czas do czego (1): Dies civilis, Cás do obrócenia słońcá/ to yeft/ Cztery y dwádzieścía godzin. Noc y dzień wełpołek *Mqcz* 88a.

Ze zdaniem przydawkowym (1): Aequinoctium. Czás gdy dzień s nocą yednákiey długości yeft. *Mqcz* 4c.

d. Godzina, pora dnia (35) : *KrowObr* 195; Dies artificialis qui alias naturalis apud veteres, Cás od wfchodu áź do zachodu słońcá. *Mqcz* 88a; Antelucanum tempus Czás przede dniem niźli ofwitnie. *Mqcz* 198a; *WujJud* 187.

czas czego (3): *HistRzym* 50v; *WujJud* 187; Pewne czáfy modlitwy/ zdawná fię chowáią. *LatHar* 302 *marg*.

czas do czego (1): O Modlitwie y czáfach do niey ták mowi/ w tychże księgach de Virginitate: rozmyślay Pánno w piśmie [!] świętym [...]. Wíchodzące słońce niechay naydzie księgi wręku twoich. po trzećiey godzinie przy Mfzy będziefz *SkarŻyw* 393.

czas ku czemu (1): A modlitwá wftáwiczná ináčzey od nas záchowaná być niemoże/ iedno gdy káždego dnia pewne czáfy álbo [!] godziny ku modlitwie mamy *WujJud* 187.

czas na co (1): á gdy czás nocny ná odpoczynienie przy chodził: położyli fię w polu y ípali *SkarŻyw* 356.

Ze zdaniem przydawkowym [zawsze z odpowiednikiem: *ten; gdy* (1), *ktorego* (1)] (2): Crepusculum — Mrok, czgftén [!] ktorego fzie łączy noc zedniem póspoliczie nawieczor. *Calep* 269a, 447a.

W połączeniu z liczebnikiem (4): *SienLek* 120v; Dániel Prorok trzy czáfy przez dzień ná modlitwę fobie obierał. *LatHar* 302, 302; *WujNT* 439.

W charakterystycznych połączeniach: czas modlitwy (2), *ku modlitwie*.

Fraza: »czas przychodził« (1): *SkarŻyw* 356 cf *czas na co*.

Zwroty: »czasy rozmierzać« (1): ktorými [naczyńiami] godziny y czáfy rozmierzaią *KwiatKsiąż* L4v.

»czasy upatrować« (1): Iuż czáfy vpátruie iuż liczy godziny. S czáfem ieść/ s czáfem fie kłásć *RejWiz* 91v.

Wyrażenia: »czas naznaczony« (2): Iáko w ftárym zakonie były pewne czáfy modlitwom náznáczone *WujNT* 439, 525.

»czas nocny« [szyk 3 : 2] (5): Nocturnum tempus, Nocny czás. *Mącz* 252a; *SkarŻyw* 356; *ArtKanc* T5; *GrabowSet* V2v; *SkarKaz* 608a.

»pewny czas« (7): *Mącz* 510b; *WujJud* 187 [2 r.]; PEwne czáfy mieć do modlitwy/ y w piśmie świętym/ y w Kościele Bożym/ nie nowiná. Siedmkroć przez dzień chwałę P. Bogu Dawid oddawał *LatHar* 302, 302 marg; *WujNT* 439, 525.

»poranny czas« (2): Matutinus – Poranni iczas [!]. *Calep* 644a; *LatHar* 254.

»pułnocny czas« (1): CHyliło fię dobrze s pułnocnego czáfu/ Zwierz fie wrácał z pałzey do gęftego láfu. *WisznTr* 30.

»słuszny czas« (1): Po nim [po kogucie] fluffné czafi znaią *RejRozm* 404.

»czas ten« (2): Gallicinium – Czas ten w nocy, gdi kurowie poczinaią piąc. *Calep* 447a, 269a.

»czas wieczorny« = *vesper* *Mącz*, *Calep*; *serum Calep* [szyk 2 : 1] (3): Vesper, etiam dicimus, unde cum vesperum dicimus neutro genere subadimus tempus, Wieczorny czás. *Mącz* 489d; *Calep* 974b, 1117a.

»zaranny czas« (1): Matutinum tempus. der morgen. Záranny czás *Murm* 13.

Szeregi: »dzień i czas« (1): chwały twey/ dzień będzie pełen/ y czás nocny. *GrabowSet* V2v.

»czas(y) i (a(l)bo) godziny« [szyk 5 : 1] (6): *KwiatKsiąż* L4v; *WujJud* 187 [2 r.]; Godziny kościelne álbo Paćierze Księżey/ ktore zową *horas Canonicas*, to iest porządzone ná czáfy y ná godziny pewne Paćierze/ ktore Papieżnicy śpiewaią fobie/ álbo mowią/ nie były znáioime onemu Kościołowi Bożemu pirwízemu. *WujJudConf* 186v; *WujNT* 439; *SkarKaz* 608a.

6. Znak wróżbiarski; tempus *PolAnt*, *Vulg* (5) : *PatKaz III* 97v; wżdyć przedfię Plánety moc máią/ Gdyż owi práktykarze czáfy powiedaią. O niemocach/ o śmierciach/ o pewnych przygodach *RejWiz*

137; *WujJud* 35; Y przewodził fyny fwe przez ogień w dolinie fynow Hinnomowych: czáfow lepak przefttrzeżał báwiąc fię praktykárfwem y czárami/ rádził fię pytonow y czárnokfiężnikow *BudBib* 2.Par 33/6; *WujNT Eph* 1/10.

7. Termin gramatyczny odpowiadający dzisiejszemu terminowi „czas” (obejmuje też bezokolicznik) (12) :

Zestawienia: »czas nieskończony« = *bezokolicznik* (3): Boby mym zdánim/ mówiąc o Bogu/ włáśniey *infinitium tempus*, czás niefkończony Bogu fłużyć mógł niż ábo *praefens* ábo ktory infty. *CzechEp* 67, 68 [2 r.].

»czas niniejszy [= *teraźniejszy*]« (4): Gdyż nie ták w Hebreyskim ftoi: Bo też oni czáfu ninieyźzego/ *praefens*, nie máią *CzechEp* 67, 67 [2 r.], 68.

»czas przeszły« (2): Abowiem v Prorokow częftokroć czás przeftły bywa położon zá przyftły w czym fię nam znaczy wielką pewnośc tego co fię ma ftác ná potym iákoby fię też tho iuz wykonać miáło. *BibRadz* I 303c marg; *CzechEp* 68.

»czas przyszły« (5): *BibRadz* I 303c marg; *RejAp* 122v; *GrzegŚm* 59; Dla czego mędrfzy regułą tę wynáleźli/ iż czás przyftły zámyka w fobie/ y ninieyfy y przeftły y przyftły czás. *CzechEp* 68.

»teraźniejszy czas« (1): Y nie rzekł; ktore zá was będzie wydáne: ále/ ktore dáią ábo dáię zá was/ w teráźnieyfm czáście. *WujNT* 286.

8. Użycia błędne, wynikię z różnic w tłumaczeniu oryginału (4) :

a. *Zamiast „skronie”* (2) : *Leop Ps* 131/5; Y damli odpoczynek czáfom moiem rć. Oto widzifz na oko/ iako fię ięzyki mfczą krzywdy fwey nad temi co nimi gardzą/ á bez nich do tłumáczenia pífmá świętego przyftępuią. Słowo Lácinfkie *Tempora*/ acz dwie rzeczy znaczy/ to ieft/ y czáfy i fkroni/ wźákże tu niemoże/ iedno fkronie znaczyć *BudBib* I b2.

b. *Zamiast „pan”* (2) : Więc y ono ieft znáczne mieyfce/ gdzie miáło tego co my w Lácinfkim czytamy. Pánu fłużący/ Grekowie czytáią: Czáfowi fłużący; przez odmianę $\kappa\rho\acute{\iota}\omega$ w $\kappa\alpha\iota\rho\acute{\omega}$. *WujNT* przedm 14, 565 marg.

9. Zestawienie w funkcji nazwy botanicznej: »siedm czasow« (1) : *Symmonianum* vel *symmoniacum trifolium*, Nieyáki rodzaj koniku trawy zwálfzczá w łákách roftácej niektórzy máyá zá to ziele ktore fiedrń czásów zowá. *Mącz* 436c.

** *Bez wystarczającego kontekstu* (21) : De *Temporibus*. Von den czeyten. O Czáflych. *Murm* 5, 5; *Mymer*¹ 3v, 4v, 5; *Mącz* 49b, 52b, 150a, 326c, 404c, 443c, d; *BudBib* I b2; *Calag* 581b; *Calep* [191]b, 1052b, 1053a, 1078a; miał bym nápiíác czás, otóz wolałbym ie nápiíác oto ták/ cás/ álbo ták/ `cás. *JanNKar* E2v.

II. W funkcji przysłowka i przyimka [dla konsekwentnego przedstawienia procesów leksykalizacji przysłowka i przyimka zgromadzono tu nawet takie przykłady, które wykazują jeszcze ścisły związek ze wszystkimi znaczeniami I.] (13653) :

»czasu, czasow« = *in tempore, temporibus* *Mącz*; *sub horam, sub tempus* *Cn* [zawsze z przydawką] (2322 : 534) (2856) : *GlabGad* D7, K; Item zeznal yfch thu Wpoznanyv czapky noze waczky myefchky wkramyech kradal czáfú Jarmarkowego. *LibMal* 1546/121; *LubPs* cc5v; *GroicPorz* m3v; *Leop Ex* 13/21; *BielKron* 368, 381v, 394; *Mącz* 305d; *SienLek* 191; *CzechRozm* 54; *Oczko* 2;

CzechEpPorz **4; *NiemObr* 142; Czáfów Niezpornych był z Krzyżá zdeymowan *ArtKanc* D10v; *ActReg* 51; *GrabowSet* E, O2; *LatHar* 438; *WujNT* 299; MY Ian Olbrácht/ rc. dáiemy znác/ iż wysłżęgo czáfu [*superiori tempore JanStat* 6] zá bozką pomocą [...] ná królestwo w tym zacnym królestwie náłżym Polłkim [...] ieftełmy wzięci. *SarnStat* 9, 1087.

~ *czasu czego* (735): Widziłs téż oczy moię bytz wefolé/ iafne ij niepokaloné/ ale czáfu męki moié/ vzrzyłs ié od żydow zawiązané *OpecŻyw* [79]v, 73v, [79]v, 81, 98v, 151 (9); *PatKaz I* 16v, 17; *PatKaz III* 97v [2 r.], 99, 99v, 100, 100v (11); *TarDuch* B8v; Ieft barzo dobre lekarzłstwo na fercze czáfu mdłóci *FalZioł III* 6d, kt, I 69d, 71a, 73d, II 6a (36); *BielŻyw nlb* 3; *GlabGad* B5v [2 r.], K4v, L, Lv, L2 [3 r.], L2v; *MiechGlab* 77; *WróbŻołt* N2, S5v, S8 [2 r.], 70/9, gg (11); *RejPs* 24v, 42, 49, 56v, 103v, 212, Ff2; *RejKup* O; *RejKupSekl* a8; czáfu żniwa [*tempore messis*] rzekę żeńcám *MurzNT Matth* 13/30; *LubPs* A3, A3v, Dv, E3v, Fv (19); *GroicPorz* c2, h3, o3v, gg3, mm, mmv; áby Mnichy y Mniłłki tzáfu godziny ímierci przyięłá *KrowObr* 155v, 36, 51v, 157v, 162, 163v, 168, 176; A cáfu czwartęgo pokolenia [*Generatione autem quarta*]/ wrocą fie tu *Leop Gen* 15/16; á czáfu pomłty [*tempore vindictae*] zgłádzi cie. *Leop Eccli* 5/9, *Lev* 25/9, *Num* 6/21, 3.Reg 18 arg, *Ps* 17 arg, 145/2 (18); *BibRadz Deut* 31/10, 3.Reg 15/24, *Iob* 20/28, I 281b marg, *Iob* 29/4 (29); *OrzRozm* F2, K; Czáfu národzenia Páná Kryftułá Kolno było głową niłżłsey ziemie Niemieckiey *BielKron* 285; Kiedy tym Lápánom słońce záchodzi około świętego Lámpártego/ dnia áni światłá żadnego v nich nie máłz iedno noc przez cále trzy miełiące vftáwicznie tylko czáfu godziny południá tak lię trochę ciemności obiáśni *BielKron* 295, 2v, 13v, 25v, 81, 84 (19); *Mqcz* 78b, 163c, 358c, 491d; *SienLekAndr* a3v; *LeovPrzep* A2v, Bv, C2, D, Dv, D2, F2v; *RejAp* 9, 40, 59, 59v, 90v (15); *GórnDworz* R8v, Aa; *HistRzym* 37, 71v, 90, 98v; *RejPos* 2v, 29, 30 [2 r.], 41, 42 (70); *BiałKat* 78v, 190v, 266, 356; *GrzegŚm* 52; V ikępcá czáfu wżytkiego żywotá/ Ná bárzo cienkiey nići wiši cnotá. *RejZwierc* 217, 35v, 46v, 48, 56, 128v (10); *WujJud* 184v; *WujJudConf* 184v, 191; *RejPosWstaw* [21³]v, [110²]v, [110³]v; *BudBib Ruth* 2/14, 2.Reg 23/20, I 192a marg, 2.Esdr 9/27, *Iob* 6/17 (25); *Strum* E3v, E4, E4v, G3v [3 r.], H3v (18); *BiałKaz ktv*, G3; *BudNT Matth* 22/30, 1.Petr 4/13; *CzechRozm* 196v, 197v; Wnętrzne walki vímierza á czáfu przygody/ Ták mu iechác ná wojnę iáko y ná gody. *PaprpPan* Cc2, Aa4v; *ModrzBaz* 22, 34, 35v, 40v, 107 (15); *Oczko* 21; *KochPs* 8 [2 r.], 46 [2 r.], 55 [2 r.], 83, 151, 170, 193; raz y kielich złoty czáfu głodu przedá/ á vbogie żywił. *SkarŻyw* 292, 103 [3 r.], 251, 252, 324, 413; *MWilkJHist* A3, G; Ten Stopolk [...] czáłfu pánowánia íwego wiele ízkod poddánym bezwinnie poczynił *StryjKron* 185, 472; *NiemObr* 7; *WerGoścPapr* 202; *WisznTr* 28; *KochPieś* 32; *ArtKanc* D12v, K15, R16v; *GórnRozm* Nv; *Phil* D3, L3, M2, M4, N (8); *OrzJan* 66; *LatHar* 54, 290, 296, 465; *KołakCath* B2; *RybGęśli* D3; *WujNT Matth* 13/30, s. 116, *Luc* 1/10, 8/13, s. 256 (15); Biorący z Skárbu czáfu bezkrólowánia, winien ieft kazni peculatus. *SarnStat* 5, 6, 78, 108, 133, 150 (33); *SiebRozmyśl* D4v, Ev, K, Kv; *SkarKaz* 552a marg; *CzahTr* B2v, I; *GosłCast* 57. Cf *Wyrażenia, Szeregi*.

czasu pod co a. pod czym (1): Czáfu pod Interregnum gránice królestwá máią bydz bronione. *SarnStat* 4.

czasu po kim, po czym (4): á to było te⁸⁰ czału po Alexándrze kiedy Ptolomeus Ewergetes krolował w Egipcie. *BielKron* 129; bo był wielki mor w Rzymie tego czału po zácmmieniu fłóncá y po powodzi. *BielKron* 166v, 322v, 385v.

czasu przed kim, przed czym (7): Alexander teź Cefarz widząc że máło co wyfzych czałów przed nim [*superioribus ante se temporibus*] wiele ludzi dla ledá podeźrzenia/ iákoby przeći w máieftatowi wyfłępane karano *ModrzBaz* 81v; pímo ś. iáwnnie oznaymia [...] iż przyście Antychriftá/ ma być ofłátęcznego práwie czału/ przed fkończeniem świátá *CzechEp* 349, 349 [3 r.], 351, 352.

czasu czyjego (443): *ZapWar* 1521 nr 2271; yze czałfv niegdí Stephana woyewodi nyedawno vmarlego. mytho nyezwyčajnye, od krola yegomyfłóczy poddanich bilo wybyerano *MetrKor* 40/825; *BierRaj* 21; *OpecŻyw* C; *PatKaz* I 2; yfz cału confłantina czełarza y heleny matky yego nalezyon był nyktory grob wktorym lezał człouyek *PatKaz* III 103, 101v [2 r.], 102, 103v, 104; Marzecz powiada, czału niego krwie nie pułzczay *FalZioł* V 46v, I 25d, IV 58d, V 47, 48; *BielŻyw* 25, 78, 129, 132, 140, 142, 168; *MiechGlab* 27, 44, 45, 46, 58, 73; *KłosAlg.* D3v; *WróbŻołt* 43/2, O5; *RejPs* 75v; *RejKup* f2; *HistAl* Dv, G4; *MurzNT* 108v; *GliczKsiąż* F2v; *LubPs* A4, A5, O5, R2; *KrowObr* 19, 21, 28v, 29, 30 (11); *Leop* 2.Mach 12/15; *RejZwierz* 35v; *BibRadz* Gen 6/9, I 378d marg; Był czału náłzego mąż ieden mądry Iezus *BielKron* 139, 8v, 9v, 27, 38, 39 (51); *KwiatKsiąż* A2; Sub Alexandro, Pod Alexándrem/ to yeft czału Alexándrowego. *Mącz* 424d, 190d; *OrzQuin* D; *SienLek* 18; *LeovPrzep* C; *RejAp* 168; *GórnDworz* O5; *HistRzym* 61; *RejPos* 10, 58v, 153, 198v, 276v, 313, 350v; *RejPosWiecz*³ 97; *RejZwierz* 172; *WujJud* A5, 60v, 116v, 126v, 132, 214v; *WujJudConf* 191; *KochList* nlb 3; *RejPosRozpr* c4; *BudBib* Lev 25/31, *Iudic* 15/20; *SkarJedn* A2, 52, 312, 397 [2 r.]; *Oczko* 11, 19v, 29v, 30, 30v; *SkarŻyw* [197], 203, 460; *StryjKron* 245; *CzechEp* *2, [380]; *NiemObr* 72, 99, 160, 164; *ReszPrz* 12, 27, 30; *WerGość* 260; *Phil* M2; *KochCzJan* A2v; *KochFragJan* 3; *WujNT przedm* 5, s. 4, 31, 98, 174 (10); *SarnStat* 35, 70, 181, 890, 938, 1060, 1189; Iże mnie w tym vgodzić złe fzczeńście niechćiało/ Zeby fię moich czałów to było przydáło. *WitosłLut* A5v; *PowodPr* 20, 23, 38, 72; *SkarKaz* 419a. Cf *Wyrażenia*.

Ze zdaniem czasowym [w tym z odpowiadnikami: tego(ż) (60), jednego (32), onego (13), drugiego (3), innego (3), niektorego (3), takiego; gdy(ż) (88), kiedy(by) (18), ktorego (17), gdzie (2), poki (2), gdyby (1), w ktorych (1)] (129): *ZapWar* b. r. nr 2229, 1536 nr 2490; *OpecŻyw* 58v; iże na dziąłlach y na czelufłkach czynią fię v dzieci krolfłeczki/ á nawięczey tego czału: kiedy zęby poczną fię vkazowác *FalZioł* V 37v, I 151d, V 19d, 43; Innego lepak czału gdyż ieden poeta rozlicznymi chwałami wychwalował Allexendra przed Dyogenefem, Dyogenes wziąwfzy chleb iadł *BielŻyw* 74, 14 [2 r.], 56, 63, 133; *WróbŻołt* 31/6, R3v, aa5, ee6; *LibMal* 1543/68, 72 [2 r.], 1546/111v, 1547/132, 136v, 1548/147, 1554/193; *HistAl* A, D5v; *KromRozm* III P7; *GliczKsiąż* C8, F8, O2v; *LubPs* D4v, Iv; *BibRadz* I *6v, 316a marg; Mocą Cefárłką y krolow Koncyliá máią być fłádáne/ zwłáfzczá tego czału/ ktorego wlytko krześciáńftwo fłárzy ná Papieżá *BielKron* 216; Tedy iednego czału przez ten gdy o thym rozmyfłáł Angioł mu powiedział *BielKron* 299v, 10v, 26v, 60v, 61v, 65v (30); Eo tempore quo corpus addictum atque operatum Reipub. esset, Tego czału gdy ná posługách Rzeczypołpolitey był. *Mącz* 264c; *GórnDworz* B6, S5; Yprzygodziło fię czału niekthorego/ gdyż on Cefarz fiedział v ftołu/ przyfłedłzy ná zamek niektory kupiec y kołátał v wrot/ áby go pułzczono. *HistRzym* 57v,

33v, 52, 54v, 72, 84v, 120v; *RejPos* 21v, 55, 76v, 153; *BielŻyw* 67v; *RejPosRozpr* cv; *BudBib* *Ioel* 3/1; *Strum* H2; *BudNT* *Ii3v*; *PaprPan* I2; *ModrzBaz* 26v, 63, 102; *SkarJedn* 126, 299, 345; *SkarŻyw* 58, 86, 107, 133, 202 (19); *ZapKościer* 1582/27; *StryjKron* 308, 552, 547; *CzechEp* *2, 237; *NiemObr* 164; *ReszHoz* 136, 137; *ArtKanc* H2; *GostGosp* 10, 104; *Phil* L3; *GórnTroas* 26; *OrzJan* 124; Napewnieyŕza to/ y z náuką pílmá ŕ. bárzo zgodna rzecz íeŕt/ tych czáŕow ktorých z goŕcińcá rozlicznie vŕtápio/ ŕtárych íię drog trzymáć *LatHar* + 6; *SarnStat* 784, 796; *SkarKaz* 483b.

W *połóczeniu z bliŕszym umiejŕcowieniem w czasie* (43): *ZapWar* 1532 nr 2414; *MiechGlab* 58; Theŕz zeŕznawa yŕz panu Mokronowŕkiemu vkradl czaŕzu yednego wdzyen wyelkonoczny íftola wdomu podlye íkoli ŕzyedm groŕŕhi *LibMal* 1551/159; *KrowObr* 21; Y pomoŕcie im áby íię mogli pomŕcie nád tymi ktorzy czyháli ná nie czaŕu nieŕzcŕŕcia ich to íeŕt dníá trzynáŕtego/ á mieliáć dwunaŕtego który íeŕt Adár/ tegoŕ dníá. *BibRadz* *Esth* 16/20; CYmbrowie tego czaŕu/ látá od záŕoŕzenia Rzymá 652/ przyŕzli z wielkimi ludŕmi do Włoch *BielKron* 130; Gdy íuŕ byl íiodmy á dwudzieŕŕthy dzień mieliáć Sierpniá/ ktorego czaŕu ŕcieńcie ŕwiętego Ianá obchodzi koŕcioł/ Turek przycíágnął pod Węgiérŕkie woŕŕko *BielKron* 307, 110v, 122, 123v, 137v, 145 (28); *Diligenter naviges de mensae decembri*, Czaŕu mieliáć grudniá. *Mącz* 78b; *BudBib* *Ex* 34/17; *ModrzBaz* 115v; *SkarŻyw* 290; *StryjKron* 300 [2 r.], 447; *NiemObr* 155; czaŕu ízoŕtey goŕziny z krzyŕem z miáŕtá wiedzion *ArtKanc* D12v; *SarnStat* 726.

W *róŕnych połóчениach strukturalnych z innymi ogólnikowymi okreŕszeniami czasu i niekiedy miejsca* (*przeciwstawnymi, synonimicznymi lub bliskoznacznymi*); *najczęŕciej z przysłówkami* (86): yŕz za wolyam y roŕkazanym Kxyáda Phyedora [...] y ony theráŕŕz chodzyly do Walach y ynny ynnich czaŕŕow theŕz za roŕkazanym thegoŕŕ pana Stharoŕŕŕhi czeŕŕho chodziwaya. *LibLeg* 11/134v, 11/54v; Zwłáŕzcza czaŕu morowego/ potem teŕz y ínznych czaŕow ku rozmagithim niemoczam/ Ku dziełaniu thego iako maŕz dziełáć *FalZioł* II 3a; *BielŻyw* 60; Czemu íednego czaŕu wíęŕŕzâ mamy chęć ku nie ktorim pokarmom á drugiego ku ínzim *GlabGad* G3; *Wróbŕŕoŕt* 85/7; *RejPs* 112v, 174v; Potym tegoŕ czaŕu Alexander kazał ípráwić w Babiloníey Máieŕtat zŕoty *HistAl* M7v, E5v; á wyęcey trzebá bylo zgromádzáć koŕcyoŕ ínzli rŕádzíć/ dáleko wyęcey teraz oŕtáŕnich tych czaŕow *KromRozm* III N4; *GliczKsiqŕ* H7v; *LubPs* hh5v; A chceŕŕze thedy wíedzieć? íkád íię Mníŕzy wŕztŕęŕi/ y ktorego tzaŕu? Słuchay. *KrowObr* 133v, 30, 137, Ss3v, Vuv; Czaŕu wieczorneo [*in tempore vespere*]/ álic oto záburŕkâ: á ráno [*in matutino*]/ thedy íie nieoŕtojá. *Leop Is* 17/14; Skád znáć íz Bog nie záraz íednego czaŕu vczyníł íwiátá/ ále go dokończył w ízesíi dnioch *BibRadz* I 2a *marg*, *Gen* 14/1; Przedtym tá ŕiemíá byla pod Moŕkiewŕkim kŕiáŕęciem [...] / ále tych czaŕow íeŕt pod krolem Szweckim *BielKron* 294; Thegoŕ czaŕu áŕbo málo przed tym Andrzej Bátory z niemáŕym pocŕtem ludu przycíágnął. *BielKron* 306, 38v, 138, 266, 336; Olim adverbium temporis praeteritum et futurum tempus significat, Przed czaŕy/ dawno przed tym/ teŕz ná po tym czaŕu íwego. *Mącz* 262c; Przyŕthoi theŕz człowiekowi/ áby czaŕu woiny/ ábo y záwdy/ miáŕ wŕzytki cnoty/ ktore íie ku včćiwoŕci íciáŕgiá *GórnDworz* Hh2v, Iv, Hh; *HistRzym* 64; *RejPos* 124v, 204, 344v; Aby to tedy nie bylo vŕtáwieni íá Choráŕowie z dawná y ninieyŕzego czaŕu s Choráŕwiámi *BielSpr* 6; Píŕálem íuŕ poŕtronnych Ludŕi ípráwy Rycerŕŕkie/ dawnych y ŕzednich czaŕow *BielSpr* 60v, 16v, 24v, 58; ktorzy pokármí od Bogá ítworzone gánili/ y zá nieczyŕŕe mieli/ przeto ich íwoim nie tylko pewnych czaŕow/ ále záwŕze

bronili. *WujJud* 198; *RejPosRozpr* c2; *RejPosWstaw* [143²]v; Bo by też y to zátym iść muśiáło/ żeby też y BOg íam mocy żadney nie miał/ iż iey też teraz/ iáko przelżyłych czáfów niepokázuie *CzechRozm* 185; Nie będziem fie też o mieyfce y czás íprzeczáć: ále kędykolwiek y ktoregokolwiek czáfu ránoli wieczorli/ zgodnie y ípolnie zńedźly fie/ wńyżtko to co nam rofkazano [...] vczynimy *CzechRozm* 268v, 54, 132v, 167v, 180v; *ModrzBaz* 91; Iuż dziś tych czáfów náłzych twoię/ Stolicó Rzymfka/ Vlice/ zá morze fię puściły *SkarJedn* 397, 299; á nietylko tych czáfów/ ále dawnych/ bywáło to zacne lékárftwo ná wńętrzné choroby *Oczko* 19, 15v; *SkarŻyw* 284; iáko kiedy czáfu ktorego Pána nimi przeciw íobie wzrużył *CzechEp* 368, 266, 375; iáko tedy onych czáfów Piotrowemu rządowi wńyżfcy wierni żywi podlegli/ tákże też y teraz/ ktoby fię chćiał zwác owcá páná Chriřtuřowá/ muśi we zborze vpátrowác/ íednego zwierzchniego/ y przednieyńze⁸⁰ pátyrzá *NiemObr* 28; A náóftátek teraz nie dawnych czáfów/ nátworzywńy íobie Papieźowie Rzymfcy/ iákichśi Kárdynałow/ [...] tym Kárdynałom tylko/ tę moc dáli/ áby oni íami/ Papieža obierali *NiemObr* 66, 29 [2 r.], 99 [2 r.], 171; *WerGośc* 260; *GórnRozm* Kv; Tá k íkromnie ná ón czás Królowie Polfczy żyli/ żeby tych czáfów y podly ziemíanin wńtydźił íye tá k żyć *KochWr* 28; *Calep* 885b, [892]a; *ActReg* 115; *OrzJan* 77; Tę zá fortunne rzeczy potocznych pońtępki Pánu Bogu dawno y íwiežo przeminęlych czáfów ofiárowano *LatHar* 76; Modłcie fię wńyżcy zá námi grzeńznymi/ teraz/ y czáfu śmierći náłzey. *LatHar* 465, 18; *WujNT* 174, 744; *WysKaz* 34; iżby iuż *ex nunc* żadného Clá nie bráno ná potym wiecznych czáfów od Duchownych od Swietckich ludźi Szlácheckiego ítanu *SarnStat* 1022 [*idem* 1013]; Miřtrzowi y Zakonowi íego [...] żadna trudność/ queřtia/ y rzecz z práwá álbo okrom práwá nigdy żadného czáfu [*nullo unquam tempore JanStat* 855] niech nie będzie zádána. *SarnStat* 1078, 18, 499, 890, 1013; *SkarKaz* 39a; Tá k fię dziśieyńlych czáfów dzieie/ tá k y záwždy. *KlonWor* 34.

W charakterystycznych połączeniach: czasu (czasow) jarmarkowego, mięsopustnego, niespornych, obojego, postnego (2), rozlicznych, rozmaitych, roznych (4), trojańskich, wielkonocnych, wyższego (3); czasu adwentu (2), bezkrolowania (2), bitwy (2), choroby (2), chrztu (2), ciągnienia, czujności (2), dnia (3), dnia ostatecznego, drogości, głodu (9), gniewu (rozgniewania) (9), godziny (2), godziny śmierci (5), interregnum (7), jarmarku, jedzenia (2), kaźni, koronacyjej (2), kwitnienia, łaski (3), męki (16), młodości (2), modlitwy, najazdu, nauki, nawałności, nawiedzenia (9), nędze, niemocy (2), nowego zakonu, objawienia (2), oblężenia (5), odpoczynienia (2), panowania (10), picia, pielgrzymstwa, płaczu, poczęcia (2), pokusy (kuszenia) (5), pomsty (5), porażki, porodzenia (narodzenia) (18), pospolitego ruszenia (6), potopu (4), powodzi (3), prace, prze(na)śladowania (7), przygody (19), przyścia (8), radości, rokow (3), rozkoszy (3), roztyrkow, sądu (40), spania (4), starcia, starości (7), stworzenia (3), śmierci (7), śniegu, świąt(ek) (2), trwogi, ucisku (uciśnienia) (8), udręczenia, upadku (4), upragnienia (4), (u)trapienia (19), walki (4), więzienia, wniebowzięcia, wybawienia (2), wygnania, zaćmienia, zakonu (2), zarażenia (2), zbierania wina (2), zmartwychwstania (10), zwycięstwa, żalości, żniwa (18), żywota (9).

Wyrażenia: »czasu apostołskiego (a. czasow apostołskich), apostołow« (2 : 2): tedyć pierwńy krześcijanie/ ktorzy byli tżáfu Apořtołow/ y pierwńych świętych mętzennikow/ obrony żadney w Kościele krześcijáńskim nie mieli? *KrowObr* 89v; *OrzQuin* X [2 r.]; á nie tylko fię to dzieáło czáfów

Apoštołfkich/ ále do kilku fet lat poty^m/ wierni Chriftyánie/ domow ná chwałę Bogu/ ofobliwych nie budowáli *NiemObr* 23.

»chmurnego czasu« (1): Gdy theż Skowronek fpiewa, tedy dzień pogodny bywa/ bo chmurnego czału zawfze milczy. *FalZioł* IV 24a.

»ciężkich czasow« (1): tedy téż Rzeczpołpolita poko fie godzi/ ma záżywać zdrowia y dzielności iego [*Tarnowskiego*]: y w tym sámym nádzieię fczęłného powodu rzeczy położyć/ który infzych ciężfzych y trudniéfzych króleftwá tego czałów/ [...] wiele dokázował. *OrzJan* 66.

»długiego czasu« = *ad longa tempora JanStat* (2): Czci oycá twego y mátkę twoię [...] ábyć fie dobrze działo/ y ábys był długiego czału na ziemi [*sis longaevus super terram*]. *WujNT Eph* 6/3; *SarnStat* 1121.

»czasu dobrego« (1): Czału dobrego bądź wefoł *BielKron* 80v.

»drugiego czasu« [szyk 8 : 3] (11): *PatKaz II* 60v; *BielŻyw* 36, 60; *GlabGad* G3; *BielKron* 266; Drugiego czału/ óciec ieden vmárłego fynaczka do iego kłaftztoru przynioł *SkarŻyw* 252, 497, 498, 527, 596; *NiemObr* 171.

»dzisiejszych czasow (a. dzisiejszego czasu)« = *hodie Modrz; modernis temporibus JanStat* [szyk 66 : 17] (83): *LibLeg* 11/80v; *ForCnR* A2; *FalZioł* I 24b, 45d, 101a; *SeklKat* A2v, E2; *MurzNT* 31, 108v *marg*; IŻ dzifiefyfych czałów ludzie wdáli fie ná bárzo zbytnye a vbezmyerne zbyeránye á nábycye pyenyędzy *GliczKsiąż* Mv, I2, O6v; *LubPs* A4, A5; *GroicPorz* ddv, kk3, kk3v; *OrzRozm* P3v; *BielKron* 5, 5v, 260v, 267v, 273 (9); *SienLek* a4, V2; *GórnDworz* B6, Ee2v, Ee3v, Ee6v, Hh5; *RejPos* 79, 209v *marg*, 275, 276v, 288, 313; *BiałKat* 93v, 383v; *RejZwierc* 183; *RejPosRozpr* b3, cv, c3v, c4 [3 r.]; *RejPosWstaw* [41²], [41⁴]v, 42 [2 r.], 44, [110³]v, [143²]v; *Strum* G3; Ia téż widząc potrzebę czału dzifiefyfzego/ Przyfzedłem s tym orfzakiem ludu fpifánego. *PapPan* A4v, Z2, Ccv; *ModrzBaz* 59v, 60v, 90v, 98, 118v; *SkarJedn* 382; *SkarŻyw* A4; *NiemObr* 99, 159; *ReszList* 148; *WerGość* 203; *ArtKanc* N14, N16, P8v; *Phil* F2, M, O3; *SarnStat* 384, 408, 924; *SkarKaz* 119b; *SkarKazSej* 687b; *KlonWor* 34.

»czasu fortunnego« (1): Iákoż wprawdzie ferce náfze [...] w thych [*rzeczach*] fie kocha/ ktore były przy nas/ czału fortunnego. *GórnDworz* H7.

»czasu godnego (a. czasow godnych)« (3): *FalZioł* IV 3a; *MiechGlab* 65; á przykázał áby thych dárow máthká iego ftrzegła/ á czału godnego áby mu ie dáła. *HistRzym* 61.

»czasu gorącego« (1): ROwnie iák buyna Láni czału gorącego/ Z wieliká chuciá żáda żrzodlá chłodzácego; Tymże kłftałtem wielice prágnie duřzá moiá ku tobie Pánie. *ArtKanc* Q8.

»inszego czasu (a. inszych czasow)« = *alias Mącz, Calep, JanStat* [szyk 42 : 9] (51): *LibLeg* 11/134v; *FalZioł* II 3a, V 52v; *BielŻyw* 14 [2 r.], 74; *GlabGad* D7; *SeklKat* V2v; *HistAl* E5v; Co fye inflego czału dali Bog dowodnyey pokaże. *KromRozm I* F; *KromRozm III* K8; *GroicPorz* d3; *UstPraw* A3; *BielKron* 353v, 390, 465; *Mącz* 6d; *GórnDworz* K7v; *GrzepGeom* O4; *KuczbKat* 205; *BielSpr* 16v; *WujJud* 193; *BudBib* c2; *BudNT* Ff8v; *CzechRozm* 132v, 204v, 261v; Przez cáły wielki poft nigdy fie nieprzewłoczyła/ ácz y innych czałów rzadko *SkarŻyw* 160, 304; *Calep* 52b; *GostGosp* 106; *OrzJan* 69, 73, 108; *LatHar* 198, 212, 302, 680; *WujNT* 323; *WysKaz* 34; *SarnStat* 171, 225, 528, 796, 890 (10); *GrabPospR* M2v.

»jednego czasu« = *kiedyś, nigdyś; uno tempore Mącz; aliquando, quondam Modrz* [szyk 132 : 69] (201): *Lifzka* czału iednego/ *Szła* do domu Gędźcowego *BierEz* I, L3, O4v, R; *OpecŻyw* 55v, 56, 58; *ForCnR* C4v; *PatKaz II* 63v, 78 [2 r.]; *FalZioł* IV 56a; *BielŻyw* 1, 16, 25, 46, 47 (23); *GlabGad* G3; *MiechGlab* 71; *LibMal* 1544/81, 1548/140, 1551/159, 160v, 1554/190v; *HistAl* A; *MurzNT* 103v; *GliczKsiąż* A3v, C2, C6v, C8, F8, H7v; *GroicPorz* kk3, pp2; *OrzRozm* I4, N4, Rv; *BielKron* 10v, 28 [2 r.], 28v, 51v, 62v (47); *Mącz* 504a; *SienLek* 95; *GórnDworz* P6, P7v, Qv, S5, Y7v, Z4, Z5; *Y* itało lie iednego czału/ że był zápalon wielką miłością ku íwey liełtrze *HistRzym* 31, 11, 13v, 18v, 33v, 36 (24); *RejPos* 76v, 330v, 347v; *HistLan* D4; *RejZwierc* 80; *BielSpr* 43v, 44, 47, 67v; *Strum* Q2; *ModrzBaz* 29v, 47 [2 r.]; *SkarŻyw* 35, 58, 70, 86, 98 (41); *NiemObr* 9, 41, 148; *Phil* G, L3, Q; *LatHar* 128, 661, 703; *SkarKaz* 44b; *CzahTr* D4v, K3v, K4.

»jednego czasu« = *równocześnie; eodem intervallo Mącz* [szyk 14 : 1] (15): *PatKaz III* 95v; *FalZioł* I 93c; *Synchronus*, *Rowiennik*/ yednych lat. Latine coetaneus, vel contemporaneus. *Synchroni*, Którzy yednego czału żyli. *Mącz* 52c, 199b, 437a, 443d, 475a; *GórnDworz* B5v; *Tymi* też słowy ípołem tho wyznawamy/ iż iednąż Páná Chriřtułowá perfoná/ iednego czału/ y w Piekle była/ y w grobie leżała. *KuczbKat* 45; *WujJud* 132v; *CzechEp* 375; *NiemObr* 178; *ReszPrz* 76; *Calep* 209a; *WujNT* 563.

»jednego czasu« = *w krótkim czasie, nie zawsze* [szyk 2 : 1] (3): *ize* íprává Woienna/ álbo zwycięłstwo nád nieprzyacięlem otrzymane/ czału iednego tylko bywa pożyteczne *GroicPorz* B; *BibRadz* I 2a marg; *NiemObr* 171.

»czasu jesiennego, jesieni« (2 : 2): czału Iesiennego korzenie ma być kopano ku lekarřtwam *FalZioł* I 54a, V 54v; *BielKron* 418; *StryjKron* 120.

»czasu kaźdego« = (in) *omni tempore Modrz, JanStat* [szyk 29 : 23] (52): *FalZioł* III 23d; *RejPs* 214; *A* ya wyznam ławnye Páná wřty beřpyecznymi/ Chwalęc go czału kaźdego tu myędy wřřtkimi *LubPs* Z2, Bv, D2v, E4, L2, M3 (26); *BibRadz Ex* 18/26, I 133c marg; *ieřt* krainá ich weřoła/ rořkofzna/ owocow/ źwierzá/ łafow dořć/ ktore záwřdy źielone łá y kwitną kaźdego czału. *BielKron* 447, 32, 44, 81v; *GórnDworz* Ee8; *RejPos* 60; *KuczbKat* 285; *BielSpr* 16v; *WujJud* 195; *ModrzBaz* 22v; *SkarJedn* 265; *ReszPrz* 16, 27; *GostGosp* 130; *Phil* B; *LatHar* 2, 18, 637; *WujNT* 322, Yyyyyv; *SarnStat* 178, 922.

»ktorego, ktorego(ź)kolwiek czasu (a. ktorych czasow)« = *kiedy, kiedykolwiek; wtedy; quo(quo) tempore Mącz; quando, quum Calep* [szyk 51 : I] (48 : 4): *LibLeg* 7/41, 67v, 68, 8/160v, 11/80v; *PatKaz I* 17; *FalZioł* V 72; *GliczKsiąż* 15; *W* wtorey położyłem o roznoći Sądow Mieyřkich [...] y ktorych czałow Sądy íprávowane być máią. *GroicPorz* C, nn2v; *KrowObr* 133v, 137, Ss3v, Vuv; *dzy*áło lie pod namioti Cefářřkimi v Wenlonu látá 1543. Ktorego czału krwáwy defzcz řzedł wkráinie Monářterieńřkiew. *BielKron* 192v, 54, 114v, 132v, 200v, 205 (15); *Mącz* 341d, 344b, 375b; *OrzQuin* X4; *RejAp* 11; *GórnDworz* I6, N8v, O8v, Hh4v; *HistRzym* 104; *tedy* tákim wřřřtkim obiecuie rovná zapłátę kaźdemu/ ktoregoźkolwiek czału przydzie do winnice oney. *RejPos* 58v, 35v, 60; *BielSpr* 58; *BudBib Ier* 2/17; *CzechRozm* 70, 167v, 260v, 268v; *Calep* 885b, [892]b; *GostGosp* 74; *SarnStat* 916 marg.

»czasu letniego (a. czasow letnich), lata« [szyk 4 : 2] (5 : 1): LEtnie⁸⁰ czału pufzczay z prawey ręki krew *FalZioł* V 59v, V 54, 54v, 64v; *Goski* *2; *RejPos* 183.

»czasu morowego powietrza itp., powietrznego« (21 : 1): DEbową wodkłę gdy ią ktho pije rano czału morowego powietrza/ broni tego człowicka od iadowitwego powietrza *FalZioł* II 6a, kt, I 69b, 71a, II 3a, III 2d (16); A drugi czału powietrza/ Doktorowi [...] rádził/ áby s Kráková nie wyiezdzał *GórnDworz* R8v; *SkarŻyw* 413; *ArtKanc* R16v žp; *LatHar* 622, Aaa5v.

»czasu namienionego (a. czasow namienionych)« (3): *FalZioł* V 66; Wfzakoż iż czałow namienionych ony [niewiasty] bywaią zimnieyfze y iadowitfze, przeto [...] dobrze czynią takich rib fie chroniącz. *GlabGad* Iv; *GroicPorz* q4.

»nastającego czasu« (1): In continenti subaudi: tempore, Náftáyącego czału. *Mącz* 447a.

»czasu naznaczonego (a. oznaczonego, a. czasow naznaczonych)« = *temporibus statutis* *JanStat* [szyk 19 : 2] (21): *LibLeg* 6/157v; *SeklWyzn* a2; A iefli go nie ftáwi czału s Práwá náznaczonego/ rzecz tráci y winę Sędziemu przepada. *GroicPorz* ee, zv; *BibRadz* I 311a marg; *CzechRozm* 24v, 145; *ReszPrz* 20, 76; *ReszHoz* 118; *SarnStat* 558, 612, 729, 735, 853 (11).

»czasu niebezpieczeństwa, (nie)bezpiecznego (a. czasow niebezpiecznych)« = *temporibus periculosissimis* *Modrz* [szyk 12 : 1] (7 : 6): *LibLeg* 11/80v; *RejPs* 87v; ZOzymus Papież rodem z Grecyey/ then był tego czału niebefpiecznego w Rzymie/ kiedy fie walki dzyały *BielKron* 159v, 81v; *LeovPrzep* C2; *RejPos* 124; *RejZwierc* 169v; *ModrzBaz* 25; Ták y ten zařluguie mierziáčkę/ y s řpołeczności ludzkiej wyobcowánia godzien/ ktory czału niebefpieczeństwa R. Pořpolitey/ pirwey o řwoim dobrym/ niř o pořpolitym/ obmyřlawa y rádzi. *Phil* B2, C4; *OrzJan* 62; *VotSzl* B4, D2.

»(nie)dawnych czasow (a. (nie)dawnego czasu)« = *a diebus antiquis* *PolAnt* [szyk 34 : 7] (41): *LibLeg* 11/164v; *MiechGlab* 76; *WróbŻořt* 43/2; Kładźze im tu przed oczy/ řpráwy krolow řlawnych/ Iáko fie řpráwowáli/ onych czałow dawnych. *RejZwierc* A5v; W tey Vlmie kořcioř y wieřá przy nim známienie á kořztownie nie dawnego czału zbudowan iefth *BielKron* 287v, 217v, 263, 269v, 290v, 427, 445, 459v; *GórnDworz* Bb; *BielSpr* c, 60v; *WujJud* 1v, 116; *BudBib* Mich 7/20; *BiałKaz* C3; Iefzczęć to onych řwiętych zacnych ludzi plemię/ Ktorzy czału dawnego zdobili tę zyemię *PaprPan* D3v, E3v, Ggv; *Oczko* 19; *StryjKron* 355; *NiemObr* 62, 66, 99, 141, 178; *GórnRozm* Dv, D3v, F2, F2v, M, M3v; *ActReg* 115; *Phil* O2; *OrzJan* 28, 77; *VotSzl* C4v; *PaxLiz* C3.

»(nie)ktorego, ktoregokolwiek czasu (a. niektorych, ktorychkolwiek czasow)« = *kiedyř, niegdyř, kiedy bądź; nequando, uno tempore* *Mącz*; *aliquibus temporibus, quocunque tempore* *JanStat* [szyk 22 : 5] (22 : 5): *BierEz* K2; *OpecŻyw* 122; *ForCnR* C2; *PatKaz* II 35; *PatKaz* III 95v, 152; *BielŻyw* 6, 56, 104; *LibMal* 1543/68v; *Mącz* 245d, 443c; řzuka pod czař pogody/ áby mu z rzeczy przyřřlo powiedzieć/ iáko niektorego czału w Poznánium wziął okrutnie kijem/ od cudzey żony. *GórnDworz* N4v; *HistRzym* 2v, 46v, 57v, 61v, 72; *ModrzBaz* 91; *CzechEp* 368; *WerGořc* 216; *Calep* 1137a; iefli fie któregokolwiek czału Nam y potomkóm nářzym przyda przez Króřeřstwo iecháč/ řřtěpowánia řadného do Pánów/ řřláchty/ Rycęřřtwá/ y ich ludu y Kmieći nie bęđziemy czynić/ przećiwko ich woléy *SarnStat* 884 [*idem*] 64, 580, 1172, 1228.

»czasu niemálego« (1): Y był myeřřkáyęc w zyemi Chám czału nyemálego *LubPs* Y.

»czasu (nie)pogodnego« = *w (nie)odpowiedniej, trudnej porze* [szyk 5 : 1] (6): *LubPs* S4v; *LatHar* 160, 705; *Y* szukał iakoby go czału pogodnego wydał [*quomodo illum opportune traderet*]. *WujNT* *Mar* 14/11, *Hebr* 4/16; *SarnStat* 730.

»czasu (nie)słusznego (a. czasow słuszných)« = *opportuno tempore* *Mącz*; *tempore congruo* *JanStat* [szyk 17 : 4] (21): *LibLeg* 11/71 v; á k temu też ietli fie dzieciątko nierufza w żywocie czału flufzne⁸⁰. Znak iet mdłego płodu. *FalZioł* V 17d, V 16d; *WróbŻołt* 31/6, K6v, 103/27; *RejPs* 108v; *Leop Ps* 144/15; Też Sądy aby niebyły przes nie omiełzkáne/ ále by były łądzone czałow flufzných *UstPraw* A2; *RejZwierz* 143; *Mącz* 3b, 266b; *SienLek* 108v, 110; *RejPos* 158 [2 r.]; *ArtKanc* K5v; *SarnStat* 745, 748, 1000 [2 r.].

»czasu (nie)szczęścia, (nie)szczęśliwego (a. szczęsnego, a. nieszczęśliwych, a. nieszczęsných czasow)« = *temporibus infelicitatis* *Vulg*; *in die mala* *PolAnt* [szyk 17 : 2] (11 : 8): *OpecŻyw* [27]v; Ci go tefz iedzą nieftoiąc/ ktorzy Kryftuła wyznawáią tzału łftzełliwego/ á przą fie go tzału niełftzełliwego *KrowObr* 186v; *Leop 2.Mach* 12/30; *BibRadz Ps* 40/2, *Eccle* 7/15, I 376b *marg*, *Eccli* 51/16, *Esth* 16/20; *GórnDworz* L3; *BiałKat* 48v; *RejZwierc* 262 *marg*, *Aaa3v*; *RejPosWstaw* 44; To też ná zwierzchnego Pána przynależy/ niepodnośić się czału łzczęśliwego powodzenia/ á czału niełzczęścia nie truchleć [*rebus secundis non efferi, adversis non succumbere*]. *ModrzBaz* 22; *KochPs* 209; *ArtKanc* I20v; *GrabowSet* K2; *VotSzl* B2.

»niniejszego czasu (a. niniejszých czasow)« = *in nunc tempore* *PolAnt* [szyk 16 : 4] (20): *PatKaz III* 138v; fkađ wiele złego powftáło w tey Ziemi ninieyfzých czałow *BielKron* 437v, 231, 290v, 334v, 476; *RejPosWiecz*² 94v; Zá flufzną thedy przyczyną zdáłoby mi fie też tu ná tym mieyfcu nieco nápiłác ó nálzých łpráwách ninieyfzego czału *BielSpr* b4v, 6, 11, 16, 50, 60v [2 r.] (12); *BudNT Rom* 11/5.

»czasu nocnego« [szyk 12 : 4] (16): Iakom ya wdomw iego na wielkiem sokolowie czasszw nocznego nyevkradlem pol pyatha polczia myassza [...] tak my bog pomosszy *ZapWar* 1545 nr 2630, 1508 nr 2045, 2053, 2054, 2055, 2056 (11); *RejPs* 206; *KochPhaen* 6; *WisznTr* 30; *LatHar* 304, 316.

»czasu omylnego« (1): Iż žadcn nic nie baczy czału omylnego/ A iáko co ma przypáść ná tę nędzę iego, *RejWiz* 144.

»onego(ż) czasu (a. onych(że) czasow)« = *wtedy; niegdys; in illo tempore* *Vulg*, *PolAni*; *in die illa, in die ipsa, (in) tempore illo* *PolAnt*; *illis temporibus* *Modrz* [szyk 78 : 40] (118): *OpecŻyw* 114v; *FalZiołUng* V 119; *GlabGad* D5; *MiechGlab* *4; *WróbŻołt* 43/2, R3v, S6, aa5; *LibMal* 1543/12; *MurzNT* 28v; *KromRozm III* I7v, P7; *LubPs* Mv, gg6v; *Leop Ios* 11/21, AAA4v; *RejZwierz* A5v; *BibRadz Gen* 6/4, 11/1, 14/1, *Deut* 31/17, 18 (15); Pan náłz vczynił známi vmowę ná gorze *Oreb* [...] / á byłem pošrodkiem miedzy im á wámi onego czału *BielKron* 43v, 24, 138, 267v, 284, 396v; *GórnDworz* Iv; *RejPos* 21v, 55, 100, 287 [2 r.], 307v, 328v, 331; *BiałKat* 136; *RejZwierc* 172; *BielSpr* 1; *KochMon* 25; *WujJud* 71v; Onych czałow Stárlzym/ iáko to rozmáitým dofwáđłżeniem/ y przez długi czaś rzeczy wżywáníem wycwiczonym/ bywála Rzeczpółpolita zlecaná. *RejPosRozpr* [c2]v, c3v; *RejPosWstaw* [41²]; *BudBib Deut* 1/16, *Ios* 5/2, 4. *Reg* 16/6, 2. *Par* 16/7, 2. *Esdr* 13/15 (9); *WierKróc* Bv; *CzechRozm* 39, 132v, 142 [2 r.], 196v; *ModrzBaz* [16]v; *SkarJedn* 299; *Oczko* 17v; CZAłow onych w Luce mieście Włófkim/ Wáleryanus Chrześciány zrołkazánia Dyoklecyaná Cefarzá/ gubił *SkarŻyw* 552, 566, 573; *ZapKóścier* 1582/27; *StryjKron* 365; *CzechEp* *2, 237, 285, 360, [393] *marg*;

NiemObr 16, 27, 28 [2 r.], 29, 31 (24); *ReszPrz* 35; *ReszList* 141; *Phil* R4; *LatHar* 688, 728; *WujNT* 103; *PowodPr* 74; *SkarKaz* 483b, 607b; *SkarKazSej* 689b.

»ostatecznych (a. ostatnich) czasow« = *ostatnio, niedawno; novissimis temporibus Vulg* [szyk 6 : 4] (10): *KromRozm III* N4; *RejPosRozpr* cv; A iżbyście też vmieli vchodźić chytrych łámołówek łzátáńfkich: ktorzy on bárzo wiele [...] ná wřze łtrony/ przez naczynie y pomocniki łwe nábudował. A vczynił to iście czáłow tych ořtátecznych/ z więřzłą pilnořcią y łtáráním *CzechRozm* A7, A2v; *SkarŻyw* 203; Nie Papież tedy ieřt Antychriřtem [...] ále ći/ ktorzy tych ořtátnich czáłow/ ođřtępiuá od wiáry powřzechney *NiemObr* 163; *ReszList* 149; *WujNT* 174, 1.*Petr* 1/20; *VotSzl* B2.

»czasow ořtatecznych (a. ostatnich, a. czasu ořtatecznego, a. ostatniego)« = *według Biblii przy końcu jednego z okresów w historii ludzkości, zwłaszcza przed końcem świata; in novissimis diebus, in tempore novissimo PolAnt* [szyk 22 : 22] (44): A iż zákázowác małżeńřtwá łą náuki Dijabelřkie/ ktore miáły ořtátecznych tzáłow nářtác. *KrowObr* 231v, 225; *BibRadz* 2.*Tim* 3/1, 1.*Petr* 1/5; *LeovPrzep* D2, K2v; *RejPos* 163v; *BiałKat* 113v; Potrzebá ieřt áby Kriřtus niebo ořięgnął/ áz do czáfu nápráwienia wřzyřtkich rzeczy/ á z niebá tenze zářię przyřć ma ná łąd ořtátnich czáłow. *WujJudConf* 71v, 3v, 23v; *CzechRozm* 54, 54v, 72v, 97, 118v (8); *SkarŻyw* 172; *CzechEp* 266, 315, 349 [5 r.], 351, 352; *NiemObr* 73, 119, 151, 163; *ReszPrz* 13; *ArtKanc* H2, K17v, K18v, L4v; *KořakSzczęřl* B4; *WujNT* 174, 270, 688, 2.*Tim* 3 arg, 1.*Petr* 1/5.

»owego czasu« = *kiedy indziej* (2): Gdym potym pátrzał/ widziałem iřz to tego to owego czáfu [*in tempore Vulg*] drugie pierza podnořily łię po práwey łtronie *BudBib* 4.*Esd*r 11/20; *CzechEp* 262.

»pewnych czasow (a. pewnego czasu)« = *w określonym, wyznaczonym czasie; regularnie; in statuto tempore PolAnt; rato tempore Mącz; statutis temporibus Modrz; secundum tempus Vulg; certis temporibus JanStat* [szyk 36 : 16] (52): *LibLeg* 6/157v; iż może przyřzłe rzeczy przepowiadać pewnych czáłow/ to ieřt od łłończa wřchodu ázdo łzořtej godziny przed pełnią poki mieřiácz rořćie. *FalZioł* IV 50d; *GroicPorz* 1v, 11v; *BibRadz* *Lev* 23/4; *Periodicus*, Co pewnego czáfu w yednę miáre przichodźi y odchodźi yáko febry. *Mącz* 291b, 347c, 496a; *KuczbKat* 85, 370; *WujJud* 190v, 196, 198; *BudBib* *Ex* 34/17, *Esth* 9/27; *CzechRozm* 34v, 37, 65, 222; *ModrzBaz* 20v [2 r.], 32v, 46v, 54, 91 (9); *Oczko* 9v; *CzechEp* 217 [3 r.], 292, 310; *ReszHoz* 119; *GostGosp* 162; *KochFrag* 18; *LatHar* 420; *WujNT* 64, *Ioann* 5/4, s. 322, 398, 728, 744; *SarnStat* 106, 785, 920 [2 r.]; *GrabPospR* M2v; *SkarKaz* 39a, 41á; *PudłDydo* B4v.

»pi(e)rwszego czasu (a. pirwszych czasow)« = *dawniej, dawno temu; primo tempore Vulg* [szyk 6 : 1] (7): *LibLeg* 11/44; *BielŻyw* nlb 4; *RejWiz* 144v; *Leop Is* 9/1; Pierwřzego czáfu v Grekow y Łáćinnikow wiele było tych/ ktorzy piřali łpráwy rycyřřkie potomkom łwoim *BielSpr* 28; á ktemu iż onych pierwřszych czáłow kořćioł/ y nowy TEřřtáment żadnego zgołá flubu nie znał *ReszPrz* 35; *GórnRozm* Kv.

»czasu podobnego« (1): Piřze Silwius/ iż w Szkociey łą drzewá máiáć owoc ná wyobrázenie pthaká/ nád wodą rořtą/ ktorzykolwiek z drzewá w wodę wpádnie czáfu podobnego/ ożywa/ y w ptaká łie obraca żywego *BielKron* 277.

»czasu pogodnego (a. czasow pogodnych), niepogody« [szyk 2 : 1] (2 : 1): muřilij wniřtz pod łřopę pořpolitą/ w ktorą łie ludzie łchodzili czáfu pluty ij niepogody. *OpecŻyw* 15; *FalZioł* IV 27d;

Takież zimie noci bywaią barzo wielkie y ciemne tak iż pogodnego czału ledwy iednę godzinę trochę fioncza widaią *MiechGlab* *4.

»czasu pokoju, spokojnego« = *tempore pacis* *Modrz*, *JanStat*, *JanPrzyw*; *tempore sedatiore* *Mącz*; *in pace*, *per tempus pacis* *Modrz*; *pace* *JanStat* [szyk 57 : 1] (54 : 4); *Diar* 66; *UstPraw* G4 [2 r.]; Nie wdawáy fie w wżeteczność/ á czału pokoiu/ Ták iákoć to należy/ pomyłay o boiu. *RejZwierz* 109v, A5; *OrzRozm* Pv; *Mącz* 380d, 457a; *SienLekAndr* a2; *GórnDworz* H2, Ee2v, Hh [2 r.], Hh2 [2 r.], Hh2v (11); *HistRzym* 59v; *KuczbKat* 150; *RejZwierz* [28³]v, 85v, 171, 262 [2 r.]; *BielSpr* 75v; Káždy zá Liakoná ftoi nam mężnego/ Chociaż ták w domu żywą czału fpokoynego *PaprpPan* K4v; *ModrzBaz* 22, 43v *marg*, 63, 102, 102v (11); *SkarŻyw* 90; *GórnRozm* I4v; *OrzJan* 59, 69; *SarnStat* 126, 499, 777, 778 [2 r.], 883 (9); *PowodPr* 62; *VotSzl* Cv, D2, D4; *CzahTr* Gv.

»czasu południa« (1): niech też słyfzy wołanie ráno/ y płáč czału południá [*in tempore meridiano*]. *BudBib Ier* 20/16.

»czasu posledniejszego« = *później* (1): Bo o nim iest dekret ábo kanon Apoštołki 63. y 68. czyni o tymże zmiánkę vczeń S. Ianá Apoštoła Ignácýus [...] y infzy czału poslednieyżego/ iáko *Bafil. Chryfost. Epiph. August. Hier. LatHar* 123.

»poslednich czasow« = *przed sądem ostatecznym* (1): LEcz Duch iáwnie powieda iż w oštáteczne czały (*marg*) poslednich ábo przyfzłych czałow. G. (-) odftąpią niektorzy od wiary *WujNT* 1. *Tim* 4/1.

»potemnego czasu« (1): Rato tempore, Pewnego á potemnego czału. *Mącz* 347c.

»potomnych czasow« (1): obierał też y ty/ przez ktoreby iáko poláńce y poruczники swoie/ nas potomnych czałow/ rodzone fłowo prawdy/ żywot wieczny dájące/ dochodziło. *SkarŻyw* 383.

»czasu potrzeby (a. czasow potrzeb), potrzebnego« = *tempore necessitatis* *Modrz* [szyk 81 : 1] (73 : 9); *FalZioł* V 19b; *GlabGad* E5v; A gdy infzych Tatarow czału potrzeby ku pomoci wzową, bywa ich o trzidzidłci [!] tñęci. *MiechGlab* 75; *MurzNT* 58v; *GliczKsiąż* N8v; *LubPs* H3v, ff, gg5v; Athene miáfto mądre [...] czałow náglých/ y oštátnich potrzeb woiennych swoich/ wiele było między ludzie záfłuzone dochodow miefckich y wolności od posług pópolitych rozdano *OrzRozm* Pv; *BielKron* 97, 99v, 267v, 286v, 401 (8); *KwiatKsiąż* N3; *OrzQuin* T4v; *SienLek* Aaaa; *SienLekAndr* a3; *GórnDworz* D6v, L3, Q6v; *RejPos* 314; *BialKat* 136; *RejZwierz* 15, 35v, 76v, 88v, 166; *BielSpr* 5, 5v, 13v, 28v, 52v, 72; Czału potrzeby/ to iest/ gdyby dzieciátko chore bárzo było/ y niewiáftá okrzćić może *WujJud* 169v, 166, 168; *WujJudConf* 156v; *BialKaz* K4v; *CzechRozm* 192, 196v, 200v, 201; *PaprpPan* C2v, I, I4v, K2, K2v (13); *KarnNap* E3v; *ModrzBaz* 99, 108v, 110v; *Oczko* 2v, 32v; *KochPs* 169; *KochWr* 36; *ActReg* 40; *LatHar* 115, 429; *KołakSzczęśl* B; *WujNT Hebr* 4/16; *SarnStat* 134, 303, 936; *GrabPospR* K2v; *VotSzl* C3, E2; Bom opuścił oyczyznę wolność przyiaćioły. Vfiáiąc obietnicom Pána nie wdźięcznego/ Ktore hoyne bywały czału potrzebnego. *CzahTr* B4, L4; *GoslCast* 54; *KlonFlis* A3v.

»czasu powolnego« (1): Nie inego nie žádam zá to wybáwienie/ thylko iżeby mię poiął zá żonę czału powolnego. *HistRzym* 5.

»czasu poznego« (1): ZAdayćie v Iehowy deždzu czału poznego [*in tempore serotino*] *BudBib Zach* 10/1.

»czasow proznych, czasu proznowania« [szyk 3 : 1] (3 : 1): Kędy wodá dáleko/ łtudniá lepiey mieć blizu [...] kthoreto łtudnie czałow proznych przelewáć/ áby fie wodá nie płowáá. *GostGosp* 106, 84, 96; nápiááem dwie kłiążeczce nie Poetickim/ ále prostym Zołnierłkim wierłzem mym/ Rycerłkim ludziom czałú proznovánia dla zábáwy ná przykłád *CzahTr* A3v.

»czasu przeciwnego« (1): A dlá tego anij fie podnos w pychę przeciw bogu czałú łłczęfnęgo/ anij włtáwáy od dobrych vczynkow czałú przeciwnę^{go} *OpecŻyw* [27]v.

»przednich czasow« (1): Wielebná effencia Wynalazła Venecia Aqua vite zwali iá Przednich czałow. *LudWieś* B4.

»(prze)minętych czasow« (2): yakosz tich przellich a mynelich czałłow pyfal do nas pana swego y do náłze^{go} łzczelnywego y wıłłokie^{go} panowania Sędzia Zamkv naschego Oczakowłkie^{go} *LibLeg* 11/62v; *LatHar* 76.

»przesłtych czasow (a. przeszłego czasu)« = *praelabentis temporibus Mącz; anteaetis temporibus JanStat* [szyk 27 : 4] (31): *LibLeg* 11/62v, 140v, 162; *KromRozm II* t2v; Iużci to było przelłtych czałłow kthore były przed námi [*in seculis quod fuit ante nos*]. *BibRadz Eccle* 1/10; *Mącz* 10d, 180d; *RejPosWiecz*² 94v; *RejPosWstaw* [21³]v; *MycPrz I* B2v, B3, B3v, C3 [3 r.], II A4; *WierKróc* Av, A4v; *CzechRozm* 185; *CzechEp* 285; *ZawJeft* 22; *ActReg* 121; *GostGosp* 96; *Phil* R4; *GrabowSet* Bv; Abowiem dofyc wam, iżeście przelłtego czałú [*sufficit enim praeteritum tempus*] żywotá pełnili wolá Pogáńłką/ chodząc w niepowóciágliwoóciách *WujNT* 1.Petr 4/3; *SarnStat* 386, 906, 908, 1053; *CzahTr* Kv.

»czasu przyjemnego« = *tempore accepto Vulg* (3): Włłákożem fie tobye modlił Pánie w łwey możnoóci/ A záváđdym do cyebye wołáł czałú przyyemnego *LubPs* Q; *Leop* 2.Cor 6/2; *WujNT* 2.Cor 6/2.

»czasu przystojnego« [szyk 3 : 1] (4): *GórnDworz* Kk7; Pan Iehowá dał mi ięzyk ćwicżony ábych vmiał czałú przyłtoynego [*tempore suo sitibundo*] (*marg*) wł: Sprácowáne^{go} álbo vprágnionego. (–) (*mowić*) słowo *BudBib* Is 50/4; *WujNT* 16, 35.

»przyszłego czasu (a. przyszłtych czasow)« = *in futuro Vulg* [szyk 5 : 2] (7): *LibLeg* 11/165v; *Leop* 1.Petr 5/1; *BielKron* 70v; á obiecał z námi czałú przyłłtego w dziwnych rołkólkach krolowáć *RejAp* 97v; *RejPosWiecz*² 94v; *LatHar* +3v; *WujNT* 727 *marg*.

»ranego czasu« (1): I łtały fie włzytkie [*owce*] ktore były pozne Lábánowe: á kthore ránego czałú [*primi temporis*] Iákobowe. *Leop* Gen 30/42.

»czasu skończonego« (1): że ten obiecány potomek Dawidow [...] vrodziwłzy fie czałú łwego náznáczonego y łkończonego/ łmierciá łwą łmierć zgładził *CzechRozm* 24v.

»czasu smutku (a. zasmucenia), smętnego« = *in tempore tribulationis Vulg* (8 : 1): Poczyna fie modliłhwa Druga wielkiey mocy/ ktora ieltli będzie mowiona czałú zálmuczenia z pálmy idáczemi/ waži ku dziwno otrzymaniu zwiciełłwa *TarDuch* D6v; *WróbŻołt* 76/3, aa2v, 85/7; *SeklKat* S; *KrowObr* 165v; *Leop Eccli* 35/26; *RejPos* 328v; *BudBib* I 341c *marg*.

»czasu srogiego« (1): czałú frogiego opátrż fie. *BielKron* 80v.

»starodawnych czasow« = *priscis temporibus* *Modrz* (3): *ModrzBaz* 104v; gdyż wprawdzie starodawnych czasów deftillacji tak subtylnych nie bywało/ ani przez Alchimię/ sprawy/ rzeczy doświadczali/ przedsię iednak tak iye ná wżytym dobrze ználi *Oczko* 11v; *StryjKron* 245.

»starych czasow« (1): bo starych czasów byli ludzie kákwsi niż dziś *HistRzym* 51.

»czasu suszej (a. suchości)« = *tempore siccitatis* *Vulg* (3): *Leop Eccli* 35/26; ábowiem ielt własność potokow czasu sufzey iz wyfychaią *BibRadz* I 276a marg, *Iob* 6/17.

»czasu sw(oj)ego (a. czasow swoich, a. swych)« = *we właściwym czasie; kiedyś w bliżej nie określonej przeszłości lub przyszłości; in tempore* *Vulg*, *Mącz*; *in tempore suo* *Vulg*, *PolAnt*; *temporibus suis* *Vulg*, *Modrz*; *olim, suo tempore* *Mącz*, *Modrz*; *per tempus* *Mącz*; *temporibus propriis* *PolAnt*; *aliquando* *Modrz* [szyk 226 : 27] (253): *LibLeg* 7/33, 10/152v, 11/49v; Służęciem to ná mądrego/ Dziáć wżytko czasu swego *BierEz* 12, K2v, Lv; *TarDuch* B7; *FalZioł* I 124a, IV 11d; *GlabGad* Fv, L2v; *WróbŻołt* 1/3; *RejPs* 16, 24v, 48v, 79, 96 (18); Ci też drudzy nie mylą o fwey przelży złości Ktorą oni nademną fwych czasów itroili *RejJóz* O2v; *RejKup* 15 [2 r.]; *MurzNT Matth* 21/41; *KromRozm II* 13; *GliczKsiąż* O2v; *LubPs* Bv, R, V3v, X6, bb2v; *GroicPorz* kk2v; *KrowObr* B2; *RejWiz* 21, 31, 116, 141v; *Leop Iob* 38/32, *Ps* 1/3, *Sap* 3/6, *Eccli* 20/22, *Ier* 33/20, *Luc* 1/20, 1. *Tim* 2/6; O czym fzerzey czasu swego/ ku W. M. pić będe. *OrzList* f3v; *BibRadz Lev* 26/4, *Deut* 28/12, *Esth* 9/31, *Ez* 34/26, *Hab* 2 arg (10); *BielKron* 26, 35, 105, 112 [2 r.], 192v (10); *KochSat* B4v, C3; *KwiatKsiąż* F3, G4, Iv, K4; *Video te olim ad summas dignitates emersurum*, Widzę że czasu swego przidzieł ku wyfokiemu itanu. *Mącz* 218c, 166d, 262c [3 r.], 290b, 343c, 496b; *RejAp* 1v, 59, 121; *GórnDworz* Dd8; *RejPos* 59v, 62, 66v, 74, 76v(27); *GrzegŚm* 46, 66 [2 r.]; *KuczbKat* 295; *RejZwierc* 187v, 236, 270, 271v; *BielSpr* 60; *WujJud* 182v, 184v, 198v; *WujJudConf* 189v; *RejPosRozpr* cv, c2; *RejPosWstaw* [110²], [110²]v; *BudBib Esth* 9/31, *Eccli* 39/20, 21, 37, 38, 50/6; *BudNT Gal* 6/11 [9], *Tit* 1/3, 1. *Tim* 6/15; *CzechRozm* 24, 24v, 26v, 28v, 29 (20); *PaprPan* H2v; *ModrzBaz* 13v, 33v, 49v, 105; *Oczko* 5v, 11v, 15v, 18, 30v; *KochPs* 52, 112; *SkarŻyw* 260, 263, 482; Iákoż to dobrze y właśnie wyráził/ czasów fwych ten/ co ty wierzyki naprzod złożył. *CzechEp* 335, 26, 50, 81, 158, 259, 294, 354; *NiemObr* 155; *KochFr* 110; *ReszPrz* 20, 100, 113 [2 r.]; *ReszHoz* 128, 135; *WerGość* 214; *ArtKanc* P20; *KochWr* 41; *Calep* 513a; *GostGosp* 6, 32, 36, 68, 76, 82, 84; *GostGospSieb* +2; *GrochKal* 12; *Phil* P; *GrabowSet* K4; *KochFrag* 51; *LatHar* 12, 51, 237, 351, 640, 738; *WujNT Matth* 21/41, 24/45, *Luc* 1/20, 12/42, 20/10 (14); *WysKaz* 3, 13; *SarnStat* 18, 349, 386, 721, 928, 1042; Nárzekał czasu swego Chryzostom ś. ná fwoie krześciany *PowodPr* 48, 40, 72; *SkarKaz* 208a, b, 210a, 609a [2 r.]; *PaxLiz* E4v; *SkarKazSej* 665a, 678a, 700b.

»czasow swych« = *prawdopodobnie w okresie menstruacji* (1): Czemu białe głowy czasów fwych chronią fie rib łufki nie maících. *GlabGad* I.

»śrzednich czasow« (2): Azaż iuż nie przetrwał onego roskolznego lata y iefieni? s ktoremi wżytki żywności przypadaią/ onych wesołych á wdzyęcznych śrzednich czasów twoich? *RejZwierc* 172; *BielSpr* 60v.

»takiego (a. takowego) czasu (a. takich czasow)« [szyk 2 : 1] (3): Przetoż takowe⁸⁰ czasu kolericzni á młodzi ludzie: zle fie maią. *FalZioł* V 54; *LeovPrzep* C2; *PaprPan* I2.

»tego(ż) czasu (a. tych(że) czasow)« = *wtedy; teraz; w niektórych połączeniach z „tegoż” : równocześnie; eo tempore Vulg, Mącz, JanStat; in tempore illo Vulg, PolAnt; eodem tempore Vulg, JanStat; hoc tempore, in hoc tempore, in illo tempore, secundum hoc tempus Vulg; eadem hora, in die illa, in tempore ipso, in tempore isto, nunc temporis, per illud tempus, secundum tempus illud PolAnt; ea tempestate, eodem intervallo, illorum temporum, sub (idem) tempus, tum Mącz; hac (nostra) tempestate, his temporibus JanStat [szyk 691 : 40] (731): przithim wam przyaczielowy naschemv dawami znaczysch Tych czaffow woyewoda walasky vmarl *LibLeg* 10/65, 10/57, 67v, 11/44, 54v, 62v (13); *ZapWar* b. r. nr 2229, 1528 nr 2457, 1536 nr 2490; *BierEz* Dv; *OpecŻyw* 33, 58v, 90v, 163v; *OpecŻywList* C, C2v; *ForCnR* A3v; *PatKaz III* 99v, 114; *HistJóz* C3v; *FalZioł* I 151d, IV 3c, V 20a, 32, 37v (29); Iac fie Adrianie ciebie nieboię, aczes Cefarzem tego czału wíthanowion, mnie gardła zbawić możesz, ale abych złtobą mowił tej moci niemałz *BielŻyw* 134, 25, 30, 112, 115 [2 r.], 133 (10); *GlabGad* B6, B6v, H5, K3, K5v; *MiechGlab* 27, 35, 47, 57, 75, [88]; *WróbŻołt* aa5v, ee6, gg, rr5; *WróbŻołtGlab* A4v; *LibMal* 1543/68, 72, 75 [2 r.], 1544/88, 1546/111v (17); *SeklKat* A2v; *HistAl* A6v, A8, B4, C3, C8v (11); *KromRozm I* Av; Iakie⁸⁰ okazaniá iřz teřz była i iest wielká potrzeba i tych opłakanych czałow *MurzHist* B2; *MurzNT* 88v; *KromRozm III* F8v, N4; *LubPs* A4, D4v, Iv, bb3; *GroicPorz* B, o3v; O Krzyżu bądź pozdrowion iedyna nádzieio/ tego męki tzału *KrowObr* 162, 135v; *Leop Gen* 21/22, 3.Reg 14/1, 4.Reg 20/12, 1.Par 18/3, *Tob* 3/24, *Ez* 16/57, *Act* 12/1; *UstPraw* G2v, G3v, Hv; *BibRadz I* *6v [2 r.], *Gen* 7/1, I 9d, *Gen* 21/22, *Deut* 9/20 (14); Látá przed národzeniem Páńskim 1240. DEdálus cieflá miřterny/ napirwřzy ná fwiecie/ tego czału był *BielKron* 23v, 3v, 6, 9, 10 [2 r.], 11v (362); Commodum Adverbialiter, W ten czás. Práwie tego czału. *Mącz* 61c, 6c, 10d, 31d, 42a, 57b (12); Iáko fá Pánowie/ pánie/ kápłani/ zwłáczzá tych czałow bárzo pieřczonych: áczkolwiekby dáleko lepiej/ áby nieco prácowáli *SienLek* 3v, 41v, 42; *LeovPrzep* C3, Dv, D2; A ieffli fie thych czałow nie rodzą one wielkie krolowe *GórnDworz* Z6v, B6, Y7v; *HistRzym* 36, 42v, 54v, 70, 80, 106v; *RejPos* 276v, 313; *BiałKat* 113v, 361; *BielSat* [14]; *RejZwierc* 183, 223, 266v; *BielSpr* 24v, 51v, 62; P. Kryřtus ktory fiedzi ná niebie tegoż czału iest w rękách kápłáńfkich na Ziemi. *WujJud* 71v marg [idem L17], 132, L17; *WujJudConf* 3v, 69v, 80v, 175v, 207v, 208v; *RejPosRozpr* b3; *BudBib* 2.Par 16/10, 2.Esdr 6/17, 4.Esdr 11/20, 1.Mach 9/55, 56; *MycPrz* I B2v, B3, B3v, C3, II A2v, A4, C3v; *Strum* H2; *WierKróc* A4v; *BudNT* Ii3v; *CzechRozm* A2v, A7, 54, 54v, 72v (15); *PapřPan* X4; *ModřBaz* 26v; *SkarJedn* A2, 126, 218, 299, 312 (9); *Oczko* A4v, 15v, 19, 19v; Czału tego ten okrutnik y dziatkom á niemowlętom Chřeściáńfkim nie przepuřcił *SkarŻyw* 46, A4v, 203, 211, 230, 249 (16); Niegodzi fię teřz milczeniem opuřcić trzećiego dziwu/ ktory fię tegoż czału przy iáwnym y oczywiřtym řwiádectwie wiela ludzi tráfił. *StryjKron* 350, 175, 285, 300 [2 r.], 305 [2 r.], 308 [2 r.] (31): *CzechEp* *2, 50, 262, 266, [380]; *NiemObr* 29, 64, 65, 70, 73 (12); *ReszPrz* 12, 13; *ReszHoz* 136, 137; *ReszList* 148, 149; Státek tych czałów niepláci: Pracą człowiek próžno tráci. *KochFr* 4; *WerGořc* 260; *BielSen* 12; *BielSjem* 13, 24; *PudłFr kt*, 74; *ArtKanc* K2, S20v; *GórnRozm* C4v, L3; *KochWr* 28; *Calep* 513b; *GostGosp* 86, 104; *GostGospSieb* +3v; *GórnTroas* 26; *OrřJan* 62, 96; *LatHar* +6, 196, 512, 601, 717; *WujNT* 174, 396, *Act* 7/20, s. 452, 461 (12); Ku dowodowi požyczku trzebá iest, álbo řwiádków, álbo zapifów, zwłáczzá tych zepřłowánych czałów *SarnStat* 1272, 8, 18, 123, 178, 199 (15); *GrabPospř* K2v; *PowodPr* 51 marg, 72, 83; *SkarKaz* 119b; *VotSzl* B2; *SkarKazSej* 701b.*

»terazniejszych czasow (a. terazniejszego czasu)« = *in praesenti Vulg* (7): *Diar* 30; *MycPrz* II C3v; Podobieńtvo że niektore rzeczy o ktorych tu piżę zdądzą fię być takie/ ktoreby teraznieyżych czáfow [*hoc rerum statu*] ledwie mieyfce mieć mogły *ModrzBaz* 1v; *Oczko* 19v; *ReszPrz* 27; *PudłFr* 74; *WujNT Hebr* 12/11.

»czasu trudnego (a. czasow trudnych), trudności« = *temporibus difficillimis Modrz* [szyk 5 : 2] (5 : 2): *LibLeg* 11/80v; *ModrzBaz* 119v; Wyłucha cię (da Bóg) pan czáfu trudności *KochPs* 28, 113; *OrzJan* 66; *SarnStat* 730; *SkarKaz* 483b.

»ustawionych czasow« (1): Chodźiły Compánije Rzymkie [...] ktorzy ná fię dobrowolnie niektore powinności przyjmuią/ [...] łzpitalom łżużyć/ ná nie żebrác/ y inże dobre vczynki á chrześcijánkie wftawionych czáfow łpráwować *ReszList* 158.

»czasu wesela, wesołego (a. wesołych czasow)« = *in die bono, in die laetitiae PolAnt* [szyk 5 : 1] (3 : 3): Przeto czáfu wessela albo krotchwile iż fiła przyrodzona rozchodzi fię po członkach dla te^{so} nie dopużcza w głowę wltępować dymom z ktorich łpanie pochodzi *GlabGad* K5; *BibRadz Eccle* 7/15; *RejZwierc* 169v, 172; *BudBib Num* 10/10, I 341c *marginis*.

»wiecznych czasow (a. wiecznego czasu)« = *secundum dies seculi PolAnt* [szyk 4 : 1] (5): *RejPosWiecz*² 94v; *BudBib Mal* 3/4; Niechay załoną nieomylną wżędzie W káżdey mey trwodze/ wiecznych czáfow będzie Krew twoiá droga: ná frogim wylaná Krzyżu *GrabowSet* O4v; *SarnStat* 1013, 1022.

»czasu wieczornego (a. wieczernego), wieczere(j)« = *in tempore vesperae Vulg* (2 : 2): Iakom ya nyeprzyszethl czasv wyeczernego naymyenyego regulj anym vsyal yemv valacha gnyadego gvalthem [...] Thako my pomoszy bog etc. *ZapWar* 1507 nr 1981; *OpecŻyw* 151; *Leop Is* 17/14; *Phil* F3.

»czasu wiosny, wiosennego« = *in diebus vernis Vulg* (8 : 2): korzeń [*fijołkowy*] ma być wzięti j łkraiany/ á łufzyć gi czáfu wiofenne^{so} *FalZioł* I 69c, I 68d, V 54v, 61v, 94; *HistAl* F; *BielKron* 16, 293v, 295; *BudBib Eccli* 50/8.

»czasu wojny, walki, wojennego« = *inter arma Mącz, Modrz; bello Mącz; belli tempore, expeditionis tempore, in bello, per tempus belli, sub tempus belli Modrz; guerra durante, tempore guerrarum JanStat* (47 : 1 : 2): *Diar* 77; *LubPs* T5v; *BibRadz* I 431b *marginis*; *OrzRozm* Pv; Silent leges inter arma, Cicer. Milczą/ przełtáją/ nie ważą nic práwá czáfu wojennego. *Mącz* 393a, 86d, 364b, 457a; *GórnDworz* H2, Ee2v, Hh, Hh2, Hh2v [4 r.] (11); *MycPrz* I [C2]v; *ModrzBaz* 43v *marginis*, 101v, 103v, 114 [2 r.], 115v (11); *StryjKron* 41; Małz przed oczymá domowe przykłády/ Iákiey potrzebá czáfu woyny rády. *KochSz* A2; *GórnRozm* I4v; *Phil* N2; *OrzJan* 39, 59, 124; *LatHar* 621, Aaa5v; *JanNKar* B3; *SarnStat* 125, 132 [2 r.], 425, 778, 903 *marginis*, 1119, 1204; *VotSzl* C2v.

»woln(iejsz)ego czasu« [szyk 3 : 1] (4): *KarnNap* A2; O czym wolniejszego czasu abo wypiszę wń abo [...] wń vstnie powiem *ActReg* 131; *GostGosp* 10; *SarnStat* 1019.

»czasu wszel(a)kiego (a. wszelakich czasow)« [szyk 9 : 7] (16): *FalZioł* V 61v, 62, 63; *LubPs* G2v, Iv, gg2v; *GroicPorz* m3v; Omni memoria vel in omni memoria, pro in omni tenipore, Włzelakiego czáfu. *Mącz* 215b; *GórnDworz* Ee3, Kk7; *WujJud* 184v; *ReszHoz* 118; *ArtKanc* A18v, M4v, T9; *KochFrag* 17.

»wszystkich (a. wszech) czasow« (2): Rozkaż fwym Anyołom niechay ich ftraż czuię/ Wfzech czałow *GrabowSet H; WujNT* 393.

»czasu wypełnionego« (1): Dwanałne bog narodenye panny maryey obyauyl czału uypelnyonego *PatKaz III* 106.

»czasu wziętego« (2): To mowi Pan/ Czálu wziętego á vpodobánego wyfluchałem cię [*In tempore placito exaudiui te*] *Leop Is* 49/8, ZZ.

»czasu zamierzonego (a. czasow zamierzonych)« [szyk 3 : 1] (4): *GroicPorz* c3v, k4v; Pokarm ten ktorego vzywác będziefz/ będzie pod wagą dwádzieściá Syklow ná káždy dzień/ á zámierzonych czałow [*A tempore usque ad tempus*] ieść gi będziefz. *BibRadz Ez* 4/10; *CzechEp* 245.

»zamieszalych czasow« (1): abowiem yeft tego nam potrzeba wyelka dzyfłyeyfchich trvdnich [[a zamieffalich]] czaffow a niebeffiecznych abifmi wyedziely yako sye kto spoddanich naschich na granyczni zachowiwa *LibLeg* 11/80v.

»zeszłych czasow« (1): ktorą [*wiarę*] wfpomina [...] on Kárdynał HOSIVS mocny on flup tych náłznych zeszłych czałow *ReszPrz* 12.

»czasu zimnego, zimy« [szyk 9 : 1] (7 : 3): *OpecŻyw* 36v; Przi tym czału zimnego: w ciepłą wolno izbę ma być w wiedziona ku rodzeniu niewiafta. *FalZioł V* 24, I 123c, V 53v, 54v, 63, 70; Tá rzeká [...] czału zimy itez wiofny przez wfzyftkę noc zámárzła ftoi *HistAl F; BibRadz I* 276a marg; *Mącz* 512c.

»czasu złego (a. złych czasow)« = *in tempore malo Vulg, PolAnt; in tempore mali PolAnt* [szyk 8 : 5] (13): *KrowObr* 14v; *Leop 2.Mach* 1/5; *RejPosRozpr* cv, c4; *RejPosWstaw* [41²], 42; *BudBib Ps* 36/19, *Ier* 2/27, 28, 15/11; *ReszHoz* 137; Człowiek niewie końcá fwego/ ále iáko ryby wędą y ptaki sídłem/ ták ludzie czału złego łowieni bywaią. *WysKaz* 12; *VotSzl* B2.

»żadnego czasu (a. żadnych czasow)« = *nullis temporibus, nullo unquam tempore, ullo unquam tempore JanStat* [szyk 11 : 3] (14): *RejPs* 174v; *GliczKsiqz* K3; Abowiem ták vtwierdził okrag fwiátá tego/ Iz wzrufzon być nie może tu czału żadnego. *LubPs V2v, D3v, Q3; BibRadz Eccli* 22/19; *RejPos* 344v; *RejPosWstaw* [143²]v; *Oczko* 15v; *SarnStat* 885, 938, 999, 1054, 1078.

»czasu żalosego (a. czasow żalosenych)« (2): *RejWiz* 105v; Ten pofpolity álbo fpołeczny [*post*] czyniono y czynią teraz w Zborzech Bożych náłznych czałow żalołnych *WujJudConf* 191.

Szeregi: »[jakiego] czasu, (i, abo) dnia« = *in diebus et in tempore Vulg* [szyk 5 : 3] (8): *ZapWar* 1532 nr 2414; Ouaczye^m drugyego dnya abo czału fymeon yál czczycz onyłz to kfyągy *PatKaz II* 60v; *RejKupSekl* a8; Iednego czału dnia niektore^{go}/ gdi mu powiedziano iże Artaxerxes krol Perski z mocną ręką nieprzyacielską przeciw iemu przyciągnął/ on dla tego nie porużał rycerftwá fwego *HistAl A; BudBib Ioel* 3/1; *SarnStat* 853, 867; *PowodPr* 74.

»[jakiego] czasu, (i, albo) [jakiej] godziny« = *diebus et horis, temporibus sive horis JanStat* [szyk 3 : 1] (4): *ReszHoz* 118; Dla tego fkazálifmy/ y chcemy: áby pewnych czałow álbo godzin/ y flufznym vważeniém vmyflú fądy były odpráwowané *SarnStat* 785, 386, 928.

»jakim kstałem i ktorego czasu« (1): iżby Dworzánin wiedział ktore trefnowanie iemu ieft przyftoyne/ á ktore nie: á iákim kftałem/ y ktorego czału vzywác go ma. *GórnDworz* N8v.

»na [jakim] miejscu, (i) [jakiego] czasu itp.« = *loco et tempore JanStat* [szyk 17 : 14] (31): *GroicPorz* zv, llv; A iż niekthorym ludziom ieft rzecz potrzebna brác wypifzy z kfiąg/ dla tego Sędzya ma kázác

Woźnemu wołać/ iż tego czáfu y ná tym mieyfcu będą kłięgi leżały. *UstPraw* G2v; *GórnDworz* I6, K7v, O8v, Ee8, Kk7; *BielSpr* 51v; *WujJud* 35v; *RejPosRozpr* [c2]; *CzechRozm* 70; *CzechEp* 262, 310; *ReszPrz* 16; *GrabowSet* H; *WujNT* Yyyyyv; *SarnStat* 31, 349, 528, 721 [2 r.], 863 (13); *SkarKaz* 39a.

»tym obyczajem, (i) tego czasu« (2): iż mu tym obyczáiem y tego czáfu lifty zginęły *UstPraw* Hv; *BielKron* 199.

»inych czasow i inszym osobam« (1): Ale gdy też ták y o inych rzeczach tenże Prorok mówiąc/ ták mowi iákoby onemu czáfu y ofobam służyły á przedfię fie aż inych czáfow y inszym też ofobam potym nie rychło rzeczy one skutkiem zisćily/ co też ná to Zydowie rzeká? *CzechRozm* 132v.

»[jakiego] roku, (i) czasu itp.« [szyk 3 : 1] (4): *BibRadz* I 9c marg; *GórnDworz* Kk7; Tegoż roku y czáfu ktorego Krolowie zwykli ná woynę ieżdżić Witenus z wielką wielkością Litwy wciągnął do ziemię Liflandfkiey *StryjKron* 308; *Calep* 209a.

»[jakiego] czasu, (i) [jakim] sposobem« (3): *FalZioł* V 16d; *Oczko* 19v; y przerzeczoné Pány [...] [obiecujemy] żadnych czáfów nieopuszczać żadnym fpořobem [nullis temporibus deserere quoquomodo] *JanStat* 757] *SarnStat* 999.

»każdego czasu i (a) (w każdym) wieku itp.« [szyk 2 : 2] (4): Iż go káždego czáfu á w káždym wieku ten fwięty á miłóściwy Pan námawiać miłóściwie raczy *RejPos* 60; *ReszPrz* 16; *WujNT* 393; *WitosłLut* A2. ~

»bez, krom, przez czasu« = *w nieodpowiednią porę, za wczesnie* (16 : 3 : 3) (22) : *PatKaz* III 95, 112; á thak thego ma pani pożywać ktora cieřzka chodzi á ktora iest zdrowa/ ale gdyby iaka niemocz przypadła/ tedy przez czáfu płod wygania. *FalZioł* I 155b, I 1v; *RejPs* 135; Boię fie iż wilká z láfu Wyřłczekałz ná fie bez czáfu *RejRozpr* E4, G4; *Rejřóz* D, F7v; *RejWiz* 112, 127v, 190v, 192v; *RejZwierc* 133; *BielKron* 44v; *RejPos* 234, 323 marg; *RejZwierc* 232v; *GórnTroas* 23.

~ bez czasu czyjego (1): *BielKron* 81 cf »krom swego czasu«.

Wyrażenia: »bez naznaczonego czasu« (1): iż włos z głowy nie zginie żadnemu bez woley á bez náznáczzonego czáfu iego *RejPos* 323.

»bez czasu słusznego« (1): A bez czáfu słuřznego żaden człek nie zginie. *RejWiz* 109v.

»krom swego czasu« (1): Nie bądź okrutny áni řzalony/ ábyř nie vmárl krom řwego czáfu. *BielKron* 81. ~

»bez czasu« = *bezzwłocznie* (1) : Lecz P. Bog řpořwieczne ma řłowo řwoie. zaráz iáko promień od řłońcá/ bez czáfu y czekánia/ rozumienie y mądrość z niego wynika/ y rodzi řię. *SkarKaz* 484b.

»do czasu, do czasow« = *do określonego momentu* [zawsze z przydawką] (518 : 145) (663) : *KromRozm* II 1; *BielKron* 204; *BudBib* Dan 7/12, 25, 12/7 [2 r.]; aby przytych wolnořczach do czáfu wyřzy opifzanego bely zachowany *ZapKořcier* 1582/33v, 1580/15v, 1582/33, 1584/48; *CzechEp* [380] [2 r.]; *NiemObr* 168.

~ do czasu czego (20): a by volno pvsczily yego krolewskiey myřłosci wsisthko tho hymyenyę korvny polskiey ktore przerzeczona pany anna voyevodzina podolska do czaschv w malzenstwoscia [!] złasky iego k. myřłosci pozwała *ZapWar* 1536 nr 2492; *RejPs* 203v; *BibRadz* Iudic 18/30, *Hebr* 9/10; *BielKron* 3, 227v, 379; *RejPos* 296v; *WujJudConf* 71v; *BudBib* I 445a marg, *Dan* 12/9;

CzechRozm 33, 94v, 234v; aż Władisław Xiążę Opolskie między Sigmuntem á Semowitem do czáfu wobyctay ziednánia roział *StryjKron* 472; *CzechEp* 33; *WujNT Act* 3/21, *Hebr* 9/10; *SarnStat* 9, 121.

do czasu czyjego (41): *MiechGlab* 46; *KromRozm III Ov*; Ten Prorok był żyw aż do czáfów Cyrułá Krolá Perłkiego *BibRadz I* 446, I 146a marg, *Dan* 11 arg; Sáráceni á Maurowie aż do náłznych czáfów w Gránaćie trwáli *BielKron* 279, 174, 277v, 279, 290v; *RejPos* 330v; *BiałKat* 123v marg; *WujJudConf* 8; *RejPosRozpr* cv; *ModrzBaz* 132; *SkarJedn* 34, 401; My z tákowego połtępku Grzegorzowego/ to vważác mamy/ iż do iego czáfu/ y zá niego/ tey zwierzchności Biskupá Rzymłkiego [...] nie było *NiemObr* 61, 15; *ReszPrz* 34, 102; *WujNT* [405], *Hebr* 11 arg, s. 795; *SkarKaz* 456b; *SkarKazSej* 689b; *KlonWor* 7. Cf »do czasu swego«.

Ze zdaniem czasowym [w tym z odpowiednikami: tego (33), onego (8); aż(e) (ażby) (22), poki(by) (13), gdy (7), kiedy (6), ktorego (2), niż(li) (2), aż kiedy (1), gdyby (1), jako (1), nim (1), w który (1)] (57): A mnie thich flothich darowacz niechcieli thedi zatho prófche abifctie my ych do thego czáfív poziczyly asch ífye wpanstwy mim zálfye zamoge *LibLeg* 10/62v, 10/61 v; *ZapWar* [1534] nr 2524, 1550 nr 2666; *OpecŻyw* 171; *RejPs* 37; *ComCrac* 17v; *RejJóz* N2; *Diar* 86; *GroicPorz* mm2v; *BibRadz Gen* 27/44, 4.*Esd*r 12/21; Boloniá mu wroćil do czáfu/ poki mu summy nieda *BielKron* 226, 99, 270, 379, 379v, 466; á ták iuz będzie záwždy aż do onego czáfu gdy Pan przydzie mśćie fie tey nieznośney krzywdy twoiey. *RejAp* 94v, 24v, 60, 146; [białogłowa] zániecha s tobá onego belpięczeństwá/ ktorego do thych czáfów vzywála/ nižeś fie z miłofciá odkrył. *GórnDworz* Cc3v, D6v; *RejPos* 34v, 135v, 159, 232, 295v; *BudBib I* 154d marg, *Eccli* 40/1; *BiałKaz* D2v; Nie vftaná Krolowie z domu Iudzine⁸⁰ [...] áłz do tego czáfu ktorego Przyidzie Krol Mefyálz *CzechRozm* 167v; *ModrzBaz* 85; *SkarJedn* 22, 234, 238; *SkarŻyw* 2, 324; *ZapKościar* 1582/33, 1596/85v; *StryjKron* 215, 472, 473; *NiemObr* 16, 128; *WerGość* 269; *Calep* 554a; *ActReg* 143, 169; *KochCz* A4v; *SarnStat* 109, 387, 1122, 1125, 1183; *SkarKaz* 41a.

W połączenia z bliższym umiejscowieniem w czasie (7): Iełt do tego czáfu 1564. lat 2264. *BielKron* A6v; A od początku fwiátá do tego czáfu wieku czwartego/ było lat według wykłádaczów Bibliey 4126. *BielKron* 68v, A6v, 179v, 379; iáko do tego czáfu to iełt aż do roku páńłkiego 858 Pátryárchá żaden Cárogrocki krom Papielkiego počwierdzenia/ być nie mógl *SkarJedn* 214, 222.

W różnych połączeniach strukturalnych z innymi ogólnikowymi określeniami czasu (synonimicznymi, przeciwstawnymi lub bliskoznacznymi); najczęściej z przysłóvkami (23): a on bil Tvrczin thelko wnałze schathy obleczon, y donynyeyłzego czáfív y daley bychmy yego nyepoznaly *LibLeg* 6/190v; ia na tym dofić mam/ że tak trzymam/ yako pan Chriřtus vřtawił [...] y iáko koćioł chrzećciańłki prawdziwy/ aż do tych czáfów trzyma/ y będzie trzymał aż do kończa fwiata. *SeklWyzn* e3, g4v; *DiarDop* 118; MOgliby ínadź Slężacy/ narodowi íwemu [...] Dawác dań/ z iego ławy/ ktorá íprawy iego/ Záwždy mu iuz nieć mułzá/ do czáfu wiecznego. *RejZwierz* 78v; yż nietrzebá nam odmiány w wierze/ ktora nam zdawná iełt przez fwięte męże połtánowioná/ y do tego czáfu od wřzytkich trzymaná. *BielKron* 219v; *RejAp* 94v, 158v; *HistRzym* 29v; Te przed pánowánim wáłzym byli y trfali (chwałá Bogu) do tego czáfu/ nie wzruřzone y po was/ y ták długo poki Chrzećciańłtwá z ítaie/ trfác nie włomnie będą. *SkarJedn* 400, 121; bo tám w tych ítronách teraz y do tych czáfów práwie o Bogu máło wiedzá. *StryjKron* 160; tákże y chwały Chriřtułowey nie vważa/ ktorá mu oćiec dał/ nie do

czáfu iákie⁸⁰/ ále ná czáfy wiekuiſte *NiemObr* 111; *ArtKanc* T19; A Kościeńkié y Wíchowłkié [...] które tám máią byđz łádzoné/ gđzie do tego czáfu zdawná łádzoné były. *SarnStat* 723; Miálteczká/ Powiáty przerzeczoné do tego czáfu y ná potym [*exnunc et de caetero JanStat* 869] mocá ninieyſzego ziednoczenia y ſprzymiérzenia do práwá/ włáſności/ y Tytułu królestwá Polſkiego będą należéc *SarnStat* 1091, 950, 987, 1021, 1061, 1074 (10).

W charakterystycznych połączeniach: do czasu jego (ich) (3), naszego (9), opisanego, pozwolonego (zezwolonego)(2), swego (2); do czasu żywota (2); (do)trwać (trwający) do czasu (29).

*Połączenia: »aż(e) do czasu« (202): LibLeg 3/33v, 10/61v; ZapWar 1525 nr 2345, [1534] nr 2524; BierEz G3; BielŻyw 128; MiechGlab 13, 46; RejPs 154v; ComCrac 17v; LibMal 1549/149v, 1551/161; SeklWyzn e3, e4v; RejJóz N2; HistAl Cv; KromRozm I L4; KromRozm III Ov; Diar 47, 48 [2 r.]; DiarDop 118; GliczKsiąż Q3; LubPs eev; KrowObr 236v; Też podobny ku oney niebiełkiey ſwiátłóci/ Ktorey tu áż do czáfu w rádołciach czekamy *RejWiz* 180; *Leop Gen* 15/16, *Iudic* 19/30, *2.Reg* 24/15, *4.Esdr* 8/11, *1.Cor* 8/7; *BibRadz* I *4v, *Gen* 46/34, *Num* 22/30, *Ios* 9/27, *Iudic* 6/24 (20); *BielKron* 18, 47, 88v, 95v, 96 (32); *Mącz* 108d, 126b, 151d, 215b, 431a (8); *OrzQuin* E2; *SarnUzn* G5 marg; á tám była karmioná [*niewiasta*] áż do czáfu/ á do przyſcia tego wdzięcznego ſyná á oblubieńcá ſwego. *RejAp* 100v, 18v, 94v, 105v, 108 [2 r.], 146, 160v, 192v; *GórnDworz* D6v, K5; *HistRzym* 25v, 29v; *RejPos* 5v, 31v, 34v, 41v, 135v (13); *BiałKat* 123v; *KuczbKat* a2; *RejZwierc* 11v, 44v, 133, 255; *WujJud* 126, 148; *WujJudConf* 8, 71v; *RejPosRozpr* cv; *BudBib* I 154d marg, *2.Par* 10/19, 20/26, *Dan* 7/12, 25 (10); *BiałKaz* E4v; *CzechRozm* 33, 94v, 167v; *PaprpPan* T; *ModrzBaz* 17, 79v, 132; *ModrzBazBud* ¶6v; *SkarJedn* A8, 22, 34, 81, 121 [2 r.] (12); *SkarŻyw* 142, 399, 485; *ZapKościer* 1581/22v; *StryjKron* 115, 390, 617, 692 [2 r.]; *CzechEp* 33; *NiemObr* 168; *ReszPrz* 34, 102; *ArtKanc* T19; *ActReg* 59, 70, 88, 96; *GostGosp* 14; *KochFrag* 44; *OrzJan* 65, 87; *WujNT* 102, *Ioann* 2/10, s. [405], *Act* 3/21, s. 556 (10); *WysKaz* 16; *SarnStat* 607, 971 [2 r.]; *SiebRozmyśl* K; *KmitaSpit* C2v; *SkarKaz* 456b; *CzahTr* E4; *SkarKazSej* 689b.*

»od czasu (a. od czasow) ... do czasu« (6): á prorokował y kazał iſeſćdziefiát y cztery látá/ poczawſzy od czáfu Ozyafzá krolá/ áż do czáfu y kroleſtwá Ioátáná *BibRadz* I 353v; *BielKron* 170, 230v; á będzie czás wciſku iáki nie był od czáfu iáko ieſt narod (ten) áż do tego czáfu [*ex eo tempore quo fuit gens usque ad tempus hoc*] *BudBib Dan* 12/1; *SarnStat* 607, 997.

»od ... do czasu (a. do czasow)« (33): yakom ya był wposesiey thego pulwłoczka spokoyney oth dathy opysachaney [!] zashavy dothego czaschv thako my bog. *ZapWar* [1534] nr 2525, 1528 nr 2459; *KromRozm* I L4, M; Nigdy ſie tákowa rzecz nie iſthálá miedzy ludem Iſráelkim/ od onego dnia ktorego wyſłli oycowie náłfy z Egiptu/ áż do tego czáfu [*ex eo die quo ascenderunt patres nostri de Aegypto usque in praesens tempus*] *Leop Iudic* 19/30, *2.Reg* 24/15; *BibRadz Gen* 46/34, *1.Reg* 12/2, *Ez* 4/14; Wiele ſie od niego Krzeſćcian ſtáło/ y ſtáwác do tego czáfu nie przeſtawá. *BielKron* 139, A6v, 68v, 116, 284v, 305; Od S. Marćiná do tego czáfu/ to ieſt/ do Zapuſtu tego ninieyſzego/ Seym Wálny Wárfzáwłki/ nie Pogáńłki/ ále Krzeſćijáńłki/ w Polſzce ſtoi *OrzQuin* Z3; *RejAp* 108; *RejPos* 258v, 288, [290]; *KuczbKat* a2; *BudBib* 3.*Esdr* 8/74, *Eccli* 40/1; gdyż iem [*księgom*] podobne nie mowię od tyſiáćá lat [...] ale práwie od ſtworzenia ſwiátá/ ile o tey máterij/ żadne iáko od dawnych

ták y od nowotnych piárzow nie fą do tego czáfu wypuńczone *ModrzBazBud* ¶6v; *SkarJedn* A8, 121; *SkarŻyw* 399; *StryjKron* 115, 390; *ActReg* 59; *WujNT Hebr* 11 arg; *SiebRozmyśl* K; *SkarKazSej* 689b.

»z ... do czasu (a. do czasow)« (9): *BielKron* 109, 363v; *OrzQuin* E2; Ięzyká fię Zydowńkiego náuczylá/ ktoregom fię ia zmlódości/ afz do tego czáfu z pracą wielką poczęści náuczyl *SkarŻyw* 142; *ActReg* 70; Ku temu téz obiecuiemy/ y powinni będziemy wfzech przerzeczonych Książąt [...] w ich ftárádawnéy czći y doftoyności/ iáko z przodkow fwoich y do tego czáfu byli záchowác *SarnStat* 1062 [*idem* 115, 1192], 115, 971, 1192.

Zwrot: »do czasu czekać« [*szyk zmienny*] (7): *LibLeg* 7/36; *RejWiz* 180; *BielKron* 306v, 435v; O nie zámieľzka then frogi miecz ná zátroczenie káźdego tákiego/ ácz Pan czeka do czáfu/ [...] áz fię liczbá wypeľni wiernych á przbránych iego. *RejAp* 24v; *ReszPrz* 98; *GostGosp* 14.

Wyrażenia: »do dzisiejszego czasu (a. do dzisiejszych czasow)« = *usque ad diem hanc PolAnt* [*szyk* 13 : 2] (15): *MiechGlab* 13; *RejPs* 154v; *HistAl* Cv; *LubPs* eev; *KrowObr* 100; *BibRadz Gen* 19/38; gdzye tám [*w Hiszpanii*] wiele narodu Gotńkiego poliádło y oľtáło y fą do dzifiefyźzego czáfu *BielKron* 159, 305; *RejAp* 105v, 192v; *RejPos* [290]; *RejZwierc* 44v; *BudNT* Hh4; *StryjKron* 390, 617.

»do inszego czasu« (1): áby żadny vrząd niebył dożywotny/ ále áľbo doroczny/ áľbo do ktorego infzego pewnego á zámierzonego czáfu trwáiący [*ad aliud certum et definitum tempus durans*] *ModrzBaz* 44v.

»do czasu káźdego« (1): im [*wiernym*] folgowác záwždy muľi/ áz do czáfu káźdego. *RejPos* 279.

»do ktorego czasu« = *jak długo; quousque Modrz; quanto tempore Vulg; quam diu JanStat* (3): *ModrzBaz* 99v; *WujNT Gal* 4/1; Stádá, bydlá, do ktorego czáfu máią bydz pášioné. *SarnStat* 674.

»do czasu máľego« (1): powiedziano im/ áby iefzćze s pokoiem byli do czáfu máľego/ áz będá wypeľnieni poľpoľu z nimi fľużący *RejAp* 60.

»do czasu naznaczonego« = *ad tempus constitutum Vulg* (9): *Leop 2.Reg* 24/15; *BielKron* 371v, 463; *RejPos* 58; *BudBib* I 445a marg; *CzechRozm* 86; Táķze teź fublácią ftronie wolno będzie wźiác/ y czynić o zły przewód práwá do czáfu náznáczonégo/ wedle práwá Koronnégo/ to iefť *ad spatium fex menfium*. *SarnStat* 875, 121, 136.

»do czasow niedokończonech« (1): krolowacz będzie nad nami przez wfłytyki wieki doczaľow nigdy niedokonczonech. *RejPs* 121.

»do (nie)ktorego czasu« = *do jakiegoś (pewnego) czasu; in a. ad aliquod tempus Vulg, Mącz* [*szyk* 4 : 3] (7): *Leop 4.Esdr* 8/11; Pax sequestra, Przimiérze/ to yeľť/ podniefienie woyny do niektorego czáfu. *Mącz* 384c, 123b; *CzechRozm* 46v [2 r.]; *ModrzBaz* 44v; *Calep* 528b.

»do niniejszego czasu (a. do niniejszych czasow)« = *usque ad praesens tempus Vulg* [*szyk* 2 : 1] (3): *LibLeg* 6/190v; ktore [*pieśni*] iefzćze j do czaľow ninieyfzych na nieľzporzych bywaią fpiewany. *BielŻyw* 171; *Leop Gen* 15/16.

»do onego czasu (a. do onych czasow)« = *usque ad diem hanc a. dies illos PolAnt* [*szyk* 12 : 3] (15): *BibRadz 2.Reg* 4/3, 4.Reg 18/4; *RejAp* 94v; *RejPos* 34v, 135v, 159; *BialKaz* D2v; *SkarJedn* 222, 243; Bo do onego czáfu żaden nieľmiaľ Grekom to iefť pogáńľtwnu pereľ Ewánieliey wieprzom/ y chlebá fynowńkiego pfom miotác *SkarŻyw* 536, 324; *StryjKron* 407; *ActReg* 169; *SarnStat* 109; *SkarKazSej* 689b.

»do ostatecznego (a. ostatniego) czasu« = *do końca; usque ad tempus finis PolAnt* [szyk 4 : 1] (5): *GliczKsiąż* Q3; Gdyłz ie [przymierze] Turek łam złamał przodkiem/ przyrzekając że łnim będą Weneći zawnždy w káždey potrzebie nielituiąc nakłádu y ludu łwego do ołtátniego czáfu *BielKron* 253v, 3, 363v; *BudBib Dan* 12/4.

»do pewnego czasu (a. do pewnych czasow)« = *ad certum tempus Modrz, JanStat* [szyk 10 : 6] (16): Abowiem do czáfu pewnego widzenie to trwác będzie [*Quia adhuc visio in statutum tempus ... fiet*] *BibRadz Hab* 2/3, I 138b *marg*; *Mącz* 126b; *RejPos* 5v; *CzechRozm* 159, 171v; *ModrzBaz* 44v, 89v; *GórnRozm* L; *WujNT* 452; *SarnStat* 86, 760, 945, 1271; *SkarKaz* 634b; *VotSzl* D4.

»do czasu podobnego« [szyk 1 : 1] (2): Iż v Ligurgá wypożyczał. Sto tysięcy złotych Rábfkiego/ Aż do czáfu podobnego: Ná który ie dáć łlubuie *BierEz* G3; *SienLek* 25.

»do czasu pogodnego« (1): Turek nigdy pokoiu ztobą nie łtánowił/ ále tylko wczyniwłszy ztobą przymierze/ zwłokł wáłżę kro: M. áż do tego czáfu łobie pogodného. *OrzJan* 87.

»do czasu przyszłego« (2): Gdy iuż poćciwy człowiek rozważy powinność łmierći/ iáko iey ma czekać y iákiego żywotá do czáfu łwego przyłżłego vżywać ma. *RejZwierc* 171 [*idem*] B2v.

»do słusznego czasu« [szyk 6 : 5] (11): *LibLeg* 7/36; Niewiałta iżby dziecię donosiła do czáfu łlufznego, prochu z iemioły ma pożywać z dębową wodą *FalZioł* I 155b, V 29; *LubPs* I; *UstPraw* F4v; *BielKron* 75v, 246, 417; *RejAp* 158v; *RejPos* 222; *GostGosp* 14.

»do czasu swego (a. swojego)« = *secundum tempus suum Vulg* [szyk 9 : 5] (14): Brwi czyrwone człowieka nie włtydliwego wkazuią zawifnego [...] który też pomłtę zachowawa do czáfu łwego. *GlabGad* N5; *GliczKsiąż* O2v; *Leop Eccli* 6/8; *BielKron* 112, 125v; *Mącz* 237c, 431a; *RejAp* 18v; *RejZwierc* B2v, 133, 171; *BielSpr* 14v; *KochEpit* A3v; *SarnStat* 39.

»do tego czasu (a. do tych czasow), dotychczas« = *usque adhuc PolAnt, Mącz, Vulg; hactenus Mącz, Modrz, JanStat; usque nunc Vulg, PolAnt; usque ad diem hanc, usque hodie PolAnt; ad hoc aevi, ad id tempus, etiamnum, tantisper, usque, usque ad hanc memoriam Mącz; adhuc, ad hunc diem, ad hoc tempus, exitum Modrz; hac tempestate, hucusque, usque in praesens istud JanStat* [szyk 470 : 9] (478 : 1): *BierEz* F3v; *OpecŻyw* 2, 88, 171; *ZapWar* 1525 nr 2345, 1528 nr 2459, [1534] nr 2524, 2525, 1549 nr 2657(13); *BielŻyw* 128; *KlerWes* A; ysch my do tich czálłow pewnołczy tich granycz wiedzicz niemozemi połlalysmi bili pyłłarza naschego *LibLeg* 10/68, 10/61v, 62v, 125, 11/46, 46v (17); *RejPs* 121; *ComCrac* 14, 17v; *SeklWyzn* c3v, e3, e4v; *RejJóz* N2; *LibMal* 1549/149v, 1551/160v [2 r.], 161; *HistAl* B5, D2; *KromRozm* I Fv, L4, M; *MurzHist* M3v, M4; *KromRozm* III Q3; *Diar* 47, 48 [2 r.], 52, 57 [2 r.], 84; *DiarDop* 113, 114, 116, 117, 118; *BielKom* nlb 4, E3v; *LubPs* ee3v; *GroicPorz* B3v, 12v, mm2v; *KrowObr* 19, 24, 79v, 149, 196, 236v; *RejWiz* A3v, 47, 127v, 177v, 178; *Leop Iudic* 19/30, 1.Cor 8/7; *UstPraw* K3; *RejFig* Dd3; *RejZwierc* 54v; *BibRadz* I *4v, *Gen* 19/37, 46/34, *Num* 22/30, *Ios* 9/27 (15); *BielKron* A6v [2 r.], 11v, 17v, 18, 45v (65); *Mącz* 3b, 5c, 48a, 108d, 151d (13); *OrzQuin* E2, I4v, K3v [2 r.], N3v, Z3; *SarnUzn* G5 *marg*; *RejAp* 59v, 108 [2 r.], 146, 160v; *GórnDworz* B8, Cv, D6v, E4v, F8v (10); *HistRzym* 25v, 29v; Iuż moy miły Pánie chociaiy w więzyeniu ábo w iákim tárálie rácz dochowác do czáfu tego *RejPos* 266, 41v, 112, 132, 141, 156 (13); *BiałKat* 111; *KuczbKat* a2; *RejZwierc* 11v, 255; *BielSpr* 11, 11v, 41, 57, 69; *WujJud* 15v, 126, 134, 148v, 169v (8); *WujJudConf* 8; *BudBib* I 154d *marg*, 2.Par 10/19, 20/26, *Dan* 12/1, 3.Esdr

6/20, 8/74, *Eccli* 40/1; *MycPrz* II C3v; *Strum* L; *BiałKaz* E4v, H3v; Iam do tych czałów inaczey tego nierozumiał tylko iż przymierza wiecznego: y o żywoćie wiecznym wczynionego. *CzechRozm* 74, 167v; *PaprPan* T; *KarnNap* A2v; *ModrzBaz* [16]v, 17, 32v, 79v, 91, 119v, 121v; *ModrzBazBud* ¶6v [2 r.]; *SkarJedn* A8, 22, 81, 121 [2 r.], 143 (20); Do tego tam czału Rowni łobie być muším *KochOdpr* Cv; *SkarŻyw* 70, 71, 100 [2 r.], 142, 201 (18); *ZapKościer* 1581/22v, 1582/32v, 33, 1595/85v; *StryjKron* 115, 150, 160, 245, 295 (8); *CzechEp* 98, 215, 282, 346, 360, 375, [414]; *NiemObr* 15, 16, 20 [3 r.], 47, 57 (13); *ReszPrz* 5, 33, 42, 74, 98 (8); *WerGość* 269; *PudłFr* 43; *Calep* 554a; tylkosz tę iednę wolność mam ze Zenie y dzieciom dotych czas domnie wolno *ActReg* 162, 46, 59, 70, 71, 83 (14); *KochCz* A4v; *KochFrag* 44; *OrzJan* 65, 87; *LatHar* +3v, [+12]v, 27, 30, 32 (10); *WujNT* 102, *Ioann* 2/10, s. 556, 830; *WysKaz* 16; *SarnStat* 21, 55, 56, 115, 157 (84); *SiebRozmyśl* E3v, K; *KmitaSpit* C2v; *SkarKaz* 275b, 515b, 517b, 550a [2 r.]; *VotSzl* Bv; *CzahTr* A4, E4, Kv; *SkarKazSej* 665b, 666a, 667a, 681b, 687b, 700b [2 r.].

»do ułożonego czasu« (1): poki dzyiedzic máluczki iefth/ nic nie iefth rozny od łługi chocia iefth pánem wzyftkiego/ ále iefth zawnždy pod łprawciami á pod opyekálniki/ áz do włożonego czału od oycá. *RejPos* 31v.

»do czasu wiecznego« (3): *RejZwierz* 78v; *ArtKanc* T19; Rząd zaś będzie y pánstwo/ do czału wieczného. *SiebRozmyśl* F3.

»do wolniejszego czasu« (1): abyś temu zabezpieć raczył, nas tu w tym zamieszaniu nie odjeżdżał a do wolniejszego sobie czasu, ażbyś WKM concilium to nationale złożyć mógł, pokoj nam postanowił. *Diar* 86.

»do czasu zamierzonego« = *ad definitum tempus* *Modrz*; *usque ad praefinitum tempus* *Vulg* [szyk 5 : 3] (8): *GliczKsiąż* O2v; *BielKron* 217; to iefth Kościoł wierny Pánłki/ będą deptác/ tho iefth zwodzić á niłzczyć/ do czału zamierzonego á do woley Pánłkiey *RejAp* 90; *BudBib* I 445a *margin*; *ModrzBaz* 44v; *WujNT Gal* 4/2; *SarnStat* 86, 1167.

Szeregi: »do dnia i (a do) czasu« [szyk 2 : 1] (3): Przyśzygamy [...] yłz pokoy y przyaczyelstho bądźyemy chowacz. [-...] ałch do dnay y czałzv *LibLeg* 3/33v; *GliczKsiąż* Q3; *RejPos* 287v.

»do czasu albo (a) kresu« (2): *GliczKsiąż* O2v; Téż to iest *species* kupienia y przedania, wzywánia pożytków *rerum mobilium* máiętności, do czału tylko álbo kréfu pewného *SarnStat* 1271. ~

»do czasu, do czasow« = *nie na zawsze, na razie, tymczasem; ad tempus* *Mącz*, *Cn*; *temporarily* *Calep*; *pro tempore* *Cn* (290 : 1) (291) : *LibLeg* 10/151v; Y owłsem ci obfituiący wrzadkiey łtroży bywáią od páná chowani/ á ktory łnich ginie iuz ginie nie doczału *RejPs* 73, 194v, 204v, 218; *ComCrac* 21v; *RejJóz* C, N2, Q4; *RejKup* D; *HistAl* C5; *MurzNT Luc* 4/13; *KromRozm II* łv, v2; *Diar* 68 [2 r.]; *BielKom* D5; *GliczKsiąż* O2v [2 r.]; *LubPs* Rv [2 r.], R6v, S4v, Vv, V5v, Y5 *margin*, Z3v; *KrowObr* Av; Złym do ich myłli pomaga dyabeł do czału. *RejWiz* 139 *margin*, 64v, 72, 92v, 105, 110v (9); *RejFig* Dd6; *RejZwierz* 26v, 67; *BibRadz Gen* 12/10, I 9c *margin*, *Iob* 20 *arg*, *Is* 54 *arg*, I 451b *margin* (13); Przeto Łáćinnicy y drudzy nieprzyiaciele dobrowolnie żądáli z Rzymiány pokoiá do czału. *BielKron* 106v; Potym rychło Weneccy połłowie przyiechali [...] takież Tureccy połłowie/ s kthorymi do czału wzyął przymierze. *BielKron* 398, 106v, 107, 129v, 147, 155v (25); *Mącz* 3b, 206b; *Prot* D4v; *SarnUzn* F5; Rozdział Iedennałty. O Záchfyceniu/ álbo zátchnieniu do czału/ ktore niegdý zá łmierć bywa

policzáne, *SienLek* 60v; *RejAp* 24, 40 [2 r.], 63v, 70v, 78v (14); *RejPos* 7, 24v, 26v [2 r.], 39v, 67 (35); *GrzegŚm* 15, 24, 60; *HistLan* B4; Lekce łobie poważj y łzczęćcie y włytyki odmienności iego/ wiedząc że tho do czáfu łtoi iáko zielone drzewko przy drodze. *RejZwierc* 21v, 4v, 5, 7v, 18v, 36v (23); *BielSpr* 44v; *WujJud* 20v [2 r.], 123v, 199, 225; żebyłmy od kościołá odgániác mieli y pośędzác tákowe/ [...] ktorzy niedołatki y vpadki krewkości ludzkiej do czáfu ćierpią. *WujJudConf* 137v, 137v; *RejPosRozpr* c3; *RejPosWstaw* [41⁴]v; *BudBib Tob* 14/6 [2 r.], 2.Mach 7/16; *CzechRozm* 50, 72, 77v, 94v, 235; *ModrzBaz* 25 [2 r.], 36v, 76v, 142; *SkarJedn* 27, 62, 303; *SkarŻyw* 15, 242, 456, 528; *CzechEp* 6, 46, 62, 290, [401]; *NiemObr* 111; *BielSen* 14; *KochSob* 60; *Calep* 223b, 1053a [2 r.]; *ActReg* 98, 158; *GostGosp* 36; *OrzJan* 8, 9, 37, 131, 132; *LatHar* 201; *KołakCath* C3; *WujNT* 121 marg, 194, 208 [3 r.], *Luc* 8/13, s. 227 (24); *SarnStat* 1179, 1271, 1315; *WitośŁut* A2; á nawet/ y napotęźnieyźzego nieprzyacielá woyleká mogli by ná łobie do czáfu zádźierzeć *GrabPospR* N2; *PowodPr* 15 marg, 37, 38, 41 [2 r.]; *SkarKaz* 7b; Kot baczy że ołzukan od ptałzká ná oko. [...] Vyźrzy łkowronká tego co mu vmknął łkory. A on fiedzac [!] ná dáchu łkubie fię z niewczáfu/ Do ktorego kot rzecze potrway pry do czáfu. *CzahTr* L, Iv; *SkarKazSej* 684b, 701b.

~ W różnych połączeniach strukturalnych z innymi ogólnikowymi określeniami czasu (synonimicznymi, przeciwstawnymi lub bliskoznacznymi); najczęściej z przysłówkami (19): chwala bołtwa twoiego nie do czáfu ale na wieczne wieki iuż będzie łferoce wyłlawowana. *RejPs* 205v; *UstPraw* H2; *RejAp* 123, 178; *RejPos* 81v, 293; y załz nie widzi iż pyłzny tylko chodzi do czáfu iáko kur vpłtrzony s połtáwámi łwemi/ álic pochwili ábo go iáłtrząb do lálá wlecze/ ábo gi łzpetnie w kotle łkubą. *RejZwierc* 53v, 171, 177; On tylko do czáfu przyczyniał fie zá lud Izraélłki: á ten fie włtáwicznie okázuie przed oblicznością Bożą zá námi. *CzechRozm* 106v; Ktory [Bóg] tu łwym do czáfu/ tám wiecznie życ dawa. *GrabowSet* Dv; A ták nie diabelłka náuká/ ále dobra y łwięta rzecz iełt [...] włtrzymác fię od pewnych potraw/ ábo od winá/ lub do czáfu/ lub teź y do łmierci. *WujNT* 730, 195; *WysKaz* 28; dla tego y z téy przyczyny żadnému Kłiężęćiu [...] żadného/ Zamku [...] ku rzádeniu do czáfu áłbo ná wieczność [*pro tempore vel in aevum JanPrzyw* 14] nie damy *SarnStat* 891; iż tákowe dobrá ich przez nas innym któрымkolwiek ołobam do żywołá/ áłbo do czáfu/ áłbo ná wieki [*ad vitam, aut ad tempus, vel in perpetuum JanStat* 882] były záłtáwioné/ dárowáné/ áłbo zápifáné *SarnStat* 1102, 369, 979, 1271.

W charakterystycznych połączeniach: do czasu cierpieć (odcierpieć, przycierpieć) (10), chować (zachow(yw)ać, pochować, (za)chowany) (8), folgować (3), pożyczac (pożyczyć, pożyczon, pożyczany) (5), tolerować (się) (2), trwać (potrwać, wytrwać, trwający) (11), zgodzić się, zjednać się, znosić (3), zostać (4); do czasu jednanie, pokoj (5), przymierze (9), zgoda (ugoda) (4).

Połączenie: »aż do czasu« = *usque ad tempus Vulg* (6): *Leop Luc* 4/13; Podobno nas ták Pan mieć áż do czáfu raczy/ Czekáiąc miłey Polłki áza fie obaczy. *RejZwierc* 252v; *WujNT Luc* 4/13, s. 208, 417, *Act* 13/11.

Zwrot: »czekać do czasu« [szyk zmienny] (3): *RejAp* 24v; *GórnDworz* T6; iedno iż Pan czeka z exekucją do czáfu z łálki á z miłofierdzya łwego. *RejPos* 335v.

Wyrażenia: »do dalszego czasu« = *dłużej* (2): *Diar* 47; pieniędzy do dálłzego czáfu czekać obiecał. *GórnDworz* T6.

»do czasu długiego« [szyk 1 : 1] (2): Przeto dla tákowégó nieporządku/ odwłókkó fye do ták długiégó czáfu/ iż ich niechćiano imprymowác *SienLek* a4; *PaprPan* Y2.

»do kilka czasow« = *na jakiś czas* (1): poŕlłimy k niemu áby ná flub przyiechał/ á nam z Greki ziednał przymierze do kilká czáfów. *BielKron* 59.

»do czasu krotkiego« = *krótko* (1): [posłowie] szli zasię do Krola [...] dziekując z a to, iż w pokoju je, choć do czasu krotkiego, bo tylko do sejmu drugiego zachowywał *Diar* 57.

»do (nie)małego czasu« = *(nie)krótko*; *adhuc modicum Vulg* [szyk 7 : 2] (9): *LubPs* N2v; iż tego fźatánowi dopuźczá do máłego czáfu/ ábyś był pokuźzon. *RejAp* 22v, BB5; *RejPos* 62v, 260v; *RejZwierc* 178; *WujNT Ioann* 12/35, s. 358; *SarnStat* 88. ~

»od czasu, od czasow« = *usque Mącz* [zawsze z przydawką] (390 : 119) (509) :

~ *od czasu czego* (15): *PatKaz III* 113v; *SeklWyzn* f4; *BudBib Dan* 12/11; Iż Pan od czáfu fwego wćielenia/ národzenia/ pełny zaráz łálki wźelákiey nie był *ReszPrz* 81; A rok pozwu ku wykupiéniu dóbr [...] ma bydź fżeć niedźiel od czáfu położenia pozwu [*a tempore positionis ipsius citationis JanStat* 100]. *SarnStat* 98, 156, 176, 242, 345, 605, 607, 1071. Cf »od czasu pokoju«.

od czasu czyjego (13): *MetrKor* 40/812; Wífák powyedáya Luthrowye/ iż od kilká fet lat dopiro/ á nadáley od czáfów Grzegorzá S. papyżowye náftáli. *KromRozm III* N5; Od czáfów Ioáłowych przez dwieście dwádziefćia y cztery lathá/ Zadney popráwy nie było około Kościoła *BibRadz I* 216b *marg*, 2.*Par* 35/18, I 353v; *BielKron* 170; *Mącz* 509b; *CzechRozm* 166v; *ReszPrz* 102, 144; *ReszList* 149; *SkarKaz* 637a. Cf »od swoich czasow«.

Ze zdaniem czasowym i przydawkowym [w tym z odpowiednikami: tego (33), onego (20); jako(ż) (25), gdy (18), ktorego (8), kiedy (4), jakże (1), od ktorego (1), w ktory (1)] (58): A Thatharzy Przekopći od tego czáfu iako on wyfep poliedli po polu miefzkaia według fwego zwyczáiu *MiechGlab* 72; *LibLeg* 10/60v; *KromRozm I* Mv; *GliczKsiąż* B6v; *LubPs* hh5v; DZiedzic powinien vczynić Inwentarz [...] trzydziefstego dnia od tego czáfu kthorego by fye poznał być dźiedzicem *GroicPorz* ee3v, 1; *Leop Lev* 25/27, 1.*Par* 6/31, *Ier* 44/18; TEńci ieft poczet narodow Adámowych od onego czáfu/ w kthory Bog człowieká fthworzył *BibRadz Gen* 5/1, *Ex* 5/23, 10/6, *Num* 15/23, *Ios* 14/10, 2.*Reg* 13/32 (10); Od thego czáfu Amázones woiowác przeftály/ kiedy im rogow mężowie vtárli. *BielKron* 297v, 36, 265v, 289v [2 r.], 410v; *LeopPrzep* Gv; *RejPos* 287v; *BialKat* 138v; *BudBib Ps* 4/7 [8], *Ier* 20/8, *Dan* 12/1, *Esth* 14/17; *BialKaz* K3v; *CzechRozm* 1, 24, 132, 141v [2 r.], 142, 168; *ModrzBaz* 106; *SkarJedn* 132; Bo od tego czáfu gdy iufz ono odfzczepieńftwo Piotrá Leoná vftáło/ poczęło fię ono Tyrránfkie á okrutne iego ferce kruźyć *SkarŻyw* 165, 90, 120, 225, 324, 393; *WujNT przedm* 34 *marg*, 36 *marg*; *WysKaz* 42; *SarnStat* 283, 779, 987, 995, 1181; *PowodPr* 24.

W połączeniu z datą (3): A od tego czáfu látá Páńfkiego 1250. Lubufki powiát odłączzon ieft od Polfki niefpráwiedliwie *BielKron* 362; *StryjKron* 330; *SarnStat* 1167.

W różnych połączeniach strukturalnych z innymi ogólnikowymi określeniami czasu (synonimicznymi, przeciwstawnymi lub bliskoznacznymi); najczęściej z przysłóvkami (63): gdiz ta ziemya Pokuczka zawzdi od wiecznych czáfów koronie polskie wlańna y dziedziczna bila, ieft, y ma bicz nawieki *LibLeg* 6/78v [*idem*] 6/159; CHwalćie wy wífyfcy fludzy [...] páná fwego y fwięte imię iego ktore niechay będzie miedzy wámi chwálebne iufz od tego czáfu áż ná wiek wiekom. *RejPs* 168, 193; *KromRozm*

I F3v; *KromRozm III* G6, K7; *LubPs* Z5v, dd2, hh5v; [Sassabasar] złożył fundamenty kościoła Bożego w Ieruzalem/ a od onego czasu aż do tąd [ex eo tempore usque nunc] buduje się ten kościół *Leop* 1.Esdr 5/16, 3.Esdr 6/20, *Is* 9/7; A będą takie iakich nigdy nie widali oycowie y dziadowie twoi/ od tego czasu iako byli na świecie/ aż oto do dnia tego [a die qua fuerunt super terram usque ad diem hanc] *BibRadz Ex* 10/6, *Num* 15/23, *Iob* 20/4, 1.Reg 30/25, *Ps* 113/18; Od tegoż czasu aż do dzisia/ piątą część płacą Krolowi w Egipcie zboża na każdy rok. *BielKron* 18; Od tego czasu mowił/ a przed tym nie mowił. *BielKron* 112, 184v; *Mqcz* 10c; Bo acz przed tym potrofi się tań iako wąż pod trawą/ ale od tego czasu prawie się odkrył/ a prawie od tego czasu wyiawiła się moc y frogość jego *RejAp* 170v, 170v; *HistRzym* 37, 108; *RejPos* 15; *BialKat* 138v; *GrzegŚm* 2; *HistLan* C4v; *WujJud* 239v; *CzechRozm* 141v; Od onego czasu aż do tego roku/ przez dwadzieścia y ośm lat/ co rok tak poscił w wielki pość nie iedząc ani pijąc przez dni czterdzieści. *SkarŻyw* 29, 225; Z ktorych Herbow [...] Boiarrowie Ziemi Litewskich od tego czasu y na potym niechay się wewleć *StryjKron* 542; *NiemObr* 65, 174; *LatHar* 334, 342, 691; *WujNT Rom* 16/25; Dla tego od tego czasu na wieki [a modo in perpetuum *JanStat* 654] przerweczeni Staroſtowie [...] płace albo darów/ od w więzowania od poddanych náleznych wycięgac y wycifkac nie mają. *SarnStat* 547 [idem 937], 66, 219, 491, 558, 573 (22).

W charakterystycznych połączeniach: od [jakich] czasow poczawszy (4), poczynać się, trwać (trwający) (2), zachow(aw)ac (się) ((za)chowany) (5); od czasu koronowania (koronacyjnej) (2), objawienia, narodzenia, wcielenia, zapłaty, zgody; od czasu opisanego, pana Chrystusowego.

Połączenia: »od czasu (a. od czasow) ... do« (28): *MetrKor* 40/812; *LubPs* hh5v; *Leop* 1.Esdr 5/16, 3.Esdr 6/20; *BibRadz Ex* 10/6; A od tego czasu byli w dzierzeniu pod mocą Rzymką aż do Konstantina wielkiego. *BielKron* 296, 18, 39, 184v; *Mqcz* 10c; Pothym Melankolia panuje od onego czasu/ aż do Czternastego dnia Grudnia *SienLek* 41v, 42; *HistRzym* 37, 108; *BialKat* 138v; *WujJud* 239v; *CzechRozm* 166v; *SkarŻyw* 29, 225; *LatHar* 691; Niech nam pokażą oryginały swych kościołow/ tak porządnie od czasow Apoftolskich aż do nas przez sukcesją postępującą/ iako my swe pokazuujemy. *WujNT* 676, 140, 439, 857; *SarnStat* 73, 218, 458, 1257.

»od czasu ... do czasu« (6): *BibRadz I* 353v; Od jego [Karola Wielkiego] czasu krolom Francuskim pifzą Chriftianifsimi do tego czasu. *BielKron* 170, 230v; *BudBib Dan* 12/1; *SarnStat* 607, 997.

»dopiero od czasu« (1): A iakoz to mogło być/ gdy go ielzcie/ według wyznania twego/ nie było/ aż dopiero od czasu tego gdy się z Maryey Panny narodził? *CzechRozm* 24.

Wyrażenia: »od czasow apostolskich« [szyk 26 : 6] (32): Abowiem ją sprawy a obrzędy nyektore od czasow Apoftolskich po wlyftkim krzesciyánftwye trwające *KromRozm II* h2; *KromRozm III* E2v, E5, G6, I4, K7, L4v, N4v; *BialKat* 41; *WujJud* 167v, 229; *CzechRozm* A2v; *SkarŻyw* 298; *ReszPrz* 34, 68; *ReszList* 191; *LatHar* 102 marg, 123, 124, 125, 190, 302, 375; *WujNT* 9, 35, 140, 396, 429 (9).

»od ktorego czasu« = od wtedy (3): abowiem go thak haniebnie Zołdan Alkairki porażił/ aż wlytscy ianczarowie na mieyfcu zostali/ od ktorego czasu nigdy tak Turka nieporażono. *BielKron* 258v; *StryjKron* 330; *WujNT* [405].

»od ktorego czasu« = od kiedy (2): od którego czasu/ y iako długo służyli/ aby się pewna wiadomość wziąć mogła *SarnStat* 417, 30.

»od czasu naznaczonego« (1): Aby káždy Poborcá był powinien káždého/ który Poboru nie oddał nadáléy do dnia trzech Królów/ w Roku 1591. blińko przyźlégo/ od czáfu zapláty w Vniwerfale náznáczoného/ dáć Stároście ná reláciiéy. *SarnStat* 345.

»od (nie)dawnego czasu (a. od (nie)dawnych czasow)« = *longis intervallis* *Mącz, Modrz; ab antiquis a. a primis diebus, (ex) multo tempore* *Vulg; ab exordio, ex co tempore* *PolAnt; ab antiquis temporibus* *JanPrzyw* [szyk 45 : 2] (47): *LibLeg* 6/159, 7/41v, 10/65v, 11/20, 141; *PatKaz II* 59v, 75; a yuńch od dawnych czáfów nyebill wpinńku *LibMal* 1548/142v; *RejKupSekl* a3; *HistAl* L4v; *KromRozm I* F3v; *MurzHist* M3v; *KromRozm III* N8; *GroicPorz* C2v, e, r3v; *Leop Luc* 23/8; Vkázuie przecz Pan nápominał Zydy z tego co ná nie przydz miało od dawnego czáfu/ niź przyźló. *BibRadz Is* 48 arg, *Is* 48/5; *BielKron* 211v, 337v, 427 [2 r.]; *Mącz* 361b; *RejZwierc* B3, 194 [2 r.], Bbb; *WujJud* 39, 92, 157v; *RejPosRozpr* c3; *BudBib* 2.Esdr 12/46, 1.Mach 3/29; *CzechRozm* 183v; *ModrzBaz* 94v; Ták Długofus/ Vapouius [...] w fwyh Kronikach Litewskiego narodu leśnego [...] pierwíze obiáśnienie y oznáczenie opifuią/ Roku od zbáwiennego národzenia Chrístuśá Páná 1205. Nie iżby fię Litwá od tego czáfu niedawnego poczáć miála/ ktory naród ltárodawnych lat w tych mieyfcách gdzie y dźiś mieźkał *StrykKron* 244; *NiemObr* 65, 99, 174; *ReszHoz* 125; *WujNT Act* 8/11, 15/7; *SarnStat* 890, 997, 1002, 1154.

»od niemáłego czasu (a. odniemáłych czasow)« = *a non exiguo tempore* *JanPrzyw* [szyk 9 : 1] (10): *Diar* 86; *BibRadz I* *2v; Powiedzze mi iefli fie co dobrego poštánowiło ábo ípráwiło w Koronie od niemáłego czáfu? *RejZwierc* 194, 119; *Strum* A2v; *SkarŻyw* 134; *CzechEp* 12; *SarnStat* 13, 1058, 1187.

»od niniejszego czasu« (1): Błogofláwionemu Sylweřtrowi [...] od ninieyźzego tżáfu/ dawamy páłac pánowáńia náłzego poboźny *KrowObr* 27.

»od onego czasu (a. od onych czasow)« = *exinde, ex tempore antequam* *Vulg; a die illa, a tempore illo* *PolAnt; deinceps* *Modrz* [szyk 39 : 1] (40): *LibLeg* 10/62; *LubPs* hh5v; *GroicPorz* 1; *Leop Lev* 25/27, 1.Esdr 5/16, 3.Esdr 6/20, *Is* 48/16, *Ier* 44/18; *BibRadz Gen* 5/1, *Ios* 14/10, 1.Reg 18/9, 2.Reg 13/32, 1.Par 17/10 (8); *SienLek* 42; *HistRzym* 29; *RejPos* 195, 287v; *BiałKat* 138v; *WujJud* 239v; *BudBib Ps* 4/7 [8], *Ier* 20/8; *CzechRozm* 141v, 142; *ModrzBaz* 139v; *SkarŻyw* 29, 225, 271, 309, 324, 481; A oni poštánowili dáć mu trzydźieści sřebrnikow. y od onego czáfu pogody řzukał ná wydánie iego. *LatHar* 690; *WujNT Matth* 26/16, *Act* 13/21; *SarnStat* 283, 779; *PowodPr* 24, 53.

»od czasu pirwszego« (1): Naleźy tedy ná tym bárzo/ áby oycowye prágnáć dzyathek/ w małżeńńtuo fluffńe á pochwáłne wřtěpowáli/ dawáyc wtem myeyfce woley Boźey/ wedłóg ktorey małżeńńtwá řye poczeły/ poczawńřy od czáfu pirwńřego/ gdy Adámá pan bog z Ewá w řtadło małżeńńfkye wpráwił *GliczKsiąź* B6v.

»od czasu pokoju« = *a tempore concordiae* *JanStat* (3): y oné wřzyřtki rzeczy/ któré od nich od czáfu oného pokoiu vczynioného [a *tempore quo praesens pax perpetua est firmata* *JanStat* 894] względem tákowého wyćiągáńia řá wyiętę/ wćále niech będá wróconé przez Zakon *SarnStat* 1111 [*idem*] 1074, 1075.

»od (staro)wiecznych (a. wiekuistych) czasow« = *temporibus aeternis* *Vulg* [szyk 5 :1] (6): *LibLeg* 6/78v; *Leop Rom* 16/25; TYŚ Páńie był náłzą vćieczką/ od wiekuifthyh czáfów [*in generatione et*

generatione]. *BibRadz Ps* 89/1; Ná przywileie y nawyźlje Páfterstwo y Biskupstwo Piotrá S. w kościele Chrytułowym/ wstąpili prawem Bożym Biskupowie Rzymfcy/ y zá to ie wzyftek kościoł Kátholicki od ftarowiecznych czáfów miał y ma *SkarJedn A8 [idem]* 101; *WujNT Rom* 16/25.

»od swoich czasow« (1): WYłożony Sąd [...] idźie fwoim poftępkim záwždy przez dwie niedźieli/ poczáwfy od fwoich czáfów s Práwá álbo tež z zwyczáiu ktorego Miáftá włożonych. *GroicPorz* 1.

»od czasu tamtego« (2): tákowy zapis ninieyfzym Przywileiem od tego czáfu iáko od tám tego [exnunc prout extunc *JanStat* 797] pfuiemy *SarnStat* 1054, 882.

»od tego(ż) czasu (a. od tych czasow)« = *a modo Vulg, Mącz, JanStat, JanPrzyw; ex tunc Vulg, Mącz, JanStat; exinde Vulg, Mącz; ex hoc Vulg; ab hoc PolAnt; ab (a, ex) illo tempore, postea, post illa Mącz; deinceps Modrz; inde Calag; abhinc, abusque, iam Calep; ab hoc tempore, exnunc JanStat; abinde JanPrzyw [szyk 319 : 5] (324): LibLeg* 10/58, 60v, 61v, 65v, 67v, 11/61v, 142; *ZapWar* 1548 nr 2667, 1549 nr 2662, 1550 nr 2676; *MetrKor* 34/133v; *PatKaz III* 100; *MiechGlab* 60, 72; *WróbŻołt* mm3v; *RejPs* 46v, 168, 193, 206v; *LibMal* 1553/176v; *HistAl* B6; *KromRozm I Mv; MurzHist* N4v; *Diar* 50; *LubPs* Z5v, aav, dd2; *GroicPorz* ee3v; *KrowObr* 32; *Leop* 1.Par 6/31, *Ps* 75/8, *Is* 9/7, *Ioann* 19/12; *BibRadz Ex* 5/23, 10/6, *Num* 15/23, 1.Reg 30/25, I 218v (8); Śiedm lat walkę wiodł s Sáráceny/ ktorych poráził trzy ftá tylięcy/ á od tego czáfu poczęły ich mocy mdleć *BielKron* 166v, 18, 24, 36, 39, 49v (89); *KwiatKsiąż* N3v; *Mącz* 112c, 168c, 217c, 227d [2 r.], 315b (9); *SienLek* 42; *LeovPrzep* E4v, Gv; *RejAp* 114, 123, 170v [7 r.]; Słyfząc tho ow kthory przegrał/ y rozumiejąc po fmiechu/ iż krol wie o wzytkim/ bárzo fie fromác mufiał/ á od tych czáfów czárnoklięftwu dał pokoy *GórnDworz* T5v, R4; *HistRzym* 37, 50, 108; *RejPos* 15, 29, 32v, 33v, 156 (9); *BiałKat* 163v; *GrzegŚm* 2; *HistLan* C4, C4v; *BielSpr* 41v, 70; *RejPosWstaw* [21³]v; *BudBib Esth* 14/17; *BiałKaz* K3v, K4 [2 r.]; *CzechRozm* 1, 24, 132, 141v, 168; Y Wołochom dał fie znác á od czáfu tego/ Nie fmieli fie przeciwíc narodowi iego. *PaprPan* Ee2v; *KarnNap* B4, B4v, C2v; *ModrzBaz* 48, 93, 106, 134; *SkarJedn* 132, 199, 253; *Calag* 546a; *SkarŻyw* 87, 90, 120, 159, 165 (17); *StryjKron* 244, 542, 547; *CzechEp* 190; *NiemObr* 64; *KochFr* 30; *KochWz* 141; *WerGośc* 224; *WisznTr* 10; *Calep* 4b, 10b, 497b; *GostGosp* 80; *Phil* K2; *GrabowSet* B2v; *LatHar* 65, 334, 342, 691, 695; *WujNT Ioann* 6/66, 14/7; *WysKaz* 42; *SarnStat* 54, 66, 73, 118, 163 (88); *GrabPospR* K3; *CiekPotr* 63.

»od wielu czasow« = *multis temporibus PolAnt, Vulg; ex temporibus multis PolAnt [szyk 9 : 1] (10): MurzNT Luc* 8/27; *Diar* 27; *DiarDop* 105; *BibRadz Luc* 8/27; *RejPos* 209, 233v; *BudNT Luc* 8/29; *WujNT Luc* 8/27, 29; Iuz dźierzę/ iuz fpórniká/ iuz nieprzyaciela Mam/ którógom prágnęlá/ y od czáfów wielá Prágnę cię/ byś iedno chćiał *GostCast* 58.

»od wszystkich czasow« (1): bo to iest od wzytkich czáfów poftánowiono/ iż śmiercią vmrzelz. *BudBib Eccli* 14/18.

»od czasu zamierzonego« (1): sfáliłmy się ciáło z ciála/ y członki z członków iego/ od czáfu od Bogá zámierzóného *BiałKat* 21. ~

»od czasu do czasu« = *niekiedy; a tempore usque ad tempus PolAnt (4)* : tákiez wodę będyełz pił pod wagá/ od czáfu do czáfu. *BielKron* 96; *BudBib Ez* 4/10, 11; *ActReg* 21.

»około czasu, około czasow« (7 : 1) (8) :

~ W połączeniu z bliższym umiejscowieniem w czasie (1): OKoło tegoż czaŕu to ieŕt roku od náródnienia Páńŕkiego 870. wyŕŕzey y pozniey [...] Słowieńŕkie náródy [...] wiárę Chrzeŕcáńŕká [!] przyimowáć [...] poczęli. *SkarJedn* 223.

Wyraŕzenia: »około onego czasu« (1): Bo około onego czaŕu będą zabijac y wypędzac godne kapłany y zakonniki *Wróbŕŕolt* S6.

»około tego(ŕ) czasu (a. około tych czasow)« = *circa haec tempora* *Mącz* (7): Czemuŕ tedi cŕłowiekowi zębi padaią około ŕiedmi lat. (-) Bowiem około tego czaŕu iuŕ ŕie przyrodzenie mieni w ŕiłę mocnieyŕzą *GlabGad* C3, D6v; *MiechGlab* 34; *Mącz* 54b; *SkarJedn* 223, 283; *LatHar* 55. ~

»(o)krom czasu« = *kiedy indziej* (2) :

~ *krom czasu czego* (1): Ale krom tego czaŕu wywołania wielkiego Sádu/ gdy kto kogo ráni/ bądź Męŕczyznę/ bądź teŕ Białą głowę. Woyt bierze/ groŕzy dwádzieŕciá y pięć ŕzeląg. *GroicPorz* k3.

Wyraŕzenie: »okrom tego czasu« (2): *GroicPorz* k3; Thákieŕ teŕ w turnieiu/ w gonithwie/ w máŕzkárach/ŕwietne á dobrze złączone bárwy/ máią w łobie gráciá [...]. Ale okrom tego czaŕu/ nie zdami ŕie/ áby dworzanin miał ŕie pŕtrzić zbytnie *GórnDworz* L7v. ~

»z czasow, z czasu« [zawsze z przydawką] (21 : 2) (23) :

~ W róŕnych połączeniach strukturalnych z innymi ogólnikowymi okreŕszeniami czasu (przeciwstawnymi) (3): Papięŕ niedopierko teras/ ále zdawnych tzaŕow/ zoŕtał w koŕciele ŕwietym [...] Antykryŕtem *KrowObr* 33v; Bo y tá wolności ŕwey pod zwierzchnościá Krolow Polŕkich z dawnych czaŕow vŕywałá/ y po dŕiŕieyŕze czaŕy vŕywa *CzechEp* 12; *ActReg* 43.

Wyraŕzenia: »z dawnych czasow (a. z dawnego cza)« = *od dawna* (22): ony teŕ przyachawŕchi tam mayá sye pitacz tich livdzy ŕtarich ktorzi tam Zdawnych czaŕfow ossyadłoŕczy swoye mayá *LibLeg* 11/83v, 11/20, 91; *Opecŕŕyw* 121; *March*³ T7v; Egzekucyi z dawnego czasu domawiali ŕię i przodkowie naszy u ojca WKM *Diar* 65; *LubPs* R5v, T4; *KrowObr* 33v; *RejWiz* 69v; *RejPos* 135, 153, 187; *RejZwierz* 119; *CzechEp* 12; *ReszPrz* 105; *ActReg* 43; *LatHar* 648; *SarnStat* 1021, 1057, 1146 [2 r.].

»z tych czasow« = *od tego czasu* (1): ledwie ŕię iey [ŕonie] chćiał przypátrzyć/ áli Znowu mu iá iŕ prává nie ŕtrzymał porwáli. Z tych czaŕow w iego oczu płácŕ nigdy nie ginie *WitosŕLut* A4v. ~

»za czasu, za czasow« = *podczas, wŕpólczesnie z; tempore* *Vulg, Modrz, JanStat; in diebus PolAnt, Vulg; apud Mącz, Modrz; in temporibus* *Vulg* [zawsze z przydawką] (217 : 214) (431) :

~ *za czasu czego* (50): *Diar* 20; A Iop záŕię zá czaŕu wćiŕnienia ŕwego/ Teŕ powieðał *RejWiz* 147; *BibRadz Eccle* 7/16; *BielKron* 82, [332²]v; *RejAp* 89v, 91 [2 r.], 184; ábychmy ŕie o tym ŕtaráli zá czaŕu ŕywotow ŕwoich *RejPos* 178, 163v, 177v, 222, 222v, 231 (9); *BiałKat* 18v; *RejZwierz* 115v, 172v, 173, 261v; *CzechRozm* 167v; iŕ zá czaŕow iego pánowániá/ Pan Bog táki ŕkár vkazał. *Skarŕyw* 538, 211, 317, 601; *StryjKron* A6; *LatHar* 299; Y pomnię zá czaŕu pámięci S. Króla Polŕkiego Zygmuntá Auguŕtá [...], ŕem to widział v wielu ich bydŕ rzecz bárzo droga. *JanNKar* D2; *SarnStat* 15, 111, 135, 193, 351 (15). Cf »za czasu pogody«, »za czasu pokoju«.

za czasu czyjego (293): *MetrKor* 40/818; May. Za czaŕu mego vŕyteczno ieŕt z they ŕyły krew puŕcić, czo iá zowá Medijana *FalZioł* V 7, I 155b, V 45v, 46v, 48v; *Bielŕyw* 9, 11, 16, 17, 28(15); *RejPs* 104, 147v, 209v; *RejRozpr* K2v; *RejJóz* H2; *MurzHist* B2v; *MurzNT* 126; *KromRozm II* x3;

Pánowálá myędzy Korynthczyki yeńcze zá czáfu S. Páwłá nyezgodá y ípor *KromRozm III* D5v, Cv, C4, C6v, Ev, H6 (11); *LubPs* A3, Q2v, S2v, S6, hh5; *KrowObr* 135; IPokrátes on Mędrzec á Philozoph dawny/ Ktori był w íwych zacnościach zá íwych czáłow íławny. Ten człowieczá náture włáfnie rozeznowál *RejWiz* 1v, 91, 163v, 181; *Leop Iudic* 5/6 [2 r.], 2.*Par* 14/1, 6, 3.*Esdr* 2/16, 5/73, *Luc* 4/25; *RejZwierz* 42, 43, 44v; *BibRadz I* *2, *4v, 3c marg, *Gen* 10/25, I 136b marg (27); *OrzRozm* E2, T2v; Też y miáfteczko Kázimierz y czternáście wíi dzierzeli to ci mnífy ták dlugo/ áz ie zá náznego czáfu wykupił Krysztoff z Szydłowcá Woiewodá Krákowłki z Opátowá. *BielKron* 360, 8v [3 r.], 10v [2 r.], 27, 75 [2 r.], 82v (34); *KwiatKsięż* O2v; *Patrum nostrorum memoria*, Zá czáłow náfných ítárfnych *Mqcz* 283c, 13b; *MqczLub nlb* 14; *RejAp* 30, 30v, 58v, 76v, 91v, 172v; *RejPos* 21v, 35, 61v, 68, 260 (11); *RejPosWiecz*² 94; *RejPosWiecz*³ 97; Czytayże záfy v S. Cypryaná męczenniká: iáko zá iego czáłow chrzczono *BialKat* 243v, 298, 338v, 358v; *RejZwierc* 13, 172v, 184, 185, 257v; *WujJud* 186v, 225; *WujJudConf* 180v, 193v; *BudBib Iudic* 5/6 [2 r.], 3.*Reg* 11/12, 1.*Par* 4/41, 2.*Esdr* 9/32, 12/46 (15); *HistHel* Av; *BialKaz* Dv; *BudNT przedm* b8v; *CzechRozm* 107v; *ModrzBaz* 3v, 45, 55, 81v, 113, 130, 130v; Drugi raz záfię ízedł do Rzymu Piotr S. zá czáfu Neroná *SkarJedn* 98, 14, 33, 47, 70, 81 (15); *KochOdpr* C; *SkarŻyw* 13, 20, 25 [2 r.], 40, 50 (30); *StryjKron* 542 marg, 547; *CzechEp* [378]; Opufzczám wiele rzeczy ínfnych/ z tego Cyprianá/ y z drugich píárfzow/ ktorzy zá czáłow Cyprianowych/ y po nim áz do Niceńłkiego Synodu żyli *NiemObr* 57, 56, 125, 127, 158, 168, 179; *ReszPrz* 29, 98 [2 r.]; *ReszHoz* 138; *ArtKanc* K10v, Lv; *KochWr* 40; *LatHar* [+10]v, 126, 172, 685; *WujNT* 5 marg, 60, *Matth* 23/30, *Luc* 17 arg, s. 463 (10); *SarnStat* 4, 181, 353 [2 r.], 370, 371 (23); *SkarKaz* 80a; *CiekPotr* 29, 50; *SkarKazSej* 666b, 688b, 706b. Cf »za czasu apostołow«.

Ze zdaniem czasowym i przydawkowym [w tym z odpowiednikami: tego (5), onych (3); gdy (10), kiedy (3), który (1), za których (1)] (15): gdyż za oto tych náfných czáłow dzífielých/ zá ktorých fię y vmieiętność ięzykow z poznániem prawdy zacnie rofkwitnęłá/ zaden tak głupi y íprofný nie íeft *BibRadz I* *4v, *Iudic* 19/1, *Ruth* 1/1, *Mar* 8/1; *BielKron* 80v, 135; V Rzymian zá dawnych czáłow kiedy pánowáli íwiátu/ byłá thá miárá *GrzepGeom* N; *RejPos* 296; *BudBib 2.Mach* 9/23, 14/38; *CzechRozm* 72v; DOpir Polłká ożyłá thu zá czáfu tego/ Gdy doftálá zá Krolá Zygmuntá zacnego. *PaprPan* Ee2v; *SkarŻyw* [407], 600; *WujNT 1.Petr* 3/20.

W połączeniu z datą (10): Były te íekty v Żydow zá czáfu Ianá Hirkana íyná Symonowego/ przed národnieniem Páná Kryftułá lat 125. *BielKron* 119, 133, 134; *SkarJedn* 124, 138, 142, 256; alz Pan Bog zá czáłow Zenoná Cefarzá/ około roku Páńłkiego 490. íkarb on obiáwić raczył *SkarŻyw* 537, 150; *ReszPrz* 29.

W różnych połączeniach strukturalnych z innymi ogólnikowymi określeniami czasu (synonimicznymi, przeciwstawnymi lub bliskoznacznymi); najczęściej z przysłóvkami (10): Náđ to/ ácz tego w pífmýe nyemálfz/ ále náyduye íye z pífmá íwyętych ludzi/ ktorzy zá czáłow ápoftolłkich y wnet Potym byli *KromRozm III* I4, Cv, H8v; Abowýem imýe twoye ná wyeki trwác będye/ Zá tych czáłow dzífielých y ná potym wíłędzye. *LubPs* ee6v; *BibRadz 2.Esdr* 9/32; *RejPos* 260; ktora rozność poftow/ powiáda/ nie zá czáfu náznego záczeńłá íe/ ále dawno przed tym *WujJudConf* 193v; *BudBib 2.Esdr* 9/32; *LatHar* 219; Zaden nie íeft ktoryby opuścił dom/ [...] żeby nie miał wziác tyle ítokroć teraz/ zá tego czáfu [nunc, in tempore hoc] *WujNT Mar* 10/30.

W charakterystycznych połączeniach: czasu dni, królowania, młodości (młodszych lat) (3), niewolej, pamięci [czyjej] (2), panowania (14), papieżstwa, ruszenia pospolitego, starości, szczęścia, uciśnienia, żywota (13); za czasu (czasow) jego (ich, jej) (32), m(oj)ego (6), naszych (36), sw(oj)ego (23), tw(oj)ego (3), waszych.

Wyrażenia: »za czasow (a. za czasu) apostołskich, apostołów« [szyk 29 : 3] (30 : 2): *KromRozm I Kv*; *KromRozm II l2*; *KromRozm III H8v, I4, I8v*; Oto wnet ielźcze zą cząfu Apofółow fwiętych wzburzał ná nie rozliczne przelládowniki *RejAp 103v*; *WujJud 45v marg, 46, 49v, 128 marg, 226, Mm7, Mm7v*; *WujJudConf 128, 138v*; *SkarJedn 81*; *NiemObr 132, 164*; *ReszPrz 37*; *LatHar 122, 219, 252, 509*; *WujNT 411 marg, 419, 453, 463, 808, 857, Ccccc4v*; *WysKaz 38*; Ielźcze zą czáfow Apofółfkich do ćieniá Piotrá ś. z dáleká chore noźzono. *SkarKaz 41b*.

»za dawnych czasow« = *olim Modrz* [szyk 16 : 1] (17): *BibRadz I 274, 451a marg*; V Grekow zą dawnych czáfow/ był ten obycźay/ iż biáleğłowy nágo z męźczyznámi chodźły zápáfy *GórnDworz X3*; *GrzepGeom A4v, N [2 r.]*; *RejPosWstaw [41⁴]*; *ModrzBaz 18, 42v, 91v, 95v, 109, 112v, 118v*; *ReszList 148*; *GórnRozm C3v*; Zą przodkow y rodzicow náłzych, y zą náłzych Iuź telfz dawnieyfźych czáfow, bogáta szláchcianká, Dofyc miála gdy wźięlá od rodzicow fwoich Parę pektoralikow *CiekPotr 29*.

»za dzisiejszych czasow« [szyk 3 : 2] (5): *FalZioł I 155b*; *LubPs ee6v*; *BibRadz I *4v*; toćbyś podobno máło tych fług miál zą dziliefźych czáfow *RejPos 218, 197*.

»za krotkiego czasu« (1): iż dofycieś nędzniku rofkofzował zą krotkiego czáfu żywothá twoiego *RejPos 265v*.

»za młodszych czasow« (1): Ten znák y zą ftárych y zą młodźych náłzych czáfow zámknione wrotá otworzył *SkarŻyw 92*.

»za onych czasow (a. za onego czasu)« = *wtedy; nigdyś; in diebus (ipsis) PolAnt; olim, temporis illius Modrz* [szyk 16 : 3] (19): *LubPs gg6v*; *RejWiz 44v*; Tákci Pan opátrnoćciá fwoią záchowywa w kołciele pracá fług fwych/ y náukę ktora zą onych czáfow od niego poftánowiona bylá w wćiech prorokow iego. *BibRadz I 353v, Iudic 19/1, Ruth 1/1, Ier 3/6, Dan 11/6, 1.Mach 14/13, Luc 2/1; BielKron 83; RejAp 30v; RejPos 304; BudBib 2.Mach 9/23*; Przemyśł ábo Lelźko pirwźy. BYł tho práwy Krol Polłki zą czáfu onego *PaprPan Dd2; ModrzBaz 18, 54, 97v; NiemObr 4; ReszList 148*.

»za pierwszych czasow« = *dawniej, przedtem* [szyk 2 : 1] (3): *RejZwierc 178; BudBib 2.Mach 14/38*; A to co fie dźiáło/ zą onych pirwźych czáfow/ y dźiś fie pokázuie/ gdy z láłki przeyrzenia Bogá Oycá náłzego/ Ewángelium Páná Chriřtuřowe obiáśniác fie poczynało *NiemObr 4*.

»za czasu pogody« (2): Szczęfłiwy: kto to widząc zą czáfu pogody Wnośi się s tych puřtek/ vchodząc przygody. *GrzegŚm Av; KlónFlis E3v*.

»za czasu pokoju« (2): Nadobne Miála to y Zamek [...]. Naleźy Krolowi iego M. Polłkiemu/ ále go zą czáfu pokoiu/ y przyáźni s Krolem I. M. Polłkim [...] Szwed nieodpowiednie pośiadł. *KwiatOpis Bv; RejZwierc 246*.

»za czasow potrzebnych« (1): A ták pięć fmyřłow maiąc od Bogá nádánych/ Vźywaymy ich teras zą [!] czáfow potrzebnych. *MycPrz I C3v*.

»za czasu przeszłego« (1): Niech znam ia nędznik kiedy/ gdy iuz wieku mego Mnieyfzy kres/ niż go było/ zá czáfu przelzłego. *GrabowSet* E4v.

»za czasu słusznego« [szyk 1 : 1] (2): iefli thák długo będyefz trwał w tym zátwardzeniu twoim/ [ ] nienaydzyefz łobie zá czáfu łufznego tu w tym żywocie vznánia łwego *RejPos* 197; *BielSpr* b3.

»za starych, starodawnych czasow« = *in diebus antiquis PolAnt*; *priscis temporibus Modrz* [szyk 3 : 1] (2 : 2): *BibRadz Ez* 38/17; *RejAp* 68; Kwitnęło zá łtárodawnych czáłow w mowieniu rzeczy ćwiczenie włzkołách *ModrzBaz* 130; *SkarŻyw* 92.

»za tych czasow (a. za tego czasu)« = *wtedy*; *teraz*; *in illis diebus PolAnt*; *in tempore hoc Vulg* [szyk 10 : 3] (13): *MurzHist* B2v; *LubPs* ee6v; ZA tych tám czáłow gdy zebránie ludzi bárzo wielkie było/ a nie mieli coby iedli/ wezwał Iezus zwolennikow łwych y rzekł im. *BibRadz Mar* 8/1, I *4v; czemuż łie dziś thego zá tych nędznych czáłow nie łekamy *RejPos* 251, 197, 260, 296; *CzechRozm* 72v; *PaprPan* Ee2v; *KochWr* 40; *WujNT Mar* 10/30; *PaxLiz* A3.

»za wiele czasow« = *długo* (2): [Solon] Atenłkim panom wyborne vłtanowił prawa [...] á tak za wiele czáłow ie rzádził *BielŻyw* 5, 40.

»za czasu wolnego (a. za czasow wolnych)« [szyk 2 : 1] (3): Połel mu powieda iż zawolnego czáfu trzeba otym myłlyć. *RejKup* F; *RejPos* 244, 252.

»za wszystkich czasow« = *omnibus diebus Vulg* (2): *BibRadz 1.Mach* 14/4; A záchowáli łie w łprawiedliwołci á łwiáthobliwołci przed oblicznołciá iego/ zá wlythkich czáłow náłznych. *RejPos* 296.

Szeregi: »za czasow i dni« (2): Stharzy lekarze o mocy te⁸⁰ Iemiola nie bárzo grunthownie wypifali/ Ale za czáłow y dniow dziliefznych náłzich wielką chwałę ma z dołwiadczenia preftich [!] bab *FalZioł* I 155a; *SkarKazSej* 706b.

»za czasow a pamięci« (1): Co łie to okazało [...] iuz y zá czáłow á pámięci náłzey. *RejAp* 58v. ~

»za czasu, za czasow« = *wcześniej, o odpowiedniej porze; per tempus, tempestive, tempori Cn* (21 : 1) (22) : *RejPs* 103v; A ták trzeba zá czáfu myłlić o przygodzie *RejFig* Bb6; *RejZwierz* A5v; *BielKron* 234; *SienLek* 63; *RejPos* 244; *BielSat* Gv; *RejZwierc* 182v, 261v *margin*, Bbb3v; *KochOdpr* Cv; *Oczko* 23; á dokądeł młody/ Vżiy łwiátá zá czáfu y piękney łwobody. *KochFr* 52, 85; *GórnRozm* M3; *GrabowSet* D4v; *KochFrag* 16; *WysKaz* 12, 39; *SarnStat* 975; Gdy owo owce łtrzygá co więc myłli bárán/ Rozumie to że y on z nimi będye karan. [...] łtrzełcielz y wy rádę łwoiey wełny/ Zá czáłow poki maćie páńłtwá łwoie pełny. *CzahTr* E4v, F2.

~ *W charakterystycznych połączeniach: za czasu hamować, myłlić, opatrzyć, pomagać, radzić, starać się* (3), *strzec, szukać* (4), *zabiegać*. ~

»za czasu« = *za życia* (2) : Iedenći iefł Kriłtus iedná perłoná iego/ ále dwie formie álbo dwoiáki łtan iego. Ieden wieczny łtan/ drugi zá czáfu *SarnUzn* F4v, G3v.

»k(u) czasu« = *w czasie [zawsze z przydawką]* (5) :

~ *ku czasu czego* (1): wracáiąc łię wroce łię do ciebie wedle czáfu żywotá (*margin*) To mieyfce rozmáicie przekłádáią y rozumieią/ niektorzy ták. wroć łię do łiebie roku przyłzłego/ drudzy będyli żyw. inłzy łpełnienie ku czáfu porodzenia żony twey. (–) *BudBib Gen* 18/10.

Wyrażenia: »ku jutrzennemu czasu« = *ad matutinum Vulg* (1): ku wieczorowi będye trwał płácł: á ku iutrzennemu czáfu wefełe. *Leop Ps* 29/6.

»k(u) temu czasu« = *wtedy* (3): A thak yego Krolyewfka myłólcz raczil rofkazacz. aby, wfyłczy sluzebny ku themu czafzv dlya popyłchv welwowy byly pod szadzanyem do wyeze *MetrKor* 38/286; *LibLeg* 11/182; *Diar* 29. ~

»czas, czasy« = *przez czas [przeważnie z przydawką]* (135 : 3) (138) : *KochPs* 57; Ná tym rozdawaniu *Epimetheus* czas trwając nie obaczył fię [...] iż wfyłtko niemym źwierżetom rozdał *GórnRozm* Nv.

~ *W charakterystycznych połączeniach*: [jakiś] czas chować się, chowany (2), (wy)trwać (7), (z)ci(e)rzeć (5).

Zwrot: »czekać (a. oczekawać) [jakiś] czas« [szyk zmienny] (4): *PatKaz II* 63; *StryjKron* 652; Pan Chycki odnioł to X. P. y czekálfimy ná to czás niektory/ ále o tym milczenie było. *NiemObr* 23; *KochFrag* 28.

Wyrażenia: »dalszy czas« = *dłużej* (1): Aby dalszy czas cirpieć chciał Był ci bych nieco powiedział. *BierRozm* 27.

»czas dawny« = *długo* (1): Tákżec ią tesknię [...] Czekáiąc twęgo Pfałtérzá czás dawny. *KochFrag* 28.

»długi czas (a. długie czasy)« = *długo; tantum tempus PolAnt; diu Calep; ampliori tempore, multum tempus Vulg* [szyk 42 : 16] (58): aboczyem bylo zdawna dawnego zamknyono myłofyerdzye bofkye yłz fyą dlugy czafz nyechczyal bog ímylouacz nath íwem ítworzenyem *PatKaz II* 50, 46, 54v, 59 [2 r.], 63, 74, 83v; *FalZioł* V 94; *LubPs* ff3; *RejWiz* 131; *LeszczRzecz* A2, A5v, A6v; *BielKron* 16v, 165v; *Mącz* 334b, 369a; *GórnDworz* Mv, Bb2v; *RejPos* 200, 291v; *MycPrz* I C; *BudNT Ioann* 14/9; *PapPrPan* D2, O2, Ffv; *Oczko* 27; *SkarŻyw* 294, 310, 593; *StryjKron* 497, 557, 562, 652, 657; *CzechEp* 55; Y íam iuż bączyc możelz/ że moię pośługi V téy pániéy nie ważné/ które zna czás dlugi Y ítáteczné/ y wierné *KochFr* 64; *KochSz* A2v; *KochPieś* 26; *KochSob* 65; *PudlFr* 17; *PapPrUp* A3; *Calep* 335a; *Phil* H2; *GórnTroas* 32; *GrabowSet* D2; *WujNT Ioann* 5/6, *Act* 18/20; *SarnStat* 168; *WitosłLut* A2v; *PowodPr* 38; *GosłCast* 18; *SkarKazSej* 659b; A ták on Arcyzłódziey chodzil dlugie czáfy Ná oney íwey wierzchnicy z wiátrami zá páfy. *KlonWor* 17, 16, 24, 40.

»długi czas [przed czym]« = *dawno* (2): Otho tą figurą rozumyal y uykladal moyzelz onafzwyáfzey pannye maryey O yelzcze dlugy czafz przed począczyem y narodzenyem yey myłólczy *PatKaz II* 56v, 59.

»czas inny« (1): muśfályby na Seymie nie bywác íądy/ ále wfytek czás inny/ żeby Krol íądził ná pewnem mieyfcu z radą połpołu *GórnRozm* M4.

»kilka (a. kilko) czasow« (2): Y gdy tam kilka czáfow zmiefzkáli [*facientes autem tempus*]/ odeśłáni íą z pokojem od bráciey do Apofłolow. *BibRadz Act* 15/33; *BielKron* 105v.

»každy czas« = *zawsze* [szyk 2 : 1] (3): wybierz męże mądre [...] / cí miafłto ciebie niechay íądzą lud pośpolity káždy czás *BielKron* 32; *ArtKanc* Q9; *GrabowSet* B3.

»krotki czas« = *pauco tempore JanStat* (2): Człowiek národzony z niewiáfłty krotky czáz żywiąc/ íełf nápełnion wielą nędze *BialKaz* B4; *SarnStat* 188.

»mały (a. maluczki) czas« = *krótco* [szyk 5 : 1] (6): Iełfeżem mały czas s wami/ ale poydę rychlo ku temu ktory mię pośłál *OpecŻyw* 75v, 96v; *RejZwierc* [78²]v; *Oczko* A2v; *KochPieś* 25; *GórnRozm* I4.

»niedługi czas« = *krótco* (1): bo tháki człowiek nie dlugi czás ma ná íwiecie żyć *BielKron* 80v.

»czas niejaki« = *trochę, niedługo; aliquanto tempore Vulg* [szyk 2 : 1] (3): *Mącz* 233a; A zmiefzkawfzy čás (nie iáki) [*Facientes autem tempus*] odpufzczeni fą fpokoioem od bráćiey ku ápoftołom. *BudNT Act* 15/33; *WujNT Act* 15/33.

»czas niemały« = *długo; tempus non modicum Vulg* [szyk 27 : 9] (36): *LibLeg* 10/63v; *RejKup* 14v; *KromRozm III* L6; *Diar* 56 [2 r.]; *LubPs* F2v; moy pánie bychći miał powiedzyeć Swe przygody/ trzebáby niemały čás fiedzyeć. *RejWiz* 46v, 94v; A gdy tám pobyl čás niemały/ názwał tę kráinę Fenicią od fwego imieniá. *BielKron* 49, 134v, 170v, 248, 257, 316v, 336v, 415v; *GórnDworz* H3v, Aa4v, Ff4v; *PaprpPan* Dd, Ee4v; *SkarŻyw* 283; *CzechEp* 176, 373; *NiemObr* 25, 137; *ArtKanc* Q9; *GórnRozm H* [2 r.]; *Paprup* G2v; *ActReg* 69; *GrabowSet* A2; *WyprPl* A2v; *WujNT Act* 14/27; *CzahTr* D4; *PaxLiz* Bv.

»pewny czas« (1): niechby záfwe ieden z nich pewny čás przy tym fkárbie wftáwicznie miefzkał *VotSzl* E.

»(po)niektory czas« = *trochę, niedługo; aliquantulum temporis Vulg* [szyk 6 : 4] (10): *PatKaz I* 4v; In aliquo loco consistere, Pomiefzkáć niektóry čás ná niektórim mieyfcu. *Mącz* 396c, 397b; *HistRzym* 18v; *SkarŻyw* 167 [2 r.], 364; *NiemObr* 23, 63; *WujNT* 1.Cor 16/7.

»czas słuszny« (1): Zárnow máćiczna krá iefł ze krwi która čás fłufzny nie wyfłzá *SienLek* T2v.

»ten czas« = *wtedy* (4): *RejKup* z8v; Powieda teź Apoftoł Iż ten čás ludzie rádzyby pomárli á nie będą mogli. *RejAp* 78v; *GórnDworz* I7v, O4.

»czas wielki« = *długo; diutissime Calep* [szyk 1 : 1] (2): Niethak nieboze/ wiedziecz máfz Acz był wthym bledzie wielky czáfz Wfýtek Swiath athak tho mnima *RejKup* Q; *Calep* 322a.

»wszytek czas« = *zawsze* [szyk 3 : 2] (5): *RejKup* dd7; niebożátko biaągłowá byłá ten čás wfzytek/ iáko ná fkrzypcu/ boiácz fie áby iey teź tak nie zábil/ iáko ktorego z onyeh/ o ktorych iey powiedał. *GórnDworz* I7v, O4, Ee5; *GórnRozm* M4. ~

»na czas, na czasy« = *do określonego momentu [zawsze z przydawką]* (62 : 2) (64) :

~ *na czas czego* (3): że fię tak tym niezbednym obzářftwem tuczym? przez co nie tylko doftáiemy Kánkrow [...]: ále tráćimy káfkę Bożą/ fkárbimy fobie gniew ná čás gniewu *WerGość* 262; *GostGospSieb* +3v; *SkarKaz* 352b.

Ze zdaniem czasowym (1): przełóżył Pan Bog Anyoły nád Sędźmi y nád Krolmi zyemřkimi/ [...] ktorzyby thego mogli zábronić/ máiac moc nád nimi/ ále to záchowawáią ná oftátni čás kiedy fie zboże doftoi *BielKron* 80.

Zwroty: »na [jakiř] czas odłóżyć (a. odkłádać), odłózon(y) (a. przekłádany); odkłád na [jakiř] czas« = *differre Mącz; in aliud tempus transponere JanStat* [szyk zmienny] (34 : 6; 1); Kto nie ma dobrej woley dáć/ náuczyl fie ná dálřfy čás odkłádać. *March*¹ A4v; *LibLeg* 11/20v; *KromRozm I* E4; *KromRozm III* H6v, K7, L5, Q4; *Diar* 28, 29 [2 r.], 66, 84; *DiarDop* 105, 118; áby Prokuratorowie zá fwą pracą/ zámierzoną zapłátę mieli/ to iefł [...] od odkłádu fpráwy ná inny čás/ po iednym tylko grořzu. *GroicPorz* e4v, c3, t3v, v4v, aa3v; *BielKron* 216, 219, 222v, 225v, 240; *Mącz* 62b, 123b; *GórnDworz* K8; *CzechRozm* 8, 81 v; żeby ktora fpráwá ábo dla nieumieiętnořci fędźiow chrámáć miáłá/ ábo będąc ná infzy čás odłóżona [*tempore exclusa*] toczyć fię niemogłá. *ModrzBaz* 90v; *Oczko*

28v; *StryjKron* 697; *BielSenJoach* 4; *ActReg* 20; *OrzJan* 68, 70, 87; *WujNT* 310, *Act* 24 arg; *WysKaz* 47; *SarnStat* 718.

»na [jakiś] czas (za)chować (się) (a. schować), (za)chowan« = *in aliud tempus reservare* *Mącz* [szyk zmienny] (9 : 2): Przeto na inŷy czas to będzie zachowano, Ten raz wypifzemy gadki o rzeczach człowieku przyrodzonych *GlabGad* F4; przyczynę tego na inŷy czas łchowamy gdy o rodzeniu człowieczym będzie piłano. *GlabGad* O; *KromRozm I* E4; *KromRozm II* y2v; *BielKron* 80; *Mącz* 389c; *GórnDworz* F4; *Oczko* 24v, *PudłFr* 67; Lodownie w dworzech/ gdzie Pan bywa/ máia byđ opátrowáne: áby lod nie ginął/ á ná czás źimie był chowan. *GostGosp* 70; *SkarKaz* 352b.

Wyrażenia: »na dalszy czas« = *na później* (6): *March*¹ A4v; *GlabGad* M5; *BielKron* 216; *Mącz* 62b; Tu iuż morzá łzeptánié łłkáwé náłtáło/ A wiatrowi ná dálŷy czás fuków nie síłáło. *GórnTroas* 18; *WysKaz* 47.

»na in(n)y (a. inszy) czas« = *na kiedy indziej; in aliud tempus* *Mącz*, *JanStat* [szyk 49 : 2] (51): *GlabGad* F4, O; *LibLeg* 7/35, 11/20v; *KromRozm I* E4 [2 r.]; *KromRozm II* y2v; *KromRozm III* H6v, K7, L5, Q4; *Diar* 28, 29 [3 r.], 66, 84; *DiarDop* 105, 118; *GroicPorz* c3, e4v, t, t3v, v4v, aa3v; Cefarz theż dla tey przyczyny ná inŷy czas Koncilium w Trydencie łłóżył. *BielKron* 235v, 219, 222v, 225v, 240; *Mącz* 62b, 123b, 389c; *GórnDworz* F4, K8; *BielSpr* 36v; *CzechRozm* 2, 8; *ModrzBaz* 90v; *Oczko* 28v; *StryjKron* 697; *BielSenJoach* 4; *PudłFr* 67; Połzedł zatim odemnie/ á natzas inŷi na łzerłza mi łie rozmowe obiecal. *Paprup* I2; *ActReg* 20; *OrzJan* 68, 70, 87; *WujNT* 310, *Act* 24 arg; *SarnStat* 718.

»na on czas« (1): Włzytko P. Bog chowa ná on czás obiáwienia y łądu łwego. *SkarKaz* 352b.

»na ostatni czas« (1): *BielKron* 80 cf *Ze zdaniem*.

»na czasy potomne« = *na później* (1): á bęđzieli to ptáłtwo/ kury/ ćielęćiná/ káplón/ nie łye nád to łepłzého dáć niemoże: ryby/ owoce/ iárzyny/ przypráwné iuchy/ ná czály potomné zchowáwłzy *Oczko* 24v.

»na słuszny czas« (1): EXcepcya łeft dwoiáka/ łedná kthora odwłacza tylko łpráwę ná inny łłufzny czás wedle Práwá *GroicPorz* t.

»na zły czas« (1): mogá tych dárow Bożych vżywáć/ ná kościoły y chwałę Bożá/ ná obrony y zamki/ y inne ná zły czás gotowości/ y do zbáwienia przyłługi. *SkarKazSej* 666b.

Szereg: »na in(sz)y czas i miejsce« (2): Ale odłóży to ná inŷy czás y myeyłce. Tu dołyc o tym *KromRozm III* H6v; *GórnDworz* K8. ~

»na czas, na czasy« = *w porę, na termin, w terminie; trafnie, w odpowiednich okolicznościach; w określonym czasie, na określony czas; commodum Calep; in tempore Vulg; ad diem, ad tempus Cn* (183 : 96) (279) : Terazci pan niedośpielzen/ Przyidzielz potym ná inŷy dzień. A gdy táko częłto chadzał/ Nigdy ná czás nie vgadzał *BierEz* Sv, G; *FalZioł* I 96c; A włzitkym tym pyáczy tíłfyaczom owiecz sum^ma pyeczdziesyath tíłfyacz denych ma bicz płaczono na czas *LibLeg* 11/108; *BielKom* C4v; *Leop Eccli* 12/16; *Mącz* 244b; *SienLek* 154v; iż bez inych regułek vżyć będzie mógl godności łwych Dworzánin/ y ná czás/ y dobrze *GórnDworz* I3v, I4, K5, O7, S2; *BielSat* H2; *Strum* L4v; *ModrzBaz* 64v; *Oczko* 23v, 34v [2 r.]; *ZapKoscier* 1582/35; Człowiek áby raz vmárl/ z tym łye ná świát rodzi: A łełli łełcze k tému śmierć ná czás tráfiłá/ Rychłéy dobre/ niżli złé łłowo záłłżyłá. *KochTarn* 77; *Calep* 223b; *KochFragJan* 4; *WujNT* Mar 12/2.

~ na czas czego (3): A żadneby świeczki ani krzyżyki ani máści nie poświęciły więcey mieyfca onego/ iedno ty ktoreby były zápalone á ofiárowáne w fercoch wiernych/ ná ten čás zébránia onego Páńfkie⁸⁰ *RejPos* 349; *SarnStat* 416; *SkarKaz* 4a.

Ze zdaniem czasowym i przydawkowym [w tym z odpowiednikiem: ten(że) (3); gdy (3), na który (2), kiedy (1), który (1)] (7): raczil bil ye⁸⁰ Crolyewa M. Radi fwoye na czafz. na kthori bil s panem. Voyewodą do Camyencza smowyl pollacz. *LibLeg* 11/140, 11/161v; *Diar* 78; *Dicam tibi tum demum quando usus poscet*, Ná tenći čás dopiero przypomnie/ gdy czas będzie potrzebował *Mącz* 81c; *GórnDworz* Kk2v; *SkarŻyw* 202; *GostGosp* 42.

W połączeniu z datą (2): deputuiemy ołoby [...] z Rycérztwá/ rc. którzy ná čás S. Marćiná w Roku ninieyfzym/ do Lubliná ziąchác fie máią *SarnStat* 58, 1080.

W różnych połączeniach strukturalnych z innymi ogólnikowymi określeniami czasu (przeciwstawnymi, synonimicznymi lub bliskoznacznymi); najczęściej z przysłówkami (21): yfzechmi sie zwolili niny y na prziffle czafy náfze czeladkę [...] rzędzicz y sprawowacz *ListRzeż* w. 46, 23; *Atho ma bicz na czafy pothomne a nyenawfthecz* *LibLeg* 6/156v; *KromRozm I N*; *BielKron* 358v, 429v; *A thák thego ná ten čás rofádku vzywaymy/ s czegobyfmy my y potomftwo náfze poćiechy ná potomne czafy vzywáli* *MycPrz II A2*; *CzechRozm* 181; *Oczko* 3; *Oznáymuiemy ninieyfzym liftem wftytkim którym to należy/ tym którzy teraz fą/ y którzy ná potomné czafy będą [praesentibus et futuris JanPrzyw 53].* *SarnStat* 11; áby ná potym ná przyfzle czafy [futuris perpetuis temporibus *JanStat* 137] nic nie było przez nas y potomki náfze ftánowiono/ przez fpólného Rad y Poftów ziemfkich zwolenia *SarnStat* 50; pozwalamy: áby w ziemi ich było iuz záwždy y ná potomné czafy od káždego Dekrétu pámiętného trzy grofze *SarnStat* 822 [*idem* 1152] 103, 188 [2 r.], 273, 485, 540 (12).

W charakterystycznych połączeniach: na czas dojć (3), iść, oddać (5), posłać (3), stanąć (3), stawić (się) (5), trafić (3), ugadzać, wrocić (wracać się) (2), (za)płacić ((za)płacon) (9), (z)jachać (się) itp. (12).

Połączenie: »prawie na czas« (9): *RejWiz* 23v; *Oportune te mihi ostendisti*, Práwieś mi fie ná čás vkazał. *Mącz* 445c; *CzechRozm* 49v; *KochOdpr B3*; *SkarŻyw* 202; *ActReg* 85, 156; *Ale widzę otwarty dom, á práwie ná čás Bá y wychodzącego Pángraczá z fwym flugą.* *CiekPotr* 30; *PaxLiz B3*.

Wyrażenia: »na dalszy czas« = w przyszłości (1): ktochce na przyszły dalszy czas lepiej dogodzic rzeczom swoim y vspokoieniu swemu, musi gwałt sobie vczynic *ActReg* 135.

»na dobry czas« [szyk 1 : 1] (2): *RejWiz* 23v; *Bárány odeymowác od owiec/ y ták ie przypufzczác/ coby fie ná čás dobry lęty iágnięta* *GostGosp* 106.

»na dzisiejsze czasy« (1): *A Iż poftępek práwny w Státucie Mázoweckim opifány/ iuz ná dżisieyfze czafy ieft długi.* *SarnStat* 1149.

»na inszy (a. inny) czas (a. na inne czasy)« = kiedy indziej [szyk 3 : 1] (4): *BierEz D*; *KrowObr* 196; *BielKron* 358v; *Tufzē/ iz iákis żywot zácmiony fczęfliwfy W ciemnym obłoku czeka ná nas/ ná čás infzy* *GostCast* 24.

»na jeden czas« = równocześnie; pro uno tempore *JanStat* (6): *RejKup* b3; *UstPraw I*; a tak *Ia Iurk sobanfki Ialem na yeden czafz spányem Iakubem Iganowfkym do Pána wrączka Garczynfkego* *ZapKościar* 1584/50; *SarnStat* 112, 185, 211.

»na jeden czas« = *niegdys* (1): Naieden czas nobilitas Portugaliae prosieli ad sumtiofifsimum conuinium praefectos clafsis Hispaniae *ActReg* 183.

»na który czas« = *kiedy; wtedy; in quo tempore PolAnt, Vulg; pro quo tempore JanStat* (13): a na ktori tes czas pan twoy ma tho vczinicz Krol ye⁸⁰ m. lyfthem fwim panv twemv oznayomicz bedzie raczil *LibLeg* 10/64, 7/31v; *Diar* 19; *BibRadz* 1.*Petr* 1/11; *LeovPrzep* E4v, Hv; *GórnDworz* H3v; *CzechEp* 119; *ActReg* 136; *WujNT* 1.*Petr* 1/11; Ná który czas w Powiećiech Kálfztelani powiátowi będą powinni z fzláchtą fie ziechác *SarnStat* 129, 872, 911.

»na czas mianowany« [szyk 1 : 1] (2): który [sejm] iż za potrzebą na ten mianowany czas nie doszedł, nie baczyli jenak przyczyny, przeczby się egzekucyji na terażniejszem sejmie dosyć stać nie miało *Diar* 25; *SarnStat* 975.

»na czas naznaczony« = *ad diem certam Mącz* [szyk 20 : 3] (23): *Diar* 35; *GroicPorz* q4, ee; po rozefłaniu listow krolewfkich ná czás náznáczony/ ziecháli fie ná Syem/ cí którym należało *BielKron* 305v, 371v, 421v; *Mącz* 50a, 113d, 413b; *RejZwierc* 169v; *ModrzBaz* 118; *SkarŻyw* 373; *SarnStat* 127, 416, 795, 806, 853 (11).

»na czas naznamionowany« (3): *LibLeg* 10/69; Obiecáli tedy poślác 15. tyfiác ludzi z Skánderbegiem do Węgier ná pomoc krolowi ná czás náznámionowany. *BielKron* 245v, 205.

»na czas obiecany« [szyk 1 : 1] (2): *BielKron* 107; Diem promissorum repraesentare, Nieco ná obiecány czas pełnić/ czinić dofić obiecaniu fwemu tego dnia ná który przirzekł. *Mącz* 431b.

»na on(że) czas (a. na ony czasy)« = *tunc Vulg* (11): *BierEz* N2v; *ZapWar* 1550 nr 2665; Gołębiętha młode Lepfze fą na wiofnę á na iefieñ/ lecie albo zimie nie tak dobre ku zdrowiu/ abowiem na ony czafy ziarnem nawięczey żywi. *FalZioł* IV 21a; *RejWiz* 38v; *Leop* 1.*Esdr* 5/16; *RejPos* 258v; co wzyfłtko iż fie na onże czás niefkończyło/ ále áfz/ nie tylko po Acháfie/ ále też y po Ezechiafzu *CzechRozm* 142; *SkarŻyw* 390, 570; *WysKaz* 3; *SkarKaz* 4a.

»na czas ostateczny« [szyk 1 : 1] (2): Gdyż oto áż práwie ná czás oftátieczny/ fkończenia swiátá/ przyfzćie iego íobie zákłáda. *CzechEp* 354; *WysKaz* 3.

»na pewny czas (a. na pewne czasy)« = *ad diem (certam) Mącz, Modrz* [szyk 8 : 2] (10): A gdzieby nie przyiáł/ íkláda mu íługá Vrzędowy rok na pewny czás do Prává od Areftatorá *GroicPorz* ee2; *Mącz* 50a, 193c, 217a, 476a; *ModrzBaz* 118v; *SarnStat* 867, 1184, *VotSzl* D2v, E.

»na czas postanowiony« (1): Gdy kto zá kogo ręczy o iáką summę pieniędzy/ [...] á ten co zań ręczy nieda ná czás poftánowiony onego długu: W tákowey rzeczy rękoymia niema fię iednák wrzucić w dom álbo w máiętność onego dlužniká *UstPraw* F4v.

»na potomne czasy (a. na potomny czas)« = *na przyszłość, w przyszłości; in posterum Vulg, JanStat; in generationibus PolAnt; in saecula saeculorum Vulg; futuris temporibus, in futurum, semper JanStat* [szyk 55 : 8] (63): *LibLeg* 6/156v, 11/24; *ZapWar* 1545 nr 2646 [2 r.]; takowe vpominki trwałe fą a daleko y ízeroko thez y na potomne czafy między ludzmi fliną. *HistAlHUNG* A2v; *KromRozm* I N; *Diar* 21, 37, 82; *GroicPorz* A4v, 13; *Leop Esth* 16/22; *UstPraw* K3v; *BibRadz* *Lev* 7/36, *Eccli* 16/26; Ale widzifz iáko ítoł Krolewfki iuz práwie do dná znifzczał/ hoyną ízczodroblivością Krolewfką/ ktorą trzebá by Státutem powściágnąć/ y rękę ná potomne czafy Krolowi zámknąć *OrzRozm* O2v; *BielKron* 100, 319, 332, 429v; *HistLan* A2v, F5; *KochMon* 21, 28; *WujJudConf* 47; *BudBib* 3.*Esdr* 4/38; *MycPrz*

II A2; *CzechRozm* 181; *PapRpan* F4v; *Oczko* 3; *StryjKron* A; Wielés ty/ Ianie/ łobie pozyłkał rádosći Ná czás potomny z téy to niewdzięcznéy miłosći. *KochFr* 108; *KochMuza* 28; *SarnStat* 6, 11, 32, 103, 117 (25); *GosłCast* 62; *PaxLiz* A2; *SkorWinsz* A3; *SapEpit* Bv. [*SarnStat* 1013, *BibRadz Ps* 106/31 *cf* »na czas« = *zawsze*, »na wieczne czasy«; *Leop* 3.*Mach* 3/22 *cf* »na wszystkie czasy«].

»na prawy czas« (2): *RejKup* g8v; *Opportunus* – *Wczelni*, na prawi czas. *Calep* [734]b.

»na czas przerzeczony« [*szyk* 1 : 1] (2): do Miłtrzá y Conuentu [...] ná przerzeczony czás Niedziele Szrodopołtnéy [*infra hinc et praedictum terminum JanStat* 857] niech łie przywróca. *SarnStat* 1080, 1252.

»na czas przeszły« = *dawniej, przedtem; ad tempus praeteritum JanStat* (3): iż niechcełz mu zápláćić łto grzywien piéniędzy pewnégo długu: którés miał iemu zápláćić ná czás iuż przełzły/ á niezápláćileś *SarnStat* 1242 [*idem*] 1242, 1244.

»na przyszłe czasy (a. na przyszły czas)« = *w przyszłości, na przyszłość; in futurum Vulg, JanStat; (deinceps) futuris (perpetuis) temporibus JanStat* (36): łtaramy łie y othem myłlime, aby takowa náłła czeladz nam na przilłte czási połtułłnieilłła y powolnieilłła bełł *ListRzeż w.* 16, 23, 46; *MiechGlab ktv; DiarDop* 112; *RejWiz* 132; á co náprzylzły czás Bog ma wczynić [*quae facturus est Deus*] tho vkazał Pháraonowi. *Leop Gen* 41/25, 1.*Par* 17/17, *Is* 41/23; *HistRzym* 35v; *BielSpr* 75v; *NiemObr* 153; á nie máilł łto rozumu/ żeby opátrzyć ná przylzłe czály łwe rzeczy mogli. *GórnRozm* I4v; *ActReg* 135; *WujNT* 1.*Tim* 6/19; *WysKaz* 41; *SarnStat* 35, 50, 70, 81, 123 (20).

»na swe czasy (a. na swój czas)« = *we właściwym, określonym terminie [szyk* 5 : 3] (8): Ten też odłáczył napirwey kozy od owiec/ y na łwe czály przypułzczać łámce ku łámicam. *BielKron* 4v, 8v, 79v, 276v, 412v, 442; *ArtKanc* B6; gdyby nie dołzły ná czály łwé roki/ vchwalamy wedle *Conłtituciiéy Anni 1569. SarnStat* 1198.

»na ten(że) czas (a. na te(ż) czasy)« = *tum Mącz* (29): *LibLeg* 7/69v, 11/75v [2 r.], 161v; *ZapWar* 1549 nr 2657; Item zeznal ze na thenze czałz wpoznanyv vkradly Gdanłczaninowy yednemv 15 kun *LibMal* 1554/185v; żeś WKM na ten czas już minéły sejm złóżyć miał *Diar* 21, 25, 66, 93, 145; *Mącz* 81c; *RejPos* 349; *CzechRozm* 49v; *SkarJedn* 262, 309, 311; *SkarŻyw* 15, 114, 492; *ZapKóscier* 1585/57v; *NiemObr* 56; Gdzieś mié to byłł fortuná ná té czály záchowálł/ kiedy Rzymiánie dáry bráć poczęłi *KochWr* 33; *ActReg* 156, 168; *OrzJan* 47; *SarnStat* 742, 828, 1245.

»na terazniejszy czas« (1): y dałby to byłł pan Bóg pánowie/ by to obmyłławanié o téy woynie náłzé/ nie ná ten teraznieylzy czás przypáđłł *OrzJan* 47.

»na umowiony czas (a. na umowione czasy)« (2): *BielKron* 385; *Respondere ad tempus vel ad diem debitor dicitur, Ná vmowiony czás zápláćić. Mącz* 410b.

»na uroczysty czas« (1): *WYDERKOF recognitionem* zowá [...]: gdy kto pewná piéniędzy liczbę dochodu vroczyłłtego kupuie zá pewná fumnę, którą ná vroczyłly czás winien przez włáłného połłá odnołłć. *SarnStat* 1269.

»na ustawiony czas« (1): kiedyłz záłię przydzyełz? *Rzekł/ ná vłtáwiony czás. BielKron* 96v.

»na wolny czas« (1): do łiebie ze Lwowá ná wolny czás y mieylce przyzwáć á známi o rzeczách zbáwiennych ná mowy mieć miał. *SkarJedn* A5.

»na czas wypisany« (1): y ná zamek przereczony ziechác [powinni będą] zá obwieśczeniém ná čás wypifány [tempore descripto JanStat 909]. SarnStat 1124.

»na czas zamierzony« (3): ielli fie nie łtáwią ná čás zámierzony, dobrá tráćą. SarnStat 446, 437, 1272.

»na czas złożony (a. położony, a. przełożony)« [szyk 3 : 1] (4): bo zawłzdi na czáfch zložoni łzwylkyem kołthem łłłacz pani łzwe raczil. LibLeg 11/182, 6/118, 11/75, 160v.

»na żadny czas« = *nigdy*; (n)unquam ullo tempore JanStat (5): a przeto na zadny czáfz by namnyeyłzy marya panna nyebyła u crytuła wmyerłzyącze grzechu PatKaz III 95v; BielSat D; BielRozm 24; SarnStat 188, 1118.

Szeregi: »na dzień i czas« (1): NAprzód do obiéránia Sędziów/ Séymiki tym Woiewodztwóm fkładamy ná dzień y čás pewny w Tribunale Koronnym opifány SarnStat 867.

»na czas i dobrym kštałem« (2): bo godność dworzáninowá nie będzie żadna dobra/ ielli ná čás y dobrym kštałem vżyta nie będzie Górndworz H4v, O2v.

»na czas i miejsce« [szyk 8 : 2] (10): a w tim nazaytrz przyechal do nas od niego Ferath voyewoda Thchinfkj a Byalogrodzkj opowiadayacz yz na ten czas a na to myełcze niemoze bicz Sendziak LibLeg 11/75v, 11/75v; SkarJedn A5; SkarŻyw 390; SarnStat 362, 364, 413 [2 r.], 853, 868.

»na [jaki] czas i obyczaj(em)« (2): iáko dworzánin tego włzytkiego czoś mu w. m. przypifal/ ná ktory čás/ y ktorym obyczáiem/ vżywác ma Górndworz H3v; BielSpr 36v. ~

»na czas« = *nie w porę, w nieodpowiednich okolicznościach; importune, intempestive Mącz, Cn; incommode Cn [z przeczeniem]* (7) : Mącz 266c, 444a; ábo iżby czáfem nie powiedział iákiego łłówká/ rzkomo bárzo trefnie/ áno iż nie ná čás/ żaden fie onemu nie rozłmieie. Górndworz I4, H3v; A gđziéz ón kárp/ Stáchniku/ coś go w koycu chował Prze mię? czyliś nie ná čás w liście zázártował? PudłFr 62; KochAp 6; Zbytnie bieśiady y nie ná čás iáko Bogá obrážáią. PowodPr 74 marg.

»na czas, na czasy« = *zawsze, ciągle [zawsze z przydawką]* (158 : 105) (263) : y iáko przy poiedynkowym y łzczegulnym łądźie duchowne dułze mey drzewo pádnie/ ták leżec ná czáfy wiekiem nieokrełzone będąie. LatHar 638, 396.

~ Ze zdaniem czasowym [zawsze z odpowiednikiem: każdy; gdy (2), kiedy (2)] (4): LibLeg 11/153v; A ták tego połtępku nie závždy łye vżywác godzi/ ále Archimedowego ná każdy čás kiedy cién ielt moze vżywác. GrzepGeom O4v; ábyś závždy gotow był ná każdy čás/ gdy cie tákież Pan twoy do łiebie závólác będzie raczył. RejPos 356v; BiałKat 358v.

W różnych połączeniach strukturalnych z innymi ogólnikowymi określeniami czasu (przeciwstawnymi, synonimicznymi lub bliskoznacznymi); najczęściej z przysłówkami (18): y na tho obopolnie zwolili, prziięli thak/ trzimacz/ nimi [!] y na wieczne czasy. ListRzeż w. 55; Acz wielkye wyltępkyy moye Alie miłofyerdzie twoge Gotowo jełt na każdy čas A nikdy mu koncza nimás RejKup n7v; LubPs N4v; vczynili o tym Státut/ áby závždy ich potomkowie ná każdy čás [...] the ich przereczzone dni wefołe/ trzymáne á fwięczone były Leop 3.Mach 6/33, Ps 118/51; BibRadz Ps 33/2, 1.Mach 1/38; Olim pro quovis tempore, Hae tibi praevalidas olim sufficet vites, Závždy ná każdy čás. Mącz 262c; gdyż thy ná máły čás małz vzyć tu márney rołkofzy łwoiey/ á on iuż ná wieczne czáfy zołtác ma ná tákim mieyfcu RejPos 162v, 321; ná każdy čás y vltáwicznie ciálá

Páná Kryftułowego pożywáią *RejPosWiecz*² 93; ktorziby nie ktorego pewnego czáfu/ ále zówždy ná káždy czás przez rok [*omni tempore totius anni*]/ wedle práwá ná łądzie siedzieli *ModrzBaz* 91; *NiemObr* 112; *LatHar* 369; ZAdnému nápotym ná wieczné czáfy Cudzoziemcowi/ iákich Zamkow ábo Dołtoieńftw nie damy *SarnStat* 74; [*herbów*] od tego czáfu y ná potym ná wieczné czáfy [*exnunc et in antea, perpetuis temporibus JanStat* 749] będą vżywác *SarnStat* 991, 1003, 1216.

Zwrot: »na wieczne czasy (*a. na wieczny czas*) (*za*)cho(*wy*)wác, (*za*)chowan(*y*)« = *ad perpetuitatem conservare Modrz; observare temporibus perpetuo duraturis, perpetuis temporibus (ob)servare, servare temporibus per secula duraturis JanStat* [*szyk zmienny*] (5 : 11): y przytym próśmy Páná Bogá/ áby nas raczył záchowác/ pod Zwiérzchnością Kápłáńfką y Krolewfką/ ná czáfy wieczné w łálce fwy *OrzQuin* X4v; Boże wszechmogący, kto terażniejszego Zamieszania przyczyną, ten z rozsądku twego Bodaj dziś marnie zginął, a my na czas wieczny Miłość z sobą chowali *KochMon* 30; *ModrzBaz* 4; áby [...] wedle vftawy y porządku y rozrządzenia iego były trzymáné/ y záchowané ná czáfy wieczné *SarnStat* 382, 163 [2 r.], 193, 369 [2 r.], 371, 382 (13).

Wyrażenia: »na każdy czas« = (*in*) *omni tempore Vulg, PolAnt, JanStat; usquequaque Vulg; omni die, per omnem horam PolAnt; olim Mącz; in dies, quotidie JanStat* [*szyk 70 : 9*] (79): *PatKaz III* 106v, 154v; *FalZioł IV* 38c; *LibLeg* 7/31, 11/43v, 46, 153v; *RejRozpr* F3v; Wízak každemu pan oznaimył By na każdy czas gotow był. *RejKup* Cv, n7v; *KromRozm II* f2; *GliczKsiąż* Cv; *LubPs* D, G2 [2 r.], H2v, M4, N (13); *SeklPieś* 19; *Leop* *B4v, *Deut* 5/29, 2.*Par* 21/7, 4.*Esdr* 15/53, *Tob* 4/20 (10); *BibRadz Ex* 18/22, *Ps* 24/5, 33/2, 73/22, *Prov* 8/30 (8); *KwiatKsiąż* C, C2; *Mącz* 262c; *GórnDworz* Ev, Hh6v; *GrzepGeom* O4v; *RejPos* 60, 356v, 357v; *RejPosWiecz*² 93; *BiałKat* 358v; *RejZwierc* 170v; *BudBib Tob* 4/20, 1.*Mach* 1/38; *CzechRozm* 96v, 171, 242; *PaprpPan* S4v; *ModrzBaz* 91, 118v; *SkarŻyw* 120; *GórnRozm* Fv; *ZawJeft* 26; kto ma wielkie wody/ trzeba mu też takie mieyfce mieć/ gdzie ie záchowác: chceli mieć ryby ná czás káždy potrzebny. *GostGosp* 84, 132, 158; *WujNT Luc* 21/36, *Eph* 6/18; *SarnStat* 110, 273, 886, 1087; *SkarKaz* 421b; *VotSzl* Ev; *SkarKazSej* 692a.

»na czasy nieskończone« (1): Bo pan [...] Bogiem ná czáfy nam ieft niełkończone. *KochPs* 72.

»na czasy niezmierne (*a. niezamierzone*)« (2): ktoryz to Irzy Pieszk. obiecuie iemu pokoi na czáfy nie zmierne *ZapKościer* 1581/21; *LatHar* 240.

»na wieczne (*a. wiekuiste*) czasy (*a. na wieczny czas*)« = *in generationem et generationem PolAnt; ad aeternitatem Modrz; in aevum, perpetuis (deinceps) temporibus, perpetuo JanStat* [*szyk 126 : 30*] [156]: *ListRzeż w.* 55, 56; *RejPs* 89, 106, 217; Ano to fzałony kupiecz czo fwoy handel wízitek Marnie ftraći na wieczny czas prze krotki pożytek *RejJóz* F4; *LibMal* 1552/171, 1553/175; *KromRozm III* A8; *GroicPorz* B, 13; *BibRadz Ps* 99/5, 105/31, *Eccli* 39/11; *OrzRozm* G, M4v, R4v; *BielKron* 31v; *OrzQuin* C3, Aa3; *RejPos* 162v, 321, 332v; *BiałKat* 18v; *HistLan* ktv; *BudBib Tob* 14/7, *Eccli* 24/39; *CzechRozm* 73v, 234; *PaprpPan* K2; *ModrzBaz* 9v, 34v; *Oczko* B; *KochPs* 157, 185, 199; *ZapKościer* 1579/2v, 1580/11, 1581/6, 21, 21v, 1587/72; *NiemObr* 112, 169; TO ieft on brzeg fczęśliwy/ gdzie ná czáfy wieczne Litwá/ y Polfká máią féymy mieć fpołączné. *KochFr* 88; *KochPieś* 33; *Paprup* B3; *ActReg* 40; *GrochKal* 4; á Pan Iezus/ niech z duchem twoim przebywa ná czáfy wiekuiste. *LatHar* [+11], 148, 154, 230 [5 r.], 231, 355 (17); *WysKaz* X3; *SarnStat* 13, 74, 141, 163, 176 (69); *WitosłLut* A4v; *SkarKaz* 634a; *CiekPotr* 51; *ZbylPrzyg* B4. Cf *Zwrot*.

»na wszelki czas (*a. na wszel(a)kie, a. na wszystkie, a. na wsze czasy*)« = *in omni tempore PolAnt* [szyk 20 : 3] (23): na dom twoy myly panye zalezy łzwyatołzcz na włythky czały *PatKaz II* 40; *HistJóz C4v, D3v; WróbŻołt* 118/20; Moźne kroleństwo twoye wśfechmocny náfz Pánye/ Wyeczne yeft ná wśfe czały *LubPs ff, dd4v; Leop 3.Mach 3/22; KwiatKsiąż G3v; BudBib Ps* 105/3; *WierKróc B3; BudNT Eph* 6/18; *KochPs* 3, 46, 172; Smierć zá człowiekiem ná wśfelki czás chodźi *KochFr* 14, 66; *WerGość* 263; *ArtKanc H15, L5v, L7v, L11v, M12; SarnStat* 533.

Szeregi: »na każdy czas i godzinę« (3): rośtą między nimi rośterki á nyefnalki ná káždy czás y godzinę *GliczKsiąż Cv; SkarŻyw* 120; *GostGosp* 132.

»na każdy czas, (i) na każdym (*a. wszelkim*) miejscu« (3): *RejZwierc* 170v; w duchu y w prawdzie ná káždy czás y ná káždym mieyfcu Bogá y oycá łwego wychwaláią. *CzechRozm* 98v; *SkarŻyw* 120.

»na wieczny (*a. każdy*) czas i na wieki (wiekow)« = *omni tempore et perpetuo, perpetuis temporibus et in aevum JanStat* (3): Y chwalimy imię twoie ná czás wieczny/ y ná wieki wiekow. *LatHar* 574; *SarnStat* 989, 1087. ~

»na czas, na czasy« = *nie na zawsze, na razie, tymczasem; in praesens Modrz; in tempus Vulg; pro tempore JanStat* (198 : 33) (231) : A potym iął Krolá żedáć/ Chcąc też Grecyá oględáć: By go raczył ná czás puścić/ Slubuiąc się zásię wroćić. *BierEz G3v; OpecŻyw* [34], 36; kto yeft byłkupem albo opatem albo ktorym na czałz przelozonym rośpamyathauay czałto łzwyato panny maryey yey poczázcyá *PatKaz I* 2; *BartBydg* 25; *FalZioł I* 65c, V 52, 54; *LibLeg* 10/71, 11/28, *RejJóz I4v; RejKup f7; RejKupSekl a7; KromRozm III E7v; BielKom C4v, C5, F2, F4v; LubPs H, K3 marg, L4, hh2, hh6; KrowObr* 115v, 224; *RejWiz* 85v; *Leop Ps* 29/8; Rádźili theż áby odpoczynał ná czás *BielKron* 389v, 96v, 333, 428, 433v; *KwiatKsiąż F4; Mącz* 64c, 169a; *RejAp CC4*; Ale prołzę cie bárzo/ byś to wczynił dla przyłięgi [...] żebyś thu zá mię ná czás łiedział/ á żebyś to wypráwił v łedziego żebych ia łzedł do domu *HistRzym* [118]v, 8; *RejPos* 65, 109v, 138v [2 r.], 139, 222; *RejPosWiecz*³ 98; *BielSat D4v, H2; GrzegŚm 2 marg; RejZwierc* 141v, 263v; *BielSpr* 12v, 24v, 47; *CzechRozm* 38v, 46v, 72, 225v, 226v [2 r.]; *ModrzBaz* 44v, 77; *Oczko* 4; *SkarŻyw* 536; Ale pan będąc pánem/ może być ná czás odmieniwfy fię y w łzáty y w połtawę/ w kłztałcie łłżebniczym *CzechEp* 316, 359, 376, [401] [2 r.], [406], [411]; *CzechEpPorz* *; Ale ku wiefłzemu záwłtydzeniu y náwroceniu przeciwnikow náfzych/ pozwolmy im ná czás tego/ iżby zwierzchność/ y władza Piotrowá/ záwłze łuccęforá potrzebowałá *NiemObr* 51, 75; *KochPam* 87; *KochSob* 65; *BielRozm* 32; *Calep* 435a, 552b, 846b; *OrzJan* 48; *WujNT* 12, *Act* 19/22; *SarnStat* 108, 268, 1272; Są pożytki wrzędnicze z máiętności pánow ich/ z łurisdiktiey/ Nuż iurgelty łudźi łłżebnych/ Suchedni/ Mytá/ náymowánie połług ná czás/ iáko prokurátorskich etc. *GrabPospR* L3v; *VotSzl* E2v.

~ *na czas czego* (1): á ielzczę iedno ná máły czás żywotá łwego/ tym władał: bo po śmierci iego inłzy ná to mieyfce náłtępowáł. *CzechRozm* 181.

Ze zdaniem czasowym [aż(by) (2), poki (1)] (3): *RejAp* 62; Zmowá oná z Páwłem ś. ná ktorey fię głupie ładzą/ tylo ná czás trwác miálá/ poki było trzebá *SkarJedn* 95; *WujNT Apoc* 6/11.

W połłączeniach z innymi ogólnikowymi określeniami czasu (przeciwstawnymi); często z przysłówkami (15): ktore przykazánye zá wftánim przyczyny ná czás álbo też wyecznye odmyenyone być może *KromRozm II x4v*; Przykazał pan Bog miłowáć płod łwoy/ á miłość nye tylko ná czás ále záwłfe aż do

końca ma lie okázowác. *GliczKsiąz* Q3v; *RejWiz* 3v, 102y; A nie zle ná mály czás niewczáfu vzywác/
Kto dlugo chce ná Potym w fwyh rokfozách pływác. *RejZwierz* 38v; Then ná máluczki czás vcirpiał
krociuchny kłópoth á krociuchną fmiérć/ á ná wieczne czáfy foby rokfózuié y rokfozowác bédzye
s Pánem fwoim *RejPos* 321, 162v; *GrzegŚm* 3; *BudNT Hebr* 12/11; *MWilkHist* F; *GórnRozm* K [2
r.]; *WujNT Iac* 4/14; IEfcze obiecuiemy/ żadnégo zamku [...] żadnému Książęciu [...] ku rządzeniu
y dźierzeniu/ ná czás álbo ná wieki [*pro tempore vel in aevum JanStat* 297] nie poruczyć. *SarnStat*
484 [*idem*] 884.

*W charakterystycznych połączeniach: do czasu dopuścić, najmowanie, obalić, obumierać (2),
odjechać, odlecieć (2), odpocz(yn)ąć (odpoczywać) (3), odstąpić (odstępować) (3), odyść (odeszcie) (5),
okazować się (okazujący się) (2), opuścić (4), oszaleć, poczekać (2), (po)folgować (3), pofortunić się,
pomścić się, popuścić, poruczyć (2), posłużyć, powściągnąć, pozostać, pozwolić, pożyczać (pożyczony)
(2), pożywać (2), przejrzeć, przemilknąć, przestać, przyjąć się, puścić, radować się, rozłączenie,
rozwiązanie, (s)karać (2), stracić (stracony) (2), szczęścić się, (u)cierpieć (2), upaść, uspokoić, ustać,
użyć (3), uży(wa)ć (4), wstrzymawać się, wynić, zamykać, zaniechać (2), zaniedbać (2), zaręczenie,
zasnąć (5), (za)taić (3), zatrwożony, zazielenić (rozzielenić) się (3), zdradzać, zginąć (zginienie) (3),
zjednać, zmocnić się.*

*Zwroty: »na długi czas odkładać« (2): March³ V5; abifczie thego nadlvгии czas rokfazania náfchego
nieodkládaly *LibLeg* 10/57.*

*»na długie czasy (za)chować« [szyk zmienny] (7): RejJóz L7; Przythym day pan Bog W. M. fpołem z
małżonkiem iego miłofcią s dobre⁸⁰ zdrowia y włze⁸⁰ fczczęfcia pomnożeniem ná długie czáfy záchował
nam fłużebnikom W. M. ku ofobliwey pociefze. *HistAlHUNG* A4; *OrzRozm* Q4; *KwiatOpis* A3, B3;
ReszList 187, 192.*

*Wyrażenia: »na dalszy czas (a. na dalsze czasy)« = w dalszym ciągu, teraz i potem, (na) dłużej;
amplius *JanStat* (5); a ná drugim seimie slachczie ziem Mazoweczkich volno bandzie albo ná dalse
czassi thą constituczią prziiacz albo abrogowacz i nie prziiacz. *ZapWar* 1545 nr 2646; Pánie Boże
rácć łáfki fwey vżyczyć ná dálfzy czás *BielKron* 331v; *KochDryas* A2; *SarnStat* 296, 1094.*

*»na długie czasy (a. na długi czas)« = (na) długo; ad longinquum *PolAnt*; in alienissimum tempus,
in multa secula, longum *Mącz*; dierum plurium, diu, in longum tempus *Modrz*; prolixius *JanStat* [szyk
46 : 7] (53): Stym t.m. panv bogu poruczamy, zyczucz t.m. fzdrowya fczefcyá ná dlugye czálfy.
LibLeg 8/133v, 7/8, 31, 10/114, 11/32, 64v; *RejPs* 71v, 178v; *RejJóz* A2v, F6v; *MurzNTSekl* A2;
Niechay żywie Krol ná długie czáfy [*vivat rex, vivat rex*]. *BibRadz* 2.Reg 16/16, I 7c marg, 1.Par
17/17; *BielKron* 58, 64, 301, 331v; *Mącz* 29a, 197a [2 r.], 275c, 377d, 462a; *KwiatOpis* A2, A3,
C3; *BudBib Eccli* 24/38; *PaprPan* A3; Abowiem wiele Przekupniow chowáią zboża ná długi czás
ModrzBaz 33v, 75, 77, 120v, 138v; *KochDryas* A2; *CzechEp* [416]; *PudłFr* 29; *GórnRozm* K; *Phil*
P; *GrabowSet* A2v; *SarnStat* 145, 932; *WitosłLut* A3v; *SkorWinsz* A2v. [*ZbylPrzyg* B4 cf »na czas«
= zawsze »na wieczny nas«]. Cf *Zwroty*.*

*»na czas jeden« (1): Dał Pan Chryftus do kościoła fwego Apofłoty/ Ewánieliłti [...] nie ná czás
ieden/ ále áfz do fkończenia świętych *SkarJedn* 79.*

»na krotki czas« = (*na*) *krótko*; *ad tempus horae Vulg* [szyk 6 : 1] (7): Y prosiła przedłużenia/ Ná krotki čás odelżenia *BierEz* N2v; *BielKron* 156, 429; *Zywot* náz párá ieft/ ná krotky čász trwáiąca. *BialKaz* B4v; *WujNT* 1.*Thess* 2/17, s. 885; *SkarKaz* 158b.

»na mały (*a. maluczki*) czas« = (*na*) *krótko*; *ad breve PolAnt, Vulg; aliquantisper Mącz, Calep; in momento parvo PolAnt; paulisper Calag; adhuc modicum tempus, ad modicum, breve tempus, modico tempore Vulg* [szyk 68 : 2] (70): *PatKaz* I 8; *BielŻyw* 135, 162; *Diar* 26, 55; *LubPs* K marg, R6v marg, T6v, ii; odłoż ivoie niepotrzebne zábawienia álbo krotofile ná mały čás ná łtronę *GroicPorz* C3; *RejWiz* 3v, 102v, 157v; *RejZwierz* 38v; *BibRadz* Is 54/7, *Sap* 16/3, 6; Lábán prosił go iefzće aby mu ná mały čás posłużył *BielKron* 15; *Mącz* 6d; *RejAp* 61v, 62, 164v; nie odłthępuy ná namnieyfyz čás od tego Pána fwego *RejPos* 57, 27, 40, 126v, 127, 133v (22); *GrzegŚm* 3, 43; *RejZwierc* 42, 48, 131v, 184v, [233], 249v; *BudBib* Is 63/18; *CzechRozm* 166, 181; *SkarŻyw* 62, 348; *ArtKanc* E10; *GórnRozm* K; *Calep* 52a, 425a, 759a; *WujNT* *Ioann* 7/33, s. 358, *Ioann* 16 arg, *Act* 5/34, *Iac* 4/14 (8).

»na niemaly czas« = *na długo* (2): Ten ci łłafuie żywnością káždemu łtworzeniu/ á łnadz y młodem kruczętom/ gdy ich łtary kruk ná niemaly czas od lieci *RejPs* 216v; *RejPos* 81v.

»na czas przytomny« = *teraz, w danym momencie* (1): Włzelkie lepak karanie ná čás przytomny [*ad quidem praesens*] nie zda fię być wefołe/ ále łmętnę *BudNT* *Hebr* 12/11.

»na szczęśliwe czasy« (1): Profząc iego S. Miłofci/ iżeby W. Wielmożności [...] w Błogosławieńłtwie łwym ná długie á łzczęśliwe w dobrym zdrowiu czály záchować raczył. *KwiatOpis* A3.

Szeregi: »mało abo na mały czas« (1): *Adhuc modicum, lumen in vobis est*. To ieft/ iefzće (nie máłe światło/ ále) máło/ ábo ná mały čás światło ieft z námi. *WujNT* 358.

»na długi czas a na wieki (*a. wiecznie*)« (2): á łtáram fię o to ábych łtrzegł ná długi czas á owłłem ná wieki łwiętych náuk twoich. *RejPs* 178v; *RejJóz* F6v. ~

»na czas, na czasy« = *czasem, niekiedy* (20 : 2) (22) : Acz fię mu náczás trefi niewczáłow niemáło/ áwłłákże pędko iednák tych pilen pan [...] počiechámi wybáwia ię łtego. *RejPs* 50; *MurzNT* 61; *Neury/ thez* w Tátárfkich kráinách ludzye/ co fię ná čás w wilki przemieniáią *BielKron* 8, 65, 156, 253, 278, 452; *KwiatKsiąż* P2v; *CzechRozm* 80 [2 r.], 84 [2 r.]; *LatHar* 592 marg; Bo ácz ná čás wefela záżywa złośliwy/ Lecż gdy ná łwą złość włpomni łtrách go trapi żywy *KołakSzczęśl* C2v; *GrabPospR* M2 [2 r.].

~ *Połączenie*: »na czas ... na czas« (2): *KromRozm* II 14; Práwá iedne ná čás łą dobre/ ná čás złę. *SkarKazSej* 701b marg.

Wyrażenie: »na niekory czas« = *kiedyś, pewnego razu* (1): To mamy rozumieć o więczłzey częłci krolowánia iego ábowiem też ná niekory čás zgrzełzył. *BibRadz* I 196a marg. ~

»na czas« = *wtedy* (2) : *RejPos* 296v; Trzeći mowią/ iż ná čás Żydowie nie iedno piłáne proroctwa mieli/ ale też y tákie/ ktore ná pámięć vmieli *BudNT* Hh4.

»naonczas« = *wtedy* (672) : *BierEz* F3, K3, R3v; *OpecŻyw* 39, 59; *ForCnR* A3; *BielŻyw* 59; *GlabGad* G3v, H5, L3v, L6; *MiechGlab* *2, 17, 36, 51, 71, [88]; A tak czy poddany naschi ktorym łye krziwda na on czas dziala włziczi czy yako starschi tak tesz y mlodszi prziszly na łkarge do naschego Sedziaka Siły sirłkie⁸⁰ *LibLeg* 11/64v, 10/62, 70v [2 r.], 71, 91v, 11/10 (11); *ZapWar* 1548 nr 2656;

RejPs 35, 124v; *ComCrac* 13; *LibMal* 1551/160; *MurzNT* 8v [2 r.], 33v, 51v, 93v, 103v; *KromRozm II* c4v, f2, f2v, 1v, t2v; *KromRozm III* C, N2, N3v, Pv, P7v, P8; *Diar* 22, 75, 85; *DiarDop* 117; *LubPs* A6, B5v, G3, P6v *marg*, Y, Y3v; *GroicPorz* t3v; *KrowObr* 82, 94, 142v [2 r.], 201v [2 r.], 215v, 230v, 231v; *RejWiz* 113, 157; *Leop Num* 22/4, 1.Reg 20/26, 2.Par 7/8, 4.Esdr 16/17, *Esth* 9/23 (9); *UstPraw* H; *BibRadz* I 13b *marg*, 28c *marg*, *Iudic* 14/4, I 186a *marg*, *Is* 48/8 (11); *OrzRozm* G, K4; *BielKron* 20 [2 r.], 36, 199v, 269v, 288, 432, 432v; Kmieca to rzecz na on czas patrzeć roley była/ A Slachta fie rycerłkim rzemiełłem bawiła. *KochSat* A2v, B2; *OrzQuin* C3v; *Prot* A4v; *SarnUzn* B6v, C8 [2 r.], E4, H2, H6; *RejAp* 2v, [13], 40v, 52, 58v (17); Przyjechał prawi Tátárłki pośeł ná Wołyń/ do Iánuszá Bifkupá ná on czás Wilnieńskiego *GórnDworz* P, C7v, H7, Ddv [2 r.]; Ale fie obroćić ku Pánu łwemu z nędznym á vpádłym łercem łwoim/ á iść zá nim s tym nędznym ielzczę ná on czás Máttheufzem *RejPos* 327v, 5v, 6 [2 r.], 6v, 7v, 8 (76); *HistLan* D2v; *RejZwierc* 15v, 92v, 100, 125v, 169, 260, 273; *BielSpr* b4, 2 [2 r.], 3, 5v, 6v (18); *WujJud* 10, 19v, 51v, 116v, 142v (10); Abowiem y ná on czás ielzczę zá Apołtołow Páńłkich iuż byli fáłzywi Prorocy *WujJudConf* 80, 19v; *RejPosRozpr* c; Na on czás (*marg*) wł. wdzień (-) porzućić człowiek bogi łwoie łrebrne *BudBib Is* 2/20, b, c, *Deut* 1/9, *Iudic* 11/26, 1.Reg 2/36, 1.Par 21/29; *BudBibKaw* A2v, A3; *HistHel* B4, D; *MycPrz* II A3; *BiałKaz* I2, I4v; *BudNT przedm* b4, b8v, c2v, c6 [2 r.], k. Ff8v (10); Iam ták záś mniemiął [!]/ żeby PAN Chrıstus/ áż tám dopiero ná on czás vřząd łwoy krolewłki wykonywáć miał *CzechRozm* 182, 15, 18, 22v, 46v, 50 (31); *ModrzBaz* 17, 29v *marg*, 32, 42v, 47v (8); *SkarJedn* 15, 98, 125, 136, 155 (13); *Oczko* A2, A3v; Biblią iuż łobie ná on czás w rękopıfach od pogáńłtwá y Heretykow w ięzyku Greckim náplówaná y fáłzowaná/ z ięzyká Zydowłkie⁸⁰ nápráwował. *SkarŻyw* 46, 27 [2 r.], 46, 51, 86, 106 (25); *MWilkHist* L3v; *StryjKron* 385; *CzechEp* 39, 85, 140, 163 [2 r.], 206 (13); *NiemObr* 6, 31 [2 r.]; *ReszPrz* 5, 7, 62; *WerKaz* 279; *BielSjem* 20; *ArtKanc* N4; *GórnRozm* B2, D3v, G3, H2, M3; *KochWr* 28, 35; *Paprup* B, Lv; *ActReg* 41, 139; *Phil* L3v, N2; *OrzJan* 56, 131; Iáko ná on czás przed przyśćiem Pána Chrıstufowym/ máło nie włzytek łwiát cudze bogi y báłwany chwalił; ták po rozgłofzeniu/ y roznieśieniu Ewángeliey po łwiećie vřtáło báłwochwáłłtwo *WujNT* 479, 39, 43, *Matth* 24/21, 30, s. 151 (33); *JanNKar* B3, B3v [2 r.], B4, C; *SarnStat* 102, 431, 446, 931, 973 (9); *SiebRozmysł* F4, F4v; *PowodPr* 54; *SkarKaz* 3b, 6b, 40b, 274b, 422b (11); Y z tych pieniędzy coś wzięł zá dom, musiał mu Zápláćić: co ná on czás nie podobáło łię *CiekPotr* 35, 74; *CzahTr* A2v; *SkarKazSej* 689a, 706b; *KlonFlis* A3.

~ Ze zdaniem czasowym [gdy (100), kiedy (22), gdyż (1), kędy (1), poki (1)] (125): *MiechGlab* *2; *LibLeg* 7/34; *RejPs* 59v; iż to poprawowanie prze ma bycz ieden raz na Rokv zavitem, to ielł naonczas gdy ivz łzędzia bierze na rozmysłieni *ComCrac* 18v; *ZapWar* 1550 nr 2664; *KromRozm II* i3, ł4v; *LibMal* 1553/177v, 1554/188v; *KromRozm III* M5v; *DiarDop* 109; *LubPs* N3v, eev, gg5; *KrowObr* 74v, 114, 209; *RejWiz* 165v; *Leop* *A3v, *Ex* 2/11, 2.Reg 19/19, *Esth* 2/6, *Ioel* 3/1; Mowił nie bácznie/ á to ná on czás kędy powiedźiał/ Izaż wam może Bog wywieś wodę z tego kámienia. *BibRadz* I 321a *marg*, *Num* 30/15, I 106a *marg*, *Deut* 9/9, *Ios* 14/11, 2.Reg 4/4 (17); *BielKron* 23v, 364v; *Mqcz* 262c; *Prot* A4; *RejAp* 161; *GórnDworz* B6, Q2v, Ff5v; *RejPos* 4v, 11v, 17v, 18v, 67v (23); *BielSpr* 68v, 69; *WujJud* 138, 167, 198; *RejPosWstaw* [21³]; *BudBib* 1.Par 21/28; *BudBibKaw* A2v; *MycPrz* I B2; *Strum* E4v; *BiałKaz* K3; *BudNT przedm* b6v, c3v, c5, k. Ff8v, Hh4, Kk5v; *CzechRozm*

40, 43v, 131, 140 [2 r.], 172 (10); *SkarJedn* 128; *SkarŻyw* 291, 440; *MWilkHist* H2; *CzechEp* 357, [407]; *NiemObr* 106; *KochFr* 99; *ArtKanc* Mv; *Paprup* B4; *ActReg* 53, 169; *GórnTroas* [3]; *KochCzJan* A2v; *KochFragJan* 3; *OrzJan* 39, 81; taka wiára. była rzadka/ y ná on czás kiedy kościoł kwitnął. *WujNT* 270, 39, 237, 314, 354, 408, 563, 576; *SiebRozmysl* K; *SkarKaz* 548a; *SzarcRyt* Dv.

W połączeniu z bliższym umiejscowieniem w czasie (2): thak fię rzecz ma namocniejszy Cefarzu [...] Ná on czás przed 400. lat. gdy była poľpolita wyprawá przeciw Pogánom Sárácenom [...] / vftáwion był ten zakon rycerfki *BielKron* 231v; *SkarJedn* 128.

W różnych połączeniach strukturalnych z innymi ogólnikowymi określeniami czasu (synonimicznymi, przeciwstawnymi lub bliskoznacznymi); najczęściej z przysłówkami (87): rofkazowall ye⁸⁰ Kro. Mczi ffordze starořtam pogranycznym na on czálř oboyego panřthwa a therallř Coroni Polřřkyey. *LibLeg* 11/133v; *MiechGlab* 35; ze kaczmarsz Blářchko kthori dzyřř wgorziczku za Myedzirzeczem myářřka a na on czálř wfolyczku myářřchal, onym powyedzial *LibMal* 1547/134v; *HistAl* Gv; *MurzNT* 41 marg; *KromRozm II* v3; Bo w inych żyemyářh krzeřřciyáňřkich [...] ná on czás/ áni przed tym tego nye dzyřřzano *KromRozm III* E2v, N3v; *KrowObr* B4, 57, 138v; A ielřřcem otho y džiřř teyřř fiły iáko y ná on czás gdy mię fłał Moizelřř/ á iákom ná on czás [tunc] moc miał/ taką mam y theraz [nunc] ku boiowániu y ku wychodzeniu y przychodzeniu. *BibRadz Ios* 14/11, *Gal* 4/29, II 143c marg; *OrzRozm Pv*; Alium censes esse nunc me atque olim cum dabam, Zá ynřřzego mię džiřř mařřř/ niřřř ná ón czás gdymcy dawał. *Mqcz* 262c; *RejAp* 111v, 145, 192v, 194; *GórnDworz* I,I2, Ff5v; TA Ewányelia fwięta ku wielkiej pocielřř á rádořři wfřřemu narodowi ludzkiemu ná on czás/ y potym/ řřráwnieby miářř być. *RejPos* 12; ktorých ielřř ták wiele ná fwiećie iáko y ná on czás było/ y ták záwřřdj będřře ář do fkończenia fwiátá/ y hárdych y tych ktorým fię ich włářne řřráwy nalepiey podobáię. *RejPos* 200v, 1, 57v, 105, 154, 166v (13); *HistLan* D2v; *KuczbKat* 100; *WujJud* 21v, 22v, 138; *WujJudConf* 162v; *MycPrz I* B2; *BudNT przedm* b3v, k. Hh4; *StryjWjaz* C4; mowi to o łobie człowiek Chrifřřtus Iezus/ [...] á nie o kim inřřym przed łobą przed tym/ ábo w łobie ná on czás będąřřym. *CzechRozm* 27, 126v, 132, 172, 183; *CzechEp* 41, 59, 168, 189 [2 r.]; *NiemObr* 15, 28; *KochWr* 28; *GórnTroas* [3]; *OrzJan* 130; Co nie tylko ná on czás czyniřř obcuiać ná ziemi: ále y po džiřř džiřř w kořřćie řřwym czyni. *WujNT* 212; Ktoryřřeřřćie tedy ná on czás pożytek mieli z onych rzeczřř/ zá ktore fię teraz wfřřdyřřćie? *WujNT Rom* 6/21, *przedm* 31, s. 30, 148, 151 [2 r.], 167 (23); *SarnStat* 111.

Szeregi: »w [jakie] dni (a. [jakiego] dnia) i (a) naonczas« = *in diebus illis et in tempore illo* *Vulg*, *PolAnt*; *pro illo tempore et die JanStat* [szyk 4 : 1] (5): W one dni/ á ná on czás kařřę vrodzić Dawidowi płod řřráwiedliwořři *Leop Ier* 33/15, *Ier* 50/20, *Ioel* 3/1; *BudBib Ier* 50/4; *SarnStat* 769.

»naonczas, [jakim] obyczajem (a. w ten obyczaj)« [szyk 4 : 2] (6): *BielKron* 230v; ROzmaitym obyczáiem ná on czás řřtářřy ludzie z Rzymiány walćřřyli *BielSpr* 44v, 1v, 5, 11, 53. ~

»naowczas« = *wtedy* (1) :

~ *W połączenia z innym ogólnikowym określeniem czasu (przeciwstawnym)* (1): Bo gdyby to mogło być prawdźřiwie z łłowá Bořře⁸⁰ pokazáne/ iřř tám przedřřym ná tym/ ábo ná owym mieyřřřu/ ná ten ábo ná ow czás/ mowiřř bog przez řřyná iáko X. K. mowi [...]: Tedyby iuřř Apořřřtoł kłámáć muřřiał *CzechEp* 268. ~

»natenczas« = *teraz; hactenus, in praesens tempus, in praesentia (a. praesentiarum), tum Mqcz; ad praesens, impraesentiarum, in praesenti Cn (310) : MetrKor 26/62v, 37/4 [2 r.]*; O raku iuz ieft doftatecznie wypifano. w Capitulu^m. 74. [...] A tako o nim dofyć na ten czas. *FalZioł IV 44b, V 12v; GlabGad A3; MiechGlab ktv; LibLeg 10/62v, 121 v, 151 v, 11/48v, 49v; RejPs 118v; ComCrac 11v, 17v; RejJóz A2, K5, L; SeklKat X4, Y3, Y4v, Z2v; RejKup g2, Yv, Aa; KromRozm I G3; MurzHist C3v; MurzNT A4, 43v, 76, 103v; MurzOrt B; KromRozm III G3, M; wierzyłci by KJM waszem osobam, ktorzyście są na ten czas posłowie, ale iż tego żaden wi(e)dzieć nie może, jeśli też osoby wasze na przyszły sejm posłane będą Diar 58, 20, 24, 46, 47, 74 (9); DiarDop 105, 110, 116; GliczKsiąż M8; LubPs A6, M2v, N3, S6, bb4v; GroicPorz B2, hhv; KrowObr B2, 205; RejWiz A3, 23, 146v; Leop Deut 18/7, Rom 3/26; LeszczRzecz A4; RejZwierc 54v; BibRadz I *5, *6, Ex 10/17, 2.Reg 17/7, Esth 4/14; OrzRozm A3v, M2, P, Qv, S; BielKron 65, 72, 107, 165v, 175v (16); KochSat ktv; KwiatKsiąż kt, B3v; Mqcz 108c, 166d, 167a [2 r.], 183a, 338c (9); OrzQuin F2v, G4, G4v, H3v, M (11); Prot D4v; SarnUzn C4v, D2v, G3v, G4, G5, H6v; Połtonek/ źiele ieft mi dobrze znaiomé/ álem go świeżo ná then czas niemógł doftać/ iżbym go Figurą mógl okazać SienLek Yv; LeovPrzep a2v; RejAp 11, 20, 162, 172; GórnDworz H3, M5v, T6v, Ee; GrzepGeom Bv, B3v, K4v, N2v, Pv; RejPos 12, 87, 125v, 129, 133 (16); BiałKat 10v; Toć wam napotrzebnieylze/ náten czas náuki/ Pilne/ czuyne/ á ípráwne/ s poślufzeńftwem íztuki. BielSat N4, G; KwiatOpis A2v; GrzegŚm 17; HistLan Ev; KuczbKat 125, 415; RejZwierc 76v, 139v, 235, 245v, 247v, 249v, 259; BielSpr b4v, 10v, 75; WujJud 27; RejPosRozpr b3, c4 [2 r.]; RejPosWstaw [41³]; BudBib b3; BudBibKaw A3v; MycPrz II B[3]v, Cv, C4v, Dv; Strum A2v, Q3; BiałKaz F4v; BudNT przedm a5v, k. Hh6v; Lecź iż fie iuz ták/ iákoś mi dał ípráwę/ częgo ia żáuię/ ítało: tedyby temu trudno teraz zábieżeć. A ták też to ná ítronę niech ná ten czas idzie CzechRozm 70, 7, 93, 178, 266v; PaprPan E2; KochDryas A2v; KochOdpr C; Oczko 1v [2 r.], 2v; KochPs 74; StryjKron 145, 400; CzechEp 70, 336, 372, [410], [411]; NiemObr 16, 26, 78, 85, 92 (15); ReszPrz 32, 103, 104, 111; ReszHoz 140; ReszList 179; KochFr 110; KochSz A2; WerKaz 279; BielSjem 16; BielRozm 34; KochWr 20, 28, 29; PaprUp Cv, C4, L4; ActReg 64, 71, 141, 161, 171; GostGospSieb +4v; KochAp 8; KochFrag 29; OrzJan 23; LatHar 203, 257, 376, 643, 649; WysKaz 39 [2 r.], 47; JanNKar C4; SarnStat 279, 335, 410, 441, 470 (16); Gdyź fie tu námiwienie ípraw Krolow závárho: s czym fie indźiey dowodniey íszerzey roípoftárlo. Ná ten czas tu porząd cnych Krolow fie podáie KlonKrGum Av; SkarKaz 243b, 484b, 637a; CzahTr A3v, A4, B, F2v, G, H3; GostCast 7; SkarKazSej 682b; KlonFlis A4; KlonWor 81.*

~ *Ze zdaniem czasowym [poki (3), gdy (1)] (4)*: Ná ten czas poki íye tá gęś náłzá dopieka/ íluchaymy Páná Papieźniká co nam o Krolu powie OrzRozm L2; BielKron 216; A ná ten czas gdy mną ták iáko chce ízáfuie/ Niechayżeć iáko raczy drogi me ípráwuie. HistLan F5v; BudBib 3.Esdr 8/76.

W różnych połączeniach strukturalnych z innymi ogólnikowymi określeniami czasu (przeciwstawnymi); najczęściej z przysłówkami (19): BierEz N3v; LibLeg 11/73; Táke w wyelu inych rzeczy/ píłmu íwyętemu Luteranowye íye przeciwyą: co ya ná ten czas opuífzczam. Tráfi íye kyedy inegdy o tym mowić. KromRozm I G; GliczKsiąż A4v; iż chcę być wierny y poślufzny Rádźie tego Miáltá/ ná ten czas/ y ná pothym będącey/ wednie y wnocy GroicPorz g2; OrzRozm K4v; Ktore lata albo wiek iakowy na ten czas będzie/ takowyź y w potomnym żywoćie bedzie zachowan. KwiatKsiąż

A2v; *OrzQuin* O3v; ábowiem by mu w iny czas wielką trućiną była/ Ale ná then czas iest mu ofobliwym á pewnym lékárftwem. *SienLek* 140v; *RejAp* 162; A wízakoż wiernych íwych iáko nigdy nie zániechawa ták y ná then czas zániechác nie raczył *RejPos* 114; *BialKat* 320v; *BielSat* N4; *BielSpr* 16v; *MycPrz* II A2; *BielSjem* 41; á gdyby mężczyzny nie było/ iednę z córek náłznych ná ten czas národzonych y będących/ y które fie ná potym národzą [*nunc natis et extantibus ac in futurum nascituris JanPrzyw* 4]/ którego álbo którą My [...] iem náznáczy/ álbo náznáczy/ onégo álbo onę niech máią zá dziedzicá *SarnStat* 882, 975, 1149.

W charakterystycznych połączeniach (o zaniechaniu dalszego wywodu): natenczas bawić się (więcej mówić nie chcę) (5), dać pokój (4), dosyć (33), (z tym) koniec (pokładam) (2), odłożyć (iść) na stronę (2), (o)puszczać (opuścić) (26), przestać, nie wspominać (4), zamilczeć, zaniechać (6).

Połączenie: »natenczas tedy« [szyk 2 : 1] (3): Ná ten czas tedy iákom rzekł/ o rzeczách miążłzych álbo hrubych/ iákoby miály być mierzány/ piłác niechcę *GrzepGeom* N3; *Strum* R4; *WysKaz* 27.

Wyrażenie: »natenczas terazniejszy« (1): *Impraesentiarum*, Ná ten czas terazniejszy *Mącz* 166d. ~ »natenczas« = *wtedy; dum, illo tempore, in hunc diem, olim, (iam) tum, tunc (temporis)* *Mącz* [szyk 1342 : 1] (1343) : Iákom ya suknyey Maczieievy Nadolnemv nyewzyal yeno oprawcza na then czas bądący *ZapWar* 1524 nr 2163, 1514 nr 2149, 1523 nr 2289, 1525 nr 2304, 1527 nr 2361 [2 r.], 1538 nr 2593 (10); *MetrKor* 37/1, 1v [2 r.], 2, 2v [2 r.], 3, 3v, 4; *March*¹ *Wiet* Av; *OpecŻyw* 31, 69; *PatKaz* II 60; *FalZioł* V 17d, 31, 31v; *GlabGad* C8v, K4v, K5, L3, L4; *MiechGlab* 30; *LibLeg* 7/11, 31v, 10/56, 91v, 94 (34); *WróbŻołtGlab* A2; *RejPs* 37, 88, 154; *ComCrac* 11, 11v, 14, 16v; *LibMal* 1544/88, 1545/102v, 1546/122, 1547/135, 1554/189, 194; *RejJóz* K4; *RejKup* d8v, g5, aa2v; *MurzHist* C2, Rv, T4v; *MurzNT* 81 [2 r.]; *Diar* 52, 66, 68, 95; *GliczKsiąż* G3, N7v; *LubPs* O3v, S4v, T4, V2, V3v (15); Táki [zabójca] záłzyty w íkorę álbo w wor/ ze pfem/ s kurem/ z iáłzczurką/ z małpą/ ktore s tych ná ten czas może mieć/ w rzekę ma być wrzucon *GroicPorz* 112v, C3, i3v, 13, mv, in4 (10); *KrowObr* 6v, 17, 21v, 24v, 27 (21); *RejWiz* 53, 117, 124v, 135v, 160; *Leop Gen* 26/15, 31/19, *Lev* 25/4, 10, *Deut* 25/18 (25); *UstPraw* Av [2 r.], G3; *RejZwierz* 20v; *BibRadz Gen* 4/26, 6/11, 12/6, 13/7, 31/19 (44); Do Cefarzá tež przyfzły wieści ktory ná ten czas był w Geldriey *BielKron* 224; y chuc íwą wíztykę obrocił ku Krześciánom/ ktorych iuż ná then czas wiele było po rozmáitych ítronách *BielKron* 299v, 1v [2 r.], 2v, 3 [2 r.], 3v [2 r.], 4 (274); *KwiatKsiąż kt*, H3, H4v, N, Pv; *Mącz* 75a, 147c, 163c, 204b, 247a (18); *Prot* B4v; *SarnUzn* F6v; *SienLek* 73v, 83v, 143; *LeovPrzep* A3v, C4, F, H3v, Iv; *RejAp* 4v, 11, 23v, 25, 30v (14); Ná then czas pan Andrzej Kołtká ták powiedział. *GórnDworz* C2, B5v, F3, F4v, G, I (24); *GrzepGeom* O3, O4; *RejPos* 2, 3 [2 r.], 5v, 8v, 10 (93); *BialKat* 233v, 378v; *BielSat* B4v; *GrzegŚm* 3, 27; *KuczbKat* 185, 190, 240, 295, 310; A Tákże y człowiek gdy fie tám ná ten czas vrodzić mu fie przytrefi/ iuż wedle ípraw y przyrodzenia oney plánety s tákiemiż fie obyczáymi y poštěpki vrodzić muśi. *RejZwierz* 3, 5, 42v, 81, 86v, 98v (12); *BielSpr* 1v, 3, 9 [2 r.], 11, 25 (15); *WujJud* 4, 24, 178; *RejPosRozpr* c2; *RejPosWstaw* [21³]v, [143²], [143³]v [2 r.]; *BudBib Num* 22/3, 2.Par 20/22, *Esth* 3/15, 4/13, 4.Esdr 9/9 (13); *MycPrz* II B, B4v, C4; Bylá mu daná zá Małżonkę/ drugá corká. Tegołz Ferdinándá z domu Rákułkiego/ iuż ná ten czas Czeferzá Chrześcijánłkiego *BialKaz* Kv; *BudNT przedm* dv; *CzechRozm* 55, 74v, 130, 131v, 139 (9); *PaprPan* Dd2, Dd2v; *KarnNap* A4v; *ModrzBaz* 47 [2 r.], 63, 102, 115v, 118v (9);

SkarJedn 96, 203; *KochOdpr* B4v, D2v, D3; *Oczko* 19, 28, 30v; *KochPs* 113, 173; *SkarŻyw* 25, 62, 70, 74, 82 (21); *ZapKościer* 1581/19v, 22v, 1582/29v, 1583/37, 1584/39v (15); *KochTr* 20; *StryjKron* 6, 95, 185, 196, 215 (37); *CzechEp* 87 [2 r.], 121, 163, 355, [377]; *KochJez* A3, B2v; *NiemObr* 26, 47, 49, 51, 60 (15); *KochBr* 152 [2 r.]; Kón zász o téy dobie Tonie/ á ogón cięgnie Lábéci przy łobie. Y głowá Andromedy ná ten czász záchodzi *KochPhaen* 22, 6, 21, 24; *KochSz* A2v, A4, C; *KochWz* 136, 138; *ReszPrz* 3, 32, 112; *ReszHoz* 127, 139; *WerGośc* 217, 250, 252; *WerKaz* 276, 281; *BielSjem* 33; *KochPieś* 32; *BielRozm* 9, 15; *GórnRozm* F2; *KochProp* 14 [2 r.]; *KochPropKKoch* 3; *PapUp* Cv, C3, C4; *ActReg* 30, 58; *GostGosp* 28; *Phil* C4 [2 r.], D4, I, L3, Q4; *KochCn* B4v; *KochAp* 12 [2 r.], 13; *OrzJan* 27, 76 [2 r.]; *LatHar* 12, 49, 55, 88, 122 [2 r.] (36); *WujNT Matth* 27/16, *Luc* 13/1, s. 349, 354, 575, 2. *Cor* 8/14; *WysKaz* 8, 17, 34; tákowy niemoże proftą chorobą Roku zwłéc/ álbo odłóżyć. Wyiawfzy prawdziwą chorobą: o którą ma przysiádz wedle łtátutu/ iż ná ten czász prawdziwie był niemocen. *SarnStat* 719; Lecz że nam dano łpráwę/ áby ta Incorporátia miáá bydź z vblizeniém y z wymą požytków Stołu náłzého y Quárty/ tedyłmy ná ten czász tego im nie pozwolili. *SarnStat* 1050, 9, 11, 14, 26, 73 (78); *SiebRozmysł* E, F3v, G, G4, 12 (9); *SkarKaz* 4b, 117b, 121a, 422b, 453b (8); Ná łzczelne ci pátrzáiá/ Co z tobą pyzełstawáiá [!]. Leć gdyby koło ciebie niełzczelnie zágzmiáło/ Zadnegoby ná ten czász łtobą nie zołtáło. *CzahTr* H4v, A2 [2 r.], A4v, Cv, C3, D3 (12); *SapEpit* A2v, B; Gżegżelicá łeft v ptáłtwá leśnego iáwna włzetecznicá. Sáma goni po leśie Sámczyki waśniwe/ łurne ptáłtwo/ ná ten czász ku iey woley chćiwe. *KlonWor* 60, 70 [2 r.]; *RybWit* [A]v.

~ Ze zdaniem czasowym i przydawkowym [gdy (145), kiedy (66), poki (2), na który (1), który (1), niż (1), skoro (1)] (217): *MetrKor* 40/813; *ZapWar* [1528] nr 2418, 1529 nr 2373, 1530 nr 2389, 2423, 1558 nr 2686; Iż ná ten czász gdy napierwey Tatarzy przyłli miełzkali tham Gothowie *MiechGlab* 35; *LibLeg* 7/31v, 11/137v [2 r.], 138; *WróbŻółtGlab* A2; *ComCrac* 11v; *LibMal* 1545/97, 1546/123v; *ConPiotr* 31; *Diar* 66; *DiarDop* 103; *GliczKsiąż* P6; *LubPs* B2v, B3, E marg, G3, L3 (11); *GroicPorz* c3, c3v, p2v, ee4v, kkv; *KrowObr* 6v, I3v, 20, 82v, 94v (11); *RejWiz* 157; *Leop* *A3v, 2. *Reg* 5/24, *Iob* 38/4, *Ps* 50 arg, *Ier* 22/15 (9); *BibRadz* *Gen* 16/16, 17/24, I 9d marg, *Gen* 20/10, 21/5 (20); Ná ten czász poki łpiewano/ Burgrábiá wielki według zwyczáiu/ łzedł przed włzytkimi pány przełózonemi ku Krolowi z vniżoną pokłoną *BielKron* 329v, 40v, 43, 114v, 124v, 232v (12); *Mącz* 129c, 348b; *Prot* B4; *SienLek* 139v, 141v; Acz powyedáýá drudzy/ że ná then czász/ zápomniá łie fortele/ kiedy o płatne czýnić przydzie *GórnDworz* Ev, I3v, O4v, P4, Q6v, Q8v (16); O nędznelz to iey błogolłáwiełstwo było/ á w wielki łie iey łmętek obroćiło ná then czász/ o ktorým iey Anioł powiedał przy poczęciu tego iey niewinnego łyná *RejPos* 105v, 15, 274v, 313; *RejPosWiecz*² 93; *BialKat* 313v; *KuczbKat* 280, 285 marg, 350; Dwa łie zwádziwlzy zá rołkolfz to máiá/ Gdy miáłtá palą zamki przewrácáiá. Niewinnych ludzi czo ná then czász zginie. Niż dwu vpornych krotofilá minie. *RejZwierc* 228, 228; *KochMon* 27; *WujJud* 189; *BudBib* 2. *Par* 20/22, 36/5, 9, 3. *Esdr* 1/38, 42 (10); *HistHel* B; *MycPrz* II C2v; *BialKaz* I4v; *CzechRozm* 22v, 33, 35v, 40, 66 (14); *PapPan* B4, Y2, Ggv, Gg3; *ModrzBaz* 113; *SkarJedn* 227; Ná ten czász iufz/ łkoro łkułł lud Boży požytkow y rodzáiow ziemie: mánná im oná vłtáá *SkarŻyw* 502, 141; *CzechEp* 87, 162 [2 r.], 254; *NiemObr* 36, 59; *ReszPrz* 55, 83; Aż gdy miáł vmrzéc: ná ten czász tám włkazał Po Philozophá *KochFr* 63; *ArtKanc* O4v; *ZawJeft* 11, 21, 28; *ActReg* 21; *ZapKościer* 1588/80v; *KochPij* C2v; *LatHar* 7, 128, 248 [2 r.], 249, 262 (13); *KołakCath*

A4; *WujNT* 114, 217, 286, 552, 566 (8); *SarnStat* 311, 577 [2 r.], 620, 662, 746 (17); *KmitaSpit* A2; *CiekPotr* 76; *CzahTr* B, I, 13.

W połączeniu z *datą* (8): Ná ten čás gdy Krolował Demetryus/ roku 16thnego/ 16thdzięsiątego/ 16thdzięsiątego [Regnante Demetrio, anno centesimo sexagesimo nono]/ my Zydowie pińálichmy do was w vtrapieniu *Leop* 2.*Mach* 1/7; *BielKron* 325, 339, 340v, 379v, 424v, 428; Długósz y Miechouius ták [...] pińáz/ iż Witołd Alexander Wielki Xiąd [!] Litewłki/ vspokoiwłzy ná ten čás Litwę roku 1397. wypráwił fię łam ná Tátary *StryjKron* 507.

W różnych połączeniach strukturalnych z innymi ogólnikowymi określeniami czasu (synonimicznymi, przeciwstawnymi lub bliskoznacznymi); najczęściej z przysłóvkami (67): *LibLeg* 6/115, 11/12; *Diar* 58; *Kthore* Práwo około obrzynánia włóów [...] ná ten čás było dáne/ kiedy ludźie długie włófy nošili/ pothym kiedy krotkie włófy poczęli nošić/ tedy káwálec vchá álbo nošá miáfto włóów vrzynáią. *GroicPorz* kkv; Więć ofobney woniey winá tám ná ten čás pili/ A záwždy w wielkim doftátku dobrej myfli byli. *LubPs* gg4v; *KrowObr* 20; *Leop Dan* 14/31; *BibRadz* 4.*Esdr* 9/19; ktorzy ná ten čás wielkiego smutku Albániey przydali niź kiedy inedy. *BielKron* 256; vstąpił tedy Witellius ná ten čás/ ale drugiego dnia gdy obaczył chytrość Turecką/ zmowił fię z Perenim *BielKron* 314v; á żyli obyczáiem pogáńłkim ná ten čás iáko dziś Tátárowie *BielKron* 336, 99, 130, 156v, 222v, 226v (20); Y mułiemy ná ten čás odmienić to co teraz wierzymy *GrzegRóżn* Cv; *Mącz* 155d; *SienLek* 174v; *LeovPrzep* C, C4v; To co fię tám potym na ten čás stáło zá Pipinulá Cefárzá kto chce pewniey wiedzyeć niech łobie hiłtorie czyta. *RejAp* BB4, 144; Leukonią miáfto wzięli/ y pośiedli/ kthore ichże pirwey było/ ále ie ná ten čás Koroniánie za pomoczą Erythreianow trzymáli. *GórnDworz* Z4v, T7; Tedy przyfzedł do niego Prorok Sámuel/ ktory był ná then čás zá czáłow iego/ ktory mu to rofkázował od Páná *RejPos* 319v, 6, 7, 118, 133, 149v, 207v, 225; *BielSpr* 31v; *CzechRozm* 35v, 116v, 188v, 222v, 245, 253v; iż to byłá Corká Andrzejá Iwanowiczá/ przedtym Kijowłkiego/ á ná ten čás Druckie⁸⁰ Xiążęciá *StryjKron* 552; Stánisław teź Pác wielkiego X. Lit. ná ten čás Namiełtnik/ á dzifiefłzy Woiewodá Witebłki/ w dzień S. Málgorzáty/ zebrawłzy ze dwá tyfiácá Ricerłtwá [...] połłáł ich ná odfięcz pod Ozierłcza Zamek *StryjKron* 772; *CzechEp* 162, [400]; *NiemObr* 64; *ReszPrz* 55; *OrzJan* 55; *WujNT Gal* 4/18; á włzákże nie do tych gránic które náznáczóné łą ná ten čás [...]: ále té gránice/ które złtarádná międy rzezonémi ziemiámi łą chowáné. *SarnStat* 1110, 77, 491, 1066, 1123; *SiebRozmyśl* Iv; *GrabPospR* Nv.

W charakterystycznych połączeniach: jeszcze *natenczas* (38), już (31), ledwe, tam(że) (56), tylko (8), zwłaszcza.

Połączenia: »dopiero *natenczas*« [szyk 5 : 4] (9): *Leop Matth* 13/26; A ták mušić to być błąd wielki/ ták o nim trzymáć/ żeby iftotnie nie miáł być/ áź dopiero ná ten čás gdj fię z Máryey národził. *CzechRozm* 22v, 35v, 40, 141; *CzechEp* 250, 254; *WujNT* 688; *SarnStat* 1002.

»*natenczas* prawie« [szyk 4 : 2] (6): *LibLeg* 11/173v; *LubPs* bb2; *BielKron* 156v; á pan Boiánowłki ná then čás práwie w chodził *GórnDworz* C2v; Na to wziął towárzyłtwo/ s krolem Iozáphátem/ Ktory krol Iudłkiey zyemye/ był čás práwie ná ten. *HistHel* D2; *StryjKron* 702.

»tedy *natenczas*« [szyk 4 : 1] (5): á gdziełz tedy był ná ten čás Piotr Papieź albo ktory kárdynał iego? *KrowObr* 21v; *BielKron* 116; *Mącz* 468c; *LeovPrzep* C; *SarnStat* 1123.

Szeregi: »natenczas, tym kształtem« (1): Gdyż ten łtan Fáyryzeufzow byli ná ten čás w zakonie łtárym/ tym kftálem iákoby v nas dziś zakonnicy *RejPos* 225.

»[jakim] obyczajem, natenczas« (3): Thakym obyczajem, nathen czafz Pułkarze krolya yego myłoczy przyłzygaly *MetrKor* 37/4v; *BielKron* 336, 382. ~

»nad czas« = *nie we właściwym czasie* (2) :

~ *nad czas czego* (1): Wiárą też y lámá Sará nieplódna/ moc w przyięciu nafienia wzięłá/ też y nád čás wieku łwego [*praeter tempus aetatis*] *Leop Hebr* 11/11.

nad czas czyj (1): iż łłóńce zácmiłó iáłność łwá nád przyrodzony čás łwoy/ łituiąc męki á łmierci iego. *RejPos* 5. ~

»po czasy, po czas« [*zawsze z przydawką*] (91 : 59) (150) :

~ *po czas czego* (35): á ten iuz ták ma wiecznie bez przełtanku krolowác: nád włłemi národy po włłytki czáfy łwiátá. *RejPs* 215v; *BibRadz* I *3v, 3.*Reg* 15/5, 14, 16, 4.*Reg* 25/30 (9); Vżyway krotofile z żoná łwá [...] po włzytki czáfy márności twoiey. *BielKron* 81v; *RejAp* 57v, 71; *RejPos* 71, 73, 187, 187v, 248 [2 r.] (15); *CzechRozm* 222; NAprzod tedy o zwyczáioch będziemy mowić/ ná ktorých iż wiele należy po włzytek čás żywotá ludzkiego [*in omni vita*]/ ztąd łię pokázue/ że y tych wychwaláią/ ktorzi łię ich pilnie dzierzá/ y tych karzá ktorzi o nie niedbáią á przełtępuią ie. *ModrzBaz* 5; *SkarŻyw* 504; *NiemObr* 10, 17 [2 r.]; *SiebRozmysł* [A2].

po czas czyj (11): Coż nam náłze pyeniądze pomogły/ co złoto. Cochmy ich w wielkiey nędzy po łwe czáfy włzytki/ Názbýeráli *RejWiz* 104v; *BibRadz* *Iudic* 2/7, *Ps* 89/14; Bo pátrzay pilno/ iż tu Pan był wezwan w dom iednego Fáyryzáłkiego przełżonego: ná podobieńłtwo/ iákoby po thy czáfy náłze do ktorego przełżonego zakonnego. *RejPos* 225, 257, 316; *RejZwierc* 124; *KochDryas* A2; *KochPieś* 19; *KołakSzczęśł* C4v; *SiebRozmysł* [A2].

Ze zdaniem czasowym i przydawkowym [*w tym z odpowiednikami: ten* (7), *wszytek* (4); *gdy* (3), *jako* (2), *co* (1), *kiedy* (1), *ktory* (1), *poki* (1)] (9): Item thesz ye^{go} K m. wthim ya vznawam yz po thi włzitky czáfłi yakom wıłłedł zwyezzenia nieraczłł mie połsem swim nawyedzicz. *LibLeg* 10/152; A Czo łie thicze wspolnego piwa, tho się czeladzi niema bronicz po czas, Ktori na gorze opıłfany *ListRzeż w.* 44; Ktoregom iá dalibog pocćiwie vżywał łłcie po ten włzyłtek čás czom przy tobie bywał *RejJóz* I3; *BibRadz* 1.*Reg* 22/4, *Act* 1/21; *RejPos* 304v, 333; KTóry mój nieprziiaćiel/ y człowiek ták łrogi Trzymał ćię po té czáfy/ Iendrzeiu mój drogi/ Kiedym ćię ia nabárziéy łmutny potrzebował *KochFr* 68; Ktory bywał w obożiech po te czáfy z námi/ Węgierłkich gdyżmy bráli zamki pod Turkámi. *CzahTr* H2v.

W połączeniu z określeniem długości czasu (1): iednákież po włzytki czáfy tych piąćifet lat/ miał Greki łwoie Kátoliki/ ktorzy ćię łwym przyłładem do iedności S. y wiáry práwey/ przywodzili *SkarJedn* 355.

W różnych połączeniach strukturalnych z innymi ogólnikowymi określeniami czasu (synonimicznymi, przeciwstawnymi lub bliskoznacznymi); *najczęściej z przysłóvkami* (7): Nie iżbyć nie krolował po ten čás y przed tym/ pewnieć krolował/ ále w łrogości á w włtáwiczným łádzie z niewierniki łwemi *RejAp* 97v; Tákżeć łie też zówždy łłtanie y ná potym po włzytki czáfy nád káżdym wierným Páńłkim *RejPos* 330v, 331v; O łiláżby teraz po thy czáfy ołlic trzebá *RejZwierc* 33v; *BudNT przedm* a2v; Bo

y tá wolności fwey pod zwierzchnością Krolow Polńkich z dawnych czáfow vzywáá/ ý po dżisieyſze czáfy vżywa *CzechEp* 12; *OrzJan* 77.

W charakterystycznych połączeniach: po czas świata (2), żywota (życia) (31); po czas nasz (2), swój (8).

*Wyrażenia: »po dzisiejszy czas (a. po dzisiejsze czasy)« (5): Y dla tego iefcže y po dżifieyſzy czás íákráméntá zowiemy widomemi fłowy. *RejPos* 31, 242, 324v; *StryjKron* 81; *CzechEp* 12.*

*»po ine czasy« (1): bo słychać-eście WM raczyli i po ine czasy wielekroć i od samego zaczęcia sejmu tego, jakowe obciążenia stany pospolite cirpią od zwierzchności tej Panow Duchownych *Diar* 29.*

*»po niniejszy czas« (1): tedy to mnie dáleko wolniey być ma/ íáko temu który nie iedno przed tem wielkich dobrodzieſtw od W. Mći vzywáwè/ ále y poninieyſzy czás hoynie vżywam. *BudNT przedm* a2v.*

*»po ten czas (a. po ty czasy)« = dotychczas (33): *LibLeg* 10/152; *RejJóz* L2v; *Diar* 20, 84; *RejWiz* 62v, 85, 130, 183v; *RejZwierc* 52; *SienLek* 166v; Iużbychmy íe ínadź mogli o tym nie pytáć/ bochmy íe iuż o niey po ten czás dofyc ſzyroce náſłucháli. *RejAp* 193v, 165v; *RejPos* 170, 279, 333; *HistLan* A4; *RejZwierc* 101v, 217v; *MWilkHist* E3v; *KlonŻal* C; *PaprUp* E4; *GostGospSieb* +4; *OrzJan* 77; *JanNKar* E3, E4, G [2 r.]; *SarnStat* 977, 1019, 1182; *VotSzl* E3; á niechay Pan Bog wízech mogący W. M. ták do końcá błogoſłáwi/ íáko po te czáfy w kázdey [!] rzeczy błogoſłáwić raczył. *CzahTr* A4; *RybWit* B3v.*

*»po ten czas (a. po te czasy)« = teraz (29): Ofobna to ície rzecz miećſługę [!] dobrego Iako ia poty czáfí/ iuż dofwiadſzył tego *RejJóz* G3; *LibLeg* 11/139; *RejWiz* A8v; *RejAp* 19v, 44v, 57v, 83, 97v, 136, 190v; *RejPos* 197, 225, 238v, 276, 276v; Ale iuż po ten czás/ mali íe prawdá rzec/ [...] zeznáć to wízyfcy muſimy/ że y wolności náſze [...] bárzo íe nam íákoſ łamią á vpadáią. *RejZwierc* 255, 33v, 55, 93v, 120, 184v (10); *Oczko* A2v; *KlonŻal* Bv; *RybGęſli* A3; *SarnStat* 732.*

*»po ten czas (a. po te czasy)« = wtedy; in omni tempore *PolAnt* (7): *RejJóz* I3; Spytál go on Philozoph/ á coź íe to ſtáło/ Coź od ciebie íáko ptak ku gorze leciáło. Powiedzyál mu młodzyeniec/ ách moy pánie miły/ Dziwne burdy po ten czás około mnie były. *RejWiz* 43v; *BibRadz Act* 1/21; *RejAp* 167; *RejPos* 304v; *KochFr* 67; *CzahTr* H2v.*

*»po wszy(s)tek (a. wszyciek, a. wszen, a. wszelki) czas (a. po wszy(s)tkie czasy)« = a seculo, cunctis diebus *PolAnt*; omni die (omnibus diebus) *PolAnt*, *Vulg* [szyk 77 : 1] (78): *LibLeg* 10/152; *RejPs* 215v; *RejJóz* I3; *Diar* 75, 84; *RejWiz* 87v, 104v; *BibRadz* I *3v, *Gen* 6/4, 5, *Deut* 18/5, *Iudic* 2/7 (21); *BielKron* 81v; *RejAp* 71; íż do pocźciwych ſpraw/ były po wízelki czás biaległowy thák chętnie/ íáko męſzczyzni *Górndworz* X6v, D5; *RejPos* 71, 73, 187, 187v, 248 (16); *RejZwierc* 124; *WujJudConf* 233; *BudBib* 2.Par 10/7; *CzechRozm* 222; *KochDryas* A2; *ModrzBaz* 5, 110; *SkarJedn* 25, 354, 355; *SkarŻyw* 374, 504; *NiemObr* 10, 17 [2 r.], 70, 78, 86 (9); *KlonŻal* Bv; *KochPieś* 19; *KońakSzczęśl* C4v; *SiebRozmyśl* A [2 r.]; *PaxLiz* D3; Támeż teź rzeczká co nią płáwią láfy/ Po wízytkie czáfy. *KlonFlis* G3, Fv; *KlonWor* 4.*

*Szeregi: »po wszytkie dni i po wszytek czas« (1): Tedy lud ſłużył Pánu po wízytki dni poki żyw był Iozue/ y po wízytek czás ítárſzych [omnibus diebus *Iehosuah*, et omnibus diebus seniorum] *BibRadz Iudic* 2/7.*

»po wszelki czas i na każdym miejscu« (1): Gdy sie Dworzánin moy zacnie [...] vrodzi/ zakon/ á záwołanie iego/ ábo [...] profelfia/ niechczę áby była ina/ iedno Ricerfkie rzemieřło: w kthorim/ naprzod wiára przeciwko pánu řwemu/ á potym měřtwem [...] potrzebá žeby między drugimi řłynął/ czyniąc temu dořyc/ po wřelki czás/ y ná káždím mieyřcu *GórnDworz D5*. ~

»pod czas« = *czasem, niekiedy; albo, nawet; interdum Mącz, Calag, Calep, Cn; quandoque Mącz, Calag, Cn; alias, nonnunquam Mącz, Cn; aliquando, subinde Calep, Cn; in tempore Vulg; modo aliquando, olim, plerumque Mącz; interatim, interduatim, interim, quondam Cn (230)*: Klvcznyk nad tho byerze [...] Gnydawřkiego po 40 tholp řfoly y podczář wyaczyey beřz vřthawy *MetrKor 57/120, 59/281v; FalZioř I 64d, 151b, III 20d, V 7, 51v, 61v, 69; MurzHist N2; MurzNT 33v, 61, 88v; KromRozm II 4; KromRozm III C4, Q3v; BielKom E2; GliczKsiąř A4, F6v, F7v, F8 [2 r.], F8v, G4, I7 [2 r.]; LubPs Hv, H2v, H3 marg, I3v, L2 (9); Leop Sap 4/4*; Bo choć pod czás prawdá muři vřtěpowáć zdráďzye/ Przedřię pan Bog pořpolicie prawdę na wirzch kładzie. *KochZuz A3v; BibRadz I 28c marg, II 29d marg, 138b marg*; Abowiem yř Scipio y Lelius y podczas Augur Sceuola [...] zwykli byli gdy vmysł ochłodzc chćieli/ na brzegach morřkich [...] kámyki y żořwiki zbierac *KwiatKsiąř Pv, F, F2v, P4v; Mącz 6d, 13c, 38c, 128b, 217c (16)*; Muchomorká/ iest Bdřá wyřoka á podczas okrągřa *SienLek Y, 31v, 45, 80v, 96, 115v [2 r.] (11)*; *GórnDworz D4v [2 r.], D5v, M4, N4v, N6v (17)*; Aczći pod czás nie wřzytko nam k myřli bywáło/ Ale prořno wřpomináć to czo řie iuř řtáło. *HistLan E2, B2, B2v, B3v, D4v, F4v (10)*; *KuczbKat 70, 75, 160, 279; WujJud 62, 77, 90, 102v, 204v, 236; WujJudConf 204v; BiařKaz Cv*; bo o tym žádney wářpliwóřci nie było/ iř káždemu możnemu y zacnemu Krolowi/ muřzą y poddáni y podczas pořtronni řłużyć *CzechRozm 192, 7v, 17, 85v, 98v, 113 (24)*; *ModrzBaz 66; Calag 92b; Skarřzyw 100; CzechEp 4 [2 r.], 8, 10 [2 r.], 18 marg, 44 (17)*; *CzechEpPORz **3; NiemObr 11, 93, 178*; Nie mierři mię bięřiáďá/ nie mierřą mé [errata: mię] żárty/ Podczas y czepiec/ więc téř peřné tego kárty. *KochFr 100; WerKaz 289, 290; WisznTr 23, 32; PudřFr 8, 30; ArtKanc R19; Zawřeft 34; Calep 52a, 550b, 555b, [1017]a; ActReg 155; GrabowSet D, I2v, M3, S4v; RybGęřli D2v; WujNT 546, Yyyyy3; JanNKar B2, D2; SiebRozmyřl B; CzahTr H2; GosřCast 6; KlonWor 8, 47.*

~ *Ze zdaniem czasowym [kiedy (3), gdy (1)] (4)*: *GliczKsiąř G7; GórnDworz Hh8*; Podczas y prořtaczkwie kiedyć zábiegáię/ Nieiákie z řářki twoiey podárzenie máię. *WisznTr 23; KmitaSpit A4.*

W różnych połączeniach strukturalnych z innymi ogólnikowymi określeniami czasu (przeciwstawnymi i bliskoznacznymi); zawsze z przysłóvkami (13): *BibRadz I 73c marg*; A gdyřz řię niezawřdy okořo řpraw możemy obieráć/ ale téř potrzeba podczas ochłodę nieiakąm mieć/ tedy okořo tego teraz pořtěpek y obyczay oznaymiemy. *KwiatKsiąř Pv*; iř mu zlećil táki vrząd/ ktoremu vrzędowi/ niethelko iř záwřdy trudno/ ále pod czás áni podobna rzecz áby miał Dworzánin dořyc czynić *GórnDworz Kk, Kk3; CzechRozm 190v, 244*; Iáko czynili częřto Aniořowie: czynili pod czás y Prorocy *CzechEp 212; CzechEpPORz **3; ArtKanc S8*; poniewář zřořć zřázu vřkazána łatwie bywa odcięta/ lecz zářtárzála pod czás ábo nigy [!] nie bywa vleczona, *Phil R3, S*; Kiedy kto řwá myřl w zgodřie z Páńřką wolą řáďzi/ Znáćne poćiechy miewa/ bo Pan o nim řáďzi/ A choć podczas przyćięnie/ lecz wnet po tym dawa/ Wřzego dořć *GrabowSet B2; WysKaz 28.*

Połączenia: »czasem ... podczas« [szyk 3 : 1] (4): *BibRadz* I 273v; Iáko defzcz/ grad/ śnieg etc: choć czałow fwych od łtworzenia świátá/ námieyfcách fwych bywáią/ iednák wieczne nie łá: bo pod czás bywáią/ á czałem zás vftawáią. *CzechRozm* 84, 246; *KlonWor* 10.

»podczas ... podczas (... podczas)« (12): rodzicy obaczywłfy nych pámyętháya yáko máya dzyatki fwe kárac/ [...] podczas flowy/ podczas wzbyerányem myernem *GliczKsiąz* G5, F3v, I8v; *SienLek* 88; *LeovPrzep* G2v; *RejPos* 68v; *CzechRozm* 190v, 246; Przetoż też y tego łobie pozwala/ że pod czás z łowá Bożego łzydźi/ pod czás ie okęfzone przywodzi/ pod czás go nádłtawia/ y niewiedzieć co tyle z nim nie czyni *CzechEp* 191, 97, 192. ~

»pod czas, pod czasy« = *wtedy; nonnunquam, olim Mącz* (14 : 2) (16) : *MurzNT* 28v; *GliczKsiąz* I8, I8v; *Mącz* 181d, 262c; *GórnDworz* G2, Dd3; Do kopiey chętlivi rádzi iá łzymuiá/ Y częłto łie s pohánczy podczas niá probuiá *Paprpán* R3v; *CzechEp* 64; myśląc o tym [...] / coby vczynić/ żeby ludzie wiedzieli/ iákom y tego włzytkiego wdzięczen/ y Ie⁸⁰ Miło: zá to łłużyć powinien/ wpáđło mi podczas ná mył/ zem prágnął *GrabowSet* A2; *CzahTr* A3v, A4v.

~ *Wyrażenia:* »pod który czas« = *kiedy* (1): Zgołá by iedno nie ná woynie/ ábo nie czału iney gwałthowney potrzeby/ ábo niełzczęfcia páná fwego pod który czás dworzánin bez obrázy ławy łwey/ odiechác niemoże *GórnDworz* L3.

»pod przeszłe czasy« (1): A iż pod té włzyftkié przełzłé czały/ ciz ludzie łwowloni náieđdzáli ná máiętności pewnych olób *SarnStat* 439.

»pod takowe czasy« (1): Ze pod tákowe czały zówzdy, y ci co Więć Obiecowáli komu pomoc ná páńłtwo: Y ci ktorzy też o nie łtárali fię v nich, Ludzili wzaiem łobá *CiekPotr* 50.

»pod tenże czas (a. pod ty czasy)« (2): pod tenże czás práwie Trzy łtá koni Molkiewfkich łzłó z Toropcá w łpráwie Do Cárá prełwietné⁸⁰ [!] *KochJez* B2v; *SarnStat* 439.

»pod wszystkie czasy« (1): *SarnStat* 439 cf »pod przeszłe czasy«. ~

»pod czas« = *w czasie [zawsze z przydawką]* (9) :

~ *pod czas czego* (7): Ale pod czás łádów Ziemłkich máią byđz otwieráne dla wymowánia: á Król łtárych ksiąg Grodzkich ma łie dowiedzieć. *SarnStat* 537, 133 [3 r.], 443, 541; kazał włzyftkich, pod czás łimy, w łásiech Ná łtaw zágnać *CiekPotr* 23.

Wyrażenia: »pod jeden czas« = *w tym samym czasie* (1): áby Wielkiéynocy [...] pod ieden czás zówzdy pámiátká bywála *Oczko* 30.

»pod czas spokojny« (1): Gdy by tedy ten łkarb Rzeczypołp: [...] porządnie był záłožony/ á ofobliwie pod czás wolny y łpokoiny (bo w záburzeniu Rzeczypołp: trudno do pieniędzy [...] przyść) tedyby też zá tym y żołnierz ná Podolu porządny mógl być *VotSzl* C4v.

»pod ten czas« (2): A dla lepłzého y porządnieyłzého tego włzyftkiego obmyłławánia/ máią pod ten czás tego niebęłpieczeńłtwá/ miełżkác ci pánowie Prowizorowie y Podłkárbiowie przy ofobie náłzéy *SarnStat* 443, 541.

»pod czas wolny« (1): *VotSzl* C4v cf »pod czas spokojny«. ~

»podonczas« = *wtedy* (4) : *PudłFr* 69; *GostGosp* 42; A żádał wprzod Demołtenesá Orátorá zacnego y łławnego/ ná ktorego pod on czás włzytká Grecia oğłáđála łie *Phil* R2.

~ *Ze zdaniem czasowym (1)*: Potym iako Xiążę Maximilian [...] nad granicą chwilę się bawił awiętszego woiska dla pokrzepienia sposabiał. yoczekiwał, pod on czas prawie gdy Derguth Czaus do Krakowa do Stanow Koronnych y do Kr. IM iachał. *ActReg* 121.

Połączenie: »podonczas prawie« (1): *ActReg* 121 *cf* *Ze zdaniem czasowym*. ~

»podtenczas« = *wtedy (14)*: na the rzecz granycz obeyrzenie pod ten czas połącz vpomynayacz a dayacz nam znacz abismi tesz kv they rzeczy śwego yednego czlowieka sdworv swego poślaly *LibLeg* 10/69v; *Oczko* 30; *ActReg* 30, 133, 166; [*Zemowit*] Moráwce gromił y grube Słężaki, Odeymuiąc im to, co przez Polaki, Pod ten czas gnuśne było vtrácono, Wzyftko to Polfcze przezeń przywrocono. *KlonKr* B3v; *PudłDydo* A3.

~ *Ze zdaniem czasowym [gdy (3), kiedy (2), jako (1)] (6)*: A co drugiego/ wípominam páná Ianá Kochánowfkiego/ ktorego wirfze pod then czas gdy go ia wípominam iefzcze fie były nie wflawily *GórnDworz* B6, C2; *Oczko* 30; *ActReg* 93; A ziawił fię [*Czech z Lechem*] w tych kráiach dopiéro/ y pod ten czas/ kiedy nowo té kráie nowe ośiadáli *KochCz* B; *KlonKr* A4.

W połączeniu z innym ogólnikowym (przeciwstawnym) określeniem czasu (1): tak iáko to bywáło przedtym zázwdy w woyskách narodow tych, á tym więcéy y pilniéy pod ten czas ma bydz záchowano. *SarnStat* 437. ~

»przez czas, przez czasy« = *przez dany okres, w danym okresie; tempore Vulg, JanStat; diebus PolAnt; per tempus Vulg [przeważnie z przydawką] (371 : 54) (425)*: W Przeftym Thractacie [...] powiadaliśmy o narodach ktore mieszkali w Sarmatiew Azifyfkiew albo Scitiew, przez czałi rozmaite *MiechGlab* 64; *RejAp* 103v, 104 [2 r.]; *BudBib Ier* 2/32; íamże Dániel wykłáda/ gdy mu to przypifuie/ iż miał święte Boże wyfokie niřczyć y prześládowác/ przez czas/ czały/ y puł czału. *NiemObr* 170; *WujNT* 864 [2 r.], *Apoc* 12/14 [2 r.].

~ *przez czas czego (65)*: Serce téż moje pyffné/ racz zmienitz ku święté pokorze/ iřbych cie w niéy przez wřlytek czas żywota mégo naładowál *OpecŻyw* 135, 141v, 180v; *WróbŻółt* 70/8, dd4; *WróbŻółtGlab* A4; *RejPs* 43; *GliczKsiąż* Kv; *LubPs* Pv; *GroicPorz* 114v; Przez wřlytek czas poświęcenia śwego [*omni tempore consecrationis suae*]/ do vmárle⁸⁰ niepoydzie *Leop Num* 6/6, *Num* 6/5, *Deut* 6/2, *2.Par* 36/21; *BibRadz* I 2b marg; woźnemu kazał wołác pirwey po wřlytkim Rzymię/ áby żadny przez ten czas potrzeby nie śmiał winowáyce śwego domu áni řtátku wřzelkiego brác *BielKron* 107; Przez ten czas woiovania Prufkiego/ Lokietko zbierał lud przeciw Prufom z Węgier *BielKron* 371v, 4v, 62v, 80v [2 r.], 103, 365v; *KwiatKsiąż* Gv; *Mącz* 5b, 494a; Bądźcieřz gothowi ku zapłacie wálzey/ ábowiem řwiátłość wálzá będzie wam řwiećilá/ przez wřlytki czały wiekow wálzych. *RejPos* 149, 5, 176, 298v; *BiałKat* 33v; *RejZwierc* 125; *BiałKaz* H3; Bo á ktoby nierad dał/ by też ínac y cały iednego roku dochod/ raz przez wřlytek czas żywotá śwego [*in vita sua*]/ áby go po tym do íámey řmierci vřywał? *ModrzBaz* 122, 6, 8, 9, 11v, 12 (10); Bo gdy Pan Bog chciał/ przez ty czały odfzczepieńřtwá Greckiego/ zgodę S. wznawiác: Pány bogoboyne ná to wzbudzał. *SkarJedn* A5v; *SkarŻyw* 269; *StryjKron* 532; *CzechEp* 113, 114; *KochJez kt*, A2; *KochMRot* B3v; *WerGość* 211; *WerKaz* 291; *ActReg* 78; Przez ten czas wřlytek pánowánia wálzey Kró: M. żaden nas vpór nieprzyacielłki nie vćiążył *OrzJan* 91; *LatHar* 17, 33, 198, 216, 500; *WujNT* 136, 885 [2 r.];

wftawiamy/ aby na wŹytkich królestwá náŹégó mieyfcách [...] przez wŹytek czas łádów [*toto tempore iudiciorum JanStat* 513] [...] cáła y wŹeláka przeŹpiecznoŹc bylá chowána *SarnStat* 783, 1037.

przez czas czyj (1): ktory [*AntychryŹt*] będzie więcey y ciężey zwodził y przeŹládował (przez fwoy czas krotki) niŹli przed nim wŹyŹcy. *WujNT* 837.

Ze zdaniem czasowym i przydawkowym [w tym z odpowiednikami: *ten* (13), *wszy(s)tek* (12), *on* (1); *jako* (7), *poki* (6), *aŹ(e)* (5), *gdy* (3), *niŹ(li)* (3), *ktorego* (1)] (25): TakŹe przez dlugi czas z onym przybitym tytulem ku krzyŹu leŹál na ziemi Iezus mily iuŹ vkrzyŹowany/ aŹe dwu onych lotru na krzyŹ téŹ przybili *OpecŹyw* 140; *LibLeg* 10/121; Abych [...] Pilnye závŹdy náŹládował twych pŹráwyedliwoŹci/ Przez wŹytek czas pokim tu Źyw w tey nędzney niŹkoŹci. *LubPs* aa5v; WŹákŹe przes ten czas niŹ Źye Źkończy *Appellácyá*/ ma być w więzieniu trzyman. *GroicPorz* cc3, e4v, bb2v; winá w gronieh thák ŹwieŹego iáko ŹuŹŹonego niebędá iadáli/ przez wŹyŹtek czas iáko Źá Pánu poŹwięcení [*cunctis diebus, quibus ex voto Domino consecrantur*] *Leop Num* 6/4, *Num* 6/5, *Deut* 12/1, *1.Reg* 25/7, 15, *2.Par* 36/21; *BibRadz Iudic* 18/31, *Ps* 89/15, *2.Mach* 1/23; *BielKron* 11, 231v, 369, 407; *KwiatKsiąŹ* Gv; *Dum calciantur*. Przes ten czas gdy Źie przyobuwáją. *Mącz* 97c; *HistRzym* 79v; *ZawJeft* 8; *WujNT Act* 1/21; *SarnStat* 389.

W połączeniu z określeniem długości trwania (5): *GroicPorz* k3; Był w okręcie Noe przez wŹytek czas trzynáŹcie mieŹycey ze wŹytkim domoŹtwem Źwoim. *BielKron* 5; A przez czas czterdzieŹci lat [*et quasi quadraginta annorum tempus*] obyczáie ich znaŹał w puŹtyni. *BudNT Act* 13/18; ktory przes wŹyŹtek czas on/ to ieŹt roku 1329. z wielką pilnoŹciá woŹfko przeciw KrzyŹákóm zbierał z Źwoimi ludzmi *StryjKron* 380; *WujNT Act* 13/18.

W róŹnych połączeniach strukturalnych z innymi ogólnikowymi określeniami czasu (przeciwstawnymi, synonimicznymi lub bliskoznacznymi); często z przysłóvkami (10): Ten gdy przez wiele czaŹów á długo Źów niektorich niemogł wymowić do Źwoich wŹt kamycŹek kładł, aby potim przeŹtwornie mowić mogł. *BielŹyw* 59; LudŹie Stárzy/ ktorzy przes wŹytek czas Źywotá Źwego/ závŹdy bes nágány poboŹnie Źyli/ [...] tákowe ich Źyćie bárzo im pomaga/ aby zá męŹoboyŹtwo od Źmierći byli wolni. *GroicPorz* 114v; Owa ile Alexánder/ przez dlugi czas przeciwko Źobie/ y pothomkom Źwym/ rozlicŹnymi krzywdámi ludzi poiátrŹył/ tyle ich oná zá iedną godzinę Źynom Źwym przeiednáł. *GórnDworz* Y2v; Źe ták przes krotki czas małz Krolowác/ á potym ták nędznie Źywotá dokonác. *HistRzym* 91; *WerGoŹc* 222; ráćz mię wyŹłuchác y obronić/ y dnia dŹiŹieyŹzego/ y przez wŹyŹtek czas Źywotá mego *LatHar* 17, 33; *SarnStat* 901, 903, 1018.

W charakterystycznych połączeniach: przez [jakiŹ] czas bawić się, bronić się (2), chować się (2), chwalić (4), cirpieć (2), dzierŹeć się (2), krolowác (3), leŹeć (leŹący) (6), mieszkać (mieszkający) (21), odpoczywác, pamiećać, panowác (5), płakać (3), (po)czeakać (2), poŹywać (zaŹywać) (2), przebywác (5), siedzieć (2), ŹłuŹyć (3), sprawowác, trwać (7), trzymać się, tułać się, walczyć (2), władać, wstrzymawać się, wysławiać, zacho(wy)wác (zachowany) (11), zatrzymać, Źalowác, Źyć (5), Źywić (się) (Źywniony) (3); przez czas bitwy (2), czytania, głodu, młodoŹci, odłáczenia, odszczepieńŹstwa, odwłóki, panowania (2), plági, poŹwięcenia, potrzeby, rzádu, Źádu, spustoszenia, urzędú, wieku (2), wojny (2), wojowania (2), Źywota (Źyćia) (41).

Połączenie: »przez [jakiś] czas aż do« (7): bil miedzi namy nyepokoy przes czas niemali asch do thich czaffow poky bil przicziognął hethman wasch *LibLeg* 10/61v; *WróbŻółt* Y4; A yednák ye [diakonów] Apoštołowye swą mocą poštánowili/ á wśyftek zbor krześciyáńki przez wśyfutki czáfy aż do dżiśyádnyá ye záchował. *KromRozm II* g2v, t4; *BibRadz Bar* 5/2; Oto/ powiáda Zbáwiciel/ z wámi iestem przez wśyftek czás/ aż do skończenia swiátá. *ReszPrz* 6; *WujNT* 885.

Wyrażenia: »przez bezkończone czasy« (1): ifz bychmy potem oczywyfcie ciebie widząc pana swego przez beskonczone czáfy chwalili swiétá á dziwná wielmožność boštwa twego. *RejPs* 87v.

»przez cały czas« (2): *WróbŻółt* Y4; *Suo tuo consulatu somnum non vidit*, Prześ cały czás vrzedu swego oká nie zmrużył. *Mącz* 494a.

»przez dawny czas« = *od dawna* (2): Będąc w spokoynych kącicach/ żełmy nie swiádomi/ A fiedzimy w pokoju przes dawny czás fámi. *MycPrz I* [D]; *SkarJedn* 151.

»przez długi czas (a. przez długie czasy)« = *długo; longo tempore Vulg, Modrz; diebus tantis, in longiturnis diebus, in multitudine temporis, multo tempore, tanto tempore, tot temporibus Vulg; longo intervallo Mącz; multis diebus PolAnt; diu multumque Modrz; per tanturn tempus JanStat* [szyk 122 : 4] (126): *OpecŻyw* 78v, 86, 96, 140, [162]v, 167, 177v; płakał syná swego przez długi tzaff *HistJóz A2v; FalZioł I* 70c, IV 6b, V 5v; *BielŻyw* 115, 160; *March*³ Xv; *RejKup* d6; *RejKupSekl* a5; *HistAl F7; HistAlHUNG A3v; KromRozm I* N3; *MurzHist C2v, I2; MurzNT* 126; *KromRozm III* G4, L4v; *Diar* 38, 65; *GroicPorz* cv; *KrowObr* 1v, 215v, 233; *Leop Deut* 1/46, 2/1, *Ios* 11/18, 24/7, *4.Esdr* 11/40, 12/15; *UstPraw G, G4* [2 r.], G4v, H4; Rozwefel nas przez thák długi czás iákoś nas trapił [iuxta dies quibus afflixisti nos] *BibRadz Ps* 89/15, I 451b marg, *4.Esdr* 6/28, *Bar* 4/34 [2 r.], 5/2; Stey przyczyny lud profty onemu obrázowi wielkie czći wyrządzał y ofiáry czynił przez dżugie czáfy *BielKron* 8, 40v, 67, 88v, 123, 212 (13); *Mącz* 338c, 475a [3 r.]; *LeovPrzep C, D4v; GórnDworz D4, M8v, Y2v, Z5, Aa8; HistRzym* 4v, 33, 43v, 79v, 108; *RejPos* 330; *BialKat* 21; *RejZwierc* 45; *BielSpr* c, 60v; *WujJud A8v, 73; RejPosRozpr c2v; BudBib 1.Par* 7/22, *4.Esdr* 11/40, *Iudith* 5/14; Nie mniey theż w tych wolnościách w ktorych záchowani iestefmy przes czás ták dżugi záyrząc nam tego/ á zá tym ftáráią fie o tho/ żebyłmy im fimiles byli w niewolftwie *MycPrz II A4v; BialKaz M4v; CzechRozm Av, 72; ModrzBaz* 8v, 17; *SkarJedn* 151, 293, 348; *SkarŻyw* 179, 184, 508; *CzechEp* 140, 141, 357; *NiemObr* 7, 55, 130, 137, 164, 165; *ReszList* 184; *WerGość* 257; *ArtKanc L, P6; PaprUp B; ActReg* 28; *WujNT przedm* 9, *Ioann* 14/9, s. 693; *SarnStat* 689, 1200; *SiebRozmyśl E4; PowodPr* 4; *SkarKaz* 38a, 550a, b; *VotSzl A4v; KlonWor* 38.

»przez kilka czasow« (1): Obaczywśy to Papież/ wciekł w gory/ gdzye ták przez kilka czáfow będąc/ nie mogły fie w nim niewśtydliwe kufy zátáić *BielKron* 174.

»przez krotki czas« [szyk 4 : 1] (5): bo rzékl iawnie ludu wśyfkiému: Przez krotki czas będę s wami. *OpecŻyw* 82v; *HistRzym* 91; *SkarJedn* 313; *StryjKron* 350; *WujNT* 837.

»przez ktory czas« (2): *BibRadz I* 418c marg; Ten rok gdy wynidzie/ przez który czás wftáwicznie ma fie ftárác o łáfkę náłżę [Quo anno evoluto, infra quem gratiam nostram semper quaerere debeat *JanStat* 627] *SarnStat* 156.

»przez mały czas« (9): *BierEz* I2; *OpecŻyw* 95; *HistAl* G6, I7v; *BibRadz I* 135c marg; *BielKron* 92v; *RejPos* 30, 61; powiedżiano im áby odpoczywáli ielzcze przez máły czás *GrzegŚm* 60.

»przez czas naznaczony« (1): Przez ten czas naznaczony/ byłach bárzo trofkiwa *PaxLiz* E3.

»przez niejaki czas (a. przez niejake czasy)« (3): Thedy pożywać mierności á powciągnięcia przez niejaki czas *FalZioł* V 32; *HistRzym* 112; *SkarJedn* 321.

»przez niekrotki czas« (1): Wiecie dobrze moj mili Chrześciani [...] / Ze już was przez nie krotki čas vczę Słowa Bozego *RejKupSekl* a2.

»przez niektry czas (a. przez niektore czasy)« = *aliquandiu PolAnt*, *Calep*; *per annum PolAnt*; *aliquanto tempore JanStat* (17): *GlabGad* D2; *MiechGlab* 12; *LibMal* 1544/87v; *BibRadz Gen* 40/4; Konrad gdy sie dowiedział takiego małżeńtwá był fnim w pokoju przez niekthory czas *BielKron* 360; *Mqcz* 475b; A ktokolwiek chce odzierać krolestwo niebieskie: mułi pierwey wnić w wogrod [!] te^{go} światá/ á má tam być przez niektore czáfy/ iáko dłu^{go} pan bog raczyć bedzie [!] *HistRzym* 104, 27v, 78v; *KuczbKat* 295; *SkarŻyw.* 50, 498; *StryjKron* A3v; *Calep* 52a; *SarnStat* 178, 922, 1211.

»przez niemáły czas (a. przez niemále czasy)« = *długo*; *po dłuższym czasie*; *diebus multis Vulg*, *PolAnt*; *dies multos, per multum tempus Vulg*; *per tempus PolAnt*; *diutine Mqcz* [szyk 36 : 17] (53): Ivłch przelz czałch nyemali poddanem náłchem pogranychnem bili czinyone skodi *LibLeg* 11/173v, 10/61v; *KromRozm II cv*; *Diar* 37; *GliczKsiąż* B2v; Iáko on nas probował przez nyemále czáfy *LubPs* P3v, Z4; *GroicPorz* A3v; *Leop* *A3v, 1.*Mach* 13/26; *BibRadz Deut* 1/46, 1.*Mach* 9/64, 11/65, *Luc* 18/4; *BielKron* 48, 52, 52v, 69, 104 (10); *Mqcz* 91a; *Prot* B; *LeovPrzep* B3v; *RejAp* 106v; *RejPos* 50, 203; *RejZwierc* 48; *BudBib* 4.*Esd*r 14/4; Potym przez czas niemáły/ práwie w trzecim roku/ Rzekł Pan do Heliafzá *HistHel* B3; *BiałKaz* H4v; *CzechRozm* 185; *SkarJedn* 11, 227; Y to też nie mnieyfza/ gdy przez niemáły czas/ dwáy Papieżowie bywáli/ ná rożnych mieyfłách miefłkáiąc *NiemObr* 178, 169; *WerGość* 222; Látá twoie fye nie bały Stráchu śmierci/ choć niemáły Przez czas obtaczał cie młodá/ Z kłopotem náłzym y fłkodá. *ZawJeft* 45, 8, 47; *ActReg* 41; *LatHar* [249]; *WujNT Luc* 18/4, *Act* 18/18, s. 513; *SarnStat* 1018, 1019; *PaxLiz* D4v; *SapEpit* A2; *RybWit* [A]v.

»przez czas nieprześpieczny« (1): A thak flifmy fpołu ná ten czas z nawámi zwiázawfzy sie łańcuchy przez then czas nieprześpieczny/ zwłáfczá gdy wiátr mierny był. *BielKron* 451v.

»przez niewiadomy czas« (1): Trzey sie złożyli/ pirwfzy włożył 112. zło. y ftał 5. miefłeczy/ drugi włożył wino y ftał 8. miefłeczy/ trzeci włożył 72. zło. y ftał przez niewiadomy czas/ y żyłkali 104. zło *KłosAlg* G4v.

»przez on czas (a. przez ony czasy)« [szyk 6 : 1] (7): *GroicPorz* q3; *BibRadz Iudic* 18/31; Otoż Duch fwięty przez wfzytki ony czáfy od tey obietnice Abráámowey/ vftáwicźnie záfwdy ciefzył narod człowieczy *RejPos* 297v; *BielSat* N3v; Dziwnie cnoty fwe y pofty táł/ ták ifz przez on czas z Káfłynu mnich [*Errata*: żaden] iáko on pościł/ niewiedział. *SkarŻyw* 572; *StryjKron* 380; *BielSjem* 40.

»przez pewny czas« (1): HDy przez pewny czas z Iozefem panna miefłkala/ [...] báfčáťz Iozeff pannę brzemienná/ wielmi sie záfłmucil *OpecŻyw* 13.

»przez przeszłe czasy (a. przez czas przeszły)« [szyk 2 : 1] (3): Tákte przez ten wfzyftek czas przelży Pan Chryftus/ ktory przybytek fwoy w fłóńcu/ iáko píłmo ś. świadczy położył/ w ciemnoścíách fie chował *ReszPrz* 98, 109; IZ przez té przelżłé czáfy/ poczáfłzy od Koronáciiey fławnéy pámięci Króla Stephaná/ [...] przyśdź nigdy niemogło do ftałtecznego wfłuchánia liczby *SarnStat* 413.

»przez takowy (a. taki) czas« (2): tedy ieflis przez takowy czas namnie ktorey wady kiedy nie obaczył, tedys barzo głupi *BielŻyw* 167; *GroicPorz* f3v.

»przez ten czas (a. przez ty czasy)« = *dum PolAnt*, *Mqcz*; *interea Mqcz*, *Modrz*; *interibi*, *interim*, *nonnunquam*, *per id tempus*, *tantisper Mqcz* (84): *abi thi nayazdi y zlodzyeyfthwa wpanyfthwa ye⁸⁰* Krolyewfkyey mczi. a fkodi poddanim ye⁸⁰ K. mczi s woloch fzye nyedzyali kthore ftye przefz then czałch za oycza yego dzyali. *LibLeg* 11/163v, 10/63, 92, 121, 11/22v, [32²] (11); *ZapWar* 1548 nr 2668; *KłosAlg* Gv; *RejPs* 38; *LibMal* 1552/168v; *RejFóz* L8; *RejKup* h4; *Diar* 69; *GroicPorz* bb2v, cc3; *Leop Deut* 12/1, 1.Reg 25/7, 15, 2.Mach 1/23; Przez ty czały rzekł Dawid do Ioábá *BielKron* 73v, 4v, 11, 15v, 58, 107 (14); *KwiatKsiąż* Gv; *Dum*, adverbium, temporis varia significat. *Dum*, id est quando, Kiedy/ albo przez ten czas. *Mqcz* 97c; *Interibi* adverbium idem significat que *interea*, Przez ten czas/ w tę chwilę. Tym czałem. *Mqcz* 172c, 45b, 97c, 181d, 226b, 290b, 352c; *SarnUzn* A2v; *SienLek* 189; *GórnDworz* Bb7; *HistRzym* 35v; *RejPos* 61; *KuczbKat* 140; *BiałKaz* H3; *ModrzBaz* 75, 84v; *SkarJedn* A5v, 223, 355; *SkarŻyw* 269, 294; W tym gdy fie v obozu zábáwili náfzy/ Niemcow wiele vciekło iezdnych przez ty czały *StrykKron* 642; *NiemObr* 60; *ZapKościel* 1584/47v; *ReszPrz* 98, 109; *KochPieś* 6, 8; *ZawJeft* 8; płaciłem swym pokim miał teraz zdatniego slachcica ad egestatem redactus sum iesli ieszcze y sławę swoię vtracę ktorey przezten czas nabywał miserrimaly *Conditio mea* była. *ActReg* 52, 78, 137; *OrzJan* 91; *RybGęśli* A2; *WujNT* 864; *SarnStat* 389, 413; *KlonKr* E3; *SkarKaz* 39b; *VotSzl* C3; *GosłCast* 65; *PaxLiz* B2v, E3; Ktokolwiek był fráfunkiem przez ten czas przykrytym/ Nágrodził mu wefelem dzień dżisia fowitym. *SapEpit* B3v.

»przez wieczne czasy« (1): abychmy cię potem oczywifcie widzieli a ciebie przez wieczne czały bez przeftanku iako ftworzyciela: a dobrodzieia fwego wiecznego chwalili. *RejPs* 108.

»przez wiele czasow« = *dlugo*; *dies multos*, *multis temporibus PolAnt*; *per multa tempora JanStat* (19): *BielŻyw* 59; Bo będąc młod przez wiele czałow y ftárzałem fie *RejPs* 55v; *HistAl* B4, B5; *MurzNT* Luc 8/29; *LubPs* A3; *BibRadz* Gen 21/34; *RejAp* 136; *HistRzym* 40, 82v, 83, 87v; *RejPos* 55, 102v; O świętobliwości onych Pan Bog y Kościół Powfzeczny przez ták wiele czałow pewne świádectwo wydał *WujJud* 35; *WujJudConf* 8v; *BudBib* 2.Esdr 9/28; *SarnStat* 901, 903.

»przez wszy(s)tek czas (a. przez wszy(s)tki czasy)« = *cunctis diebus Vulg*, *PolAnt*; *(in) omni tempore*, *per omne tempus Vulg*; *omnibus diebus PolAnt*; *toto tempore JanStat* [szyk 91 : 4] (95): *LibLeg* 10/121; *OpecŻyw* 135, 141v, 180v; *WróbŻółt* 55/6, 70/8, dd4; *WróbŻółtGlab* A4; *RejPs* 43; *LibMal* 1552/168v; *KromRozm II* g2v; *KromRozm III* Q3; To były ty przyczyny [...], ktoremi przywiedzeni zbranialiśmy się o obronie przez ty czasy wszytki mowić *Diar* 69; *GliczKsiąż* C6, Kv; *LubPs* Pv, Q2v, aa5v; *GroicPorz* e4v, ll4v; *Leop Num* 6/4, 5, 6, *Deut* 6/2, 12/1 (8); *BibRadz* Gen 2/18, *Iudic* 18/31, I 418c marg; Węgrowie go zá krolá przyięli/ ktory ie rzádził á fpráwował w pokoju/ iz przez wfzytek czas zá niego obie žiemie pokoy dobry miály *BielKron* 327v, 5, 15v, 62v, 80v [2 r.], 83 (12); *Mqcz* 5b; *SarnUzn* A2v; *RejPos* 5, 149, 176, 297v, 298v; *BiałKat* 33v; *RejZwierc* 125; *BiałKaz* H3; *ModrzBaz* 6, 8, 9, 11v, 12 (10); *SkarJedn* 355; *StrykKron* 380, 532; *CzechEp* 113, 114; *KochJez kt*, A2; *KochMRot* B3v; *ReszPrz* 6, 98, 109; *WerGość* 211; *WerKaz* 291; *WisznTr* 14; Niechże cie fwymi głofy/ chwalemy tu przez wfzyftkie czały *ArtKanc* E7, P7v; *ActReg* 43; *OrzJan* 91; *LatHar* 17, 33, 198, 216, 500; *RybGęśli* A2; *WujNT* 136, *Act* 1/21, 20/18, s. 864, 885 [2 r.]; *SarnStat* 783, 1037.

»przez zły czas« (3): za małe pieniądze ludziom zboża po trofże przedawano/ przez zły czas ie chcący zachować *BielKron* 375, 164v; *BielSpr* 5.

Szeregi: »przez niekatory czas albo przez kilka godzin« (1): ponieważ to przyrodzenie nam dało/ abyśmy sie w tych rzeczách ktore chwale Bożey łużą/ przez niekatory czas albo przez kilką godzin obieráli. *KuczKat* 295.

»przez długi czas i przez wiele lat« (1): A gdy wnidziecie do Bábilonu/ tám będziecie miefzkác przez długi czas y przez wiele lat [*annis plurimis et temporibus longis Vulg*]/ aż do fiodmego pokolenia *BibRadz Bar* 6/2.

»przez czasy i wieki« (1): á fam przez wśyfłtki dni/ to yeft czáfy y wyeki/ aż do fkończenia śwyátá fnim być obyecał *KromRozm II* t4. ~

»w czas« = *zawczasu, wczéśnie; mature Mącz, Cn; de tempore, satis tempore, tempestive Cn (284)* : Otoć fie iuz len żieleni/ Czemuście tak záflepieni: Iz niechcecie o się radzić/ Złego żiela wczás pokázić. *BierEz N; OpecŻyw* 22, 84v; *FalZioł V* 59, 66, 108v; *RejPs* 88v, 110v, 143; *LibMal* 1545/103v; *RejJóz* L8v; Bocz lepiey nam będzie wczas ydz Bo nieblizu *RejKup* cc3, h5 [2 r.], h7, h7v, L, 14v, M, aa7v; *MurzNT* 43v; *DiarDop* 105; *BielKom* B; Abowiem iefliże w czás nie złomiż młodości/ Wierz mi iście zápláčzełz nád nią ku ftárości. *RejWiz* 88, 137v [3 r.]; Ná to wżytko pátrzáiąc obáčmy fye wczás moy miły Pánie Stádnicki/ á ty obłędne á żywe Doktory pierwey niż z gruntu zginiemy odpádzmy co rychley od fyebie *OrzList* i, fv, g4v; *RejFig* Aa5v, Aa7; *RejZwierz* 44v, 136v; *BibRadz Ps* 100/8, 142/8, *Eccli* 32/13[15]; *OrzRozm* M4v; oni fie nań wnet rzućili fłowy/ á by był wczás do Báwor nie vćiekł/ támby był zoftał. *BielKron* 325v, 117v, 210, 240, 244v, 312v, 353v, 418v; Foeliciter is sapit qui alieno periculo sapit, W czas ten mądrze poczina/ który cudzą przigodę przed oczimá miewa. *Mącz* 133a, 65a, 211d [5 r.], 435b; *OrzQuin* Z2, Aa2; *SienLek* 17v, 20, 21, 54v, 91v (15); *RejAp* AA8v, 78 [2 r.], 147, 155; *GórnDworz* E6, Pv, R4v; A thák rádżęc vprzedzay wczás/ á vciekay fie wczás s pokornemi prósbámi do niego/ áby cie nie vprzedził á nie nálażł ná łofzku twoim w gniewie fwoim. *RejPos* 75v, 81, 244, 248v; Abowiem kto czuie blifkie żimno/ wczás ná fię kozuch wlecze. *RejZwierc* 79v, 76v [2 r.], 79v, 80 [2 r.], 104v, 108v (18); *BielSpr* 63; *WujJud* 16; *WujJudConf* 199, 199v; *RejPosWstaw* [41³], [41³]v; *BudBib Prov* 7/15, *Ez* 21/30, 34; *ModrzBaz* 7v, 110; *KochOdpr* C4v; [*chory*] przeto lekki/ albo rzeknę lékárki/ obiad ziadfzy/ wieczera niechay trochę wiefłżá ié/ bylé w czás/ áby po niéy nierychło fpác chodził *Oczko* 24v, 23v; *KochPs* 208 [2 r.]; *SkarŻyw* 227; *KochTr* 22; *MWilcHist* B4v; *StryjKron* 170; A biádá tym będzie iefli fię w czás nie vpámieťáią *CzechEp* 56, *4, 46, 74, 106, 122, 260, 357; *NiemObr* 115, 166, 174; Rátuy mężny Herkules/ rátuy Perfeu fławny/ A odnów (iedno by wczás) ná mnie przykład dawny. *KochFr* 95, 32, 57, 91; *KochBr* 150; *KochPhaen* 16; *WerGość* 262; *KochPam* 86; *KochPieś* 38; *ArtKanc* K, Mv; *KochWr* 31; *Calep* 835a; *ActReg* 61, 103, 165, 173; Lećie wczás wyganiác dla chłodu zá rofy/ áby fie bydło náíádło: bo nie będzie iádło gdy fłonce páli. *GostGosp* 116, 44, 56 [2 r.], 78 [2 r.], 80, 82 (16); Ale wczás wiefdźcie/ że nie dżierzę z témi/ Którzy przyaciól fzukáią pełnémi *KochPij* C3v; *OrzJan* 122; *LatHar* 650 [2 r.]; *WysKaz* 2, 45; *SarnStat* 10, 11, 582, 606, 735 (10); *GrabPospR* K4v; *PowodPr* 83, 84; *SkarKaz*)(4, 7a, b, 422b; *VotSzl* C3v, Fv; *CiekPotr* 63; *CzahTr* C2, C4, E3v;

KlonWor 70; *Pliáne* flugi dziećiom fwym pokázowáli Spártáni/ chcąc by fprofnóść piiáńftwá w czás ználi. *SzarzRyt* D3v, Av.

~ w czas przed czym (3): A tu fie ku mnie wyprawcie wczás przed temi glody *RejJóz* Pv; *GostGosp* 104; *SarnStat* 872.

Ze zdaniem czasowym [*poki* (11), *niż(li)* (2)] (13): *RejJóz* L8v; Tákże więc y fwawola gdy w kim zátwárdzyeie/ Trzebá iá wczás záwiázác/ niź dufzá zemdleie. *RejWiz* 190v, 78v; *OrzList* h4v; Potym Agrypá pošlał do Zydow s ftárzfych pofty/ áby fwemu złemu w czás zálkoczyli/ poki wietfza nawálnóść nie przydzye *BielKron* 146v, 24, 169, 199v, 249; *RejZwierc* 188v; *SkarŻyw* 374; *WerKaz* 301; *VotSzl* B3.

W charakterystycznych połączeniach: w czas czuć(się, o sobie) (2), da(wa)ć znać (3), (na-, z-)gotować (się) (10), (za)hamować (się) (6), iść (3), obaczać (obaczyć) (się) (obaczon) (11), obudzić (się) (2), obwołać (obwołany) (3), oduczać, ogłaszać, opatrzyć (opatrować) (się) (13), ostrzegać (ostrzeżony) (2), oznajmować (2), pierzchnąć, poczynać (4), podchędożyć (uchędożyć) (2), pokutować, pomagać (3), (za)powiedzieć (opowiedać, opowiedzieć) (4), przestrzec, przykładać (przyłożyć) (3), przyść (2), starać się (2), uciec (uciekać) (się) (5), uczyć (się) (2), ująć, umykać, upamiętać się (4), upominać, uprzedzać {uprzedzić} (2), uznać się (4), wiedzieć (2), wychodzić, wyprawić (2).

W różnych połączeniach strukturalnych z innymi ogólnikowymi określeniami czasu (przeciwstawnymi lub bliskoznacznymi); najczęściej z przysłówkami (9): Bo kiedy iuż niebędzie nie Dopieroby chciał rządny być Ano było fnádz lepiej wczás Niź teraz gdy náczym niemálz *RejRozpr* I2v; *RejKup* c7v; A ná ciele bárzo to fnádnie obaczymy/ y zówždy wczás temu zábiegamy. *RejZwierc* 133, 76v, 109v, 262; Tákże y nam tego potrzebá/ ábyfmy o fobie czuli á zábiegáli wczás fwemu złemu lepiej niź po czáfie *BielSpr* 75v; *GostGosp* 74; *SarnStat* 1153.

Zwroty: »w czas myślić itp.« [szyk zmienny] (12): *BierEz* Q2; *RejRozpr* G2v; *RejJóz* D8 marg, L8v; *RejKup* t4v, bb2; *RejWiz* 173; By też ná to pomnieli iż ftoią w gofpodzie/ A myllili o fobie wczás y o przygodzie. *RejZwierc* 271v; *ActReg* 15; *GostGosp* 84, 90; *PudłDydo* A3v.

»w czas zabiegać (a. zabięzić)« = *tempestive obvenire* (a. *obviare*) *JanStat* [szyk zmienny] (52): *LibLeg* 11/28v; Dobrze fie nám z łalky bożé ftało/ Ze fie trudnoftziam w czás zabiężało *KlerPow* [6]; *RejWiz* 78v; *OrzRozm* C2 [2 r.]; *BielKron* 104v, 193v, 197v, 198, 199v (10); *SienLek* 45 [2 r.], 177v; *RejPos* 244v; *Principijs obfta fero medicina paratur*, to iest káždy chorobie wczás zábiegay/ bo pozdne lekárftwo niedobre bywa. *RejZwierc* 73v, 3, 76v marg, 80 marg, 133, 134 [3 r.] (13); *BielSpr* 75v; *WujJud* 16v; *RejPosWstaw* [110²]v; *Strum* Q3v; *BialKaz* Lv; *StryjKron* 752; *NiemObr* 152; *KochWrJan* 18; *PaprUp* I2v, K4v; *GostGosp* 142; *Phil* H; *LatHar* 15; *RybGęśli* C3; *SarnStat* 111, 113, 120, 339, 369, 382.

Szereg: »w czas a co naraniej« (1): Theż trzebá pilnowác áby fie dobrze zówlokło/ áby brył iefli może być nie wiele było/ á wczás/ á co naraniey *RejZwierc* 109v. ~

»w czas« = *w samą porę*; *tempori Mącz*, Cn; *opportune Calep*, Cn; *mature, opportuno tempore Mącz*; *ad tempus, commode, commodule, commodulum, commodum, in (ipso) tempore, in puncto temporis, peropportune, per tempus, tempori, (suo) tempore* Cn (81) : *ZapWar* [1519] nr 2247, 1521 nr 2272, 1550 nr 2665; *March*¹ A4; *BierRozm* 25; *March*³ V3v; *LibLeg* 11/41 [2 r.]; *RejRozpr* H2v; *RejJóz*

B3v, D6v; *RejKup* e4; *GroicPorz* bb3v; *UstPraw* G4v; Poślął mu Krol ku pomocy Firleia z niemálym ludem/ ále mu wczas przyść nie mogli. *BielKron* 406, 406, 411v; *Mącz* 70b, 121d, 266b, 443d; *Prot C*; *SienLek* 3v; *RejAp* 11v; *RejPos* 181v; v drugieh téz nie zlé/ Którzy wczas zášiali. *Strum M*, L4v [2 r.], M, Q4; *BudNT Matth* 24/45; GDy Bog rozum rozdawał wczas nászy tráfilí/ Wierzę íze z Minerwą wespół sie rodzili *PaprpPan* Ov; *ModrzBaz* 111; *KochOdpr* B; *StryjKron* 345; *ArtKanc* M5v; *GórnRozm* F2v; *Calep* 348b, [734]b; á to ták wzyftko porządnie ípráwować/ áby sie kázda rzecz wczas ípráwiká *GostGosp* 98, 50, 56, 68, 90, 94 (12); *WujNT 2.Tim* 4/2 [2 r.].

~ W połączeniu z innym ogólnikowym określeniem czasu (1): tedy sie oto przed czáfem ftaráli á zábiegáli temu/ iákoby w czas doftąpili zwirzchności iakich *RejPos* 312.

W charakterystycznych połączeniach: w czas przybyć (2), przyciągnąć, przyść (przychodzić, ześć) (10), sprawić (oprawić, odprawić, wyprawować) (5), trafić (się) (3), (za)siać (4); jeszcze w czas (2).

Połączenie: »prawie w czas« = *opportune, tempestive, optime, (optime) in tempore* *Mącz* [szyk 14 : 1] (15): A pan Stádnicki thego przyfluchywać będzie/ y rzuci wczas prawie dużę śwá miedzy kácerze ty/ áby iá duższy y iádowitfzy kácerz fobie miał. *OrzList* h4; Offers te mihi opportune, Prawie mi w czas przichodził. *Mącz* 123c, 174b, 266b [2 r.], d [3 r.], 296b, 336a (12); *CzechRozm* 21v; *KochFrag* 45.

Wyrażenia: *iron.* »w czas po harabie« = *za późno* (1): (*did*) Proklus. záyrzawfzy do grobu. (-) Wczas pánowie po hárabie A Kriřtuřa iuż nie w grobie. *MWilKHist* D.

»w prawy czas« = *tempore, in tempore, ad tempus* *Mącz*; *peropportune* *Calep* (6): Rzekąc/ [soczewica] w práwý czas wvrzálá. Daway by sie nieprzeřtálá *BierEz* C2; *Mącz* 296b, 429c, 443c, d; *Calep* 787a.

»w samy czas« (1): *Tempori*. Czu rechter tzeit Wfámy czas *Murm* 14.

»w słuszny czas« = *tempori* *Mącz* (5): O błogofławiona zyemio ktora mař krolá fláchetnego/ á kfiáżetá twoie w flufzny czas iadáiá *BielKron* 81v; *Intempestiva epistola*, Nie wslufzny czas oddány líř. *Mącz* 444a, 443d [2 r.]; *GostGosp* 68.

Szereg: »słusznym obyczajem a w czas« (1): awfakze Cefarz ye^{go} milořcz dla Cro ye^{go} M. nyeodmavya thego yszby syá okolo lasky a przyafny naydovacz dal yefly by Crol Ian slufznem obyczajem, awczál v yego Cef My. thego svkal *LibLeg* 7/34. ~

»w czas« = *za późno; in diem, serum, sero (post tempus)* *Mącz* [z przeczeniem] (57) : Dopiero więc ftřách ná nie padł Kiedy ie ták on Krol ich iadł: Nie wczas sie rády káiáli *BierEz* N, O; *RejKup* c5v, c6, k5v; Ale iá gdym się chřřtuřa zapřzál/ i temže^m wiarę vtraeił/ poznałem/ ale niewczas/ iako trzeba wiary przyřřzegać *MurzHist* Lv, N2, T3v; Nie wczas więc kiedy gore á dáleko wodá/ Niřli iey więc nánofzá/ będzie wiefřza řzkodá. *RejWiz* 173, 159v; *RejZwierz* 31, 109v; Zá krolem sie potym wypráwili/ ale nie wczas/ bo iuż byli Tátárowie vřzli nábráwřzy sie. *BielKron* 400v, 211, 212, 241, 353v, 408v, 429; *Mącz* 72a, 102a, 389d [3 r.]; *SienLek* 157v; *RejPos* 342 [2 r.], 342v; *HistLan* Dv; *RejZwierc* 75v, 134; *Strum M*; *MWilKHist* E; *StryjKron* 370, 657 [2 r.], 722; *CzechEp* *4 [2 r.]; Nie wczáżeř sie poczuł y obaczył. *Phil* R4; *OrzJan* 36; *SarnStat* 1286; Y dopieroř on lud rozřzewnił sie/ wlpomináiąc (ále iuż nie wczas) iákie dobrá y rořkořzy vřrácił *PowodPr* 75, 84; *CzahTr* Cv.

~ *cum inf* (7): Ale iuż niewczas narzekać íedno pewney řmierczy czekać. *RejKup* f5v, h2, x3; *Mącz* 88b; *RejPos* 241; *CzechEp* 122; *KochFr* 29.

W charakterystycznych połączeniach: nie w czas dać znać, obaczyć (się) (3), opatrzeć się, poczuć się, wracać się (3), żałować; już nie w czas (16).

Przysłowia: Sera in fundo parsimonia, proverbium, Nie wczas ten skąpic poczina/ który lie gdy mało ná dne ofzczymia. Mącz 140b.

Ale po obiedzie łyfzká, nie wczas. SarnStat 1286.

Zwrot: »nie w czas rozmyślać się« (4): RejKup c5v, x3, y6; Pomniż też ná to iż lie iuz tám będye nie wczas rozmyfláć RejPos 241. ~

»w czas« = za wcześniej [z przeczeniem] (1) : Immature, Niewczas. Mącz 211d.

»w czas« = w miarę, w sam raz; leviter, mediocriter, parce, satis, temperate Mącz; attemperate Calep, Cn (40) : FalZioł V 116; Homo mediocris conditionis, Srzedniego łtanu/ Ták w czas bogaty. Mącz 63a; Literatulus, Ták wczas vczony. Mącz 195d; Modicus cultu vel in cultu, Ták lie w czas vbiera/ nie kofztownie lie nośi. Mącz 228b; Venustulus, Niefzkárádny/ nieżádny/ ták w czas gładki. Mącz 484a, 79d, 190a [2 r.], 195d, 213c, 228b (17); SienLek 6; Iáko Scipionowi Africano ná biefiedzie/ kiedy mu lie kilká kroć więniec ná głowie przerwał Licinius Varus powiedział/ nie dziwuy lie práwi/ żeć nie wczas ten wieniec/ głowá to bowiem wielka. GórnDworz P7, G7; Nie fiedm kroć/ miły Pietrze nie fiedm kroć/ ále y fiedm dzyefiát y fiedm kroć/ ledweby było w czas ná ták łwowolne ciáło á ferce człowiecze/ odpuścić iemu. RejPos 247v; BielSat Cv; RejZwierc 235v; KochFr 52; Calep 111b, 223b; GostGosp 32; WyprPl Bv.

~ W charakterystycznym połączeniu: tak w czas (17).

Przysłowia: BierEz I2; Ne supra quidem calceus, Proverb. Co w czas to dobrze. Mącz 31b.

Hirudo nisi plena non omittit cutem, proverbium, Pinawlá pierwey lie nie puści ciáła alez będzie pełna to yeft/ co wcas to s nas á co násbyt tám łmiechu y biefiády niemałz. Mącz 156d.

Połączenie: »prawie w czas« (7): RejFig Aa2; Convenit optime ad pedem cothurnus, Prawie mi go w czas ná nogę. Mącz 481d, 61c [2 r.], 369a; Calep 223b, 776a.

Szereg: »w czas abo w miarę« (1): Ale áby y bącznye y nye bez przyczyny máiąc wtim nieiaką difkrecyią cobi było tak wczas ábo wmyárę á práwye po przęckę/ á nye názyt/ áni bárzo záfępliwy. GliczKsiąż F8v. ~

»w czas« = po myśli, według upodobania; optato Mącz (10) : á dla łamego gniewu Niewiafta niepofiedzi na iednym miełtczu/ ale iey wlytko niewczas, á tak z miełtcza na miełtcze biega/ á w tym cięłzkołci łobie przymnaża. FalZioł V 17b; RejJóz D2; BielKron 407v; Non iniuria, Słufznie/ Dobrze ták/ Wczas to nań. Mącz 250a, 267a.

~ Połączenie: »prawie w czas« (1): optato advenis, Prawie wczas przichodziłz/ Wedle myfli. Mącz 267a.

Zwroty: »czynić sobie wczas« = wyprożniać się; egerere, forire Mącz (2): Forio, Potrzebuye/ Czinię łobie wczas. Mącz 134a, 145b.

»(nie) w czas [komu] uczynić« [szyk zmienny] (2): RejKup c5; abowymći lepyey duffy folgowáć/ ktorąbys nyerządem zátrácił niż cyálu/ ktoremuby vczynił wczas gdy by około trzydzyesći lat ná kobyerzec wftąpił. GliczKsiąż P3v. ~

»w czas, w czasy« = *podczas, w czasie* [zawsze z przydawką] (104 : 57) (161) : Hymn. Wczás Kompletny *LatHar* 313.

~ *w czas (a. w czasy) czego* (9): Y łnadz ktoć by łie chciał czem łprzećiwieć pan bog [...] po łamie w łfytki mocárstwą krolewłkie wczás rozgniewánia łwego *RejPs* 165, 165; *BibRadz Esth* 10/11; *BielKron* 199; Iż dobrze Pan wie á łtrzeże dni niewinnych łwoich [...] y w nawięťsze czály głodu/ zówzdy będą náłyceni. *RejPos* 82v; *StryjKron* 632; *GostGosp* 106; W Czás dziewięty ná Krzyżu Pan łkonał godziny *LatHar* 310, 295.

w czas czyj (14): Łipiecz, Wmoy czas krwie nie pułzczay *FalZioł* V 47v; *RejAp* 84; W łpomni ná łwé dziedzictwo/ y ná łwóy lud wierny/ Z kćóregoś ty zdiał iá rzmo w łego czás mizerny. *KochPs* 109, 21, 30, 49, 90; *SkarŻyw* 357; *KochTr* 19; *RybGęśli* B4; *GostCast* 58. Cf »swoy czas«.

Ze zdaniem czasowym [w tym z odpowiednikami: on (1), ten (6); gdy (6), kiedy (3)] (9): w łtapili do Częłtochowey w Kápitulny czás/ gdy bywa wielka Ofiárá v mnichow *BielKron* 420; *RejAp* 23v, 84; *BielSpr* 19v; *Strum* M; *SkarŻyw* 206; ROki Ziemłkie Woiewództwá Krákwłkiego/ áby w té czály były łądzoné/ kiedy Wiécá przypadáią. *SarnStat* 722; *SkarKaz* 609b; *KlonWor ded* **2v.

W różnych połączeniach strukturalnych z innymi ogólnikowymi określeniami czasu (przeciwstawnymi); najczęściej z przysłóvkami (8): *LibLeg* 11/93; ábowiem by mu w iny czás wielką trućiná byłá/ Ale ná then czás łeft mu ofobliwym á pewnym lékárłtwem. *SienLek* 140v; á opowiedáli ludowi Bożemu/ y iáko łie to miáło sťác/ y co łie w ty czály y ná potym miáło dzyać *RejPos* 297v; Wyłłuchałéś mié w zle czály moie/ Prołzę/ y dźiś mi day vcho łwoie. *KochPs* 21; *StryjKron* 72; *CzechEp* 191; Bądźże práwicą náłzą przeciw łey łrogości/ Teraz y teź w káždy czás łwoią w łzechmocnołcią *ArtKanc* K4; *Phil* S5.

W charakterystycznych połączeniach: w czas ich, jego, moj (6), swoj; w czas jechać (przyjechać, wyjechać, zjechać) (się) (5), przysłać (posłać) (2), przyść (4).

Połączenie: »prawie w ty czasy« (2): ále Turcy bez miełzkánia z Wołoch wyciagnęli/ bo Gálery [...] y z łanczárámi Cefłárzá Machometá/ práwie teź w ty czály ná Morzu Czarnym potonęły *StryjKron* 657, 772.

Wyrażenia: »w boży czas« = *szczęłliwie* (2): W Boży czás/ towarzysze moi wyieźdzaycie *KochJez* Bv; *KlonFlis* H4.

»w dawne czasy« = *dawno* (1): TÁk iáko mié widźicie/ choć mam ná łbie rogi [...] Przedłiem ułzedł za boga wony dawne czály *KochSat* A2.

»w długi czas« = *póžno* (1): przedłię Mátkę łwoię dzieći w ták długi czás poznály. *SkarJedn* 326.

»w długi czas« = *długo* (1): Czekayze y ty według żądánia moiego/ Z błogołławieńłtwá kwitni w długi czás Páńłkiego. *SkorWinsz* A3.

»w dobry czas« (3): *RejZwierz* 68v; Augurato adverbium, id est, Auspicato: W dobry czás począc. *Mącz* 20d; *SkarKaz* 609b.

»(nie) w dobry czas« = *(nie)szczęłliwie; infauste, infeliciter* *Mącz* (3): *Mącz* 120a; A ták iédź łam w dobry czás/ mnie zołtáwiwłzy *KochFr* 129, 52.

»w dochwatny czas« (1): Succisivum tempus. Czás á ty chwile kćóre nam zbywáyą od potrzebnych łpraw/ z nienacká chwile zbywáyące. W dochwátny czás niektorzi mowią. *Mącz* 30b.

»w gorący czas« (2): *RejPs* 63; W gorący czas niema być krew pufzczana *SienLek* 36v.

»w in(n)y czas« = *kiedy indziej; in aliis temporibus JanStat* (2): *SienLek* 140v; ieliby kto nád Artykuły cztérzy/ álbo w inny czas/ álbo ná mieyfcách niezwykłych [*aut in aliis temporibus et locis inconsuetis JanStat* 431] łądził: to wżyftko nie ważno y ná dáremno bydź chcemy y fkázuiemy. *SarnStat* 528.

»w jeden czas« = *pewnego razu* (1): Oracz ná roli którą miał/ Sidł był w ieden czas náftáwiá *BierEz* Kv.

»w jeden czas« = *jednocześnie; uno tempore Vulg* (2): *Leop Tob* 3/25; Abowiem gdy wiele s każdej nauki doftápić chcą/ tedy fię w ieden czas rozmaitego vczenia vczam/ tedy fię ras łam drugieras tám wciepiaią *KwiatKsiąż* K4v.

»w każdy czas« = *zawsze* (3): *KwiatKsiąż* M4v; *ArtKanc* K4; á rácz mię obełłác póciefzeniem w káždy czas vtrapienia mego. *LatHar* 295.

»w krotki czas« = *w przeciagu krótkiego czasu* (1): Pátrzayże iáko wielka w krotki czas odmiáná. *KochJez* A3v.

»w krotki czas« = *wkrótce* (2): ociecz fłyfzę iż żyw A iż w wielkim kłopocie z tegom iest żałófciw [...] Lecz dalibog w krotki czas ferczeć fię rołmieie *RejJóz* M6v; *BielSat* G4.

»w który czas« = *kiedy; per diem PolAnt* (2): Ku náuce rożeznánia/ w kthory czas co iest czyftego ábo nieczyftego *BibRadz Lev* 14/57; *CzahTr* E2.

»w który czas« = *wtedy* (2): *LubPs* O3v *marg*; iż Ian Dámáfcen przed síodnym Zborem fwoie księgi/ de fide orthodoxá/ piłá. Bo wnich náuki o Obráziech/ przeciw ktorym w ten czas mowiono brony/ w który też czas iuz niektorzy Grekowie około tego wyznánia o Duchá S. pochodzeniu od fyna/ ízemráli. *SkarJedn* 282.

»leda w czas« = *lada chwila, wkrótce* (1): A gdziekolwiek co murow tu w Polfcze widzimy/ Chyba nowych/ to wżyftko iż on ípráwił wiemy. Potym nie znác áby kto czego popráwował/ Chybá Zygmunt co zamek Krákówki zbudował. A ínadź fię y to ftáre ledá w czas rozwáii *RejZwierc* 247v.

»w czasy nabożne« (1): w tym tu mieście/ w pofty y czáfy nabożne/ głófy rozmaitych muzyk świeckich/ y łáme kościoły nápełniáią *PowodPr* 74.

»w niebezpieczny (a. nieprzezpieczny) czas (a. w niebezpieczne czasy)« [*szyk 3 : 2*] (5): *BielKron* 228v; *Mqcz* 86d; PRzednie mocny grunt iest Pan Bog náłz [...] Bronić nas tu w niebełpieczny czas *ArtKanc* K6v, K12v; *ActReg* 23.

»w czasy niepogodne« [*szyk 1 : 1*] (2): *Oczko* A2v; Iáko więc pionon trzáłka w niepogodné czáfy *KochProp* 14.

»w (nie)szczęśliwy (a. nieszczęsny) czas (a. w nieszczęśliwe czasy)« [*szyk 4 : 3*] (7): *LubPs* A3; *KochPs* 90; *KochTr* 19; Bo który w íczęśliwy czas nieopułcza Bogá: Nie wzruży go w niefczęściu/ by náciężłza trwogá. *ZawJeft* 21; *GrochKal* 15; A on teraz/ nieftétyfz/ w czáfy niefczęśliwé/ Ze mnie triumphuie *GosłCast* 61, 58.

»w niniejsze czasy« (1): coby cie ławnym á prawdziwie ławnym/ iáko w ninieyfze czáfy ták y ná pothomne vczyniło *Phil* S5.

»w czas nocny« (1): BO támże Andromedá blifko nieścześnie/ Którey światłość/ w pozny czas nocny/ niewątpliwa. *KochPhaen* 8.

»w one czasy (a. w on czas)« (11): *RejKup* Pv; przepowiem wam przyżłe rzeczy/ ktore na was w ony czały przydą. *BielKron* 18v; *KochSat* A2; *Prot* A4v; *RejAp* 84; *PaprPan* Dv; *StryjKron* 72; Z ktorych y mátká przyżłá w twą łóźnicę/ W on nieścześnie czaś *GrochKal* 15; *LatHar* 20, 344; *SarnStat* 296.

»w czasy ostateczne (a. w czas ostateczny)« = *ostatnio* [szyk 2 : 1] (3): A dziękiy Pánu Bogu/ [...] Ze ná nas łwe proścácki/ weyrzał ták łáfkáwie/ W te czały oštáteczne *GrzegŚm* [A2]; *KochPs* 30; *CzechEp* 191.

»w ostateczny czas (a. w ostateczne czasy)« = *przed skończeniem świata; in novissimo tempore* *Vulg* (6): *Leop* 4.*Esdr* 16 arg; *BibRadz* 4.*Esdr* 12/23; Znamći ia że Odkupiciel moy żywie/ á woštáteczny czaś okaże się zmocą łwá nád Prochem *GrzegŚm* 3; *WujNT* 1.*Tim* 4/1, *Iudae* 18, s. 834 marg.

»w ostatni czas« = *w godzinę śmierci* (1): Vítáwił też áby Mánicheom ođłzczeniecom nie dawano Bożego ciála/ chyba w oštátni czaś. *BielKron* 158.

»w pewny czas« (1): Pokázuie nam gwiazdy Tytanowe koło/ W pewny czaś rogi bierze Cynthia ná czoło. *SzarzRyt* B3v.

»w pozny czas« (1): *KochPhaen* 8 cf »w czas nocny«.

»w przyszłe czasy« = *na przyszłość* (1): bo nieieft bezpieczny człowiek żywiący na ziemi/ ale w przyśłle czały/ łą zachowané wślytki niewiadomé rzeczy. *OpecŻyw* 87v.

»w czas spokojny« (1): á owłzem tákowéy części/ którey Pan Rycérki/ nietylo w czaś łpokoiny/ ále théz y w czaś woienny bárzo potrzebuie *SienLekAndr* a2v.

»w czas srogi« (1): W ten czaś dopiero poznáłz iák ma nędzá rogi/ Którymi cię vbada w tákowy czaś łrogi. *CzahTr* C.

»w swe czasy (a. w swój czas)« (3): *BielKron* 158; Z tákim nagrobkiem/ on Pan w rzeczách biegły/ Niech odpoczywa/ nie w łwoy czaś poległy *GrochKal* 20; *CzahTr* F4v.

»w taki (a. w takowy) czas« (2): Anoć w tákí czaś/ ma człowiek záváždy beścipenzen być *SienLek* 13v; *CzahTr* C.

»w suchy czas« (1): Gdi dełzcz widzi nie dáleko w łuchy czaś/ á v niego go nie máłz tedy łáie. *RejZwierc* 57.

»w ten(że) czas (a. w te czasy)« = *in ipso tempore* *Vulg* (60): *LibLeg* 11/64, 84v, 89v [2 r.], 93, 98, 156v; W thenże czaś ma być wdziałan ten proch między tym łwiętem/ á między łwiętem narodzenia iey *FalZioł* V 91; w tenże też czaś połłowie Tatarłczy do Rułkich panow przyjechali *MiechGlab* 3, 9; *LibMal* 1546/110v, 1548/139, 1551/165v; *GroicPorz* r3v; A wten łię tzaś działo wielkie drzenie ziemie. *KrowObr* 39, 197; *Leop* 3.*Esdr* 6/3; *RejZwierc* 68v; *BielKron* 228v, 266, 305, 406v, 437v, 464v; *RejAp* 23v; *GórnDworz* Z3; bo w ty czały łromothá byłá tey Kxiężnie ktoraby tego nieumiála. *HistRzym* 12v, 12, 16, 17v; *RejPos* 18v, 297v; *GrzegŚm* [A2]; *RejZwierc* [28³]; *BielSpr* 19v; *WujJudConf* 208; *Strum* H3, M; *StryjWjaz* A4v; *SkarJedn* 175; *Oczko* 28; *SkarŻyw* 206, 357, 573; *StryjKron* 5, 300, 497, 577, 657, 772; *CzechEp* 191; Wzbudził k potrzebney pomocy/ wodze

łwe wierne w te to czały *ArtKanc* K12v, K12v; *GostGosp* 72 [2 r.], 76; *SarnStat* 722, 743 [2 r.]; *KlonWor ded* **2v.

»w wieczorny czas« = *wieczorem* (1): *Vesperi sive vespere* adverbium, W wieczór/ w wieczorny czas. *Mącz* 489d.

»w wiekuiste czasy« (2): *RACz* proftować/ poświęćć/ ípráwować [...] zmyfły/ mowy/ y poštěpki náłże/ w zakonie twoim/ y w ípráwách rofkazania twe⁸⁰/ áby y tu y w one wiekuifte czały/ zá pomocą twoią/ mogliłmy być zbáwieni *LatHar* 20 [*idem*] 344.

»w czas wojenny« (1): *SienLekAndr* a2v cf »w czas spokojny«.

»w zamierzony czas (a. w zamierzone czasy)« = *in temporibus constitutis* *PolAnt* (2): Będziefz też pił wodę pod miarą ízofotą część Hinu/ á będziefz iá pić w zámierzony czas. *BibRadz Ez* 4/11, 2.*Esdr* 13/31.

»w zimny czas« (2): w zímny czas/ lepiej zoładkowie trawią *SienLek* 4, 36v.

»w(e) zły czas (a. w złe czasy)« (11): *BierEz* G4v; *RejPs* 194; Ízem fie w tym omiefzkał/ á tegom nie baczył/ A což gdy mie ták Pan w tym w zły czas chowác raczył. *RejWiz* 193; *BielKron* 56v; *RejPos* 82v; *KochPs* 21, 49; áby iey [*pieśni Bogurodzicy*] ftárożytność wty złe czały [...] niezginęła: słowo iá od słowa zwykładem [...] położe [!]. *SkarŻyw* 357, 75; *PudłFr* 42; *GórnTroas* 12.

Szeregi: »w czas, (i) godzinę (i dzień)« [*szyk 3 : 1*] (4): Gdyż Prokurator ítrony Powodney w czas y w godzinę żáda łobie oprav w ípráwie fwoiey potrzebnych *GroicPorz* v, v v; *BibRadz Esth* 10/11; *Mącz* 120a.

»w czas, (i) na miejscach« = *in aliis temporibus et locis* *JanStat* (2): ROki Ziemfkié Ráwfkie w Ráwfkíey ziemi máią bydź łádzoné ná mieyfćách y w té czały/ iáko z ftárádawná przedtym bywáło *SarnStat* 743, 528.

»w wiek i czas« (1): Poniewálf wkáždy wiek y czas możemy co znamiefnitego a wiecznego wczýnić. *KwiatKsiąż* M4v.

** *Dubium* (1) : A ták té rzeczy ízły w obá czały. *SarnStat* 1226. ~

»wonzas« = *wtedy; nigdyś* (140) : Więc się w on czas przygodziło/ Lotrá obiefzono było *BierEz* Q4v; *OpecŻyw* 39v, 96v, 137v; *WróbŻołt* 49/6; *RejPs* 113; *RejJóz* L6, P2v; *MurzNT* 8v; *RejWiz* 121v; *RejZwierz* 39v, 59; *BibRadz I* *7, *Matth* 18/1; *BielKron* 467v; Ale mi pewnie rzeczefz/ że to w on czas było: Prawdá/ też rozne plemię plác ich záłtąpiło. *Prot* D2, B; Wiedz że tedy/ íżci krew w Człowiecze poczynáfye mnożyć od Czternałtego dnia Lutego/ áż do Czternałtego Máia: á przetho won czas czyłtymi á miernymi fye pokármy karmić *SienLek* 41v; *RejAp* 88, 166v, 175v; *GórnDworz* li4v; W On czas/ mowił P. Iezus ku zwolennikom fwoim *RejPos* 343v, 9, 23v, 26v, 51, 152v, 193v, 321; *BiałKat* 313v; *GrzegŚm* 14; *HistLan* A4v; *KuczbKat* 325; *CzechRozm* 198v; Rowieneś z nią v Grekow Leonidefowi/ Onemu á fláwnem w on czas Hetmánowi. *PaprPan* A3v, Bv, N4v; *KochOdpr* D; *SkarŻyw* 283; *StryjKron* 6, 16 [2 r.], 26, 56; 71 (13); *CzechEp* 161, 185; *PudłFr* 29; *ActReg* 139; *GrabowSet* T4v; *LatHar* 643, 715; *WujNT Matth* 11/25, 12/1, 14/1; *KmitaSpit* A4v; *PowodPr* 21, 27, 60; *PudłDydo* A2v.

~ *Ze zdaniem czasowym i przydawkowym* [*gdy* (42), *kiedy* (11), *ktory* (1)] (54): Wilk w on czas gdj dzień wielki/ Przyłzedł pić wody do rzeki *BierEz* M2, K2v; *BierRozm* 25; *RejPs* 149, 184v; *RejKup*

17y, v3; *DiarDop* 103; *RejWiz* 159v, 190v; Poczęła tedy Sará y porodziła Abráhamowi syná w ftárości iego/ w on czás [*in tempore*] ktory iemu Bog opowiedział. *BibRadz Gen* 21/2, I *2v; *RejAp* 19v, 20v, 108, 135; *GórnDworz* Q4, Gg2; *RejPos* 4v, 33v [2 r.], 42, 50, 50v [3 r.], 103, 302; *BiałKat* 133v [2 r.], 246; *BielSat* G [2 r.]; Gdzie iednak ciężko grzełzą ci/ ktorzy dopiero w on czás niemocnego pomázować chca/ kiedy iuz żadney o zdrowiu iego nádzieie niemálz *KuczKat* 230, 135; *RejZwierc* 110, 179; *PapPan* V2v, V4; *KochOdpr* Cv; *MWilkHist* G, K3; *StryjKron* 250; *KochFr* 94; *BielSen* 13 [2 r.]; *KochPam* 84; *PudlFr* 54; *GrabowSet* C2v, E, P, Q4, X3v; *KlonWor* 60.

W różnych połączeniach strukturalnych z innymi ogólnikowymi określeniami czasu (przeciwstawnymi); zawsze z przysłówkami (20): *RejJóz* P2v; Won czas yem beło fmaczno brać Teraz zadného niewidać *RejKup* y6v; Te flowá kthore Krates won czás w wftách myewał/ ifcye dzis może tho nyektorym ná oczy wyrzucąc. *GliczKsiąż* M2; *RejZwierc* 23; *BibRadz* I *2v, Is 48/7; *RejAp* 136; *GórnDworz* H7v, Iv, Gg2; *RejZwierc* 100, 162v, 248; *StryjKron* 26, 355, 487; A iáko w on czás Piotr był między wśzytkimi/ ná to wyftáwiony/ ktoremu dáne fá klucze kroleftwa niebiełkiego: ták też y tych czáfów potrzebá ná mieyfcu Piotrowym/ tákiego ko⁸⁰ vpátrować *NiemObr* 29; *KochFr* 28; *WujNT* 1.Cor 13/12 [2 r.].

W charakterystycznych połączeniach: *wonczas jeszcze* (5), *już* (4), *tam, tylko, zwłaszcza*. ~

»wówczas« = *wtedy* (3) : PRzyśiągłbyś ty/ iześ mię w téy dródze ftráwował: A ia zásię/ kiedym fye z miéłzkim poráchował/ Widzę/ żeś ty ku moiéy w ów czás był potrzebie/ Boś nie ty mnie ftráwował/ lecz ia ráczéy ciebie. *PudlFr* 34.

~ *Ze zdaniem czasowym [kiedy]* (2): Powiedz mi Iásiu/ coć fye w ów czás dзиаło/ Kiedyś był przegrał tálarów niemáło *PudlFr* 5; *GostGosp* 12. ~

»wtenczas« = *wtedy; tunc Vulg, Modrz, Calep, JanStat, Cn; tum Mącz, Modrz, JanStat, Cn; in tempore Vulg, PolAnt; eo tempore Mącz, JanStat; interea Mącz, Modrz; porro Vulg; a tempore PolAnt; commodum, interim Mącz; per id tempus, per illa tempora, tunc temporis Cn* (1208) : poczely sye korabyamy yvsz przeprowadzac wten czas daly znacz do woylka mego *LibLeg* 10/147, 6/190v, 10/62, 68, 91 [2 r.], 96 (13); Aż lie też Xántus przygodził/ Bo po tárgu w ten czás chodził *BierEz* Bv, A2, B3, C4, Ev, K3 (13); *OpecŻyw* 8, 12, 14, 33v, 44v (51); *FalZioł* I 100b, V 20b, 54v, 63v, 66, 67v; *BielŻyw* 81; *GlabGad* B6v, B8, C4v, C5, C5v (14); W ten cas iż była twarda zima tedy żona tego Carza [...] od fwego męża na przekop z częścią ludu z iechała. *MiechGlab* 31, 18, 66, 69; *RejPs* 105, 126v, 139v, 149, 209; *LibMal* 1544/80, 1548/147; *RejRozpr* G4v, I3v; *RejJóz* K8, P8v; *RejRozm* 403; *RejKup* c2v, E, k6, p3v; *HistAl* A2v, B4, E2, E2v, E4 (13); *DiarDop* 102; *GliczKsiąż* D8v, E4, G3v, Hv [2 r.], H3v (13); W nyebefpyeczeńftwe nędzna duflá ich omdlewa/ Ták iż w ten czás ich rozum fнадź mieyfcá nye miewa *LubPs* Y5v, B2v, E4, F2v, 13, L4 (14); *GroicPorz* aa3v, hh4v; *KrowObr* 30, 39, 39v, 139v, 243; *RejWiz* 13, 79, 85v, 97v, 118 (13); *Leop* 2.Reg 5/24, 2.Par 13/18, *Ier* 38/7, *Act* 12/20; *OrzList* b2, ev, i2v; A w tym dzyeń sfzedł/ noc ná iego mieyfcie náftąpiła/ Swemi fkrzydły wśzytkę zyemię y niebo zácmiła. Iáki w ten czás był twoy nocleg biała głowo fwietá? *KochZuz* A3v; *RejFig* Aa6v, Bb3v, Bb5, Dd8; Támże w ten czás Ezechiałz odiał drzwi od Kołcioła Páńłkiego *BibRadz* 4.Reg 18/16, *Lev* 23/16, *Ez* 38/23, 3.*Esdr* 4/31, 4.*Esdr* 12/18, *Ioann* 4/31; Poráził záfie Liłánder Atheniany/ kfiążę Lácedemońłkie v miáftá Egołpotámi/ á w ten czás

wielkie cudá widzyeli *BielKron* 121, 11v, 14, 15v [2 r.], 16v, 17 (257); *KochSat* Bv, Cv; *KwiatKsiąż* G4; *Mącz* 61c, 360c, 369a, 495d; *OrzQuin* D2v, Y2v, Aa; *Prot* B4v, C, C4v, D, D4v [2 r.]; *SarnUzn* B5, B8, B8v, D3v, F7; *SienLek* 34, 96, 100, 143; *LeovPrzep* Av; *RejAp* 11 [2 r.], 23v, 77, 82, 106v (12); chyba kiedy sie trefi łowo iuz tak zwyczajne/ tak vtárte/ że ie niemal wšyfcy rozumieią. ábo teź iź włofnie z Láćinłkiego ná Polłkie/ przełozone być nie moźe/ bo w ten czás wolę Láćinłkie/ niź Polłkie *GórnDworz* F6, G4v, H5v [2 r.], K, K8, M4v (19); *HistRzym* 10v, 13v, 16v, 20, 25v (13); *RejPos* 3, 4v [2 r.], 5v, 6v [3 r.], 7 [2 r.] (52); *RejPosWiecz*² 94v; *BiałKat* 253v, 263v, 278v, 306, 313v, 318v; *BielSat* D2v, D3v, L4; *HistLan* B4v, C2, F, Fv; *KuczbKat* 230, 270; Więc bogacz nie ie áź sie vfráfuie/ Vbołźly w ten czás iuz łpiewa táńcuie. *RejZwierc* 226v, 27, 92v, 124, 154v, 160 (12); *BielSpr* 6, 21v, 30v, 33v, 44 (8); *KochMon* 19; *RejPosRozpr* c3v; *HistHel* B, Bv, B2v, B3 [2 r.], B4 [2 r.], C2v, C4v; *MycPrz* II C4v [2 r.]; *Strum* I, M; *BiałKaz* L3; *StryjWjaz* A3v [2 r.], Bv, D4; *PaprpPan* F4v, Ff4, Hh2v; A gdy mu się w ten czás potráfil *Xenocrates* [Et *Xenocrati intravenienti*], rzekł: Skarz tego mego niewolniká/ bo się ia teraz gniewam. *ModrzBaz* 7v, 33v, 36, 36v, 52 [3 r.], 91v (11); *ModrzBazStryj* ¶2v; *SkarJedn* 251, 282, 321; *KochOdpr* B3v, D2; *Oczko* 19, 26v, 28, 33; *KochPs* 155; Wten czás w Anthyochiey gdzie się to działo/ wielkie morderłtwo nád Chrześciány czynił łtárołtá Márcyanus *SkarŻyw* 179, 103, 250, 306, 318, 355 (16); Niemcy co mieli vderzyć na náłzych swoimi kopiámi w czoło/ tedy ich ná łámego łafienłkiego w bok obroćili/ á náłzy w ten czás ná obroconych y pomieźánych vderzyli *StryjKron* 642 marg, 6, 51, 66, 71, 165 (49); *KochJez* B2v; *NiemObr* 61, 71, 130; *KochBr* 153; *KochPhaen* 11 [2 r.], 21 [2 r.], 24; *KochSz* B2v; *WerGośc* 232; *WisznTr* 15, 31; *BielSjem* 27; *KochPieś* 31; *KochTarn* 76; *PudłFr* 22 [2 r.], 31, 53, 68, 73; W pieluźki go powiła, iákie w ten czás miała *ArtKanc* B2v, D13, G16v, G17, K14, O16v, Q3v; *BielRozm* 27, 29; *GórnRozm* B2; Ołtátek dnia/ bieśiády łobie przywłáczyły/ Y táńcé/ y myśł dobra/ y dźwięk lutnie miły. Aleś ty/ wielki królu/ w ten czaś o bieśiády Máło dbał *KochProp* 14; *KochPropKKoch* 4; *Paprup* A3; *Calep* 1093a; *ActReg* 11; A gdy sie iuz śiac godźi/ nie odrywác sie od śiewu: chyba żeby sie zápaliło/ w ten czás bieżeć gáśić *GostGosp* 96, 63, 72, 144; *GrochKal* 5, 11, 28; *Phil* I; *GrabowSet* D3v, S, Sv, X4 [3 r.]; *OrzJan* 31, 76 [2 r.]; *WyprPl* A3v, C3v; *KołakCath* Cv [2 r.]; *RybGęśli* C3v, C4; W Ten czás tedy Piłat wziął Iefulá/ y vbiczował. *WujNT Ioann* 19/1, *Ioann* 19/16; *SarnStat* 215, 606, 642, 678, 758 (8); *SiebRozmyśł* F4v; *GrabPospR* K4v; *KmitaSpit* B4, C2, C2v; *PowodPr* 61; *SkarKaz* 156a, 244a, 609b, 610b; *CiekPotr* 38; Leć w tym dźifia plác z mieyłcem mędrzemu [!] tu dáie. Gdyź go nie chcę łzacowác leć zá byćia mego/ W ten czás žem się przypátrył nieco mocy iego. *CzahTr* Hv, Cv, C3v; *KlonFlis* H4v; *SkorWinsz* A3v; *SapEpit* Bv; *PudłDydo* A4, B2, B2v [2 r.], B3; Potym kiedy w gośćinę z małżonkiem poiedziełz/ W ten czás się więc w ináłkze odźienie obleczelz. *ZbylPrzyg* B2.

~ *Przysłowie*: vpłáće sie [alchimił] od dymu/ w ten czás łodłzy łmrod niźli miód *BielKron* 26.

Ze zdaniem czasowym [gdy (211), kiedy (111), gdyby (5), poki (3), áź kiedy (1), gdyź (1), gdzieby (1), jako (1), niźli (1)] (335): Kiedy pies poczyna kákác/ wten czás nie moźe łczekác. *March*¹ A4v, A3v; *March*¹ *Wiet* Av; *BierEz* H, M3v, O2v; *OpecŻyw* 126, 133v, 144v, 149v, 150v, 163, [170]v; Teź w ten czás gdy dzieci na zęby łtękaia/ tedy małlo wypłokane [...] bolenie y wšelkie grizienie [...] oddala *FalZioł* V 80v, I 11a, 49c, 70b, 147a, 154b, III 12c, V 43v; Wybornie iełt wten czás vmrzeć gdyź sie nawięcey chce żywu być. *BielŻyw* 144, 81, 96; *KlerWes* A2; A panowie wegierfezi ktorzi

bily przy Krola Ianowim linv wten czas jako doftawaly nyemczy Budzinia za ych wyerną poŝlugę [...] koŝdegom fnich dobrze opatrzil *LibLeg* 10/148, 7/36v, 10/66v, 114, 11/66v; *March*³ V6v; *WróbŻoŝt* E7v; *RejPs* 209; *RejKup* f5; *MurzNT Ioann* 9/14; *LibMal* 1553/179; *DiarDop* 102; *BielKom* C8; ktory oeyec fyną fwego chcyaby myeć oratorą/ niechayby go ná to wyodł yeffcze wten czás/ gdyby w kolebce leżał *GliczKsiąż* K2v, B3, B4, C7, H2 [2 r.], H7 (19); *LubPs* D2, N4v, R2, V3v [2 r.], Y, aa5v, hh; NIepoŝluŝeńftwo Pozwánego nie thylko fye w then czás rozumie/ kiedy pozwány do Prává nieftanie/ ále y w then czás gdy ftanáwfzy nieopowiada fye/ áni ná żálobę odpowiada. *GroicPorz* q, p3 [2 r.], v4 [2 r.], y3, ee2v, hh2, kk2v, ll4v, mm2; *KrowObr* 31v, 136, 235; Ze y żwirzę y człowiek fnádnie w ten czás zginie/ Niżli oná furia s powietrza ominie. *RejWiz* 130, 67v, 149, 159, 168, 173, 174v; *OrzList* b2, gv; *RejFig* Aa8; *RejZwierz* A5v [2 r.], 15, 31v, 39v; á Krol Izraélfki ftal profto ná wożie przeciwko Syryczykom áż do wieczorą/ á wten czás gdy ŝońce záchodziło [*in tempore quo occumbit sol*] vmárł. *BibRadz* 2.Par 18/34, I *6v, *7, 21a marg, Is 48/16; *OrzRozm* F4v, P4v, S2v; áż gdy byli Turcy v Wárny porázili Krola Polŝkiego y Węgierkiego Władziŝláwá/ w ten czás był Ian z Huniadá vciekl do Deŝpota na zamek. *BielKron* 241; Przyŝli Niemcy do Liwlánckiey ziemie w ten czás kiedy y do Prus *BielKron* 437, 19v, 54, 96, 100, 102 (34); *KwiatKsiąż* E3v, G3v [2 r.], N3v, P4v; Dum apparatus virgo, W ten czas poki ŝie gotuye. *Mącz* 279d, 61c, 167a, 314a, 330b, 452c, 481c; *OrzQuin* C4, P2v, S4v, X3; *Prot* D2; *SarnUzn* E, F6v; *SienLek* 60, 140; *RejAp* 96, 97; *GórnDworz* C5v, D8, H8v, I6v, O6v (20); *RejPos* 52v, 60, 63, 126v, 190v (8); á iefli go w nocy zábijefz w ten czás/ kiedyć ŝię kopa pod twóy dóm/ woleneŝ *BialKat* 61, 66, 81, 126, 151, 306 (9); *RejZwierc* 81, 109v, [213]v, 223, 226v (9); *BielSpr* 6, 10, 14v, 21v, 34v, 52v, 67v; *HistHel* B4v, D2v; *Strum* Fv, M, Q2v, Q3v; y przeto Daudowi Pan mowyl/ że miał vmrzeć/ wten czáz áż kiedy ŝię wypełnili dny żywotá iego. *BialKaz* C2; *PaprPan* P2v; Woyny miedzy narody/ nie pod iednemi práwy żywącemi/ wten czás [*tunc*] ŝię wŝczynáią/ gdy [*cum*] rzeczy ktorych ŝię vpomináią niebywáią wrocone. *ModrzBaz* 62, 7, 18, 22, 62v, 80, 125v; *SkarJedn* 51, 175, 228; *Oczko* 15, 17, 38v; *KochPs* 152; *SkarŻyw* 277, 294, 301, 355, 492, 501, 596; A ŝmierć dopiéro w ten czás nam należy/ Gdy iuż k nam bieży. *KochTr* 16; *StryjKron* 781; *CzechEp* 376; *NiemObr* 5, 11, 67, 69, 127, 156, 180; *KochFr* 80; *KochPhaen* 11; *KochSz* A3v; *WerGoŝc* 258; *BielSen* 5; *KochPieŝ* 19, 41; W ten czás goŝciu byway v mnie/ Kiedy wŝyftko naydziŝfz w gumnie *KochSob* 63; *PudlFr* 17, 69; *GórnRozm* D2v, G, H4v, M2, M2v; *KmitaPsal* A5v; *ActReg* 11, 54; *GostGosp* 4, 8, 56, 68, 108, 124; *Phil* F, L, L3, Q2; *GórnTroas* 32, 68; *GrabowSet* Q2; *KochFrag* 53; *OrzJan* 11, 12, 13, 27 [2 r.], 28 (13); *LatHar* 248, 250; *WujNT* 392, 878; *WysKaz* 7, 24, 34; *JanNKarKoch* D4v; ále téż Król Ie⁸⁰ M. z Afŝeŝory fwémi nie w ten czás kiedy chćieli/ ále kiedy Prokuratoróm ŝie podobáło ŝadźili. *SarnStat* 571 [*idem* 788] 73, 80 [2 r.], 306, 483, 711 (14); *SiebRozmyŝl* A3v; *WitoŝLut* A4; *PowodPr* 14, 34; *SkarKaz* 2b, 7a, 244a; *VotSzl* E4v; *CiekPotr* 13, 82; GDy fzczeŝcie płuży dobrze/ W ten czás przyaicioł fzczodrze. *CzahTr* H4v, C2, I3v, I4v, L4; *SapEpit* A2.

W połączeniu z datą (1): Naprzod tedy w Niedzielę [...] która była w ten czás 21. dzień Lutego/ Krol wybrány bywa vbran przez Márzáłká Naywyŝŝzego w botki *StryjWjaz* C4v.

W różnych połączeniach strukturalnych z innymi ogólnikowymi określeniami czasu (przeciwstawnymi, synonimicznymi lub bliskoznacznymi); najczęściej z przysłóvkami (43): tve gody

nie tilko w ten czas, ale y po trzech dniach weffole mi były. *BielŻyw* 80; *LibLeg* 11/89v; a vczynyla tho znamowy Anny dzyewky kthora dzifzia ieft wbidgołczy a wthen czałz fluzila fnya v Thomałza bormyłtrza na Srzodcze *LibMal* 1546/120; *HistAl* A5, K5v; Co teraz walki wflędzie wrąya/ wten czas nye tylko żeby o nich było flychác/ ále áni o nich niemyflono *GliczKsiqż* H2v; Ale theż moim zdaniem wten czas álbo dotąd Polfká będye kwitnęła/ kyedy wfobyemyeć może dobre kozaki *GliczKsiqż* K8, C7, H7v, O2v; *GroicPorz* 114v; *BibRadz Is* 48/16; bo by fye w ten czas ták wielkie złodzieyftwá w Przemylkiey ziemi rozmnożyły/ żeby potym nie ledá woýfká przeciwo złodzieyftwu Stároście Przemylkie^{mv} była potrzebá. *OrzRozm* I3v; Przed tym Vlmá á w ten czas Memingi/ Bibráci [...] miáłtá poddały fie Celárzowi przez połty *BielKron* 228; iz niebył nigdy hániebniey żadny Krol Węgiérki porázon iáko w ten czas *BielKron* 350, 113v, 138v, 208, 236, 273 (12); á gdyż záwždy niebył bez grzechu áże do tego czału/ á przetoż w then czas Pan Bog nań śmierć dopuścił *HistRzym* 29v; *BiałKat* 371; iz co pirwey dwa żydowie dziefięc pogánow gonili/ tho w ten czas przed dwiemá pogánow fto żydow vciekáło *RejZwierc* 64v, 81; *Strum Fv*; *StryjWjaz* B3v; *ModrzBaz* 52; *Oczko* 17; *SkarŻyw* 293; *StryjKron* 210, 407, 722; *OrzJan* 54; Ponieważ nie inłzego czału/ ále kiedy Adam po zgrzełzeniu był wygnány z Ráiu. w ten czas był położony miecz ogniłty przed weściem do Ráiu. *WysKaz* 34; *SarnStat* 73, 483, 743; *CzahTr* Cv.

Połączenia: »wtenczas dopi(e)r(k)o« [szyk 9 : 7] (16): *GliczKsiqż* H2, O7; *LubPs* C2, aa5v; Ita demum mihi satis facies, [...] W ten czas dopiero ná twoyey fentenciey przeltáne. *Mqcz* 81c, 468b; *GórnDworz* P3v; *BiałKat* 253v; *CzechEp* 149; *NiemObr* 94; *OrzJan* 11, 38, 107; *JanNKarGórn* H2; Bo według nich/ Bog nie ieft Oyem fyna fwego od wiekow. ále dopiro w ten czas kiedy też Márya zoftáła mátká fyna iego. *PowodPr* 34; *CzahTr* C.

»prawie wtenczas« [szyk 10 : 2] (12): *RejWiz* 39; *BielKron* 227; *RejAp* 165v, 170v; *GórnDworz* P8v, T6v, Dd7v; *Oczko* 29; Wnet tedy Kontor porádziłwzy fię Miłtrzá z woýłkiem pod Onkaim ciągnął/ á wten czas práwie ftraż zamkową [!] ná Draikoná przyfzła *StryjKron* 309, 170; Bo zły mniéma/ że wftytek iuz ná wieki ginie/ A dobry práwie w ten czas do portu przypłylnie. *KochFrag* 51; *CiekPotr* 13.

»tedy wtenczas« (6): Iz tedy znácznieyłzego w ten czas miáłto nie miáło *KochZuz* A2; A ktoż był tedy w ten czas Kołciołem iego? ci co go poználi *RejPos* 57v; *RejPosWstaw* [21³]; *ModrzBaz* 31; *StryjKron* 355, 612.

Szeregi: »tym kształtem wtenczas« (1): Tym kłztałtem ludzie w ten czas z mieyfcá fye rułzáli *KochProp* 14.

»na tych miejscach wtenczas« (1): iáko też tegoż czału Lucius Cireneyłki vczeń w Mogunciey v Renu/ á Crefcens y Clemens w Metis mieście známienitym nád Mozellá rzeká/ Kryłtułowę wiare oznaymili. Ná tych mieyfcách w ten czas potáiemni Krześciáni byli/ niemáiąc kościołow. *BielKron* 288v. ~

»wtenczas« = *teraz*; *nunc* *Modrz* (5) : To cwiczenie żebych fferzey mógł rozwyesc/ wten czas miyam/ y około nyego zábawyác fie nyechcę *GliczKsiqż* I2v; *OrzRozm* P; Co iełlibyś nędzny żywot twoy być rozumiał/ w ták wielkiey połpolftwá nienawiści/ czemużbyś tedy y w ten czas nieráczey obierał łobie niesławný żywot? *ModrzBaz* 40.

~ W różnych połączeniach strukturalnych z innymi ogólnikowymi określeniami czasu (przeciwstawnymi); zawsze z przysłówkami (2): s czego byádáyą y lámentuyą/ że fie kyedy nye vczyli/ czego wđdam wthen czás rádzybý nábyli/ ále yuż pozno y prozno. *GliczKsiąż* I4; Czás on przyźedł/ ktore⁸⁰ toż mężoboyftwo co pirwey dla czáfu vroczyftych godzin głowne było/ to iuż w ten czás niegłowne. *ModrzBaz* 80v. ~

»za czas, za czasy« [zawsze z przydawką] (35 : 4) (39) :

~ Ze zdaniem czasowym (1): yfch pan Voyewoda za then krothky czafch yako yeftch wzyeth na Voyewoczthwo. nyewiwyedzýal fzye thego czo yeftch ye⁸⁰ Kro. m. yemv [...] powynyen. *LibLeg* 11/170.

Wyrażenia: »za długi czas (a. za długie czasy)« = długo, nieprędko; *longo tempore Vulg; in longum, longis temporum intervallis Modrz* [szyk 14 : 1] (15): Ktory człowiek częfto požiwa Aloe/ [...] taki zachowa zdrowie fwoie za długie czáfy *FalZioł* III 2d; *RejPs* 103v, 164; *LubPs* X3v; *Leop Deut* 17/20; *BielKron* 224v; *SienLek* 126v, 130; Záiłtefmy niemieli tak ciemnego y ftráfzliwego zácmenia od dwudzieftu lat/ áni thákowego zá długi czás mieć będąiem. *LeovPrzep* D3; *BielSpr* 39; *ModrzBaz* 57, 84v; ale ktoby [...] w ogniu długo trzymał [kruszec złoty albo srebrny]/ nic ich/ byle fzczeré były/ y zá czas długi/ nie vbędzie *Oczko* 7; *GostGosp* 12; *GostGospSieb* +2.

»za krotki czas« = szybko, przez krótki czas; *brevi Modrz; brevi hora JanStat* (15); *LibLeg* 11/170; *HistAlHUNG* A3v; *LubPs* K4v; *BielKron* 189; Obrawfzy go s poyfzrodká wżem możem być frodzy/ Wziąć za krotki czás Mořkwę tak to drugi twirdzi. *MycPrz* I C4v; *ModrzBaz* 112; *StryjKron* 170, 295, 457, 477, 577; *GórnRozm* E3; *Phil* P2; *GórnTroas* 40; *SarnStat* 518.

»za maluczki czas« = w krótkim czasie; *minimo momento Modrz* (2); *ModrzBaz* 27; A gdy od złych Sodomczykow [...] wyprowadził fię ze wżyfłtkim domem fwym/ tedy opilftwo zá máluczki czás przywiodło go do tego/ iż [...] nieczyftość z włafnymi corkámi fwemi popełnił. *WerGośc* 257.

»za mały czas« = wkrótce (2): A łam y potomftwo iego/ wiecznie przekłete/ á wżytko ma być pořpołu z nim zá mały czás z gruntu wykorzeniono *RejPos* 264v, 128.

»za niemáły czas« = na długo (1): Człowiek náładził winnicę/ y náiał ią oraczom: á łam odiáchał precz zá niemáły czás [multis temporibus]. *WujNT Luc* 20/9.

»za one czasy« = wtedy (1): nowe to łą rzczy w Polfcze piáne práwo. Bo dopiero fię od Kazimierzá Wielkiego [...] poczęło/ y bárzo go zá one czáfy řpłodzono máło. *GórnRozm* E.

»za ten czas« = przez ten czas (3): *LibLeg* 11/170; Dopuścił tedy Pan ná lud Ifráelfki powietrze morowe/ od zaránia aż do czáfu náznáczonego/ á vmárło zá ten czás ludu od Dán aż do Berfábee/ fiedmđziefiąt tyfięcy mężow. *Leop 2.Reg* 24/15; *BielKron* 175.

»za wszytek czas [czego]« = zawsze (1): iáki ieft chytry/ biegły/ á przewrotny řprzećiwnik náłz/ s ktorým wftáwiczną burdě záváždy mamy/ zá wżytek czás żywotow náłznych. *RejPos* 332v. ~

»czasy, czasem« [zawsze z przydawką] (115 : 23) (138) :

~ W różnych połączeniach strukturalnych z innymi ogólnikowymi określeniami czasu (synonimicznymi, przeciawnymi lub bliskoznacznymi); najczęściej z przysłówkami (24): *BudNT Rom* 16/25; Ich pámieć pořpołu z nimi Náwieki záginęłá/ Ale páńfka moc wiecznymi Czáfy będąie řłyńęłá. *KochPs* 13; *ZapKościer* 1588/80; przez ktore řpráwy zacne fwoie Bořkie wykonywał: lecz tym po

części tylko/ y do czáfu: á lyna fwego miłego/ dofkonále/ y wiecznymi czáfy *NiemObr* 111; Będęz cię tedy wyflawiał/ o Pánie Boże/ á imię twoie wiecznemi czáfy chwalić będę/ y ná wieki wiekow *LatHar* 563; áby zázwdy wiecznémi czáfy po zefzciu nászym/ y potomków nászych/ wolné obieránié Króla zoftawálo *SarnStat* 19; y iuz od tego czáfu Pèrefudy żadné bráné/ y wyciągáné v nich nie máią bydz czáfy wiecznémi. *SarnStat* 860; żeby wżyfcy kupcy y furmáni/ y káždy z nich z ofobná od publikáciiéy tego listu y potym zázwdy przyzłémi czáfy/ Oświéimkiégo miáltá y ich flkadu nie miał *SarnStat* 967; od którýy części y ftrony nie máią nigdy wiecznémi czáfy bydz wzrulfzáné y odmieniáné *SarnStat* 1025; á Połowie ich ziemfcy [...] y ná potym wiecznémi czáfy záfiádác íá y będą powinni. *SarnStat* 1063 [*idem* 1192], 1012, 1027, 1038, 1039, 1058 (19).

Wyrażenia: »dawnym czasem (a. czasy dawnemi)« = *od dawna* [szyk 1 : 1] (2): Cur ex tanto intervallo rem adsuetam usurparent, Czemu wznawiáją rzecz ktróra [!] dawnym czáfem [!] yeft zázfzá/ álbo z obyczáyu wyzfzá. *Mącz* 475a; *ModrzBaz* 5.

»drugim czasem« = *kiedy indziej* (1): Byłás raz czciá pánnóm nászem/ Byłás zálem drugim czáfem *ZawJeft* 45.

»inszym czasem« = *kiedy indziej; alias Mącz* (6): Cemu cice ztwardnieią v niewiafti iak flkoro w bremię zapadnie, gdiż infzim czáfem miékkie bywaią. *GlabGad* D6v; *LibLeg* 11/44v; *KromRozm III* Q4; De quibus suo loco dicam secretius, Ynfzim czáfem przeftrzeniey á fwiebodniey powiem. *Mącz* 49b, 14c; *GrabPospR* N4.

»niniejszym czasem« = *teraz* (1): nászą władzą to poftánowilifmy ninieyfzym czáfem. *SarnStat* 569.

»nocnym czasem« = *nocą* (1): Ích do staynye Gyerlynowfkyey nocnym czáfchem yeftł ízyą wlamal. *LibMal* 1550/155v.

»czasem pogodnym« = *w odpowiednim czasie* [szyk 1 : 1] (2): Íá mili panowie/ przy panu Przygodzie z fládiady fwymi czáfem pogodny^m [...] fzfłifmy na poftedzenie *ForCnR* D4v; *OrzJan* 30.

[»przeszłym czasem« = *przedtem*: y zalvye fye ná Piotrá Wonende, yfłh on, them przefłlym czáfem, kv lyekoľcy moiey, á przes przyczyny, fperował na Dom, na dwor y ogrod *ZapWpol* 1531/2.]

»przyszłymi czasy« = *w przyszłości* (2): Y wżyfťkié y koźdého z ofobná/ kleryki/ żaki/ ftudenty/ láiki do przerzeczoného miáltá Krakowfkiégo/ dla náuki [...] przyzłémi czáfy [*temporibus futuribus JanStat* 218] iádácé [...] od wfelákich płac [...] wolné czynimy *SarnStat* 202, 967.

»słusznym czasem« = *w odpowiednim czasie* (1): Y tu fie do nas flufznym czáfem doftác możelz. *RejWiz* 185.

»swoim (a. swym) czasem« = *w odpowiednim czasie* [szyk 3 : 1] (4): *ForCnR* Dv; Pilnie strzeże ziemie onej, Ktora często swoim czasem Czyni strach państwowm piekielnym *BierRozm* 23; *WierKróc* B3; *ArtKanc* T11v.

»wiecznymi, wiekuistymi czasy (a. wiecznym, wiekuistym czasem)« = *zawsze, na zawsze* [z *czasownikiem zaprzeczonym = nigdy*]; *temporibus perpetuis JanStat, JanPrzyw; temporibus aeternis PolAnt; temporibus aeviternis JanStat* [szyk 68 : 46] (112 : 2): a my thego v.k.m. náchemv dobrodzieyowy wyecznim czáfem przepamiethacz niechczemi *LibLeg* 10/62v; *KromRozm II* 1; *RejWiz* 74; *UstPraw* B2, I; *WujJudConf* 243; *MycPrz* II C2, D; *BudNT Rom* 16/25; *StryjWjaz* A2v; *Oczko* 4, 7; *KochPs* 13, 20, 155, 171, 175; Ífz mu chcą to imienie omienione wyfwobodzić fwym

nakładem [...], obiecując łpokoiną Intromiłsią czałem wiekuiłtym y potomkom iego *ZapKościer* 1580/13, 1580/12v, 1537/68v, 1588/80; *NiemObr* 111; *Paprup* D, E4v, F4, Lv; *LatHar* 563; *KolakCath* B2; *KolakSzczęśl* C; ZA zezwoleniém Senatu y Pośłów ziemłkich vřtawiamy řtátut/ który wiecznemi czały ma bydź chowan. *SarnStat* 14, 13 [2 r.], 15, 19, 65, 114 (81); Litwę y z Zmudzią przyłczył ku temu, Wiecznemi czały kroleřtwu Polłkiemu. *KlonKr* E3v; *PowodPr* 22, 31, 49.

»wszelkimi czasy (a. wszelkim czasem)« = *zawsze* (2): *ZawJeřt* 34; Mimo inřze przykłady/ y zacny Podczály/ Herbownym y oyczyńnie ieřt włzelkimi czały. *SzarzRytLeśn ktv*.

»žadnemi czasy« = *nigdy* (1): Słuzna rzecz ieřt: áby řprawy ludzkie [...] były wyrażone piřmem pod řwiádectwem/ w których řtróży žadnemi czały nie řtárzeią fie/ ále záváždy [nullis marcescunt temporibus, sed semper *JanStat* 842] wieczną pámięcią nieodmienné bywáią záchowané. *SarnStat* 1067. ~

»czasem« = *niekiedy; albo; aliquando* *Calep, Modrz; alias, interdum, nonnunquam, non raro, pro tempore* *Modrz* (1262) : Przydawa fie teź czałem: iż mleko matcze wyřycha y ginie/ A tho dla rozmagitych przyczyn *FalZioł* V 36, I 29d, IV 3c, 7a, 24a, 25b (25); *BielŻyw* 62, 75, 105; Bowiem niewiařta tilko iedno dziecie miewa, czałem dwoie *GlabGad* D6v, A7v, Bv, C6, C6v, C8 [2 r.] (15); *MiechGlab* 41 [2 r.], 51, 74; *RejPs* 43, 51v, 58, 62 [2 r.], 62v (36); Bo fie więć tam preferentią Gdy co řmácznego poczuią Trzykroć czałem w Rzymie będzie Niź práwie ná mieřtcu řiędzie *RejRozpr* C; Zaź dziř nie dziwne potráwy A z wielkim kořztem przypráwy Ařz czałem owi co řiedzą Nie záváždy wiedzą co iedzą *RejRozpr* G2v, A2v, A4, B2v, Cv, C3 (35); *SeklWyzn* a2; *LibMal* 1545/103v, 1547/128, 1551/164, 1553/173; *RejJóz* C8v, D4, E, F2, F3v [2 r.] (12); *LibLeg* 11/161v; *RejRozm* 393; *RejKup* b7v, D, d6, e2, e3v (20); *KromRozm I* C2; a czałem to i ludzie niecnotliwi za niecnotliwými prawdzie řię przeciwiáiąc czynią *MurzNT* 61, 8v, 61; *KromRozm II* n4, o2, q3, q4; *KromRozm III* A5v, B5v, C3, H3, H6 (11); *Diar* 71; Ledá o co łáye fuka/ Bá y czałem kijá řzuka *BielKom* G2, Bv [2 r.], B5; *LubPs* E2, H, H3, K4v, O2 (10); muři twoie liřty czytáć/ ćiebie o twej rzeczy dłuęo kaźącego/ á czałem theź báiącego řłucháć *GroicPorz* f, a4, e [2 r.], 14, o, f4 (10); Tákowe řlugi kořciołá Świętego/ tzałem Duch Święty zowie Budownikámi/ řędziámi/ obłokámi rořę y wyroki Boże wipuřtzáiącymi *KrowObr* 5, 52 *marg*, 210v, Rr; Iednym rázem zámruczy á drugi raz řzepce/ A czałem iáko Bocian zyadřzy żábę klekce. *RejWiz* 30v; A ieřli fie do domu przytráfi kto s řtrony/ To iuź z nim trway choć řłupi á czałem řzalony. *RejWiz* 73; A czałem teź odnieřie czeńto ná łbie guzy *RejWiz* 74v; Aleř iuź dořyc řłyřzał iákie řá trudnořci/ Nábywáiąc y řtrzegáć thákich przypádłoci. A zwałřczá kiedy tego ze cźcią nie vżywa/ Ták tho czałem áź zgniye záváždy w káciech bywa. *RejWiz* 104v, 5v, 6, 7, 8v [2 r.], 10v (119); *RejFig* Aa, Bb4v, Cc [2 r.], Ccv, Cc3 (9); *RejZwierz* A2, A2v [2 r.], A4 [2 r.], A5v, 16 (40); *OrzRozm* L4, P4v; *BielKron* 20v, 23, 28, 259v [2 r.], 276v [2 r.] (10); *GrzegRóżn* D, H3; *KochSat* A4v, B2; *Mącz* 63a, 239b; *MączKoch nlb* 14; *Prot* Av, B2, C4 [2 r.]; *ProtBaz* E2; *SienLek* 140v; *RejAp* 36v, 85, 93, 120, 128 (9); ktorých [hetmanów] contrefet to z mářmoru/ to z miedzy/ á czałem y ze złotá oni Grekowie/ ábo Rzymiánie řtárzy/ vcźyniřć/ ábo vlač dawřzy/ ná mieřczach/ á řchodziech pořpolitych řtáwiáli *GórnDworz* Ee7v, D4v, D5v, E8, Fv, F2 (42); *RejPos* A5v, 13, 14, 23v, 30 (53); *RejPosWiecz*² 92; *RejPosWiecz*³ 96; *BielSat* C4v [2 r.], D2, G3; *KuczbKat* 60, 130, 195, 280, 370, 385, 425; Bo ták mądrzy powiedáią/ iż to ieřt řtáránie nalepřze/ ktore teź wđdy czałem iáká

krotofilą bywa przeládzona. *RejZwierz* 15v; bo będą zá nim z dáleká drudzy záchodzić iákoby onego ostátká ná nim wyłudzić/ álbo záfię wygrác/ álbo wypożyczáć/ á czáfem też y okrásć. *RejZwierz* 17; Azáfz wżędy rzkomo w zárcie nie ma írogich przymówek o fobie? á czáfem y bez zártu/ że fie ledwe s pięćciá drugi v lámeý gęby wroći. *RejZwierz* 96; Iáko powinowáte náfze á przyiaciółki náfze biegiáią po kąciech/ ízukáiąc rády/ ízukáiąc pomocy/ á czáfem w márne ręce záprzedawáiącz á zwierzáiąc fie poćciwości íwoich/ dla nędzney ípráwiedliwości íwoiey. *RejZwierz* 189; Skępcá márnego pyęknie podle drogi/ Mogłby záwieśić czáfem y zá nogi. *RejZwierz* 217; Altembáfy rozliczne Złotohławy dziwne/ Aż wierę przyrodzeniu czáfem y przeciwné. Nuż poiázdy nuż konie/ iákíe dziwne máią *RejZwierz* 244; Mogliby być y trzy kroć czáfem drudzy bići/ Niżli fie więc wykręcá ty záwiędłe wići. *RejZwierz* 245v; Y mniáfz potym kiedy fie zá nim w pogoniá kufrzełz/ ábo fie po kąciech zbierałz/ ábyś mu co vczynić miał/ ácz to czáfem rzadko bywa/ y tho s ílzczyrego miłofierdzia Páńského. *RejZwierz* 262v, A3, 7, 8, 14, 15 (164); *BielSpr* c2, 4v, 70; *KochList* 2; Niech cię to czytelniku nie obrufza/ iz czáfem napifano Dámešek/ Bo ták wkłięgách Iwreýskich y owfzem wyfzey w wirfzu 10 Dumefkiem álbo rádfeý Dummełkiem pífzá Iwreíánie. *BudBib* I 20b marg; *MycPrz* I B2v, [C]2, II A3; *Strum* E4, H3, Rv; *WierKróc* A4v, B2; *BudNT przedm* b4 [3 r.], b7, c, c3v, k. Hhv; *PapPran* D4v, N3v, Tv, Y3v, Aa, Bbv; A to íeřt rzecz nanieprzyfłtoynieýfza/ iz ci ktorzi nierobiá/ pod zasłóná tego/ że Pány fá kmiotkow íwych/ y rzeczy ich/ pot ich odkupuiá/ ktory ábo imże lámym/ chocia czáfem y do tego przymufzoným/ nátychmíáf drożey przedawáią/ ábo komu chcá. *ModrzBaz* 34v; by záfię/ íeřliby niedofátateczni ludzie [...] wielkich rzeczy ípráwę ná fobie nořili/ dla niedofátku ábo potrzeby iákíey/ niemuřili z rzeczy lámey póřpolitey (iáko to czáfem bywa [ut fit]) zyřku ábo póřyřtku iákíego fobie czynić. *ModrzBaz* 40v, 13v, 17, [41]v, 52, 54v (27); *KochDryas* [A3]v; *KochOdpr* C3; A zámiérzáią to więc Medicy mádrzy [...] íednému dni dwánařcie/ drugiému piętnařcie/ drugiému dwádzieřciá/ czáfem y trzydzieřci řiedzieř *Oczko* 27, A3v, 2, 4, 6, 7 (30); *KochPs* 80; *KochTr* 18, 24; gdyż fie to y Eneářłowi y ínfzym żeglarzom częřto trafiáło y dżiř trafia/ ířz czáfem nie tám gdzie chcá przychodzá *StryjKron* 71, A6 [2 r.], 155, 240, 633, 792; Choćiaż íe ná Láćinę przekłádáiąc/ czáfem *in*, ábo *ad*, *ob per*, *propter*, przekłádác potrzebá. *CzechEp* 67, 138, 203, 222; Potym też przy dobreý myřli czáfem íię przydáło/ Ze íię też to/ choć nie rychłó/ miedzy gmin podáło *KlonŻal* A2, A2v; *KochMRot* A4v, B4v; nogi im Pánowie zacni/ czáfem y Kfiáżetá/ á záwřze řláchtá Rzymřka [...] vmywáią *ReszHoz* 120; ktorzy dżieweczki tákowe/ gdy íeřcze nie wielkie fá/ ábo potáiemnie/ ábo iáwnnie/ á czáfem poniewolnie od złych mátek biorá *ReszHoz* 129, 119, 121, 125, 132 [2 r.]; *ReszList* 168, 169 [2 r.], 172; *KochFr* 39, 56; *KochMarsz* 155; *KochSz* A2, A3, B2v; *WerGořc* 226; *WerKaz* 300, 304; *WisznTr* 13; *KochPam* 84; *KochPieř* 19, 26, 43, 48; *KochSob* 59, 70; *ArtKanc* M5; *BielRozm* 22, 23, 26; *GórnRozm* C2, D2, E2v, Fv, H4v (8); Aliquando – Czáfem, Podczas, Niekiedy. *Calep* 52a; *ActReg* 126, 160; *GostGosp* 88, 142; *GostGospSieb* +2, +2v [2 r.], +4; *Phil* S3; *KochPij* C2, C2v; *KochFrag* 16, 25; *LatHar* +4v, +5v, +6, +7, [+11] (29); *KořakSzczęřl* B3; *RybGęřli* A4; *WujNT przedm* 12, 17 [2 r.], 21, 25, 29 (29); *JanNKar* F2v [2 r.]; *JanNKarGórn* G3v; *JanNKarKoch* E; *KlonKr* B3; Zeydżie fie w Polřce priuatney perfonie przygánić *etiam publicè* Vrřędom/ Ziářdom/ Práwu/ y lámemu czáfem zwierzchniemu Pánu: niechże fie nikt nie obraża *PowodPr* 85, 23, 25, 26, 28 [2 r.], 48 [2 r.] (21); *VotSzl* B4; *CiekPotr* 30, 63, 78; *GostCast* 27, 30, 31, 42, 45, 54; *PaxLiz* B2, C4v,

D2v; *KlonFlis* C4, Dv, F2v; A zły człowiek wie czyie. Przecię mowi: Xięże/ Nie mam/ nie wiem: v Woytá czałem y przysięże. *KlonWor* 72, *ded* **2 [2 r.], **3, *k.* **v, 14 [2 r.], 15 (24); Rozmáicie wy fwoie małżonki ludźicie/ A fwą wrodną chytróścią zá nofy wodźicie. Czałem iedná nie pyta/ weźmie co fię iey zda *ZbylPrzyg* A3v.

~ Ze zdaniem czasowym [gdy (15), kiedy (15), gdyby (1)] (31): *GlabGad* E4, H4v, 15; *RejRozpr* A4, H2; Obiat Czałem napoły zgnił Kedy wiecz długi niełpor bił *RejKup* cc5v, i5, cc4v; *LubPs* Rv *marg*; *GroicPorz* i4; Bo wierz mi że tám trzebá czałem y przez nogę/ Gdyby náfze fzło gorą *RejWiz* 75, 9v, 64, 69v, 92, 151v, 152, 173; Acźci fłkromność káždemu/ przyłtoi pocźciwa/ Lecź teź czałem nikkzemna/ gdy iey názbýt bywa. *RejZwierz* 71, 117; *GórnDworz* I5v, R8, Aa5v; *RejPos* 133v; *RejZwierc* 190v, 217, 231, 241; *PaprPan* T4; *LatHar* 50; Czałem teź on Mártahuz iáwnie ludźmi fżali/ Gdy Turecką kráinę rzemieśńnikom chwali *KlonWor* 27.

Przysłowia: *RejJóz* C8; Bo czałem wierę o głodzie Lieplfi ziwot na fwobodzie Niłz wrofkofli a wniewoli *RejRozm* 396.

A drugi czałem o głodzie Bywa Więc mędrłfy po fłkodzie *RejRozpr* I3v.

gdyź czałem gorłzy fwoy bywa niź obcy. *MycPrz* II A2v.

Iż ktho ná koniu ten pod koniem czałem być muśi *RejZwierc* 144.

że o nich ták wiele czałem bywa rozumow (iáko iest w przypowieści) ile głow. *ModrzBaz* 65.

Bá czałem y ná pialku polłiznie fię nogá. *RejZwierc* [272].

Acźci czałem fkorupká w czym fię zmáże z młodu/ Będzye iuź tym śmierdzyálá potym y po chłodu. *RejWiz* 59v.

W różnyh połączeniach strukturalnyh z innymi ogólnikowymi określeniami czasu (przeciwstawnymi); *zawsze z przysłówkami* (16): A niechćiáło by mi fię nigdy vmrzeć wyflawiaiąc fpráwy iego/ ábowiem on ácz czałem pokarze mnie/ a wfłákoź nigdy do śmierći *RejPs* 173v, 95v; Y fzczęćcie ktore záwždy/ fwe figle vmiáło/ Niezle mu czałem w prawdzye/ w tym Więc pomagáło. *RejZwierz* 52, 32v, 71, 77; *KochSat* ktv; *KuczbKat* 190; *RejZwierc* 124; *ModrzBaz* 91; Nie záwždy niepogodá ná niebie pánuie: Czałem fię teź y Słońce wdźięczné vkázuie. *KochEpit* A2; *KochPieś* 47; *LatHar* 201, 588, 648; *WujNT* 354.

Połączenia: »czasem ... (a) czasem (teź) ... (czasem)« = *alias... alias... (alias), aliquando... aliquando, interdum... imo interdum* *Modrz* [w tym: *trzykrotne* (15), *czterokrotne* (2)] (102): MAlź wiedzieć iż taka zagniłość gruba czałem bywa na wierzchu vriny/ czałem w połrzodku, czałem nadnie. *FalZioł* V 9v, III 33a, V 6, 29v, 41, 43, 88v; Gdy teź ktemu nie będzie iednakiey miary, ale czałem barzo czałem mgło, teź richło y leniwo, tam śmierć blifká znamionuie. *GlabGad* E4, C2, C5, C7v, I2, K5v (10); *RejRozpr* D, D4v; *RejJóz* K6; *KromRozm I* H4; Ewangeliłtowie święći/ czałem nazoreus/ czałem nazareus wfłáwiała/ tósz iednem co i drugiem [...] znacząc. *MurzNT* 8v; *KromRozm III* Iv; *Diar* 136; Czałem fię s tego wyfmiewam/ Czałem fię teź y rozgniewam/ Czałem fię teź z nią vdam w rzecz/ Czałem teź od niey idę precź. *BielKom* A2v; *LubPs* Y5v; *GroicPorz* a3, k3; *RejWiz* 9v, 12v, 42 [2 r.], 59, 61v (9); *RejFig* Bbv; *RejZwierz* A2; czałem im/ czałem nieprzyacielom ich fzczęćcie fłużyło *BielKron* 339v, 31v, 50, 263v, 434, 436, 451v; *GrzegRóżn* F2, H2v, H3v, H4 [2 r.], Kv [2 r.] (8); *Mącz* 499d; *GórnDworz* S2v; *RejPos* 301; *BielSat* B4v; *KuczbKat* 95, 425; *RejZwierc*

21v, 158v, 165; *BudNT przedm* b2; iż w káždem legionie Rzymfkiem/ bywáło sześć tysięcy á czáfem y więcey żołnierzow: czáfem też y mniey. *ModrzBaz* 113, 13v, 54, 111v [2 r.], 115; *Oczko* 19; *KochTr* 25; *StrykKron* 340; Z krorego[!] łobie X. K. czáfem rozum/ czáfem perfonę: czáfem słowo: czáfem mowę: moc/ mądrość y Bogá też zmysła *CzechEp* 276, 242; *KlonŻal* B, B4; *ReszList* 151; *KochBr* 151; *KochWz* 140; *BielRozm* 14; Czáfem fię owo słufznie dzieie/ że niewinna łtroná pożywa [...] a czáfem bárzo nie łufznie pożywa tę/ ná ktorem łufznie przewidżiono iełt práwo. *GórnRozm* 12, H3v; *LatHar* 116, 131, 379, 509, 588; *WujNT* 8, 510, 838; *WysKaz* 6; Czáfem przepłynie rzekę bydlę rádo/ Czáfem zá wodę leći geři łtádo/ Trzebá zbłákáná przegnác trzodę onę/ Ná tę tu łtronę. *KlonFlis* C3, A4v, D2, H4; Człowiek człowiekowi iełt czáfem miáłto Bogá/ Czáfem też miáłto wilká/ ábo złego wrogá. *KlonWor* 81, **v, 53.

»(czasem) ... czasem ... niegdy ... (niegdy)« (2): Thak też przed obliczym okrutnika, czáfem nazwani bywaią wielkimi á cznotliwymi, á niegdi lepak y czci odládzeni bywaią. *BielŻyw* 6, 87.

»czasem ... niekiedy« (1): Z Perfkim krolem Hufakazan vftawicznie wałczył, gdzież całem zwycięzał, nie kiedy też bywał zwyciężon. *MiechGlab* 68.

»(czasem) ... czasem ... po chwili« (7): Abowiem czáfem v nich rzeczón iełt Bog łftność/ po chwili záś nie Bożą łftnością iełth/ ále łámá Bogiem iełth *GrzegRóżn* D4v; Abowiem czáfem thám ieden iełt Bog we Trzech Perfonách/ czáfem zálię w iednym Bogu łą trzy Perfony/ po chwili zálię Bog ani w Perfonách/ ani Perfony w nim/ ále on łam iełt Trzÿ Perfony *GrzegRóżn* H3, D4v [2 r.], H2v, H3.

»czasem ... podczas« [szyk 3 : 1] (4): Lecz iednák tu vżywa wiele rzeczy nie przyłtoynych/ czáfem mowiąc przeciw rozumowi/ á owłzem podczás vżywa przykrych á frogich powiełci *BibRadz* I 273v; *CzechRozm* 84, 246; *KlonWor* 10.

»raz ... raz ... czasem« (1): iż miełzáią raz kwáłno/ drugiraz gorzko/ więc też czáfem y łodko *GórnDworz* F.

»czasem ... záś potym« (1): czáfem łftność rzeczóná iełt być inłzą rzeczą niź Perfony/ záś pothym łftność znáczy Perfonę *GrzegRóżn* H3. ~

»czasem« = *na razie* (1): A nád owym [człowiekiem] czáfem záłnětym będą bębnác/ trąbić/ wołác/ kołátác/ á on przedlię áni czuie/ áni wie co fie nád nim dzyeie. *RejPos* 221v.

** *Bez wystarczającego kontekstu* (1): cz/ iako/ człowiek/ czałem/ przęcny *MurzOrt* Bv.

»tym czasem« = *między początkiem a końcem innej czynności; interea* *Modrz*, *JanStat*, *Cn*; *interim* *Modrz*, *Cn*; *interiecto spatio, medio tempore, per id tempus, per illa tempora, sub hoc tempus, tantisper* *Cn* (61) : *Diar* 48, 68; *DiarDop* 117; *GroicPorz* ł4; Gdy iuz walkę iákom powiedział nákázano/ gotowáli co ku bitwie należy/ y thym czáfem namioty z Budziniá przyłzły y prochy y działá wielkie *BielKron* 307; *GórnDworz* Aa2; Potym krol Agamemnon nieprzewyciężony Powstał, a z nim Ulisses w radzie doświadczony; A posłowie tymczasem wina w kusz nalali *KochMon* 28; *MycPrz* I [A3], B2v; *CzechRozm* 7, 170v; Rzeczpópolita leży nędzami y trudnościami obciáżóná. A tym czáfem Dyabeł *triumphuie* *ModrzBaz* 64, 126v; *KochOdpr* C2v; *KochPs* 56; Bjł w wielkim fráfunku Biłkup: á tım czáfem Bog o nim myślił *SkarŻyw* 454; vmyśliłá táiemnie vćiec/ y prosiłá oyca áby iey dał przewłoki dni czterdzieści: á tym czáfem áby iey łzáty łpráwować y ochędołtwá/ w ktorym by mu fię lepiej podobác [!] mogłá/ rołkazał. *SkarŻyw* 487, 75, 89, 133, 165, 187 (22); Tu mogá mołoycy/

naprawni ná to/ obyczáynie ítrzelác z rułznic. A tym czáfem Anyołowie odkryią grob/ y íiędą w nim koždy ofobno. *MWilkHist* C4, H2v; *StryjKron* 617, 737; *CzechEp* [378]; Níedbałem nigdy o złoto/ Alem tylko prošíł o to/ Aby kufel ítał przedemną/ A prziiáciél piiál zemną. A tym czáfem robotnicy Pieczą mieli o winnicy. *KochFr* 92, 71, 72; *KochSz* B2v, B4, C; *KochPam* 86; Tu wáfzá [wołów] džíś pałza będzie: A ia máiac oko wśzędzie/ Będe nád wami íiedziála. Y tym czáfem kwiatki rwála. *KochSob* 64; *PudłFr* 4; *GórnRozm* Cv; *Phil* C3; *KochAp* 9; *SarnStat* 546; *CiekPotr* 41, 58; á podniowłzy oczy ku niebu/ podziękuy Pánu Bogu zá mię/ á ia mu íię też tym czáfem vpokorzę z grzechow moich *CzahTr* K4; *PaxLiz* B3.

~ *Ze zdaniem czasowym* [gdy (1), nim (1)] (2): Tym czáfem gdy íie to działo/ czás przeminał náznáczony ná ktory íie woýsko Węgierkie íciágnác miáło *BielKron* 306; Tym czáfem nim oítátnią plágą vderzyć weń miáł Pan Bog: kazał [...] ludowi íwemu nápożyczáć ábo raczey nábrác v Egipcyanow [...] írebrá/ złotá *SkarŻyw* 480. ~

»tym czasem, tymi czasy« = *teraz; ostatnio; interea, interibi Mącz, Cn; impraesentiarium Mącz* (31 : 29) (60) : *MetrKor* 57/119v, 59/280v; Potym v niego ogláday miíterne prały, ktore on íprawił temi czáły *FalZiołSpicz* V 119v; *BielŻyw* 87; *GlabGad* A3; Thvłmy tego lotra ktori íye Hoípodarem naliwal doítaly yednego od ícharpyczow a drudzi vczyekly wzyemye panítwa V. K m. y thimy czálfi íą wpanítwie v.k.m. *LibLeg* 10/125, 7/41, 9/51, 53v, 11/155v; *LibMal* 1547/130; *RejKupSekl* a4; Íákońcie nas profili ábyfmy wam na wípomożenie przyízli/ íeítelmy gotowi y byliímy záfwdy/ ná wípomożenie wam przychodzić. Ale tym czáfem przenágábála nas niemoc ktorą íeítelmy zięci *HistAl* E7v; *KromRozm III* C3; Aczém ya nye tylko tę yedną przyczynę położył/ czemu á dla częgo themi czáły/ lepyey ínadź ożenić íie niż káplanem oítác. *GliczKsiąż* O7v, B7, I3, O4v; *GroicPorz* B4v, x4v; *KwiatKsiąż* F3; *Mącz* 166d, 172c; *BielSpr* 25; *MycPrz I* A4v, B2, Cv, [C]2, [D] (11); DAlekoć tym to tzáfem ten zacny Dom íłynie/ Práwie íie krzewiac dobrze w ízerokiey rodzińie *WierKróc* Av, Bv, B2 [2 r.]; *BudNT przedm* a4v; *KochTr* 6; *KlonŻal* A2v; *ReszList* 153; *KochFr* 13; *KochMuza* 25; *WisznTr* 21; *BielSjem* 24; *KochSob* 63; *GrochKal* 20; *KochFragJan* 4; Ale íeíli to pokażę/ że témi czáły Niemiecka ziemiá przípieczna [!] íeít od niego: tedyć ták rozumiec trzebá *OrzJan* 78; *WysKaz* 39; *SarnStat* 410, 822, 1152.

~ *W różnych połączeniach strukturalnych z innymi ogólnikowymi określeniami czasu (przeciwstawnymi lub bliskoznacznymi); zawsze z przysłówkami* (5): *Mącz* 432d; Turká máiac w gránicy íuż íie teras czuymy/ Przeltoż íie íego wládzty tym czáfem wíaruymy. *MycPrz I* C, C; *WierKróc* Bv; Ráczey tym czáfem plákác pomoż pláczácemu/ Potym íie prędzey vdałz ku wefelu twemu. *WisznTr* 9. ~

»tym(że) czasem, tymi(ż) czasy« = *wtedy; interea Modrz, Vulg* [szyk 44 : 1] (29 : 16) (45) : *OpecŻyw* 50; Jacub syn Gabrielow sdolńka o Napíílfanye lífthu falńchiuego pogimani dobrowolnye przed vrządem wiznall Íích tymy czáły Napííchal lífth ymyenyem panyey Brodniczkiey *LibMal* 1551/159v, 1544/78v, 1554/187v; *ZapWar* 1548 nr 2668 [2 r.]; *Diar* 67; *BielKron* 222, 437; *Prot* C3; *LeovPrzep* C4v, D, Dv; *KochList nlb* 1; *BudBib* b4v; *MycPrz I* [D]; A Nieświeńka [*Biblia mówi*] Bog opoką moią/ (nádzieię íie nań/ nádzieię íie nań niewiem áby też ták kiedy tymi czáły/ wláíni Polacy mawiáli) obroná moią y rog zbáwieniá mego *CzechRozm* 128; *ModrzBaz* 132v; *SkarJedn* 97;

Tym czáfem/ tráfiło fię iłz żołnierze bieśiádę iákąś znáczną mieli/ ná ktorey tefz byli ci ktorych dziś święto obchodziem. *SkarŻyw* 130, 98, 107, 396, 553; *KochTr* 3; *MWilkHist* H4 *did*; *StryjKron* 432; *ReszPrz* 62, 68; *ReszList* 170; *KochFr* 57, 63; *WerGośc* 229; *KochPam* 84; *KochFrag* 28; Temiż czáfy/ przez trzy niemal godziny/ cudowne cięmnosci świat wżyftek pokryły. *LatHar* 320; *WujNT Ioann* 4/31; *CiekPotr* 12; Co więc tá grá pocziwa y Rycerka vmi [...] O tym vmiem powiedziec bom doświadczył tego/ Ták dobrze iże po tym náuczę drugiego. Czégom fkuśił po dobry części czáfy temi/ Iáko w Węgrzech ták częścią y w Horwácki ziemi. *CzahTr* G3.

~ *Ze zdaniem czasowym* [gdy (3), niź (1)] (4): iął fię Krol około tego rádzić áby tym czáfem niź fię lud zbierze wżytek/ áby przebycia Cefárzowi Tureckiemu przez Draw rzekę niedopużczono. *BielKron* 306, 305v; Tym czáfem gdy Pánná z Synaczkem/ y z oná ofiárą ku drzwiom fię kościelnym zdálekicy drogi/ przybliżáł: Duch Boży ktory w Symeonie Proroku przebywał/ záwołał náń *SkarŻyw* 113, 89.

W połączeniu z datą (2): Cefarz tymi czáfy złożył Syem w Aufzpurku/ dnia trzeciego Lipcá mieliácá *BielKron* 230; A Krol Iágieło tym czáfem Roku Páńlkiego 1401. do Litwy iechawfzy z Witóldem [...] przymierze pierwśze imieniem Rad Koronnych odnowił *StryjKron* 511. ~

»tym czasem« = *na razie* (21) : *MurzHist* G; vgodzimy to wedle nauki pańlkiéi/ a tem czáfem dłuży się około tégo bawic niebędziem ale ráczyi nauczymy się/ iefli tefz fá które inźe vftawy nowego zakonu ofobliwé/ abo co onich trzymać *MurzNT* 58v, 103v; A wy tym czáfem bądźcie Polacy ciérpliwi/ Aż fye iáwnie pokaże/ gdzie práwy gdzie krzywý. *KochZg* A4; *CzechRozm* 149v; *SkarŻyw* 22, 179, 356; *MWilkHist* F3v; *StryjKron* 747; *CzechEp* 93, 101, 328, 330, 369, [393]; A Iż prowincia Inflántka do tego czáfu práwá fwego nie miáł/ y nie ma/ tedy tym czáfem vżywác ma práwá Máýdeburfkiégo/ álbo Sáfkiégo *SarnStat* 1204; *CiekPotr* 58; *KlonFlis* E2v, Gv; *ZbylPrzyg* *ktv*.

»tym czasem [czego]« = *w czasie* (1) : Słycháliście co nowego? Tym czáfem niebycia mego? *MWilkHist* L2.

»pod czasem, pod czasy« = *wtedy* [zawsze z przydawką] (19 : 1) (20) :

~ *Ze zdaniem czasowym* [zawsze z odpowiednikiem zespolenia: pod tym; kiedy (1), ktorego (1)] (2): Pod thim czáfem kyedi pośfya na Choczym, maya fía wiwyedzyecz Comiífarze od starośth pogranych y od ynłich poddanych náłlich włhifkowych krziwd ktorebi fía Zwalach dzyali. *LibLeg* 11/131v; *Kato* młódzy gdy go námawiali przyiáciele/ áby fię domagał przełożeńftwá z ftrony pośpolftwá/ powiedział/ że mu fię to niegodzi pod tym czáfem/ ktorego Rzeczpośpolita tego niepotrzebuie [*tempore reipublicae non necessario*]. *ModrzBaz* 43v.

W połączeniu z datą (1): Pod tymże czáfem roku 1453. dnia 29. Máíá/ Machomet Turecki Cefarz [...] wziął w przymierzu Conftantinopole *StryjKron* 617.

Wyrażenia: »pod innym czasem« (1): Pod innym czáfem dwa Gottowie do niego goścmi zftąpili/ do Ráwenny fię prętko kwápiąc. *SkarŻyw* 498.

»pod mianowanym czasem« = *sub praescripto tempore* *JanStat* (2): A iefliby kto tákowá wolność y przefpieczeńftwo pośpolité pod miánowanym czáfem [...] zgwałcił: tákowy ma bydź karan nie ináczéy/ iákoby gléyt náłz krolewski zgwałcił. *SarnStat* 783 [*idem*] 243.

»pod onym(że) czasem« = *in his diebus PolAnt; eodem tempore, illo tempore Vulg (4)*: Pod onymże czałem przyźli Prorocy z Ieruzálem do Anthyochiiey. *BibRadz Act 11/27; CzechEp 369; WujNT Act 12/1, 19/23.*

»pod takim czasem« (2): *ActReg 54*; Ieśliż wziął od Troiánow, ieśliż też ná on czás potrzebá wkázowála, kárakterów vzywác táiemnych (co więc pod takim czałem bywa) niewiém. *JanNKar B3v.*

»pod temi czasy« = *teraz (1)*: OZnáymuię káždemu/ komu to należy wiedźcieć/ iż Státut Polłki w druk wychodzi pod temi czály/ wedle tego iákom fye z tą rzeczą ná dwu przelźlych Seymiech publice declárował y opowiadał. *SarnStat *8.*

»pod tym(że) czasem« = *sub (idem) tempus Mącz; eodem tempore Vulg; tempore Modrz; infra tempus JanStat (9); LibLeg 11/131v; BibRadz 2.Mach 5/1; Mącz 425a; HistLan E3; ModrzBaz 43v*; Pod tymże czałem zá prelideneią tegofz Legatá Papielkiego/ był Synod w Hieruzálem *SkarJedn 252; StryjKron 617 [2 r.]; SarnStat 956.*

»pod trudnym czasem« (1): Wíszakże kiedy vbogi przychodzi k doftatku/ Hardość fie w nim nayduie y wiele nieftátku. Sámi ná oko widząc ínadnie obaczamy/ A pod tak trudnym czałem czegofz iuż żádamy. *MycPrz I B4v. ~*

»pod czasem« = *w czasie oznaczonym (15)* : Pod czałem dál mi bog ocietz wílechmogący z íwé niewymowné lalki/ íwégo iedynégo ij milégo fyna *OpecŻyw 89*; tą nazwyatfzą panⁿą uybral bog oczyecz oduyekow dzyeueczką fwoyą namylchá [...] tey pannye ofyaroual fyna íwégo aby mu pod czałem matką byla *PatKaz II 26v*; O dzywna rzecz yfch mądrofzcz bolka oczyecz wízech vyekow ktorego kroleństwo koncza nyema ten fyą ítal (poth czałem) fynem panyenfky *PatKaz II 49, 23, 26v, 30, 35, 37 (11); PatKaz III 135.*

~ *Wyrażenia*: »pod stworzonym czasem« (1): O dzyw to był gdy ona pod ítworzonym czałem fyna bozego począła y porodzyła *PatKaz II 31v.*

»pod czasem zamierzonym« (1):połzwyączyl pyerfzy yey panyenfkye ktorych on myal poth czałem zamyerzonym pozyuacz *PatKaz II 39. ~*

»pod czasem« = *podczas, w czasie [zawsze z przydawką] (11)* :

~ *pod czasem czego (9)*: *GórnDworz Hh2*; Káius dał to był wywołać w woylku/ żeby wízyfcy z obozu nie wyieždźáli bez iego rofkazánia pod czałem pałáiącego Słońcá. *Phil E4; WujNT 885*; O półpolitym ruźeniu pod czałem odiázdu krolewfkiego z Korony. *SarnStat 133, 858, 864 [2 r.], 871, 873.*

pod czasem czym (1): Táká byłá Bolká miłość wonym Neemiafzu pod czałem Krola Artaxerxá *SkarŻyw 114.*

Wyrażenia: »pod czasem pogodnym« (1): Bo więc y okręt bárzo íporo idźie/ Gdy dopomaga AEolus Tetydźie/ Iuż fię poruczay pod czałem pogodnym/ Wiatrom łagodnym. *KlonFlis E4v.*

»pod tym czasem [czego]« (4): A inłzy ktorzy nie fá z liczby wybránych/ nie żyią z Pánem Chriřtuřem pod tym czałem nowego teřtámentu *WujNT 885; SarnStat 858, 871, 873. ~*

»pod czasem« = *z czasem, z upływem czasu (5)* : Ale ponieważ iako ten tho íwiat widzimy: mienić fie muři. Tako y pod czałem zaczná rzecz gdy w półpolitość przidzie: wniedbałość przichodzi y ku

wzgardze. *FalZiołUng* V 119, V 119 [2 r.]; Czemu dzieci z młodu miewaią pośpolicie oczy iakoby wypukłe, które więc pod czałem zścienceią, a widzą sie mnieyſze. *GlabGad* B4v, I8v.

»pod czasem« = *niekiedy* (4) : Rzekł wilk/ możeſz pyſzno mowić/ Iżci nie mogą k tobie przyść: Ale by támo nie ſiedział/ Miernieyby inać odpowiadał. Mnodzyćiem bárzo fukaia/ Gdy w twarde mieyća dufaią/ A człowieka ſtraſzliwego/ Vżrzyſz pod czałem ſmiałego. *BierEz* K2, L; *TarDuch* B5v; dawala yey theſch podczafem wyna y ynſchich rzeczy ku yedlu *LibMal* 1544/92.

»przed czasy, przed czasem« = *dawniej, przedtem; przed określonym momentem; ante, olim, quondam* *Mqcz* (66 : 14) (80) : Ante adverbium temporis, Przed czałem. Przed tym. *Mqcz* 11a; *Gladiatores*, Byli przed czałem oobliwi ludzie w ſzermierſtwie wyćwiczeni *Mqcz* 146a; *Gotthi populi*, Lud który przed czały w Norweiey Szweckiey ziemi y Gotiey około morzá Sarmáckiego mieſzkał. *Mqcz* 147c, 11a, 90c, 116a, 120c, 130d (35); *Doieđz y Párthenopy/ á vyżrzyſz té láfy/ Gdzie złotey różgi ſzukał* *AEnaealz* przed czały. *KochFr* 52; *KlonWor* 65.

~ *przed czasem czego* (1): która ziemiá ielcze przed czałem królowánia Władyſławá Iágełlá [...] ku Koronie należała *SarnStat* 1186.

przed czasem czym (3): też był zamek Dzaſſow, który troche przed naſzymi czały ieſt zburzon *MiechGlab* 76; *Ante Iovem nulli subigebant arva coloni*, Przed czały Iowifowémi nie była rola orána. *Mqcz* 11a; *NiemObr* 3.

Ze zdaniem przydawkowym [w tym z odpowiednikami: onym (1), tem (1); który (1), niźliby (1)] (2): A gdzieby ten też męzoboicza zabiwſy vmarl przedtem czaſem nizliby bel kv prawv poczciągnion tedy dzieczy y yni potomkowie onego męzoboicze vchodzą telko ſiedzenia wieze *ComCrac* 16; Ten będąc winien p. Iároſzowi Poſwiątnemu kilká dziefiat złotych/ á niemogąc mu ich/ ná ten czas oddać/ ná który obiecał/ czyhał ná to/ dzień/ álbo kilká przed onym czaſem/ który był ku zapłacie námieniony/ áby Iároſzá vpátrzył *Górndworz* T5v.

W różnych połączeniach strukturalnych z innymi ogólnikowymi określeniami czasu (przeciwstawnymi lub bliskoznacznymi) (3): Bo gdyby to ofiađło y ſławá Koronie/ Y ludziby przybyło wiele ku obronie. Y pożytek mogłby być też s tego niemáły/ Iáko pirwey przed czały kiedyſ tam bywały. *RejZwierc* 247v; A ták co przed dawnymi czały [*olim*] *Ariſtoteles* on mądry *Philosph* o ſlácheckiem ſtanie mawiał/ to też zá náſzego wieku [*nostra aetate*] właſnie może być mowiono. *ModrzBaz* 42v; *ArtKanc* E14v.

Wyrażenia: »przed czasy czasow« (1): GDy Pan Bog wſzechmogący/ będąc w Máieftacie ſwoim przed czały czaſow/ wieczny/ y wſzem chwálebny/ poczynał goſpodárſtwo ſwoie/ iáko práwy ociec czełádný. Ná pdczątku ſtworzył ieſt niebo *BielKron* 1.

»przed dawnymi czasy« = *olim* *Modrz* (7); *PatKaz II* 57v; Cháldejſkie przed dawnymi czały ſzyrokie było pánowanie. *ModrzBaz* 105, 42v, 74v, 105v, 106, 142v.

»przed małym czasem« = *niedawno; pridem* *Calep* (3); *LibLeg* 7/10v; Bo y od ſtárzych to ſlychamy/ iż lepiey tho więc pámietaia co ſie z młodu około nich działo/ niźli co przed małym czałem czynili. *RejZwierc* 7; *Calep* 847b.

»przed czasem niedawnym« (1): Przed czałem nie dawnym z wielkąſ mię chwałą przyiał/ á terazeſ odemnie wſzelką pocźciwoſć odiał. *ArtKanc* E14v.

»przed czasem onym« [szyk 2 : 1] (3): *GórnDworz* T5v; *RejPos* 7v; Y dla tego nam to zátáiono/ ábychmy zówždy gotowi byli/ bo bychmy pewnie wiedzyeli čás dokończenia íwego/ niechciałoby fie nam nigdy dobremi być/ áż málucżko przed czáfem onym. *RejZwierc* 170v.

»przed pirwszemi czasy« (1): áby potym wázniefze były łowá święte iego/ gdy fie tho wízytko pełniło/ co on przed pirwżemi czáfy opowiedác raczył. *RejPos* 66.

»przed przeszłemi czasy« (3): ábyłmy Ziemię Podláką/ która przed przelżłemi czáfy zupełnym á całym Prawem do Korony Polfkiéy zówżze należála/ téyże Koronie [...] przywrócili *SarnStat* 1037, 1057, 1186.

»przed tym czasem (a. przed tymi czasy)« (9): *LibLeg* 10/122v, 123; ktorzi Kmieczie povinni będą to powiedziecz kto ye trzimal, komv czyníse davali przed tem czáfem *ComCrac* 19v, 16; *BielKron* 274v; *RejAp* 170v; *RejPos* 5v, 259v; Abowiem przed tymi czáfy [ante hos enim dies] powítał był Theodás powiádáiąc fię być kim wielkim *WujNT Act* 5/36.

»przed czasy wiekuistymi« = *ante tempora saecularia Vulg* (8): Mowi też ták Páweł o łobie y o inízych [...] iż nam dárowaná íeft lálká/ przed czáfy wiekuiftymi *CzechRozm* 31v, 28v, 31v, 61, 214v; *CzechEp* 188; *WujNT 2.Tim* 1/9, *Tit* 1/2.

»przede wszemi czasy« (1): A ták on íeft przede wżemi czáfy y wieki. *WujNT* 306.

Szereg: »przede wszemi czasy i wieki« (1): *WujNT* 306 cf »przede wszemi czasy«. ~

»przed czasem« = *wcześniej, przed terminem; ante tempus PolAnt, Modrz, Vulg; in non tempore PolAnt; immature, in antecessum Cn* (101) : á przeto niema być paniam dawano brzemiennem to picie, bo by mułiała przed czáfem mieć porodzenie *FalZioł* I 24d, +2, I 46d, 140d, II 13c, V 20c (9); Czemu gdi niewiafta porzuci, to íeft, przed czáfem porodzi, hnet iey cice zmiękczeią. *GlabGad* D7; *LibLeg* 11/13; Oprzygodzie mył przed czáfem. *RejJóz* L8v marg; *SeklKat* H; *HistAl* I8v; *BielKom* F; *LubPs* B6, N4; Pan niehcąc mu poczytác ná liczbie nicżego/ Kazał go tu przed czáfem zložyc s fwiátá tego. *RejWiz* 132, 95v, 190v; *UstPraw* I2v; połyłałem do was wízytki ługi moie proroki wftáwicznie was przed czáfem [per diem] vpomináiąc. *BibRadz Ier* 7/25, *Eccle* 7/18; pádła y vrodziła dzyecię martwe (bo przed czáfem) bez żadney mámki *BielKron* 171v, 5, 123v, 334v, 412v; *GrzegRóżn* L3v; *KwiatKsiqz* I3v; Aborior, Rodzę fie przed czáfem. *Mqcz* 269a; Immaturam mortem oppetiit, Przed czáfem vmárł. *Mqcz* 296a, 346d, 358b; *SienLek* 111v, 113 [2 r.]; *GórnDworz* Dd8, Kk6; *RejPos* 312; *HistLan* A4; *RejZwierc* 85v; *BielSpr* 16; *WujJud* 143; *WujJudConf* 139v; Przed czáfemci chorobom trzebá więc zábiegác. *MycPrz* I C4, C4; *BiałKaz* G3v; *BudNT Matth* 8/29; *CzechRozm* 159; do ktorey [broni] ábyłmy zówždy wízytcy gotowi byli/ przed czáfem fię o to ftárác trzebá. *ModrzBaz* 104, 25v, 110; *Oczko* 15v; Młodość przed czáfem zbiegła *KochPs* 42, 116, 193; Bo nád látá fwe y przed czáfem wielce duchownym zoftáł. *SkarŻyw* 35, 100, 125, 567 [2 r.]; Y TYS HANNO ZA SIOSTRA PREDKO POSPIESZYLA, Y PRZED CZASEM PODZIEMNE KRAIE NAWIEDZILA *KochTr* 26; *CzechEp* 34, 205; *NiemObr* 17; *KochMROt* B3; *KochFr* 95; *KochBr* 152; *WisznTr* 7, 8, 19; *BielSjem* 15; Boć mi przydzie przed czáfem vyżrzcé fy z świętými *PudłFr* 55; Praerogare – Przedczáfsem płaczicz. *Calep* 838b; *GostGosp* 4; *GrochKal* 19; *KołakCath* C4v; *WujNT Matth* 8/29, s. 580; *SarnStat* 873, 1299; *SkarKaz* 315a, 578a; *CzahTr* L3v.

~ *przed czasem czego* (5): Naprzod przed czałem rodzenia przez cztery niedziele: kazaćie wyfrzegać wżelkich rzeczy szkodliwych wżedzeniu *FalZioł* V 18c, II 10b, V 19a, 76; ożywił się y poświęcił Ian/ y przed czałem wżyzcia swego z żywota/ Pána swego poznał/ matkę iego poznał/ y matce swey iako mógł opowiedział. *SkarKaz* 580a.

przed czasem czym (3): *BielKom* Fv; iż żadney boiázni śmierci v nich [u *Turków*] niemafz [...] / iż káždemu przed swym czałem iest śmierć naznaczona *BielSpr* 52v; *BudBib Eccle* 7/17.

Ze zdaniem czasowym [ażby (3), aż (1), nim (1), niż (1), niżli (1)] (7): aby paniey rodzązey nieprzynękała w pracowanie wielkie przed czałem niżli sie dziecię ku wżyzciu wydaie *FalZioł* V 20b; Ták sie ná nye obroci gnyew wylkyey frogości/ Iż przed czałem niż wzroftá márnye zginąć muflá *LubPs* O3v; A także nie ładźcie nic przed czałem/ ażby Pan przyšzedł ktory oświeci skrythe ciemności *BibRadz* 1.Cor 4/5 [przekład tego samego tekstu (3)] *SkarŻyw* 107; *CzechEp* 19; *WujNT* 1.Cor 4/5; Rátowác bráci swoi z Pogánki frogości. Ktorych się mury ná nás widzę bárzo wálá/ Obacźcie á przed czałem nim nas też przywálá. Zá iáká ocaliá potrzebá rátowác/ Krześcijan od złych Pogán ktorých nam żáłowác. Godzi sie *CzahTr* G2.

W połączeniu z innym określeniem czasu (przeciwstawnym) (1): iestlis czudny będziefz wnet szkaradi [...] w iednym stanie długo trwac niebędziefz, bo sie wżitki rzeczy (krom Boga) mienia, przed czałemes niebył á pomałym czałem nie będziefz *BielŻyw* 170.

W charakterystycznych połączeniach: przed czasem myśleć (przemyślać) (2), sądzić (posądzać) (8), starać się (2), zabiegać (2); na oznaczenie przedwczesnej śmierci (22), na oznaczenie przedwczesnego urodzenia się (14). ~

»z czasem, z czasy (a. z czasami)« = z biegiem czasu; we właściwym czasie; niekiedy; *procedente tempore* *Mącz* (129 : 5) (134) : *RejRozpr* K2v; Wżytko z czałem wstanie káždemu człowieku *RejJóz* E4, E4, Hv, I7, N5; *BielKom* F4v; *LubPs* P3; Nie máfz nie ták trwálego co s czałem nie zginie. *RejWiz* 22; Gdyż y widome rzeczy s czałem nam wzrok mylá/ Nie dziw iż niewidome drugdy nas náchylá. *RejWiz* 112, 1v, 31, 32, 79v, 83 (15); Nie bądź onym Ieleniem/ co go ma Lew wodzić/ Gdyż sie fam zá tego Lwa/ s czałem możefz godzić. *RejZwierz* 109v, 23v, 42, 65, 108v; Káżdá rzecz s czałem przychodzy. *Mącz* 10c, 44d; Drugim też ktorzy iuż lá ofádzieni czeka zámierzonego czału ich/ aby sie pełniły dekrethá iego s czały obwołánemi przez obietnice iego *RejAp* 150, AA5v; *RejPos* A4v, 48, 84v, 133v, 323v; *HistLan* D4v; Bo piiány to iest czo nie wstáwicznie iedno iż mu sie też to s czałem vpić tráfi. *RejZwierc* 75v; onćiby tego wżytkiego nie rad vczynił/ ále iż ták s czałem przypádło. *RejZwierc* [78²]v; Y czegoż sie nádziejafz nieboże nędzniku/ Iestli też tobie s czałem [!] także nie być w łyku. *RejZwierc* 246, 18, 22, 77, 78, 87 (23); *MycPrz* I A2; *SkarŻyw* A4v, 130 [2 r.], 397; *KochTr* 5; *CzechEp* 41; *NiemObr* 148; *ReszPrz* 99; Moy žal nie fnádnie/ Z czałem vpádnie. *WisznTr* 21; *PudlFr* 76; *GostGosp* 1; *GórnTroas* 40; *GrabowSet* D2, X; *KołakCath* B4v, C3; A żeby té Dekréty Królewkie z czałem [*labentibus seculis*] z pámieci ludzkiey niewypádlý/ zwykli ie ku wiekuiftey pámieci Lifty y piłmem wárowác. *SarnStat* 908; *WitosłLut* A4; *KlonKrGum* Av; Gdyż káżdá nácyá ma swoie obyczáie/ y wedle nich práwá sobie stáwić/ y wedle potrzeby ie płowác drugdy z czałem muśi *SkarKaz* 311a, 549b; To iest pewné lekárstwo/ w tym cugu żywotá/ Cóżkolwiek pádnie ná nas z lichého kłopotá/ Z czałem znikomym zágnác to z pámieci swoiey *GostCast* 42, 72.

~ z czasem czego (1): iż oná s prąwá pierwfzych waleczników s czáfem wieku przełzłá *BielSpr* 62.

W róznych połączeniach strukturalnych z innymi ogólnikowymi określeniami czasu (przeciwstawnymi lub synonimicznymi); zawsze z przysłówkami (3): Swowolny s czáfem ácz rokkołzy miewa/ Ale pátrz pothym s czym tego wzywa. *RejZwierc* [213]v; Pan nie bogáctwem wiecey flawá flynie/ Bo tá z nim záwždy/ to mu s czáfem zginie. *RejZwierc* 226; Wfzakoż y to co BOG y przez tych dwu dzíalá/ nie bylo rzeczą wfstawicznie trwáiącą/ á nigdy fie nie odmieniáiącą: ále fie to w nich podczás wiecey á podczás mniej pokázowálo/ á z czáfem fwym wfstawálo *CzechRozm* 190v.

Połączenie: »z czasem ... z czasem« (8): *RejFóz* D4v; S czáfem ieść/ s czáfem fie kłásć/ á nigdy wolności/ Oney fwiętey nie záżył *RejWiz* 91v, 128v; Ná oštátek zowie tegóz Syná Bogá Oycá/ Słowem/ które ná początku bylo/ nie flowem mówiącym/ kthóre z czáfem przychodzi y z czáfem odchodzi: ále ónym Słowem/ które był Bóg *BiałKat* a4v; *RejZwierc* 171v [2 r.]; *BielSpr* 62; *ReszPrz* 81.

W charakterystycznych połączeniach: z czasem odejć (odchodzić, przejć, schodzić) (4), (prze)minąć (5), przychodzić (przyć) (7), przypaść (przypadać, przypadły) (13), skończyć się, trafić się, usta(wa)ć (3), wypełnić się, (z)ginąć (11), (z)mimić (odmienić) (się) (7); z przydawką przymiotnikową (4).

Przysłowie: *KochSat* A2; *RejZwierc* 188 marg, 235; *BielSpr* 75v; Iáko fie wfzytko mieni y zchodzi z czáfami. *KońakCath* C4 [ogółem 5 r.].

Wyrażenia: »z małym czasem« (1): Alic to z małym czáfem iáko gnoy w oborze/ A iáko żebráczy płańcz ták fie wfzytko porze *RejZwierc* 270.

»z czasem niedługim« (1): Iuż Niedzielá zginęłá/ iuż iedno zá drugim/ Będzie fie ták miefzálo/ á s czáfem nie długim/ Albo nam być w Tálmutcie/ álbo w Alkoranie/ Kiedy fie ták nász Kriřtus nářzrot puścił tanie. *RejZwierc* 250.

»z czasem swym (a. z czasy swemi)« = *in temporibus* *Vulg* (23): Kázde ftworzenye twoye s czáfem fwym przeminye *LubPs* ffv, L4, Zv, dd5v; *BibRadz* I 396a marg; *RejPos* 21, 85v, 101v [2 r.], 107, 112v (11); Abowiem nie moze być dom żaden thák pięknie fundowány/ álbo vpřtrzony/ áby s czáfem fwym poczzyrnieć prochem á páięczyną przypaść nie miał *RejZwierc* 172, 129, 152v, 169v, 178v; *BudBib* 4.Esdr 13/57; *CzechRozm* 190v.

Szereg: »z czasem a z przypadku« (1): Tákte rozgniewány ten ieřt s czáfem á s przypadku/ ále gniewliwy czo iuż wziáwřzy czo przed fie iuż fie wftháwiczenie gniewa *RejZwierc* 75v. ~

»z czasem« = *do czasu* (3): *RejWiz* 194; Ciálo s czáfem przy tobie tu niech odpoczywa/ Znaydzieć ie záfię duřzá gdyż ieřt wiecznie żywa. *RejZwierc* 271v, 270v.

»za czasem, za czasy« = *z biegiem czasu; kiedykolwiek, niekiedy (w przeszłości lub w przyszłości); we właściwym czasie; procedente tempore* *Mącz, Modrz; aetatis progressu* *Modrz; cum fluxu temporis, cum successu temporis, labentibus seculis, sub tempore, successive, successu temporis* *JanStat; tempore* *JanPrzyw; addito tempore, progressu aevi, temporis processu* *Cn* (113 : 4) (117) : *RejRozpr* K3; *Diar* 40; *KochSat* Bv, B3v, B4v; *Mącz* 44d; *GórnDworz* F5; *KuczbKat* 395; *RejZwierc* 253; *WujJudConf* 155v; który iřz się był vrodził/ pod Decret Boży podliegł/ że zá czáfem teř vmrzeć muřiał *BiałKaz* Hv; *ModrzBaz* 15v, 57; *SkarJedn* 86, 150; A tho co my wedle dowćipu nářzego czynim/ by nawárowniéy/ by namiřterniéy/ leći/ á zá czáfem ginie. *Oczko* 2v, 8v; *KochPs* 157, 158, 166, 173; Zá czáfem powili

coreczkę/ y dáli iey imię mátki Eufrázya. *SkarŻyw* [223], 178, 183, 304, 456, 463, 516, 537; *StryjKron* 56; *CzechEp* 159, 186, 190, 256; *KochJez* A2; *NiemObr* 27, 148; *KlonŻal* C2v; *ReszPrz* 43; *KochFr* 102; *WisznTr* 9; *KochPieś* 32; *GórnRozm* D3v, I, M, Mv [2 r.], M2; *KochPropKKoch* 4; *ZawJeft* 29; *ActReg* 85, 148; Wiele fie krotko piłze: ále zá czáfem/ więcey fie domyśliwfy/ rozłzerzy y odkrye prawdá. *GostGosp* 20; Bo gołpodárftwo z grzechem/ czyni zá czáfem łzkodę z pośmiechem *GostGosp* 154, 2, 40, 42, 142; álbofmy ieden naród z Czechy byli/ á zá czáfem fię roztárgnęli. *KochCz* B2v, B2v; *KochFrag* 43; *LatHar* 663; *JanNKar* A4v, B, B2, C, C2, D; *SarnStat* 83, 192, 249, 339, 360 (14); Iednák poki fię z łtolicą Kościoła Rzymkiego zgadzálá: tedy kácerftwá y zátym nieprzyiaciele/ chocia fię do niey wrywáli/ przecie zá czáfem od nich wolna bywálá. *PowodPr* 32, 37, 55, 74; *SkarKaz* 549b; *CiekPotr* 11; *CzahTr* A3, A4, B, I2; *GoslCast* 30; *KlonFlis* C3v.

~ Ze zdaniem czasowym [gdy] (2): Włzákóz zá czáfem/ gdy ład hoyniéy zrodzi/ Przyniołę pewnie/ coć fye lepiéy zgodzi. *PudłFr* 15; *ActReg* 95.

W różnych połączeniach strukturalnych z innymi ogólnikowymi określeniami czasu (przeciwstawnymi); najczęściej z przysłówkami (6): Y ták coś zá czáfem vkroćić mogł/ tho zaráz włzytko vpłószylz. *GórnDworz* Cc3v; *SkarŻyw* [197]; á co mu dżiś miło/ To mu będzie zá czáfem włtyd w oczu množiło. *KochFr* 23; Cnotá/ dzielność/ náuká/ té ná wieki łłyná/ A pieniądze zá czáfem/ miálftá/ y wsi giná. *PudłFr* 36; który teraz ieft ábo zá czáfem będzie *SarnStat* 1218, 1212.

W charakterystycznych połączeniach: za czasem dziać się (2), (po-, prze-, wy-)ginąć (6), przestać, przypadać (przypadający) (2), przysć (przychodzić) (9), stać się, umrzeć (2), (u)rość (3).

Przysłowie: Nietrwálec zwierzchnie okrafy/ Włzyłtki fie mieniá zá czáfy *BierEz* I2v.

Wyrażenia: »za długim czasem« (2): *GórnDworz* D4; záczym żyści fię ono/ co łtarzy Philozophowie powiedzieli/ iż zá długim czáfem z Krolow bywáią niewolnicy/ á z niewolnikow Krolowie. *GórnRozm* I.

»za krotkim czasem« (1): iż nie potrzebujemy żadnych rozmow ani stanowienia za tak krotkim czasem *Diar* 40.

»za niemałem czasem« (1): iż widziál być rzecz niepodobná/ áby go od okrueniełtwá/ w ktore fie iuż był/ zá niemałem czáfem wpáłł/ miał odwieść *GórnDworz* Kk6.

»za czasy przyszłemi« (1): O nowłzych niech czás łądzi zá czáfy przyłzłemi. *KochMuza* 27.

»za czasem swym« (1): By zás (zá czáfem łwym) tołz nie zálzodziło[!]. *WisznTr* 33.

»za złemi czasy« (1): [bacząc społeczność] zá złemi á zawiłnémi czáfy nieiáko zátрудnioná *SarnStat* 1018.

Szeregi: »za laty i za czasem« (1): áby łpráwy ludzkié/ które zá láty giná/ y zá czáfem z pámiéci wypadáią/ były wyrażone pímmem pod łwiádectwem *SarnStat* 1066.

»za czasem i miełscem« (2): DŁa załług y wiernych połług vczynionych/ y dla dobréy woléy włzyłtkich (którą nam y potomłtwu náłzému oboiéy płci pod przyłsięgá [!] pokazáli/ y ná potym zá czáfem y miełscem łá gotowi wiérné łłuzby zá wolá Bożá pokazowác *SarnStat* 63, 882.

»za czasem a pogodá« (1): A iż to ieft powinność práwego Dworzániná znác przyrodzenie páná łwego [...] á podłług thego fie łpráwułcz / wniłć zá czáfem/ á pogodá/ temi drogámi ktore mu bełpieczne łcie pokazuiá/ w łáłkę iego *GórnDworz* Kk 5.

»za czasem i za przypadki« (1): Bo iáko można byłá wítáwić/ thákże też można za czáfem á za przypadki do czáfu odmienić *RejZwierc* 188.

»za czasem i ze wzrostem« (1): Moc do słowá mamy : ále słowá łámego/ y wnétrznych myśli z rozumu idących w dzieciństwie nie mamy/ áż za czáfem y ze wzroftem. *SkarKaz* 484b. ~

»za czasem« = *obecnie, aktualnie; wtedy; pro tempore, sub tempore* *JanStat, JanPrzyw* (40) : áby za czáfem łędziowie ziemfcy/ którzy łprawiedliwość y łprawy ładowé odprawowác zwykli/ ich náłzładowáli. *SarnStat* 59; IEfcze Podłkárbi Koronny ma bydź iednym łprawcá monet/ które za czáfem máią bydź bité *SarnStat* 340; W Wyciąganiu podatków łtarych/ álbo za czáfem vchwalonych chcemy y wítáwiamy *SarnStat* 352; które łkrzynie kluczmi Woiewodzemi y Sędziégo [...] y Stárofty za czáfem będącégo/ máią bydź zámykáné y otwieráné. *SarnStat* 537, 171, 294, 334, 385, 411 (39).

~ *Wyrażenie*: »za tym czasem« (1): á za thym czáfem Krol ná łwym łtolcu łiedział. *BielKron* 329v. ~

»za czasem« = *za późno, poniewczasie* (1) : Potym łwoię wtrátę za czáfem vznáią. *BielRozm* 11.

»za czasem« [czego] = *w czasie* (1) :

~ *Wyrażenie*: »za czasem pokoju« (1): Więc z tegoż łkárbu Rzeczypołp: mogłoby łię za czáfem pokoiu co odłóżyć *VotSzl F.* ~

»na czasiech« (1) :

~ *Wyrażenie*: »na ostatnich czasiech« = *w końcu* (1): Iż ná ofátnich czáfiech zyáwi łie łyn moy Iezus *RejPos* 259v. ~

»o czasie« [zawsze z przydawká] (28) :

~ *Ze zdaniem czasowym i przydawkowym* [w tym z odpowiednikami: *tym* (3), *onym* (1); *gdy* (1), *jako* (1), *ktorego* (1), *poki* (1)] (4): Drudzy to wykłádáiá ták/ Tegoż czáfu/ drugiego roku/ á wy iefzcze żywi będącie/ Albo ták: Othym czáfie poki iefzcze Sará żywá będzie *BibRadz* I 9c *marg*; Y połtáwił wielbłády przed miáftem v łtudniey/ pod wieczor o tym czáfie gdy chodzą po wodę [*tempore vespertino, tempore quo egregiuntur mulieres quae hauriunt*] *BibRadz Gen* 24/11; *ModrzBaz* 98v; *SarnStat* *4v.

W połączeniu z datá (1): Zywoť Mákárego z Egiptu pułtelniká/ wypifany od Páladiuřza Biłkupá Kapadockiego/ ktory o tymże czáfie żył/ okołó roku Páńłkiego. 433. *SkarŻyw* 34.

Połączenie: »prawie o tym czasie« (1): Ale przymierze łwe połtánowię z Izáákiem/ ktorego tobie porodzi Sará roku przyłzłé^{go} prawie o tym czáfie [*in tempore hoc*]. *BibRadz Gen* 17/21.

Wyrażenia: »o jutrzennym czasie« = *rano* (1): O iutrzennym czáfie [*In matutino*] zábijálem włfyłthkie grzełłniki łiemie *Leop Ps* 100/8.

»o którym czasie« = *kiedy* (5): Ale o którymby to czáfie wczynić myáł ocyec łynowi yełfczefny nic thego nye ruffyli. *GliczKsiqz* P2v, I4v; *WujNT* 504; *SarnStat* 673, 785.

»o onym czasie« = *wtedy; per illud tempus* *PolAnt* (2): *BudNT Act* 12/1; on przed łędziá odwoływa/ á powieda/ że to słowko nátychmiałt ma łię rozumieć/ o onem czáfie [*de illo instanti*]/ ktorego będąc pozwány przed łędziégo/ ná pirwłzy dzień łię łtáwi. *ModrzBaz* 98v.

»o tym czasie« = *wtedy* (9): *BibRadz* I 9c *marg, Gen* 24/11; *SkarJedn* 306; A on pięknie ná nim włzytki grzechy wpytał/ y łłuchaiąc go łpowiedzi rozgrzełłzył/ ták iłz łpokoynie o tym czáfie iáko

rzekł S. Anzelmus ducha wypuścił. *SkarŻyw* 334, 34, 362; tám więc o tym czešie Cynozurá wyfoko w nocy głowę niešie. *KochPhaen* 12, 23; *BielRozm* 23.

»o tym czasie« = *o tej samej porze* (11): Dwa korcá ięczmieniá będą zá ieden Státer/ á korzec mąki Biáley zá ieden Státer: o tymże czálie [*hoc eodem tempore*] iutro w bronie Sámáriyfkiey *Leop* 4.Reg 7/18; *BibRadz Gen* 17/21, 18/14, 3.Reg 19/2, 4.Reg 7/1; *BudBib Gen* 17/21; *CzechRozm* 155v; Bądź dobrej myśli/ iutro (powiáda) otym czášie wnocy/ przydz do mnie *SkarŻyw* 171, 285 [2 r.]; *SarnStat* *4v. ~

»po czasie, po czasiech« = *post tempus Vulg, PolAnt, Modrz; post dies PolAnt* [zawsze z przydawką] (73 : 16) (89) : Ktory [*Chrystus*] też po łzoftym czášie/ śiódmeo wieku przyidzie z mocą wielką y z máieftatem/ áby ładził włytyki. *WujNT* 837; *WysKaz* 43.

~ *po czasie czego* (4): *Leop* 4.*Esdr* 12/18; *BibRadz* 4.*Esdr* 12/18; nápomnieni przez piánié álbo obwiefczenié náłzé/ tobie po czáfu żywotá náłzého [*expleta vitae nostro periodo JanPrzyw* 12] zá Królá [...] przyięli *SarnStat* 890; *PaxLiz* A4v.

po czasiech czyich (11): Rzymfka też Rzeczpołpolita/ ktora po czášiech Tárquiniuřzowych [*post Tarquinii tempora*] brzydźiá fie władzą Krolewřką iákoby iáką zarázá [...] z wielką chęcią Auguftá zwierzchnym Pánem obráá *ModrzBaz* 25; *SkarŻyw* 457; *NiemObr* 56. Cf »po czasiech apostolskich«.

Ze zdaniem czasowym i przydawkowym [w tym z odpowiednikami: *niektorym* (2), *onym* (1), *tym* (1); *gdy* (2), *jako* (1), *ktorego* (1)] (4): iż nic inego nyema być vřtáwyono w krzeřciyańřtwye po onym czáfy/ ktorego to Páweł řwyęty piáá *KromRozm II* x; PO niektorim czálie [*post aliquantulum autem temporis*]/ gdi przjchodzili źniwá piřeniczne: przyřzedł [!] Samřon *Leop Iudic* 15/1; *BielKron* 52; Seu inter Italiam et Epirum, nunc Malta vocatur, Potym czálie yáko Turek Rhodis wziá/ byá dána zakonnikóm. *Mqcz* 214c.

W połączeniu z datą (1): [*cesarz Julius*] przyiechał do Rzymá/ przyięt wdzyęcznie/ gdzye po máłym czáfu miefiácá Marcá [...] chwalił nádewřzytko krotki żywot. *BielKron* 131.

W połączeniu z innym ogólnikowym określeniem czasu (przeciwstawnym) (1): *BielŻyw* 170 cf »przed czasem«.

Wyrażenia: »po czasiech apostolskich, apostołow« [*szyk* 6 : 2] (7 : 1): *KromRozm II* x3; bo Fráncia rychło po czáliech Apořtołow łowo Boże przyięá. *BielKron* 280v; tedy tego żaden z onych przednieyřzych Chriřtyánow/ ktorzy byli zaráz po czáliech Apořtořkich/ mowić áni piáć nie śmiał *CzechRozm* 14; *CzechEp* 132, 196; *NiemObr* 55; *WujNT przedm* 12, s. 696.

»po krotkim czasie (a. po krotkich czasieeh)« (3): *RejAp* 16v; A po krotkim czášie: Itářza oná máiac Duchá prorockiego/ wzowie Eufrázyey w dowy do siebie *SkarŻyw* 224, 260.

»po czasie namienionym« (1): Wřzákże też to bywa ná łáŃce zwierzchniego Páná/ iże powołány po czáfye námienionym możebyć przywrocony ku práwu řwoiemu *GroicPorz* o3.

»po (nie)długim czasie« = *longo interiectu, longo intervallo Mqcz; post dies multos PolAnt; post tantum temporis Vulg* (11): *HistAl* A3v, C8; Puść chleb twoy ná wodę/ po długim czáfu naydzyeř gi. *BielKron* 82; *Mqcz* 162d; *KuczbKat* 410; *BudBib Ez* 38/7[8]; *SkarŻyw* 260, 543; Przyydzie do tego/ po niedługim czešie/ Ze ieden tylko Koronę odniešie *GrochKal* 22; *WujNT Hebr* 4/7; *SapEpit* A2v.

»po niektórym czasie« = *post aliquantum tempo* Vulg; *in fine dierum, in revolutione dierum* PolAnt (9): *FalZioł* V 103; *BielŻyw* 60; *Leop Iudic* 15/1; Przydało się potym po niektórym czálie/ iż Kain czynił ofiarę Pánu z owocow źiemie. *BibRadz Gen* 4/3, 1.Reg 1/20; *BielKron* 52, 95v; zátym po niektórym czáfu papież Grzegorz y mátká iego dokonáli dni fwych poslednich w pokoiu *HistRzym* [39]; *NiemObr* 23.

»po (nie)małym (a. maluczkiem) czasie (a. po niemałych czasiech)« = *post multum temporis* Vulg; *fuerunt dies multi, post dies multos, post tempus multum* PolAnt; *paucis diebus post* Mącz (32): *LibLeg* 11/56; *OpecŻyw* [57]; *BielŻyw* 111, 170; *HistAl* A2; *HistAlHUng* A4; *Diar* 26; *Leop Ex* 2/23; Abowiem Pan załtępow ták mowi/ Iefzcze po maluczkiem czásie [*Adhuc unum pusillum ipsum est*]/ á ia wzrúfzē niebo/ y źiemię/ morze/ y fułzą, *BibRadz Agg* 2/7, I 5d marg, *Ios* 23/1, *Is* 24/22, 2.*Mach* 1/22, *Matth* 25/19; *BielKron* 131, 160v, 195v, 244v, 323 [2 r.]; *Mącz* 314c; oná złościwa Iezabel tákże długo miała fryftu do vznánia fwego/ áz po niemałym czálie teześ pothym y ią fáme márníe zátrácił *RejAp* 31; Po máłym czáfu wyleczyła się z tey niemocy tá Krolewná *HistRzym* 17v, 17; *RejPos* 128v; *RejZwierc* 10v; *BudBib* 3.Reg 18/1; *CzechRozm* 168; *SkarŻyw* 107, 211; *StryjKron* 185; *LatHar* 696; *WujNT Matth* 25/19.

»po onym czasie« = *post* Mącz (7): A Potym xiądz oborski [...] w poniedzialek pierwssy albo blissy po onym czassye we wssi spitalney Piasecznie maią prawo sadzicz *ZapWar* 1550 nr 2665, 1550 nr 2665; *KromRozm II* x; *UstPraw* G; *Mącz* 254d; *StryjKron* 512; *WujNT* 52 marg.

»po tym czasie (a. po tych czasiech)« = *post, postea, postilla* Mącz (5): *Postilla, duae dictiones in unam coniunctae per subunionem, adverbium est significans postea, Potym czálie* Mącz 315b, 214c, 250a; Y sftháło się iefth gdy się dopełniły dni íspráwy vrzędu iego/ ízedł do domu swoiego. A po tych czáliech poczęła Elźbieta żoná iego/ á kryła się przez miełięcy pięć *RejPos* 296; *SarnStat* 394.

»po wiele czasow« (1): Potym po wiele czáłow gdyż Iulian vrobiwfzy się leżał á mroz wielki był: wflýłzał głos bárzo żálobny *HistRzym* 116.

»po czasie zamierzonym« (1): *KromRozm III* P7v cf *Szereg*.

»po zimnym czasie« (1): Co źimá zówfze vmiera iákołká/ lecz zásię Ożywa po źimnym czásie. *KlonŻal* C3.

»po żadnych czasiech« = *nigdy* (1): ále krolestwá oycowskiego po żadnych czáliech nie vyrzyfz *HistAl* L3.

Szereg: »po kresie albo czasie« (1): A gdźyeby nyeprzeftał/ iż go po krefye álbo czáfye od Celeftyná papyezá zámyerzonym zá odrzuconego myeć chćyeli *KromRozm III* P7v. ~

»po czasie« = *poźniej* (2) : W ten czás Lutnia/ y Delphin/ w ten czás ítrzała znika, Znimi Lábęć po ogón/ y część Eridaná/ Y łeb końki/ y ízyiá sięga Oceaná. Hydrá po czásie wfchodźi *KochPhaen* 21; *Intervallatus* – Czo się poczafie wracą. *Calep* 555b.

»po czasie« = *za poźno, poniewczasie; post tempus, sero* Mącz (7) : Bo młodofcz beż rozumu kto ią na ízrot pułci Kaźdey rzeczy íwowlney człowieka dopułci Czego więcz z wielkiem ítydem żáluie po czálie *RejJóz* E4; *Post tempus consulere, Po czálie rádźić* Mącz 314c, 389d; *BielSat* B3; *BielRozm* 10; Iefli po czásie przyidźiefz nieftety ná świcie Odniefiesz od Stárofty korbáczem po grzbiecie. *KlonWor* 15.

~ W połączeniu z innym ogólnikowym określeniem czasu (przeciwstawnym) (1): Tákże y nam tego potrzebá/ ábyłmy o łobie czuli á zábiegáli wczás łwemu złemu lepiey niż po czálie *BielSpr* 75v. ~

»przy czasie, przy czasiech« = *wtedy* [zawsze z przydawką] (3 : 1) (4) :

~ Ze zdaniem czasowym (1): PRzy onych czáliech/ gdy łie záfie drugi raz wielka tłuźcza zelźlá ku Pánu/ á nie mieli czoby byli iedli/ zezwáfzy do łiebye Pan Iezus zwolenniki łwoye/ rzekł do nich *RejPos* 182v.

Wyrażenia: »przy onych czasiech« (1): *RejPos* 182v *cf* *Ze zdaniem*.

»przy takowym czasie« (1): A iuż zalkołci z niey poczną łie okazować/ tedy natychmiał przy takowym czálie ma pani łiedzieć dobrą chwilę *FalZioł* V 20a.

»przy tym czasie« (2): Przy tym czálie przed łamym zleżeniem ma Pani brzemienna lekki pochadzac *FalZioł* V 19d, V 37. ~

»przy czasie, przy czasoch« = *podczas, w czasie* (1 : 1) (2) :

~ przy czasie czego (1): Też przy czálie rodzenia, władziwfy niewiałtę na łtoleczy vłany Ma kazać baba onym Stolzchem ehwiać *FalZioł* V 20b.

przy czyich czasoch = *podczas menstruacji lub ciąży* (1): vrinę pędzi j paniam przy gich czáloch pomoc daie wielką. *FalZioł* II 9b. ~

»w czasie, w czasiech« [zawsze z przydawką] (265 : 72) (337) :

~ w czasie czego (10): *ComCrac* 22; *LubPs* Q3v *margin*; W tym czáfu przymierza/ Máchomet Turecki Cefarz wiele łobie krołstw przywłáfczył w Azyey *BielKron* 252v; *RejPos* 83v, 188v; *RejZwierc* 8; *WujNT* 520; *SarnStat* 186, 1217; Naprzod ábyłmy łię w záczytym tym czálie pokuty y połtu przez dni 40. vmocnili *SkarKaz* 116a.

w czasie czyim (18): Luty powieda, W mym czáfu krew pułzczać vżyteczno ielt *FalZioł* V 46, V 48, 48v, 49; *LubPs* A3, A3v, V2v; co łie z námi w náłzych czáliech dzyeie *RejWiz* A7, 31v, 122; *RejPos* 276, 278; Vważayże czo cie tu potyka w łzedziwołci twey á w łtátecznych czéliech twoich *RejZwierc* 142, 122v, 124v, 139, 140v; *ActReg* 139.

Ze zdaniem czasowym i przydawkowym [w tym z odpowiednikami: tym (13), onym (3), którym (1); gdy (6), poki (3), kiedy (2), który (2), jako (1), niż (1), w którym (1)] (16): W tym czáfu kiedy Krol v Przelzporku był/ wtárgnęli Tátárowie do Podola, *BielKron* 415, 58v, 390; Dum abs te absun, W tym czálie gdym v ciebie nie był. *Mqcz* 429b; *BiałKaz* M; Wtem (czálie/) gdy łię zbierály ómami łłuny [*In quibus adcongregatis myriadibus turbae*]/ áz deptáli iedni drugie/ naczał mowić ku vczniom łwym. *BudNT Luc* 12/1; *CzechEp* 328; *ArtKanc* M11; *Phil* H3; IEłli kto co z łkárbu weźmie álbo włápi [...] á zwłáfczą w tym czálie gdy krolá nie obiorą [*sub interregno JanStat* 310]: niech będzie ołádzon *SarnStat* 5; [*aby*] w tym czálie poki wolność nie wynidzie/ podatków vchwalonych/ álbo które vchwaloné bydź máią/ nic nie łmieli áni mogli wyćiągáć [*interim donec libertas non videbitur expirata esse JanStat* 321]. *SarnStat* 352, 791, 929, 1085, 1127, 1254.

W połączeniu z datą lub bliższym określeniem długości trwania (3): A w tym czáfu Włádziłław Krol Węgierłki vmárl trzynáłtego dnia Márcá *BielKron* 416; TÁk wielga w tym czálie około roku Páńłkiego 707. zgodá byłá miedzy Rzymłkim y Greckim kołciołem po łzołtym Zborze *SkarJedn* 194; ielłi we trzech lat y we trzech miełcy czáfu pokoiu y zgody ćierpi łpokoiynie Dźierzawcę trzymáć

ono dziedzictwo/ mogąc łacwie w przerzeczonym czásie trzech lat y trzech mieśięcy [*infra praedictum tempus et spatium trium annorum et mensium JanStat 550*] do onęgo dzierzawce przyśdź *SarnStat 777*.

W różnych połączeniach strukturalnych z innymi ogólnikowymi określeniami czasu (synonimicznymi, przeciwstawnymi lub bliskoznacznymi), najczęściej z przysłóvkami (7): Teraz/ y ninie y w przyśłym czásie/ obroń mie panie przez łhąpienie twoie do Piekła *TarDuch D5*; Kto pierwfżego dnia miefiącza Kwietnia pułci łobie krew [...]/ ten wnet albo w richłym czásie vmrze. *FalZioł V 46v*; *HistAl F5*; *BiałKaz M*; iam nie tylko w tych czásiech/ ále nigdy przedtym żadney rozmowy/ z pánem Woiewodą Podolńkim nie miał. *NiemObr 67*; Mamy pokus bárzo wielkich zewfząd pełno ná fie/ ktore nas ku grzechom zwodzą zówždy w káżdym czásie *ArtKanc L8*; Záprawdę wam powiedam; iż nie máłz żadnego ktoryby opuścił dom/ ábo rodzice/ ábo brácią/ ábo żonę/ ábo dzieci dla kroleřtwá Bożego/ ktoryby nie miał wziąć dáleko więcey w tym czásie/ á w przyśłym wieku [*in hoc tempore et in saeculo venturo*] żywot wieczny. *WujNT Luc 18/30*.

Wyrażenia: »w dalszych czasiech« = *w średnim wieku (1)*: A tá cnotá nadobnie przyłtoi káżdemu łtátecznemu á poćiwemu człowiekowi/ á zwiałczá iuż w dáłfzych czáliech łwych połtánowionemu *RejZwierc 140v*.

»w dzisiejszych czasiech« [*zawsze: w tych*] = *obecnie (4)*: Ale y tá wtora czáłtká modlitwy tey/ ieft nam koniecznie w tych dzifiefyfzych czáliech náłfzych niebefpiecznych bárzo potrzebna *LubPs A3v, A4v*; *RejPos 8, 278*.

»w fortunnych czasiech« (1): W fortunnych czáliech cnotá fie więc niłfzczy/ Ale w przeciwnych naiáśniey fie błfzczy. *RejZwierc 211v*.

»w inszych czasiech« = *kiedy indziej (1)*: Czwartá/ iż fie iuż bliřfzzy smierci nádziewamy niřli w inřych czáliech/ bo pořpolicie po łefieni žimá bywa. *RejZwierc 162v*.

»w jakim czasie« = *kiedy (1)*: Pátrż iáka to ieft wielkość/ á pátrż w iákim czálie/ Zákrzywřzy fie pod zyemię/ vkaże fie zálię. *RejWiz 147v*.

»w jednym czasie« = *kiedyś, pewnego czasu (1)*: W iednym czálie nie mogáe ni oczym nic wiedzięć/ Wołátem wierřze piłáć niř ták prozno łiedzięć. *CzahTr [D]v*.

»w jednym czasie« = *równocześnie (1)*: Tergemini – Trzei z iednego zywota wiednim czálie vrodzeni. *Calep 1055b*.

»w káżdym czasie« = *zawsze (2)*: Po tym łtáłego poznář w káżdym czélie. W łzczęřciu w nieřzczęřciu iż fie nie vniefie. *RejZwierc [213]*; *ArtKanc L8*.

»w krotkim (*a. krociuchnym, a. skroconym*) czasie« = *w przeciągu krótkiego czasu; brevi tempore PolAnt; in arctiori tempore JanStat [szyk 36 : 2] (38)*: Aż więřz ij z ijnymi dworzany w krotkim czálie fie łprzyáźnił v dworu *ForCnR Cv*; *MiechGlab 75*; *RejJóz G*; *RejKup i6*; *LubPs R5*; *KrowObr 135v*; *RejWiz 3v, 27*; *OrzList hv*; *RejFig Aa3*; *BibRadz Ps 80/15*; będyeli Bog raczył á pánowie Krzeřćijańscy pomogá/ połtáramy fie s pilnořciá okołó thakiey wyprawy w krotkim czálu. *BielKron 414v, 75v, 318, 405v*; *KochZg A3*; *GórnDworz P3v*; *HistRzym 33v, 61v*; *RejPos 280v, 345*; *BielSat H2*; *RejZwierc 184v*; *PapřPan Gg2v*; *SkarŻyw 101, 519, 582*; *StryjKron 295*; Niepomogłá nie Wołhá płynáć miáłtá řřzodkiem/ Y miáłto/ y ozdobnych Cérkwi w czásie krotkiem Trzydziefći wygorzáło *KochJez B2v*; *NiemObr 20*; *KochFr 65*; *WerGořc 225*; *GórnRozm N2*; żywot náłz przypodobány ieft do

báńki ná wodzie sftawáiącey fie/ kthora w onymże krociuchnym czáście/ w którym wzroft fwoy ma/ záfię ginie *Phil H3*; Pánie w czáście ftkroconym/ Niech twoy gniew zgodzi/ którymem ftrwożony^m *GrabowSet Fv*; *SarnStat* 454, 527, 910.

»w krotkim czasie« = *po upływie krótkiego czasu, wkrótce; brevi Mącz, Modrz, Calep, JanStat; pauco post tempore Modrz (51): OpecŻyw 173; RejJóz L2; A iż potym wkrotkim tzałie było wielkie Concylum Niceńskie KrowObr 230, A4, Cv, 220, 221v, 231v, 232, 240v; RejWiz 28v, 32, 90; BielKron 108v, 172v, 199, 246v, 322v, 350, 374v; Mącz 27a; SarnUzn C2; RejAp BB4v; Oná fłużbiſta záflepióna grzechem/ nieumiála/ áni mogła vciec: w krotkim czefie po niekthorych rzeczach poznano iá winną/ y poimano GórnDworz Bb3; HistRzym 116v [2 r.]; RejPos 138v; RejZwierc 223; RejPosWstaw [41³]v; HistHel B2v [2 r.]; MycPrz I B2; PaprPan Hh2; ModrzBaz 31, 99v; SkarJedn 391; KochPs 102, 172; SkarŻyw 14, 179, 452, 528, 572; CzechEp 108; WerGość 222, 235; Calep 139a; GrabowSet B2; SarnStat 693, 700; GosłCast 14.*

»w którym(kolwiek) czasie« = *kiedy(kolwiek); infra quod tempus, quo tempore JanStat (9): A w którymkolwiek czáście będziefz ták záwołán do tey winnice od niego/ bądź ráno/ bądź pozno/ nic fie nie lę kay o zaplátę fwoię RejPos 61, 60v; RejZwierc 170v; CzechEp 328; SarnStat 98, 156, 242, 648; SkarKazSej 704a.*

»w małym czasie« = *w przeciagu krótkiego czasu, na krótki czas (4): O Iupiter boże nawyſzłzy/ y dla częgos dni moie w małym czáście poſtánowił HistAl M8v; RejAp AA5v; iżem ia obiecał puſcić miecz/ który prętko á bárzo w małym czáście muſi roſprofzyc á rozgromić ten márný pokoy táki RejPos 334; SkarJedn 257.*

»w małym czesie (a. w małych czasach)« = *po upływie krótkiego czasu, wkrótce (2): A potym záfię vźrzyłz bárzo w małym czefie/ Alic on iuz ſam gębę do wędzidla niefie. RejWiz 44; RejZwierc 170v.*

»w marnotrawnych czasach« (1): *Czątká dniow mych w złým iefť przeſzła wmarnotrawnych czafiech SeklPieś 20.*

»w czasie mianowanym« (1): *MetrKor 37/2v cf »w czasie złożonym«.*

»w naznaczonym czasie« = *infra praefinitum tempus JanStat; infra praefixum terminum JanPrzyw (3): á gdzieby fie wezwáni przez nas w náznáczonym czáście niewrócili/ zá wywołáne y bezecné niechay będą miáni SarnStat 176, 350, 892.*

»w czasach niebezpiecznych« [szyk 3 : 2] (5): *LubPs A3v; BielKron 58v; O moy miły á ná wźzem fwięty Pánie/ ráczyłz nam nędznikom ſwoim przyſporzyc w tych niebeſpiecznych czáfiach náłzych tákief wiáry á ſtałoſci RejPos 276, 278; ActReg 161.*

»w niedługim czasie« = *wkrótce (1): Da Bog o mnie w niedługim czáście vſłyſzycie CzahTr K2v.*

»w (nie)ſłusznym czasie« (2): *FalZioł V 16b; Ktorego tám rádoſci żadná myſl nie zniefie/ Aż to wierni poznáią potym w fłużnym czefie. RejWiz 194.*

»w niniejszym czasie« = *teraz, obecnie (1): Oby to było wiadomo człowieku nędznemu co fie fnim ma dziać na potym/ toby w niniefzłym czáfiie rozmyſlał HistAl F5.*

»w onych czasach (a. w onym(że) czasie)« = *wtedy; in diebus illis PolAnt, Vulg; in tempore illo PolAnt (11): LubPs V2v; Biadá tedy będziefz brzemiennym/ y dżiatheczkam złącym w onych czáſiach/ ábowiem będziefz ſciłk wielki w tey ziemi BibRadz Luc 21/23, Ier 50/4, 20, Zach 8/6; BudBib 3.Reg*

14/1, 2.Par 32/24, 4.Esdr 16/32; Phil H3; WujNT 520; Y może bydź Sędzia o to vpómnión/ ielli nie wypráwi pytánia w onym czásie/ który miał [*tempore medio ad interrogandum habito JanStat 492*] y przełzedł ku rozmyślánui. *SarnStat 791*.

»w ostatecznych (a. ostatnich) czasiech« = *przed końcem świata; przed śmiercią (8)*: Powtarzanie modlitwy Kościoła świętego áby go Pan w tych oštátnich czáloch záłthárzáłości opulzczác nie raczył. *LubPs Q3v marg, A3, A4*; gdyż raczył thák iáko záłlubil w oštátecznych czáliech z nowu ponowić to miłofierdzie swoie *RejPos 160, 83v, 188v; RejZwierc 197v, 263v*.

»w czasiech ostatecznych (a. ostatnich)« = *ostatnio, niedawno (2)*: Modlitwa kościoła świętego ktory sie záłtárzał w tych czáliech oštátnich. *LubPs Q3 marg, Q2v*.

»w pewnym czasie« [*szyk 2 : 1*] (3): *SkarŻyw 444*; á ktemu ci/ którzy iuz łkutecznie dobrá Ziemłkie ośiedli/ tákové w pewnym czásie [*ad decursum temporis JanStat 1032*]/ w którym to łpráwić będą móć/ łą powinni przedác pod winámi *SarnStat 931; PaxLiz A2*.

»w potomnych czasiech« = *dawniej, w przeszłości (1)*: Powyada yłch wpothomnych czállych czyniono wyelie skod na yego łchlyak y zawolanye o kthorich on nycz nyewyedziáll *LibMal 1553/177*.

»w czasie przereczonym« = *infra praedictum tempus, intra tempus praedictum JanStat (2)*: który kón/ ielli w tym czásie przereczonym nie ozdrowieie/ tedy o oného koniá/ iáko będzie mógl/ przyácielłkie ma sie z nim zgodzić. *SarnStat 674, 777*.

»W czasiech przeszłych« = *dawniej, w przeszłości (1)*: Aby Helená była im wydaná: Ktorá w tych czáliech przełzłych ALEXánder [...] Vnioł od mężá *KochOdpr A3v*.

»w przyszłym czasie (a. w przyszłych czasiech)« = *w przyszłości (3)*: O tedy duch łzwyáty [...] gotoual łyey nyczyłthłżego łercza krew panyenłką ku łpravye czlouyeczenłtwa przyącz łynu bozemu gdy wprzyłzem czalu myal łtápycz na łzwyath *PatKaz II 43v; TarDuch D5*; Wzbudził nas połpołu/ y wełpołek połádził w niebie w Kryłtušie Iezušie/ áby okazał w przyłzłych czáliech/ wielkie Bogáctwá łálki łwey *Grzegłm 59*.

»w rychłym czasie« = *wkrótce (12)*: *FalZioł V 46v; BielKom C7, G5v*; W rychłym czálie łroga pomłtę nád łobá poznáią *LubPs gg5v*; thakieź w rychłym czálu będziecie mieć drugiego obrońcę od południá/ tho ielł S. Stániłáwá. *BielKron 357, 92v, 454v; BielSat G4v; SkarŻyw 311*; Pewny koniec iuz łwiátá w rychłym czásie máią. *BielRozm 2; GrabowSet D2v; SarnStat 648*.

»w spokojnych czasiech« (1): á ołádz sie łam/ ielłiby to iuz w twych łpokoynych czáliech twoich przyłtało. *RejZwierc 122v*.

»w szedziwym czesie« = *w starości (1)*: Ze ni łtrách áni rádość nic cie nie vniefie/ Ze vzywiefz rołkofzy y w łzedziwym czefie. *RejZwierc 180*.

»w czasie terázniejszym« (1): Abył ná tey gránicy będący przedniełszym/ Rádzil z nimi o pokoy w czálie terázniełszym. *PaprPan A4v*.

»w tych czasiech (a. w tym czasie)« (19): *ComCrac 22; ZapWar 1548 nr 2669; MetrKor 37/2v; LubPs A3, A4, Q2v, Q3 marg, Q3v marg, X4 marg; BielKron 58v, 252v; SarnUzn A3*; Táke teź ty czyń moy miły brácie/ á zwłálczá iuz w tych łwych dołkonáłszych czáliech będąc połtánowiony *RejZwierc 139, 8; KochOdpr A3v; NiemObr 20*; iz ielłiby áppelláciiey w czásie tym/ który przez nas

Mikołaiá Biškupá y nálezé potomki wedle potrzeby Rzeczyoópolitéy będzie náznáczon [*infra tempus ... limitandum JanStat* 912] nie będzie chował *SarnStat* 1127, 674; *SkarKaz* 116a.

»w tym(że) czasie (a. w tych(że) czasiech)« = *wtedy; in diebus illis PolAnt, Vulg; dum Mącz; in hoc tempore Vulg; in hoc casu, tunc JanStat* (89); *PatKaz II* 77; Lato. [...] W thym czálie Słończe troie znamioⁿ przechodzi na początku Raka, w poórzodku Lwa. Na końcu znamię Panny. *FalZioł V* 53v, V 54 [2 r.]; *BielŻyw* 159; I przitraffilo fzią wtych czáfzyech yfch za ye^{so} M. panem poónanfkm wfchithczy zzamku thutha do poznanya bili wyachali. *LibMal* 1544/87v, 1544/87v; *ConPiotr* 33; *BibRadz Act* 1/15; Potym Achilles do woyská przyciągnął/ á w tym czáfu krol Tátárki z dáry do Achillefá przyiechał *BielKron* 57, 14v, 25v, 28, 55v, 57v (49); *Mącz* 429b; *RejAp* 93v, 165v; *RejZwierc* 122v; *BielSpr* 56v; Y tufzyfzże ábych ia miał ták dłuóo żyć? Abo co ma przyść wtych ták czáfiech? *BudBib* 4.Esdr 4/50 [51]; *BialKaz* C2v; *BudNT Luc* 12/1; *SkarJedn* 194, 219, 230; *SkarŻyw* 88, 519; *ZapKościér* 1580/15v; *StryjKron* 687; *CzechEp* [403]; *KochJez* A3v; *NiemObr* 128, 158; A fámá tonie/ kiedy Kozorożec wfchodzi/ W tymże czáfie Procion na morze vchodzi. *KochPhaen* 23; *ArtKanc* F4v, M11; *ActReg* 70; *WujNT Rom* 3/26; *SarnStat* 5, 588, 631, 929, 1079, 1085, 1254.

»w tym czasie (a. w tych czasiech)« = *na przestrzeni tego czasu, przez ten czas, tymczasem, w trakcie tego; interea Vulg, Mącz, Modrz, Calep; in hoc tempore PolAnt, Vulg; intra Calep; interea temporis, interim, medio tempore JanStat* (38); *Diar* 56; *Leop Num* 11/1; A tak oni zfzedfzy fię/ pytali go mowiac: Pánie zali w tym czáfie nápráwifz kroleftwo Izráelskie? *BibRadz Act* 1/6; Piŕze Iozephus iz mu Pan Bog zámierzył czás do ftá á dwádzyefciá lat budowác/ á w thym czáfu Noe buduiác/ kazał y vpominał ludzi *BielKron* 4v; Co fie tycze fpraw fádownych [...]/ záfieszamy to do Seymu głównego/ á iefliby co poczęli w tym czáfu/ áby to nizacz było *BielKron* 217; pothykáli fie fnimi Węórzy/ Polacy/ y drudzy Niemcy/ zadzierzáiác ie ná fobie áby fie w thym czáfu drudzy pláwili *BielKron* 315, 225 [2 r.], 245, 250, 252, 383, 383v; *Mącz* 406b, 483a, 486a; A pan Myfzkowfki w tym czéfie odpoczynie/ áby záfie/ gdy w.m. rzecz około trefnoŕci odpráwifz/ do końca fwoię prowadzić mogł. *GórnDworz* O, Zv; *BudNT Ioann* 4/31; *ModrzBaz* 31, 34, 135v; iz nápiŕał/ że roku wtore^{so} pánowánia Klawdiufá Cefarzá Piotr S. Rzymfká ftolicę/ náuká fwoię wfczepił: ná ktorey 25 lat fiedział/ az do ofátnego roku Neroná Cefarzá: vkázuiác iákoby to fałz był ftego/ iz Piotr S. w tym czáfie/ to iefł w tych dwudzieftu y piáci lećiech/ był w Hieruzálem *SkarJedn* 97; Wzięłá potym Litwá co byli ná Zamku z Polaki do trzech dni przymierze/ izby fie rozmyfłili y nárádzili w tym czáfie o podánium Zamku *StryjKron* 572, 130; Interusurium – W tym czáfie lichwa przipadaiáca. *Calep* 556a, 550b, 555a, 556b; *WujNT przedm* 28, *Act* 1/6; á gdy to vczyni/ Krzeŕciánin będzie mu powinien lichwę záfłácić/ która w tym czáfie vroflá. *SarnStat* 251, 352, 387, 474, 504, 1097, 1238.

»w tych czasiech (a. w tym czasie)« = *teraz, obecnie; ostatnio; in hoc tempore Vulg* [szyk 20 : 2] (22): *LibLeg* 10/61 v; *LubPs* A3v, A4v; Także piŕał Luter [...] áczem fie był odezwáł ná Koⁿcilium od niego/ wfczákże w tych czáfiech páná bogá záfwdy zán proŕzē záfiego zdrowie *BielKron* 195v; *RejPos* 8, 40, 271, 276, 278; *BielSat* G4; Zebyŕ wždy dla przygody miał ty kilka złotyeh/ Widzac co fie przydawa dziá w czáfiech oto tych. *HistLan* A4; *MycPrz* I [A3]v, II [B3]v; Batzac to iz wiele ziem iuz Turcy poŕiedli/ A do nas wtych to tzáfiech práwie fie przyŕiedli. *WierKróc* B3; *BialKaz* M; *NiemObr*

67; *BielSenJoach* 3; *ArtKanc* N2Ov; *RybGęśli* D2v; *WujNT Luc* 18/30; *SarnStat* 306; Rzuciwszy [!] okiem przed się a potem zaś zalię/ Obaczył co za ludzie náfali w tym czáfie. *CzahTr* D.

»w zamieszanych czasiech« (2): *SarnUzn* A3; iż w tych zamieszanych czáfiech światá dzifiefzgo ifcie nie káždy sie będzie miał fnádnie s tego wypráwić co iest Bog *RejZwierc* 8.

»w zastarzałych, w starych czasiech« = *w starości* (1 : 1): Zefzłe ich látá będą zyelone w hoyności/ W onych fwych ftárych czáfych będą ták ćirpliwi/ Ku wyznawányu Pánłkyemu poki yedno żywi. *LubPs* V2v, X4 marg.

»w zeszlých czasiech« = *w starości* (1): wípomni łobie onego mężá świętego Tobiafzá tákież iuz w fzedziwości iego á w zefzlých czáfiech iego/ co thez Pan z nim broić raczył *RejZwierc* 124v.

»w czasie złożonym« (1): a yefly by fłya przydalo wthim czáfye mnyefłozonym a myanowanym zebych yáth a wyazeny wfyátb *MetrKor* 37/2v.

»w złých czasiech« (1): ábyś W.K.M. w tę rzecz miłóściwie weźrzyć/ á v siebie iá wedle potrzeby wważywfy/ tey náuki łáfkáwye bronić raczył/ w tych złých á zamieszanych czáfiech *SarnUzn* A3.

Szeregi: »w dniach i w czasiech« (2): W onych dniach y w onych czáfiech [*In diebus illis et in tempore illo*] [...] fynowie Izráelłcy przyidá y fynowie Iudłcy fpołu *BibRadz Ier* 50/4, *Ier* 50/20.

»w którym czesie a na którym miejscu« (1): A iż niewiemy w którym czéfie á ná kthorym mieyfcy ma nas łmierć záłtác *RejZwierc* 170v.

»w tym czasie i tegoż roku« (1): A w tym czáfu y tegoż roku záwichrzył Dyabeł krzyżem *BielKron* 412v. ~

»w czasie, w czasiech« = *zawsze, od dawna; in temporibus Vulg* (1 : 1) (2): á corká krolá od Poludnia [...] będzie y lámá wydana/ y ći co iá przywiedli/ mlodziency iey/ y ktorzy iá pofiláli w czáfiech. *Leop Dan* 11/6; To iest náłz tworcá/ to iest pan litości. A my lud iego: o których on w czáfie Závždy przemyśla/ y które łam pásie. *KochPs* 143.

*** *Bez wystarczającego kontekstu* (1) : <...>epak czału gdi An<...> (iako Hyeronim <...>owi) włitki vcźnie <...>gnać, okrom Dyogenefá *BielŻyw* 70.

*** *Dubium* (1) : iako było zdanie wīm na ktery czasami są się iudicia coñ perduelliones y tym czasem resolwuią się. *ActReg* 64.

Cf CZASOGUŚLNİK, CZASOKUSIEDLNICA, NIECZAS, NIEWCZAS, WCZAS

HG, MM